

Mádl Ferenc Intézet Tudományos Közleményei

ISSN 2732–3242

Sorozatszerkesztő:

Prof. Dr. Szilágyi János Ede PhD, habil., intézetvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Sorozatszerkesztő bizottság:

Dr. F. Tóth Gábor intézetvezető-helyettes, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Dr. Benyusz Márta LLM főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Prof. Dr. Nagy Zoltán PhD, habil., főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Prof. Dr. Veress Emőd DSc, habil., főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, egyetemi tanár, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Sorozatmenedzser:

Dr. Ungvári Álmos, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

A sorozat leírása:

Az *MFI Tudományos Közleményei* címet viselő könyvsorozat elsődleges célja, hogy a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézetben dolgozó kutatók eredményei számára publikációs platformot teremtsen. A könyvsorozat magában foglal magánjogi és közjogi munkákat is. A tudományos művek valamennyi jogász hivatásrend számára íródnak, s mind elméleti, mind gyakorlati jellegű tudásanyagot hivatottak átadni.

SZERKESZTETTE:
VISONTAI-SZABÓ KATALIN
BENYUSZ MÁRTA

A GYERMEK ÉRDEKÉNEK
BIZTOSÍTÁSA
AZ ÖRÖKBEFOGADÁS SORÁN

MFI TUDOMÁNYOS
KÖZLEMÉNYEI | 8

A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során

ISBN: 978-615-6356-26-0

ISBN (e-könyv): 978-615-6356-27-7

<https://doi.org/10.47079/2023.bmvsk.gyermek.8>

Szerkesztők:

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD, LLM

Dr. Benyusz Márta LLM

Szakmai lektorok:

Prof. Dr. Barzó Tímea PhD, habil.

egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar,
egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi
Tanulmányok Kar,
főigazgató, Közép-európai Akadémia

Dr. Hegedűs Andrea PhD, LLM

egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Reiderné Dr. Bánki Erika PhD

egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

A kézirat lezárva: 2022. augusztus 31.

Nyomdai előkészítés, tördelés és borítóterv:

Idea Plus (Kolozsvár)

Fazakas Botond, Könczey Elemér

Korrektúra: Szenkovics Enikő

Nyomdai kivitelezés: AK Nyomda Kft.

Felelős vezető: Káldor Gábor

Martonvásár, 2023

Szerzők:

Dr. Benyusz Márta LLM (1., 2., 7. és 8. fejezet)
főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Dr. Katonáné Dr. Pehr Erika (3. fejezet)
c. egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Dr. Marinkás György PhD (2. és 9. fejezet)
vezető kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet
adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Dr. Orosz Flóra PhD (4. fejezet)
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Dr. Stollsteiner Gabriel (6. fejezet)
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD, LLM (1., 5., 10. és 11. fejezet)
adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Rövid tartalomjegyzék

1. Bevezetés	13
2. Az örökbefogadásra vonatkozó nemzetközi szabályok	23
3. Magyarország	93
4. Ausztria	129
5. Egyesült Királyság	151
6. Franciaország	183
7. Málta	207
8. Lengyelország	231
9. Németország	259
10. Spanyolország	283
11. A gyermek legfőbb érdekének biztosítása az örökbefogadás során	313

Részletes tartalomjegyzék

1. Bevezetés	13
2. Az örökbefogadásra vonatkozó nemzetközi szabályok	23
1. Az örökbefogadás nemzetközi jogi keretei	23
1.1. Gyermekjogi Egyezmény	24
1.2. Hágai Örökbefogadási Egyezmény	26
2. Az Európa Tanács	30
2.1. Az Európa Tanács keretében létrejött többoldalú nemzetközi szer- zések	30
2.2. Az EJEB örökbefogadással kapcsolatos ítélkezési gyakorlata	32
2.2.1. Az örökbefogadáshoz való jogról általában	32
2.2.2. A gyermek legfőbb érdeke	33
2.2.2.1. Az ideiglenes elhelyezés és az örökbefogadás közötti különbségek .	33
2.2.2.2. Az örökbefogadáshoz adott hozzájárulás visszavonása	38
2.2.2.3. Örökbeadás a szülő hozzájárulása nélkül	40
2.2.2.4. Közbenső következtetés	43
2.2.3. Az örökbefogadáshoz való „jog” – pontosabban annak hiánya –, különös tekintettel az azonos nemű párokra	44
2.2.3.1. Az életkori határ igazoltsága	44
2.2.3.2. Az egyedülálló személyek örökbefogadáshoz való joga – ide- értve az egyedülálló homoszexuális személyek örökbefogadás- hoz való jogait	49
2.2.3.3. Az azonos nemű párok joga az örökbefogadásra	54
2.2.3.4. Közbenső következtetés	59
2.2.4. Az iszlám kafala jogintézménye és annak kompatibilitása az EJEE rendelkezéseivel	60
2.2.5. Az örökbefogadás felbontása vagy érvénytelensége	62
2.2.5.1. Az örökbefogadás hatóságok által történő érvénytelenítése	62
2.2.5.2. Az örökbefogadás érvénytelenségének kérelemre történő megállapítása	65
2.3. Gondolatok az EJEB gyakorlatával kapcsolatban	66
3. Európai uniósi jogi háttér	72
3.1. Az uniósi jogi háttérszabályok és az Európai Parlament állásfoglalása ..	72
3.2. Az EUB joggyakorlata	76
3.3. Gondolatok az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatával kapcsolatban	83
Felhasznált források	85

3. Magyarország	93
1. A szabályozás keretei	94
1.1. A szabályozás alkotmányos és nemzetközi keretei	94
1.2. A szabályozás törvényi keretei	95
2. Az örökbefogadás célja, a gyermek érdeke	97
2.1. Az örökbefogadás célja	97
2.2. A gyermek legfőbb érdeke	99
3. Az örökbefogadó személye és alkalmassága	100
3.1. Pozitív feltételek	100
3.2. Kizáró okok	102
3.3. Alkalmasság megállapítása házastársi, illetve egyedül örökbe fogadni szándékozó esetén	103
4. Az örökbe fogadható gyermek	106
4.1. A kiskorú gyermek	106
4.2. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánított kiskorú gyermek	107
5. Az örökbefogadás formái	108
5.1. Nyílt és titkos örökbefogadás	109
5.2. Egyszerű és teljes örökbefogadás	111
5.3. Nemzetközi örökbefogadás	111
6. Az örökbefogadás létrejötte	112
6.1. Az örökbefogadás előkészítése	112
6.2. A hozzájáruló nyilatkozatok megtétele és a szükséges dokumen- tumok csatolása	113
6.3. A gyermek kötelező gondozása	116
7. Az örökbefogadás joghatásai	117
7.1. Szülői felügyelet és a családi jogállás	118
7.2. Névviselés	119
7.3. Öröklés	119
7.4. A gyermek vérségi származása megismeréséhez fűződő joga	120
8. Az örökbefogadás utánkövetése	121
9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	123
9.1. Felbontás kölcsönös kérelemre	124
9.2. Felbontás egyoldalú kérelemre	124
9.3. Az örökbefogadás felbontásának joghatása	126
Irodalomjegyzék	127
4. Ausztria	129
1. A szabályozás keretei	130
2. A gyermek érdeke – az örökbefogadás célja	132
3. Az örökbefogadó személye	133
4. Az örökbe fogadható gyermek	137
5. Az örökbefogadás formái	139
6. Az örökbefogadás létrejötte	141
7. Az örökbefogadás joghatásai	145
8. Az örökbefogadás utánkövetése	146

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	147
Irodalomjegyzék	149
5. Egyesült Királyság	151
1. A szabályozás keretei	152
2. Az örökbefogadás célja – a gyermek érdeke	154
3. Az örökbefogadó személye	159
3.1. Örökbe fogadó szülővé válás feltételei	160
3.2. Az alkalmasság vizsgálata	161
3.3. A felkészítés	161
4. Az örökbe fogadható gyermek	161
4.1. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei és jellemzői	163
5. Az örökbefogadás formái	167
5.1. Titkos és nyílt örökbefogadás	167
5.2. Nemzeti és nemzetközi örökbefogadás	168
6. Az örökbefogadás létrejötte	170
7. Az örökbefogadás joghatásai	175
8. Az örökbefogadás utánkötése	178
9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	178
Irodalomjegyzék	181
6. Franciaország	183
1. A szabályozás keretei	183
2. Az örökbefogadás célja – a gyermek érdeke	188
3. Az örökbefogadó személye	192
3.1. Az örökbe fogadó szülővé válás feltételei	192
3.2. Az örökbe fogadó személy alkalmassági vizsgálata	193
3.3. Az örökbe fogadó szülők által igénybe vehető felkészítés, támoga- tások	194
4. Az örökbe fogadható gyermek	195
4.1. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei és jellemzői	195
4.2. A gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánításának folyamata	197
5. Az örökbefogadás formái	199
6. Az örökbefogadás létrejötte	200
7. Az örökbefogadás joghatásai	203
7.1. A teljes örökbefogadás joghatásai	203
7.2. Az egyszerű örökbefogadás joghatásai	203
8. Az örökbefogadás utánkötése	204
9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	205
Irodalomjegyzék	206
7. Málta	207
1. A szabályozás keretei	208
1.1. Az örökbefogadás mai formájának kialakulása	208
1.2. Az örökbefogadásra vonatkozó hatályos szabályozási keret	209

2. A gyermek érdeke, az örökbefogadás célja	215
3. Az örökbefogadó személye	217
4. Az örökbefogadható gyermek	220
5. Az örökbefogadás formái	223
6. Az örökbefogadás létrejötte	224
7. Az örökbefogadás joghatásai	227
8. Az örökbefogadás utánkötése	228
9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	229
Irodalomjegyzék	230
8. Lengyelország	231
1. A szabályozás keretei	232
2. A gyermek érdeke, az örökbefogadás célja	236
3. Az örökbefogadó személye	238
3.1. A teljes cselekvőképesség követelménye	240
3.2. Megfelelő személyes kvalitások	240
3.3. Alkalmassági vélemény	241
3.4. A tanfolyam	242
3.5. Megfelelő korkülönbség az örökbe fogadó szülő és a gyermek között	243
3.6. Az alkalmasság vizsgálatának folyamata	243
3.7. Az örökbe fogadó szülőknek járó támogatások	244
4. Az örökbe fogadható gyermek	245
4.1. Kiskorú gyermek, testvérek örökbefogadása	245
4.2. Az örökbe fogadhatónak nyilvánítás	246
5. Az örökbefogadás formái	248
5.1. Belföldi örökbefogadás	248
5.1.1. Teljes örökbefogadás	248
5.1.2. A véglegesen teljes örökbefogadás	249
5.1.3. A nem teljes örökbefogadás	250
5.2. Nemzetközi örökbefogadás	251
6. Az örökbefogadás létrejötte	253
7. Az örökbefogadás joghatásai	255
8. Az örökbefogadás utánkötése	255
9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	255
Irodalomjegyzék	257
9. Németország	259
1. A szabályozás keretei	261
2. A gyermek érdeke – az örökbefogadás célja	262
3. Az örökbefogadó személye	266
4. Az örökbe fogadható gyermek	269
5. Az örökbefogadás formái	270
6. Az örökbefogadás létrejötte	273
7. Az örökbefogadás joghatásai	277
8. Az örökbefogadás utánkötése	279

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	279
Irodalomjegyzék.	281
10. Spanyolország.	283
1. A szabályozás keretei	284
2. Az örökbefogadás célja – a gyermek érdeke.	286
3. Az örökbefogadó személye	289
3.1. Az örökbe fogadó szülővé válás feltételei	290
3.2. Az alkalmasság vizsgálata	292
3.3. A felkészítés.	294
4. Az örökbe fogadható gyermek	295
4.1. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei és jellemzői.	295
5. Az örökbefogadás formái	297
5.1. Titkos és nyílt örökbefogadás	298
5.2. Nemzeti és nemzetközi örökbefogadás	300
6. Az örökbefogadás létrejötte	302
7. Az örökbefogadás joghatásai	307
8. Az örökbefogadás utánkövetése	308
9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása	309
Irodalomjegyzék.	311
11. A gyermek legfőbb érdekének biztosítása az örökbefogadás során	313
1. A Gyermek jogairól szóló New Yorki-i Egyezmény és a gyermek legfőbb érdeke	313
2. A gyermek legfőbb érdeke: családban felnőni	319
3. A gyermek érdeke: megtalálni a számára legjobb örökbe fogadó családot	321
4. A gyermek érdeke és az időmúlás.	322
5. A gyermek érdeke és az örökbefogadó személye	323
6. A gyermek érdeke mostohagyermek örökbefogadása esetén	326
7. A gyermek érdeke családtag általi örökbefogadás esetén	327
8. A gyermek érdeke, hogy tisztában legyen a múltjával	327
9. A gyermek érdeke, hogy kapcsolatot tarthasson a családjával.	328
10. A gyermek érdeke, hogy megőrizhesse identitását.	329
11. A gyermek érdeke, hogy testvéreitől ne válasszák el.	329
12. A gyermek érdeke és az örökbefogadás felbontása.	330
13. A gyermek érdekének megállapítása.	331
Irodalomjegyzék.	334

Bevezetés

DR. VISONTAI-SZABÓ KATALIN –
DR. BENYUSZ MÁRTA

Az örökbefogadás intézménye szinte egyidős az emberiséggel, jelentősége, szerepe és szabályozása azonban jelentős átalakuláson ment keresztül a történelem során. Sokáig elsősorban a vagyon egyben tartása, illetve átörökítése volt a legfőbb szempont, később a szerepe eltolódott a házasságon kívül született gyermekek törvényesítésének irányába.¹ A XX. században a gyermektelen családok gyermek iránti vágyának kielégítése került a fókuszba, a XXI. században pedig már vitathatatlanul az egyik legjelentősebb gyermekvédelmi intézkedésnek számít, melynek célja, hogy segítséget nyújtson azon gyermekek számára, akik valamilyen okból kifolyólag – árvaságuk miatt, vagy mert szüleik nem képesek nevelni őket, esetleg bántalmazás vagy elhanyagolás miatt ki kellett őket emelni a családjukból – nem nevelkedhetnek vérszerinti családjukban. Az örökbefogadás elsődleges célja napjainkban az, hogy ezek a gyermekek megkapják azt a gondoskodást, szeretetet és törődést, amelyre szükségük van és egy biztonságot nyújtó, óvó közegben nőhessenek fel. Ma már alaptétel, hogy az örökbefogadás célja a gyermek családdhoz juttatása, nem pedig egy család gyermekhez juttatása.²

1 Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje, 2017, 323. o.

2 Emberi Jogok Európai Bírósága, ítélet a Frette kontra Franciaország ügyben, para 42. <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/frette-franciaorszag-elleni-ugye-3651597>

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD, LLM
adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Dr. Benyusz Márta LLM
főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (2022) 'Bevezetés' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 13–21. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvskz.gyermek.8_1

Jelen kötetben arra vállalkoztak a szerzők, hogy összegyűjtsék és az olvasó elé tárják az örökbefogadás jogintézményével kapcsolatos nemzetközi irányvonalakat, valamint Magyarország és néhány európai állam ide vonatkozó szabályait. A nemzetközi kitekintéssel foglalkozó fejezetben bemutatásra kerül az Egyesült Nemzetek Szervezetének meghatározó dokumentuma, az 1989. november 20-án New Yorkban kelt a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény, melyet Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdetett ki és a gyermekek jogainak részletes katalógusát tartalmazza. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye – amely diszkrimináció nélkül vonatkozik minden emberre, így a gyermekekre is – és az ahhoz kapcsolódó az Emberi Jogok Európai Bírósága által kidolgozott joggyakorlat – mely elsősorban a magán-és családi élet tiszteletben tartásáról szóló 8. cikk értelmezésén alapul – is fontos szerepet játszott az örökbefogadás jogi keretrendszerének átalakulása és fejlődése során. Az elemzett ítéletek mentén tisztán látszik miként helyeződött át a hangsúly a szülők jogairól a gyermek jogaira és legfőbb érdekének – az örökbefogadás esetében valóban – mindenek felett álló garantálására. Az egyes bemutatott ítéletek foglalkoznak a nevelőszülő és az örökbefogadó szülő közötti különbségekkel, kitérnek a kafala – az európai jogrendszerben nehezen értelmezhető – intézményére is. Kiemelkedő jelentősége van a jogfejlődésben és az európai államok jogrendszerének harmonizációjában az Európai Unió Alapjogi Chartájának, mely csak érintőlegesen foglalkozik a gyermek jogaival, de az Európai Unió Bírósága több ítéletében is kapcsolatba került az örökbefogadással. Az 1993. május 29. napján Hágában kelt, a nemzetközi örökbefogadások terén való védelemről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló egyezmény, melyet Magyarországon a 2005. évi LXXX. törvény hirdetett ki, szintén elvitathatatlan jelentőséggel bír, főleg azért, mert – amint azt az egyes országok bemutatása során látni fogjuk – a nemzetközi örökbefogadások során találkozhatunk a legsúlyosabb anomáliákkal, a gyermek jogainak legdurvább megsértésével. Fontos szerepe volt továbbá az az Európa Tanács által 1967-ben elfogadott, a Gyermek Örökbefogadásáról szóló Egyezménynek, mely az örökbefogadással kapcsolatos legalapvetőbb normákat fektette le, a 2008. november 27. napján Strasbourgban létrejött Európai Örökbefogadási Egyezménynek, mely ez előbbi váltotta fel, valamint az Európa Tanács által 1996-ban elfogadott a Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Európai Egyezménynek.

Természetesen kihagyhatatlan a magyar jogi szabályozás részletes bemutatása, melyet érdemes összevetni a – meghatározott szempontok szerint kiválasztott – európai államok szabályaival. A kiválasztás elsődleges szempontja az volt, hogy a lehető legszínesebb palettát tárhassuk az olvasó elé, annak ellenére, hogy az egyes országok szabályrendszere ma már erős hasonlóságot mutat egymással. Minden fejezetben azonos keretek között kerül bemutatásra a téma, melyben először az örökbefogadás

szabályozási kereteire térünk ki. Minden országban törvényi szintű, néhol alaptörvényi vagy alkotmányos szintű szabályozást találunk, jellemzően az eljárásra vonatkozó részletszabályok kerülnek alacsonyabb szintű jogszabályokban megfogalmazásra. Az örökbefogadás célja mindenhol azonos, a gyermek családban való nevelkedésének biztosítása. eltérés jelentkezik a tekintetben, hogy az egyes államok mely álláspontra helyezkednek az örökbefogadás időzítése kapcsán. Egyik oldalon áll az az elképzelés, hogy a gyermek számára a vérségi kapcsolatok megőrzése mindennél fontosabb, ezért rossz bánásmód esetén is arra kell törekedni, hogy a gyermek lehetőleg a családjában maradjon, tőlük akaratos ellenére ne szakítsák el, hanem inkább tegyenek meg a gyermekvédelmi szakemberek mindent annak érdekében, hogy a család, ha külső segítséggel is, de képes legyen társadalmi funkciójának betöltésére. Azokban az országokban, ahol ezt az álláspontot képviselik, az örökbefogadás csak *ultima ratio* lehet.³ A másik végletet az a hozzáállás képviseli, amely szerint a gyermek személyiségfejlődése visszafordíthatatlan károkat szenvedhet el abban az esetben, ha hosszú időn keresztül egy elhanyagoló, bántalmazó családban nevelkedik, ezért az szolgálja leginkább az érdekét, ha minél előbb kiemelik ebből a közegből és a lehető legkorábbi időpontban örökbe adják egy olyan családnak, ahol szeretettel várják és odaadóan gondoskodnak róla.⁴

Részletesen bemutatásra kerülnek azok a keretek, amelyek meghatározzák az örökbefogadó szülővé válás feltételeit. Ezen szabályok mindenhol nagyon szigorúak, ami az alkalmasságot illeti, az egyéb kritériumok tekintetében – mint például életkor, családi állapot, szexuális irányultság, valamint a szülő és a gyermek közötti minimális és maximális korkülönbség – már jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. Az alkalmasság megállapítása során a jelentkezők életének szinte minden területe vizsgálat tárgyává lesz: a személyes és családi körülményei, anyagi helyzete, társas környezete, motivációja, testi és mentális egészségi állapota, büntetlen előélete. Az egyes országok az örökbefogadáshoz egy minimális életkort minden esetben meghatároznak, ami vagy egybe esik a nagykorúsággal, vagy annál valamivel magasabb, ez utóbbi a megfelelő érettséget és a döntés komolyabb megfontolását hivatott szolgálni. A maximális életkor tekintetében nagyobb szórást tapasztalhatunk, Ausztriában és az Egyesült Királyságban például nem létezik ilyen, elvileg tehát egy idős ember is lehet örökbefogadó. E tekintetben is eltérő álláspontokkal találkozhatunk. Az egyik végpont szerint, a gyermek számára az jelent biztonságot és úgy garantálhatjuk, hogy a szülő még nagykorúsága elérése után is mellette lesz és támogatja,⁵ ha a közöttük lévő életkorbeli különbség nem tér el nagyon a hétköznapiak

3 Thoburn, 2021, 18. o.

4 Broadhurst, 2017. 188. o.

5 Katonáné Pehr, 2020, 3. o.

nevezhető, átlagos szülő-gyermek korkülönbségtől, ami többnyire 18-45 év. A másik elképzelés szerint azzal, hogy nem szűkítjük le az örökbefogadók körét és nem szorítjuk ki belőle az idősebbeket, a gyermek érdekét szolgáljuk, mert nagyobb valószínűséggel talál szülőre. Ami a családi állapotot illeti, szintén két végpont között mozognak a megközelítések. Az egyik szerint a gyermek számára az a legjobb, ha teljes családban nőhet fel, ezekben az országokban kizárólag házaspárok fogadhatnak örökbe, de legalábbis előnyben kell részesíteni őket az egyedülállókkal és az élettársakkal szemben. A házaspárok tekintetében is tapasztalhatunk eltéréseket, főleg aszerint, hogy a házasság csak egy férfi és egy nő, illetve azonos neműek között is létrejöhet-e. A másik megközelítés szerint nincs jelentősége annak, hogy az örökbefogadók milyen természetű kapcsolatban állnak egymással – házastársak, élettársak, vagy ettől eltérő egyéb párkapcsolati formában élnek – ha közösen kívánnak örökbefogadni és elképzelhető, hogy annak sincs jelentősége, ha valaki egyedül kíván szülővé válni, bár azt mindenhol elismerik, hogy egyedül sokkal nehezebb, mint párban gyermeket nevelni. A szexuális irányultságnak, azokban az országokban, ahol lehetőség van az azonos neműek házasságára általában nincs jelentősége, ahol nem, ott az örökbefogadásuk nem támogatott vagy kifejezetten tiltott.

Az örökbefogadásra való felkészítés a legtöbb országban meglehetősen alapos és részletes, azonban nem mindenhol kötelező. Célja minden esetben ugyanaz, felkészíteni a szülőket arra, hogy mit jelent egy örökbefogadott gyermeket nevelni, ez ugyanis egyáltalán nem olyan, mint a saját gyerekekről való gondoskodás. Az örökbefogadható gyermekek a XXI. században jellemzően nem csecsemők, tehát már vannak emlékeik, akaratuk ellenére szakították el őket a családjuktól, ahol számos traumán mentek keresztül, lehetséges, hogy testi vagy mentális betegséggel küzdenek, kötődési zavarai vannak és nehezen alakítanak ki érzelmi kapcsolatokat. Ezzel mindenképpen tisztában kell lennie mindenkinek, aki örökbefogadó szeretne lenni, továbbá magas szintű önismerettel kell rendelkeznie, hogy képes legyen saját érzései megértésére, magatartása irányítására, valamint az is előnyös, ha a felkészítés során nem csak magyarázatot kap az örökbefogadott gyermek sokszor érthetetlen, esetleg elviselhetetlennek tűnő magatartása okára, hanem egyfajta eszköztárral is felvértezik, hogy ezekkel a helyzetekkel hatékonyan meg is tudjon küzdeni. A felkészítő tanfolyam a legtöbb országban mindössze néhány órá – Ausztria kivételével, ahol néhány hónapig tart⁶ – így nem emiatt húzódik el az örökbefogadási eljárás, azonban ahol csak opcionális az elvégzése, fennáll a veszélye annak, hogy éppen azok nem vesznek részt rajta, akinek a legnagyobb szükségük lenne rá. A felkészítő tanfolyam során ráadásul olyan nehézségekkel szembesülhetnek

6 B-KJHG 31. § (2) bekezdés; Land Oberösterreich: Informationsblatt für Adoptivwerberinnen.

a jelöltek, amelyekre (még) egyáltalán nincsenek felkészülve. Ilyen esetben fontos lehet a felismerés, hogy még nem állnak készen ezekre a kihívásokra és mindenki jobban jár, ha inkább nem fogadnak örökbe, vagy módosítják azt a kört, amelyen belül el tudnak fogadni egy gyermeket.

Kitérünk az örökbefogadható gyermekek jellemzőire is, arra, hogy milyen körülmények fennállása esetén nyilvánítható egy gyermek örökbefogadhatóvá, általában milyen tulajdonságokkal rendelkeznek. Míg korábban az volt a legtipikusabb, hogy a házasságon kívül született, vagy nem kívánt – elhagyott vagy kített – gyermekek alkották az örökbefogadható gyermekek jelentős hányadát, napjainkban ők csak elenyésző számban vannak jelen. Manapság az örökbefogadható gyermekek elsősorban azok a kiskorúak, akiket valamilyen okból ki kellett emelni a családból, ott nem nevelkedhetnek tovább. Mindegyik bemutatásra kerülő államban igaz sajnós, hogy sok gyermek ragad be a gyermekvédelmi rendszerbe, mert nehéz számukra megfelelő, kellően elfogadó és nyitott szülőket találni, hiszen már régen kinőttek a csecsemőkorból, valamiféle testi vagy mentális fogyatékosággal élnek, illetve sokszorosan traumatizáltak. Minden vizsgált országban jellemző, hogy az örökbefogadók elképzelése az ideális gyermekről – legyen egészséges, újszülött és fehérbőrű – általában nagyon távol áll azon gyermekek jellemzőitől, akik örökbefogadásra várnak. Így nem csak a gyermekek maradhatnak nagykorúságukig állami gondoskodásban, de a reménybeli szülőknél is éveket kell várni, mire örökbe fogadhatnak. Az egyes országokban eltérőek a szabályok a tekintetben is, hogy csak kiskorút vagy akár nagykorú személyt is örökbe lehet fogadni. Ez utóbbira akkor van lehetőség, ha a gyermek már hosszabb ideje a családban nevelkedik és a nagykorúság elérésére a közelmúltban került sor.

Bemutatásra kerülnek az örökbefogadás jogintézményének elismert formái, a nyílt és a titkos, valamint a teljes és az egyszerű örökbefogadás, bár ez utóbbi lényegesen ritkább. Tekintettel arra, hogy a teljes örökbefogadás váltja ki azt a joghatást, amely következtében az örökbefogadott gyermek a család teljes jogú tagja lesz, az örökbefogadó rokonaival is rokoni kapcsolatba kerül, ez a megoldás szolgálja leginkább a gyermek érdekét. Megfigyelhető egyfajta tendencia a nyílt örökbefogadás elterjedése és egyre népszerűbbé válása irányába. Ennek az lehet az oka, hogy míg korábban az örökbefogadás egy a gyermek és a környezet elöl is eltitkolt aktus volt, melynek során a szülők arra törekedtek, hogy minél fiatalabb és rájuk minél inkább hasonlító gyermeket fogadjanak örökbe, ma már sokkal jellemzőbb, hogy a gyermek idősebb, tehát nem lehet és nem is érdemes eltitkolni előle illetve a közösség elöl, hogy mi történt, illetve a nemzetközi örökbefogadások elterjedése miatt egyre valószínűbb, hogy a gyermek egyáltalán nem hasonlít az örökbefogadó szüleiére. A nyílt örökbefogadás egyes országokban egyúttal azt is jelenti, hogy a gyermek és a vérszerinti szülők között fennmarad egyfajta – lazább vagy szorosabb – kapcsolat. Ez az

eddig tapasztalatok alapján azt eredményezi, hogy azok a szülők is könnyebben lemondanak szülői felügyeleti jogaikról, akik ezt korábban nem szívesen tették meg, mert nem kell azt érezniük, hogy a döntésükkel teljesen kiszorulnak a gyermek életéből.

A nemzetközi és a nemzeti örökbefogadás közötti kapcsolat mindenhol azonos alapokon – a Gyermekjogi Egyezményen és a Hágai Nemzetközi Örökbefogadási Egyezményen – nyugszik. Mindenhol alapvető, hogy a gyermek számára elsősorban a származási országában kell megfelelő családot találni és a nemzetközi örökbeadására csak abban az esetben kerülhet sor, ha a hazai keretek között erre tett kísérletek nem jártak sikerrel. A nemzetközi egyezmények szigorú szabályai biztos keretet és meghatározó védelmet jelentenek az érintett gyermekek számára, azonban egyes – nem európai – államok szabályozási hiányosságai és az országban tapasztalható korrupció sajnos sok esetben felülírja ezeket a szabályokat. A visszaélések akár a gyermekrablás szintjére is eljuthatnak. Az 1970-es évektől kezdődően számos országban – köztük Etiópia, Nepál, Kambodzsa, Guatemala és Haiti – megsokasodtak a nemzetközi örökbefogadásokkal való visszaélések.⁷ Guatemala az 1980-as évektől egészen 2007-ig hírhedt volt a nemzetközi örökbefogadási csalásokról. A jogellenes visszaélések alapját képezte, hogy Guatemala nem rendelkezett stabil jogrendszerrel és ezzel egyidejűleg az igazságszolgáltatás is igen aggályos volt. Statisztikai adatok alapján a guatemalai örökbefogadások 98%-a nemzetközi úton valósult meg, nagyon ritka volt a belföldi örökbefogadás.⁸ Egyértelmű, hogy a nemzetközi örökbefogadás ultima ratio jellege egyáltalán nem érvényesült, az országhatáron átnyúló örökbefogadások kereskedelmi tranzakcióvá váltak, a gyermek érdeke teljes mértékben háttérbe szorult.⁹ A sorozatos visszaélések következményeként 2005-ben az Európai Parlament állásfoglalást adott ki a guatemalai gyermekkereskedelem visszaszorításáról, melyben az országot kérte egy konkrét örökbefogadásról szóló jogszabály létrehozására, valamint a Hágai Egyezmény rendelkezéseinek alkalmazására. Továbbá felhívta a guatemalai kormányt, hogy segítse elő a bűnelkövetések csökkentését, illetve ezzel együtt tevékenyen mozdítsa elő a nők, illetve a gyermekek jogainak érvényesülését.¹⁰ Ennek hatására 2007 decemberében új

7 Cantwell, 2017.

<https://defenceforchildren.nl/media/1945/the-sale-of-children-and-illegal-adoption.pdf> (2022. 08. 31.)

8 Smith Rotabi, Bunkers, 2008.

https://www.hf.uni-koeln.de/data/lfeusa/File/SocMag/2008/November2008-Rotabi__Karen_Smith__Bunkers__Kelley__Abada__Addis-_Intercountry_Adoption_Reform_Based_on_the_Hague_Convention_on_Intercountry_Adoption.pdf (2022. 08. 31.)

9 Adoption and the Rights of the Children in Guatemala, 2000, 47. o.

<http://poundpulegacy.org/files/Guatemala-UNICEFILPECENG.pdf> (2022. 08. 31.)

10 Az Európai Parlament állásfoglalása a guatemalai gyermekkereskedelemről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005IP0304&from=EN> (2022. 08. 31.)

örökbefogadási törvényt fogadott el Guatemala, illetve az ország jelentős lépéseket tett annak érdekében, hogy a Hágai Egyezmény rendelkezéseinek eleget tegyen.¹¹ Ezen példából jól látható, hogy a visszaélésekre jellemzően a gyermek származási országában tapasztalható anomáliák biztosítanak alapot, a gyermek jogainak megsértése, érdekeinek és szükségleteinek semmibe vétele mégis a fogadó országban csapódik le, még ha ott erről nem is kívánnak tudomást venni.

A gyermeki érdekek és jogok megsértésének másik nagy gócpontja a krízisinkubátorok nem megfelelő használata. Magyarországon 1996 óta van lehetőség arra, hogy a csecsemőket a kórházak elé kihelyezett inkubátorban hagyják, az első ilyen készüléket a budapesti Schöpf-Mérei Ágost anyavédelmi központban helyezték üzembe. Más európai országok is úgynevezett „babakosarakat” és babadobozokat” tettek elérhetővé, hogy ezzel is segítsenek megelőzni az újszülöttgyilkosságokat. Azonban ezen „babadobozok” rengeteg jogi problémát vetnek fel gyermek és nőjogi szempontból, az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága Csehország – később Magyarország, illetve Lengyelország – esetében több alkalommal jelezte, hogy ezt a lehetőséget meg kellene szüntetni.¹² A Bizottság akkori elnöke – Dr. Jean Zermatten – indoklásában azt írta, hogy a „babadobozok” nincsenek összhangban a Gyermekjogi Egyezménnyel, többek között a 7., 8., 9. és 19-es cikkellyel. Helyette az anonim szülés lehetőségének bevezetését javasolták.

Az örökbefogadás utánkövetése is a gyermek érdekében történik, mely lehet kötelező vagy ajánlott. Célja, hogy segítse a gyermek beilleszkedését, valamint a családot, hiszen az örökbefogadott gyermekek jellemzően olyan lelki terheket cipelnek magukkal, amelyekkel a szülők számára is nehézséget okozhat megküzdni.

Az örökbefogadás felbontása a gyermek kiskorúsága esetén komoly aggályokat vet fel, hiszen traumát okozhat számára, ha a körülötte lévő család ismét felbomlik, illetve a jogintézmény elsődleges célja sem juthat érvényre, miszerint a gyermek számára stabil, biztonságos családi környezetet biztosítson. Felbontásra éppen ezért kizárólag a gyermek érdekében kerülhet sor.

Alapvető, hogy az örökbefogadást csak az erre feljogosított hatóságok, valamint az elismert, bejegyzett civil szervezetek, alapítványok végezhetik, amely garanciát jelent a törvényi követelmények betartására is. A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény előírja, hogy az egyes államok nyilvánítsák bűncselekménnyé a gyermekekkel való „kereskedést”.

Annak érdekében, hogy a hatóság meg tudja állapítani mi szolgálja legjobban a gyermek érdekét, mindenképpen kellő körültekintésre van szükség. A végleges döntés

¹¹ Smith Rotabi, Bunkers, 2008.

¹² Herczog, 2013, 10. o.

meghozatala előtt meg kell vizsgálni, hogy milyen következményekkel járhat a gyermekre nézve, ha vérszerinti családjában marad, fel kell tárnai a rendelkezésre álló erőforrásokat, hogy van-e remény arra, hogy a család körülményei megváltoznak, vagy van-e a tágabb családban valaki, aki alkalmas és hajlandó a gyermekről gondoskodni. Meg kell vizsgálni a gyermek jellemzőit – életkora, származása, kognitív képességei, betegségei, lelki sérüléseinek súlyossága – hogy fel lehessen mérni nagyjából mekkora esélye van arra, hogy rövid időn belül örökbefogadókra talál. Mindezen információk megismeréséhez szükség lehet szakértői vélemények beszerzésére, a gyermek érdekében korábban eljáró szakemberek meghallgatására. Végül, de nem utolsósorban, meg kell hallgatni az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket, véleményét érettségének megfelelő súllyal figyelembe is kell venni az örökbeadásáról szóló döntés meghozatala során.

A gyermek érdekének meghatározása során kétféle állásponttal találkozhatunk. Az egyik meglátás szerint hiába mindenek felett álló a gyermek érdeke, mindenképpen tekintettel kell lenni az örökbefogadó szülők érdekeire is, az egyensúlyt valamiképpen meg kell tudni teremteni az érdekek között, hiszen a gyermek akkor fogja magát jól érezni az új családjában, ha a szülők is jól érzik magukat az új szerepükben. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy nem minden gyermek alkalmas arra, hogy örökbefogadják és az örökbefogadásra jelentkezők sem kivétel nélkül alkalmasak arra, hogy szembenézzenek és megküzdjenek egy súlyosan traumatizált vagy beteg gyermek nehézségeivel.¹³ A másik álláspont is vitathatatlan, miszerint az örökbefogadási eljárásnak a gyermekek kivül egyéb szereplői is vannak, ahol az egyes szereplők maguk is többféle érdeket hordoznak, mindenkinek megvannak a maga jogos érdekei, azonban ebben az esetben nem használható a döntéshozatal során az általános formula, miszerint a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékokat mérlegelve, minden érintett érdekét figyelembe véve hozza meg a döntését. Örökbefogadás esetén a gyermek érdeke valóban mindenek felett áll, az kell legyen a legfőbb, mindent eldöntő szempont. A mérlegelés során tehát nem az egyes szereplők érdekeit kell összevetni, hanem a gyermek különböző – esetleg rövid és hosszútávon eltérő – érdekeit és ennek mentén meghatározni az ő személyre szabott legjobb érdekét.¹⁴ A gyermekek jogai mindenhol világosan le vannak fektetve, azonban, hogy ezek valóban érvényre is jutnak a felnőtteken, jelen esetben a hatóságokon múlik. Ezért nagyon fontos, hogy a gyermek érdeke ne hatáskör kérdése legyen, azaz ne fordulhasson elő, hogy az egyik hatóság másképp értelmezi a gyermek érdekét, mint a másik.¹⁵

13 Katonáné Pehr, 2020, 1. o.

14 Marschalkó, 2013, 267-268.o.

15 Diósi, 1998, 111. o. http://www.esely.org/kiadvanyok/1998_4/esettanulmany_agyermekek.pdf (2022. 08. 31.)

Irodalomjegyzék

- Adoption and the Rights of the Children in Guatemala, 2000.; <http://poundpuplegacy.org/files/Guatemala-UNICEFILPECEENG.pdf> (2022. 08. 31.)
- Az Európai Parlament állásfoglalása a guatemalai gyermekkereskedelemről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005IP0304&from=EN> (2022. 08. 31.)
- Broadhurst, K. (2017) 'State Intervention in Family Life in England. Safeguarding children through proceedings and adoption' in Burns, K., Pösö, T., Skivenes, M., (eds.) *Child welfare removals by the state. A cross country analysis of decision making systems*, Oxford University Press.
- Cantwell, N. (2017) *The Sale of Children and Illegal Adoption*. Den Haag: Colophon; <https://defenceforchildren.nl/media/1945/the-sale-of-children-and-illegal-adoption.pdf> (2022.08.31.)
- Diósi, Á. (1998) 'Esettanulmány a gyermekek mindenek felett álló érdekeiről', *Esély*, 1998/4. 106–112. o. http://www.esely.org/kiadvanyok/1998_4/esettanulmany_agyermekek.pdf (2022. 08. 31.)
- Herczog, M. (2013) 'Az újszülöttek és kisgyerekek elhagyásának okai és lehetséges megelőzése Európában', *Családi Jog*, 2013/3, 9–15. o.
- Katonáné Pehr, E. (2020) 'A gyermek érdeke az örökbefogadás új jogi környezetében. A gyermekközpontú örökbefogadás követelménye', *Családi Jog*, 2020/3, 1–8. o.
- Marschalkó, L. (2013) 'Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke', *Iustum Aequum Salutare*, 2013/2, 265–279. o.
- Smith Rotabi, K., Bunkers, K. (2008) *Intercountry Adoption Reform Based on the Hague Convention on Intercountry Adoption: An Update on Guatemala in 2008*; https://www.hf.uni-koeln.de/data/lfeusa/File/SocMag/2008/November2008-Rotabi__Karen_Smith__Bunkers__Kelley__Abada__Addis-Intercountry_Adoption_Reform_Based_on_the_Hague_Convention_on_Intercountry_Adoption.pdf (2022. 08. 31.)
- Thoburn, J. (2021) 'Adoption from care in England: learning from experience' in Pösö, T., Skivenes, M., Thoburn, J. (eds.) *Adoption from Care – International Perspectives on Children's Rights. Family Preservation and State Intervention*, Bristol University Press.

Az örökbefogadásra vonatkozó nemzetközi szabályok

DR. BENYUSZ MÁRTA –
DR. MARINKÁS GYÖRGY

1. Az örökbefogadás nemzetközi jogi keretei

Az örökbefogadás jogintézményét hagyományosan belső jogi szabályok rendezték, tekintettel arra, hogy sokáig az örökbefogadás az országhatárokat csak igen kivételes esetben ívelte át. A második világháborút követő időszakra tehető a nemzetközi örökbefogadás térnyerése, amely humanitárius válasz volt az árván maradt gyermekek családban való felnövekedésének biztosítására.¹ A gyakorlat magával hozta a nemzetközi jogszabályalkotás szükségességét, a minimumstandardok összehangolását a folyamat átláthatóságának, kiszámíthatóságának, a gyermekek biztonságának megőrzése érdekében.

1960-ban a svájci Leysinben, az örökbefogadás témájában tartott szemináriumon lefektették azokat az alapelveket,² amelyek később a nemzetközi szinten születő

¹ Marschalkó, 222. o.

² Marschalkó, 223. o.

Dr. Benyusz Márta LLM
főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Dr. Marinkás György PhD
vezető kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet
adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Benyusz, M., Marinkás, Gy. (2022) 'Az örökbefogadásra vonatkozó nemzetközi szabályok' in Vison-tai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 23–91. o. Buda-pest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvzsk.gyermek.8_2

örökbefogadásra vonatkozó szabályokat tartalmazó egyezmények alapját is adták. A leyseni alapelvek évtizedekkel a gyermekjogi gondolkodást megelőzően állították az örökbefogadás középpontjába a gyermek szükségleteit, és egyértelműen megfogalmazták, hogy nem a szülők érdeke az elsődleges az örökbefogadás kapcsán, hanem a gyermeké. Tehát a cél nem a szülő gyermek iránti vágyának kielégítése, hanem *a gyermek családban való felnevelkedésének biztosítása*.

Az alapelvek között megjelent a nemzetközi örökbefogadás *ultima ratio*, azaz *utolsó eszközként való alkalmazhatóságának* jellege is, amely később a nemzetközi örökbefogadás egy fő vezérelvévé, a szubszidiaritás elvévé nőtte ki magát. A szubszidiaritás elve szerint kizárólag abban az esetben lehet helye a nemzetközi örökbefogadásnak, ha a származási országban semmilyen módon nem oldható meg a gyermek gondozása, és a nemzetközi örökbefogadás szolgálja a gyermek érdekét.

Az örökbefogadásról szóló *mai nemzetközi jogi szabályozási keretet* a leyseni alapelveket forrásul használva, a gyermek érdeke, a gyermek családhoz való joga és helyettesítő védelemhez való joga, valamint a nemzetközi örökbefogadás szubszidiáris jellege vezérelvek mentén elfogadott, 1989. évi ENSZ Gyermek jogairól szóló egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény),³ az 1993. évi Hágai Egyezmény a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások esetén való védelméről, és az ilyen ügyekben történő együttműködésről (a továbbiakban: Hágai Örökbefogadási Egyezmény),⁴ valamint az Európa Tanács keretében elfogadott egyezmények adják.

1.1. Gyermekjogi Egyezmény

A gyermekjogi bibliaként is emlegetett, a gyermeket elsőként a jogok alanyaként és nem tárgyaként kezelő Gyermekjogi Egyezmény mind a belföldi, mind a nemzetközi örökbefogadás tekintetében megfogalmaz a gyermekek jogai szempontjából releváns követelményeket, amelyek minimumelvárásként szolgálnak az Egyezményt ratifikáló államok számára.⁵

Minden gyermeknek alapvető, a Gyermekjogi Egyezmény által elismert joga van ahhoz, hogy a saját vér szerinti szülei által alapított *családban nevelkedjen*. A családhoz, családi védelemhez, szerető, meleg családi környezethez való jog azokat a gyermekeket

3 Magyarországon kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

4 Magyarországon kihirdette: 2005. évi LXXX. törvény a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről.

5 A Gyermekjogi Egyezményt az Egyesült Államokon kívül a világ összes állama ratifikálta.

is megilleti, akikről a saját szülei valamilyen oknál fogva nem tudnak vagy nem akarnak gondoskodni. A Gyermekjogi Egyezmény 20. cikkének 1. pontja szerint a gyermek különleges védelemre és segítségre szorul, ha ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy saját érdekében nem hagyható ebben a környezetben.⁶ Ezeknek a gyermekeknek az állam, a Gyermekjogi Egyezmény 20. cikkével összhangban ún. helyettesítő védelmet biztosít, amely védelemnek *a gyermekek számára legnagyobb biztonságot adó formája az örökbefogadás*. Az örökbefogadással a gyermeknek esélye nyílik arra, hogy a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolathoz hasonló, azzal gyakorlatilag megegyező érzelmi és jogi kapcsolat alakuljon ki közte és örökbe fogadó szülei között.

A Gyermekjogi Egyezmény 21. cikke kiemeli, hogy az örökbefogadás jogintézményének szabályozásakor, valamint az örökbefogadási eljárás során *a gyermek legjobb érdekét kell szem előtt tartani*, azaz az örökbefogadás alapvetően a gyermek érdekében kell hogy történjen. A 21. cikk előírja a részes államoknak *az örökbefogadás átlátható szabályozottságát*, azaz hogy a gyermek örökbefogadását csakis az illetékes hatóságok engedélyezzék, a gyermek örökbefogadására csak akkor kerülhessen sor, ha minden érintett, az esetleg szükséges felvilágosítás után beleegyezett az örökbefogadásba, valamint kiemeli az örökbefogadáson való haszonszerzés tilalmát. *A 21. cikk lefekteti a nemzetközi örökbefogadás jogi alapjait is azzal, hogy elismeri*⁷ „a külföldre történő örökbefogadás a gyermek számára szükséges gondozás biztosítása másik eszközének tekinthető, ha a gyermek származási országában nem helyezhető el gondozó vagy örökbe fogadó családban, vagy nem nevelhető megfelelően”, valamint előírja, hogy az államok „gondoskodnak arról, hogy külföldre történő örökbefogadás esetén a gyermek a hazai örökbefogadással egyenértékű biztosítékok és szabályok előnyeit élvezhesse”.

Az örökbefogadáshoz közvetlenül kapcsolódó és relevanciával bíró gyermeki jog a gyermek származásának megismeréséhez való joga. A Gyermekjogi Egyezmény 7. cikk 1. bekezdése szerint „a gyermeket születésekor anyakönyvezzik, és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szerezzen, és lehetőség szerint ismerje szüleit, valamint ahhoz, hogy ezek neveljék”. A 8. cikk 1. bekezdése szerint „az egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy törvénysértő beavatkozás nélkül tiszteletben tartják a gyermeknek saját személyazonosságát, ideértve állampolgársága, neve, *családi kapcsolatai megtartásához fűződő*, a törvényben elismert jogát”. A Gyermekjogi Egyezmény kimondja tehát, hogy a gyermeknek joga van családi kapcsolatai fenntartására, azonban arra már nem utal bővebben, hogy milyen módon állapítható meg az,

6 Katonáné Pehr, 2. pont [13].

7 Marschalkó, 224. o.

hogy melyek a gyermek érzelmei szempontjából valóban releváns kapcsolatok. Ennek pedig nagyon komoly jelentősége van az örökbe fogadott gyermek szempontjából, és minden esetben más és más eredményre vezethet: vannak gyermekek, akik számára a biológiai származás szerinti családjukhoz való kapcsolat, az a kulturális környezet releváns, míg mások számára az örökbe fogadó szülő – az itt tapasztalt kulturális háttér, nyelv, vallás – jelenti az identitásuk kialakítása szempontjából a kapcsolódási pontot.⁸ Ezért esetről esetre változhat a származás megismeréséhez való jog rugalmassági kerete.

Kétségtől az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye kiemelt jelentőségű nemzetközi jogi instrumentum a gyermeki jogok területén, és a gyermek helyettesítő védelemhez, benne az örökbefogadáshoz való jog deklarálásában is elvehetetlen a szerepe. Önmagában véve ugyanakkor nem elég hatékony ahhoz, hogy megfelelő biztosítékot nyújtson a nemzetközi örökbefogadások terén, mert bár felismeri például a nemzetközi örökbefogadással együtt járó emberkereskedelmi kockázatokat, az annak legyőzéséhez szükséges eszközök bevezetését és hatékony alkalmazását a részes államokra bízta. Éppen a nemzetközi örökbefogadások térnyerésével és a benne rejlő egyértelmű veszélyek fel- és elismerésének is köszönhető, hogy négy évvel a Gyermekjogi Egyezmény megszületése után, a nemzetközi porondon elfogadták a Hágai Örökbefogadási Egyezményt, amely jóval konkrétabb és így visszakövethetőbb szabályokat tartalmaz.

1.2. Hágai Örökbefogadási Egyezmény

A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (*Hague Conference on Private International Law*) keretében fogadták el 1993. május 29-én a Hágai Örökbefogadási Egyezményt,⁹ amely a Gyermekjogi Egyezmény 21. cikkével összhangban többoldalú nemzetközi szerződés keretében szabályozza a nemzetközi örökbefogadást. A nemzetközi jogi dokumentum mintegy öt éves jogalkotási munka eredményeként született, és 1995. május 1-jén lépett hatályba.¹⁰

A Hágai Örökbefogadási Egyezmény igen lényeges lépcsőfok a nemzetközi örökbefogadások szabályozása, valamint a gyermekek helyettesítő védelemhez való jogának érvényesítése terén is. Az Egyezményt megelőzően nagyon sokféle és átláthatatlan volt az államok közötti örökbefogadások intézése. Szinte teljesen megfoghatatlan probléma volt az örökbefogadási „feketepiac”, és bár a jelenség ma is súlyos gyermekjogi

8 Szeibert, 20–26. o.

9 Brown, 1338. o.

10 Brown, 1338. o.

visszaélések táptalaja, de az egészen biztos, hogy a Hágai Örökbefogadási Egyezmény igen fontos lépcső volt az átláthatóság és a gyermekek jobb és hatékonyabb védelme irányába.

Az Egyezmény preambuluma mindvégig a gyermek nézőpontjából közelít, alapvető szükségleteként kezeli a harmonikus családi környezetben való felnevelkedést, és megerősíti, hogy a részes államok feladata alapvetően az, hogy *segítsék a gyermek saját családban való nevelkedését*.¹¹ Egyértelműen rögzíti a nemzetközi örökbefogadás *szubszidiáris jellegét*, és elismeri, hogy „a nemzetközi örökbefogadás az állandó család előnyét kínálhatja egy olyan gyermek számára, akinek nem lehet megfelelő családot találni abban az országban, ahonnan származik”. A preambulum negyedik fordulata¹² mutat rá kétséget kizáróan arra, hogy a részes államok az Egyezményt eszköznek tekintik „a gyermek jogellenes elvitele, a gyermek áruba bocsátása és a gyermekkereskedelem megelőzése érdekében”.

Az Egyezmény rendelkező része a szabályozás céljával (egyben szükségességének alátámasztásával) indul. Az 1. cikk szerint az Egyezmény célja, hogy olyan garanciákat dolgozzon ki, amelyek biztosítják, hogy a nemzetközi örökbefogadások a gyermekek mindenekfeletti érdekeinek és a nemzetközi jog által elismert alapvető jogaik tiszteletben tartásával történnek, létrehozson egy olyan együttműködési rendszert a szerződő államok között, amely biztosítja, hogy a kidolgozott garanciákat tiszteletben tartják, és ezzel megakadályozzák a gyermekek jogellenes elvitelét, áruba bocsátását vagy a gyermekkereskedelmet, és biztosítsák a szerződő államokban az Egyezménnyel összhangban történt örökbefogadások elismerését.

Az Egyezmény hatálya (2. cikk) lényegében definiálja, hogy mit értünk nemzetközi örökbefogadás alatt. Nemzetközi örökbefogadás, amikor a származási államban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező gyermeket a fogadó államba átvitték, átviszik vagy át fogják vinni, akár a származási államban történő, a fogadó államban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező házaspárok vagy személy által való örökbefogadás után, akár a fogadó államban vagy a származási államban történő örökbefogadás céljából. A Hágai Örökbefogadási Egyezmény hatálya alá tartozó örökbefogadásnak *állandó szülő-gyermek kapcsolatot* kell létrehoznia.

Az Egyezmény II. fejezete tartalmazza *a nemzetközi örökbefogadásokkal szembeni követelményeket*. Az Egyezmény hatálya alá tartozó nemzetközi örökbefogadásra csak akkor kerülhet sor, ha a gyermek származási országának és a gyermek fogadó országának hatóságai meghoztak bizonyos kötelező határozatokat.

¹¹ Fund, 56. o.

¹² Fund, 56. o.

A származási ország örökbefogadási hatóságainak a gyermeket örökbefogadhatónak kell nyilvánítaniuk, meg kell állapítaniuk, hogy a gyermek legjobb érdekében a nemzetközi örökbefogadás áll, miután a belföldi örökbefogadás lehetőségét alapos megfontolás után vetették el, mint a gyermek érdekében nem álló megoldást. A származási ország örökbefogadási hatóságának biztosítani kell, hogy minden érintett – az anyagi kompenzáció szigorú tilalma mellett – hozzájárulását adta az örökbefogadáshoz, és a gyermeket is meghallgatták, illetve a gyermek is hozzájárulását adta, amennyiben a származás szerinti ország szabályozása a hozzájárulását megköveteli. A szülőanya hozzájárulása egyedül akkor érvényes, amennyiben azt a gyermek születése után adja.¹³

A fogadó ország örökbefogadási hatóságainak biztosítaniuk kell, hogy az örökbe fogadni szándékozó szülők jogi értelemben és körülményeiket tekintve is alkalmasak az örökbefogadásra, valamint azt, hogy az örökbe fogadni kívánt gyermek az örökbefogadás után jogosulttá válik átlépni a fogadó állam határait és ott állandó jelleggel tartózkodni.

A Hágai Örökbefogadási Egyezmény egyik lényegi eleme a *kölcsönös elismerés elve*, azaz az olyan örökbefogadást, amely az Egyezmény szabályainak megfelelően jött létre, az Egyezményben részes államok mindegyikében elismertnek kell tekinteni. Az Egyezmény 24. cikke csak abban az esetben engedi megtagadni az örökbefogadást egy szerződő államban, „ha az örökbefogadás nyilvánvalóan az adott szerződő állam közrendjébe ütközik, tekintettel a gyermek legjobb érdekére.

Az Egyezmény 6. cikke előírja a szerződő államoknak, hogy jelöljenek ki olyan központi hatóságokat, amelyek egymással együttműködnek, és segítik az államok illetékes hatóságai közötti együttműködést is a gyermekek védelme és az Egyezmény többi célkitűzésének megvalósítása érdekében. Ennek keretei között felvilágosítást nyújtanak az országaik örökbefogadással kapcsolatos jogszabályairól, illetve egyéb általános információkat szolgáltatnak, és folyamatosan tájékoztatják egymást az Egyezmény működéséről, és amennyire csak lehetséges, megszüntetik az alkalmazását gátló akadályokat.

Az Egyezmény IV. fejezete a nemzetközi örökbefogadás eljárásjogi követelményeiről szól. Ezeket a cikkeket olvasva az Egyezmény elfogadásakor többen gondolták azt, hogy a Hágai Örökbefogadási Egyezmény egy központi hatóság létrehozását és az összes feladat egy helyre delegálását követeli meg,¹⁴ ezt a felvetést azonban cáfolja a 22. cikk, rámutatva arra, hogy „Bármely Szerződő Állam bejelentheti az Egyezmény letéteményesének, hogy a Központi Hatóságnak a 15–21. cikkeken foglalt funkcióit az

¹³ Fund, 59. o.

¹⁴ Fund, 59. o.

állam jogszabályai által engedélyezett mértékben és az állam illetékes hatóságainak felügyelete mellett olyan testületek és személyek is elvégezhetik, amelyek/akik teljesítik az állam által előírt erkölcsi, szakmai hozzáértéssel, tapasztalattal és felelősségvállalással kapcsolatos követelményeket; és erkölcsi normáik és képzettségük vagy a nemzetközi örökbefogadás terén szerzett tapasztalataik alapján alkalmasak erre”.

Az Egyezmény VI. fejezetében, az Általános rendelkezések között található az egyik legfontosabb előírás, a jogtalan¹⁵ és aránytalan¹⁶ haszonszerzés tilalma. A 32. cikk „kizárólag a költségeket és kiadásokat (beleértve az örökbefogadás lebonyolításában érintett személyek indokolt szakmai díjait)” engedi felszámítani, illetve kifizetni. Az indokolt díjazás zsinórmértéke¹⁷ a munkavégzés helye szerinti államban szokás szerint indokoltan tekintett díjazás.

Az általános rendelkezések a gyermek származásának megismeréséhez való jogának biztosítása érdekében megkövetelik „a gyermek származására és különösen a szülők kilétére, illetve az egészségügyi körülményekre vonatkozó információk megőrzését”, valamint annak biztosítását, hogy a gyermek maga, vagy képviselője segítségével hozzáférhessen ezekhez az adatokhoz.

Az Egyezmény 33. cikke előírja a szerződő államok illetékes hatóságainak, hogy amennyiben úgy találják, „hogy az Egyezmény bármely rendelkezését nem tartották be, vagy fennáll annak a komoly veszélye, hogy nem fogják betartani, kötelesek haladéktalanul tájékoztatni erről államuk Központi Hatóságát. A Központi Hatóság felel azért, hogy a szükséges intézkedéseket megtegyék.” Ennek a rendelkezésnek a célja egyfajta belső monitoring az Egyezmény végrehajtására, és az esetlegesen fennálló szisztematikus végrehajtási nehézségek vagy rendszerszintű visszaélések beazonosítása.¹⁸

A Hágai Örökbefogadási Egyezménynek való megfelelés céljából a szerződő és ratifikáló államok számos belső jogi szabályt vezettek be,¹⁹ köztük olyanokat, amelyek a gyermekkereskedelem visszaszorítása érdekében kriminalizálják a nemzetközi örökbefogadásra való jogtalan és indokolatlan haszonszerzést. Ennek ellenére az örökbefogadásba burkolt gyermekkereskedelem továbbra is komoly probléma, és humanitárius vagy egyéb válságok esetén igen komoly veszélyforrás. A gyermekkereskedelemmel,

15 32. cikk 2. pont: „A nemzetközi örökbefogadáshoz kapcsolódó tevékenységből senki sem tehet szert jogtalan anyagi vagy egyéb haszonra.”

16 32. cikk 3. pont: „Az örökbefogadás lebonyolításában érintett testületek igazgatói, ügyintézői és alkalmazottai nem részesülhetnek olyan díjazásban, amely a teljesített szolgáltatásokhoz mérten aránytalanul magas.”

17 Fund, 64. o.

18 Fund, 65. o.

19 Az Egyezmény „ratifikációs státusza”: <https://www.hoch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=69>. (2022. 08. 31.)

gyermekprostitúcióval, gyermekpornográfiával foglalkozó ENSZ-különmegbízott (*Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography*) 2017-ben jelentést²⁰ tett közzé az illegális örökbefogadásokról. A jelentés szerint nincsenek megbízható adatok arra vonatkozóan, hogy nagyságrendileg hány gyermek érintett az illegális örökbefogadással, egészen biztosan jóval nagyobb a kockázat azoknál az országoknál, ahol a származási ország nem szerződő állama a Hágai Örökbefogadási Egyezménynek, mert nagyon sokszor a belső jogi szabályoknak köszönhetően a gyermekek hivatalos örökbefogadási papírokat kapnak, és gyakorlatilag felfedhetetlen a jogsértés. Az illegális örökbefogadás mellett a jelentés felhívta a figyelmet az anyagi kompenzáció ellenében vállalt béranyaság rohamosan növekvő veszélyeire is.

2. Az Európa Tanács

2.1. Az Európa Tanács keretében létrejött többoldalú nemzetközi szerződések

A gyermekjogok védelme terén az *Európa Tanács az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez* (ENSZ) hasonlóan kiemelkedő szerepet játszik, ugyanis a keretein belül létrejött emberi jogi szerződések mindegyike kifejezett rendelkezéseket tartalmaz a gyermekek jogai vonatkozásában. Az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* (EJEE) diszkrimináció nélkül egyaránt vonatkozik minden személyre, a gyermekeket is beleértve. Az *Emberi Jogok Európai Bíróságának* (EJEB) örökbefogadással kapcsolatos joggyakorlata lényegében a „magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot” rögzítő 8. cikk²¹ értelmezésén alapul. Az EJEB a 8. cikkben meghatározott magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog vonatkozásában széles körű ítélkezési gyakorlatot alakított ki a gyermekek jogai vonatkozásában, kiterjesztve a 8. cikk értelmezését az örökbefogadásra is. Tekintve, hogy az örökbefogadással kapcsolatos ügyek tárgyalása során gyakran hivatkozásra kerül a panaszos felek részéről, figyelembe veendő még az EJEE „megkülönböztetés

20 Study on illegal adoption <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/440/24/PDF/G1644024.pdf?OpenElement> (2022. 04. 02.).

21 EJEE 8. cikk (1): „Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, otthonát és levelezését tiszteletben tartsák.”

EJEE 8. cikk (2): „E jog gyakorlásába hatóság csak törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be, amikor egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy erkölcsök védelme, mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”

tilalmát” rögzítő 14. cikke, valamint – a főleg az azonos nemű párok örökbefogadáshoz való joga kapcsán felmerülő – az EJEE „házasságkötéshez való jogot” rögzítő 12. cikke.

Az EJEE mellett az Európa Tanács keretében létrejött több, kifejezetten a gyermekek örökbefogadását szabályozó külön egyezmény is, ezek az 1967-ben elfogadott, *a gyermekek örökbefogadásáról szóló egyezmény*, illetve a 2008-ban *felülvizsgált európai egyezmény a gyermekek örökbefogadásáról*. Utóbbi egyezmény 4. cikk (1) bekezdése értelmében az örökbefogadásról döntő hatóságnak az örökbefogadás engedélyezése során meg kell arról győződnie, hogy az örökbeadás a gyermek legfőbb érdekét szolgálja. Az 5. cikk emellett előírja, hogy az örökbefogadásról döntést hozó hatóság nem engedélyezheti az örökbefogadást az ítélőképessége birtokában lévő gyermek hozzájárulása nélkül. Az ítélőképesség megléte a gyermek 14. életéve felett vélelmezett, így a hozzájárulása kötelező előfeltétele az örökbeadásnak. Az egyezmény 6. cikke biztosítja, hogy azon gyermekeket, akik nem rendelkeznek megfelelő érettséggel, lehetőség szerint meg kell kérdezni, és érettségüknek megfelelően biztosítani kell véleményük figyelembevételét. Az egyezmény 22. cikkének (3) bekezdése alapján az örökbe fogadott gyermek hozzáférhet a vér szerinti szüleiére vonatkozó információkhoz, és az illetékes hatóság az irányadó jogszabályok alapján mérlegelheti a gyermek vér szerinti szüleiére vonatkozó információ megadását, amennyiben a vér szerinti szülők fenntartották adataik titkosságát. Az egyezmény 9. cikk (1) bekezdése értelmében az örökbefogadó minimális életkora 18 és 30 év között lehet, de nem határoz meg felső korhatárt. Az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti korkülönbség vonatkozásában a gyermek legfőbb érdekével összhangban legalább 16 év korkülönbséget ír elő. Az egyezmény célja elsősorban a nemzeti örökbefogadás szabályozása, ugyanakkor a 12. cikk (1) bekezdése lehetővé teszi a nemzetközi örökbefogadást, rögzítve, hogy a tagállamoknak elő kell segíteniük, hogy az örökbe fogadott gyermek megszerezze az örökbe fogadó szülő állampolgárságát. Az egyezmény ezáltal kiegészíti az *1993-as Hágai Egyezményt*, biztosítva, hogy azon esetekben, ahol nem alkalmazható a Hágai Egyezmény, a nemzetközi örökbefogadás eseteiben is érvényesüljön a felülvizsgált egyezmény 4. cikkében rögzített gyermek legfőbb érdeke.²² Az egyezményt Magyarország aláírta, de nem ratifikálta.²³

Az Európa Tanács keretében került elfogadásra 1996-ban *a gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló európai egyezmény*. Az egyezmény alapelve a gyermekek érdekeinek érvényre juttatása, amelynek érdekében eljárási jogokat garantál a gyermekeknek – az Egyezmény definíciója szerint a 18. életévüket be nem töltött gyermekek – a velük kapcsolatos

22 Explanatory Report to CETS – 202.

23 Az Egyezményt a jelen sorok írásáig összesen 10 Európa Tanács-tagország ratifikálta. Lásd: Chart of signatures and ratifications of CETS No. 202.

eljárásokban, ideértve az eljárásokról való tudomásszerzés és az azokon való részvétel jogát, továbbá a meghallgatáshoz és a képviselőhöz való jogot. Az eljáró hatóságok kötelezettségeként rögzíti a gyermek érdekeinek szem előtt tartását az eljárás során, továbbá a gyermek véleményének meghallgatását és annak megfelelő mérlegelését. Az egyezmény további fontos alapelve az eljárások gyors lefolytatása, illetve indokolt esetben a hivatalból történő eljárásindítás. Az egyezményt Magyarország aláírta, de nem ratifikálta.²⁴

2.2. Az EJEB örökbefogadással kapcsolatos ítélkezési gyakorlata

2.2.1. Az örökbefogadáshoz való jogról általában

„Az örökbefogadás célja egy gyermek családhoz juttatása, nem pedig egy család gyermekhez juttatása.”²⁵

Az EJEB örökbefogadással kapcsolatos ítélkezési gyakorlata az EJEE 8. cikkében meghatározott családi élet tiszteletben tartásához való jog értelmezésén alapul. Az EJEB a *Pini és mások k. Románia* ügyben²⁶ megállapította – és a *Harroudj k. Franciaország* ügyben²⁷ is megismételte –, hogy az EJEE 8. cikkét – a fentebb említett – 1993. évi hágai, az 1967. évi Európa tanácsi, valamint az 1989. évi ENSZ gyermekjogi egyezmény figyelembevételével kell értelmezni. Mindezzel összhangban az EJEB joggyakorlata alapján az örökbefogadás révén az örökbefogadó és az örökbefogadott között létrejövő családi kötelék – amint az az 1967. évi Európa tanácsi egyezmény 10. cikkéből is következik – jogilag és természeténél fogva is megegyezik az EJEE 8. cikke által védelemben részesített családi kötelékkel,²⁸ következésképpen az örökbefogadásra alkalmazandók az EJEE 8. cikk rendelkezései. Az EJEB joggyakorlatában a mérlegelés súlyponti eleme a gyermek legfőbb érdekének érvényesülése.²⁹ Az EJEB állandó ítélkezési gyakorlatával összhangban azonban önmagában egyetlen szempont sem tekinthető döntő, mindent felülíró érveknek. Az EJEB ennek megfelelően vizsgálta a gyermek legfőbb érdekének és a vér szerinti szülők érdekének egymáshoz való viszonyát, az olyan ügyekben, ahol a

24 Az Egyezményt a jelen sorok írásáig összesen 20 Európa Tanács-tagország ratifikálta. Lásd: Chart of signatures and ratifications CETS No. 160.

25 EJEB, *Fretté k. Franciaország* ügy, 42.

26 EJEB, *Pini és mások k. Románia* ügy, para. 139.

27 EJEB, *Harroudj k. Franciaország* ügy, para. 42.

28 Katonáné Pehr, 2018, paras. [68]–[81].

29 A gyermek legfőbb érdekének érvényesülését a nemzetközi örökbefogadást illetően lásd: Marschalkó, 2013, 221–239. o.

szülő akarata ellenére emelik ki a gyermeket a vér szerinti családjából és engedélyezik az örökbefogadását,³⁰ vagy a szülő utólag visszavonja a hozzájárulását. Az EJEB vizsgálta továbbá a gyermek legfőbb érdekének és az örökbe fogadni szándékozó szülők érdekének egymáshoz való viszonyát, különös tekintettel – az életkoron, a családi állapoton és a nemi identitáson alapuló – hátrányos megkülönböztetés tilalmára. E tekintetben az EJEB joggyakorlata értelmében az EJEE 8. cikkéből nem vezethető le az örökbefogadáshoz való jog. Az EJEB vizsgálta továbbá az iszlám jog szerinti *kafala* és a kontinentális jog által ismert örökbefogadás egymásnak való megfeleltethetőségét; továbbá az örökbefogadás felbontásával vagy érvénytelenné nyilvánításával kapcsolatos jogértelmezési kérdéseket.

2.2.2. A gyermek legfőbb érdeke

2.2.2.1. Az ideiglenes elhelyezés és az örökbefogadás közötti különbségek

Az EJEB *Uzbyakov k. Oroszország* ügyében³¹ az üzbég származású panaszos fél az 1990-es években illegálisan érkezett Oroszországba. Tartózkodási engedélyt 2010-ben, állampolgárságot 2013-ban szerzett. A feleségétől 1997 és 2009 között öt gyermeke született, akiknek a születési kivonatában az apa nem került feltüntetésre, mivel a panaszos fél nem szeretett volna a hatóságok látókörébe kerülni. A panaszos fél felesége 2011 márciusában elhunyt. A panaszos fél ekkor előzetes letartóztatásban volt, ahonnan áprilisban, a nyomozás megszüntetését követően szabadult. A panaszos fél eljárást indított a négy gyermek feletti apasága elismerése iránt. A hatóságok addigra már – mivel nem volt tudomásuk élő rokonról – intézkedtek a gyermekek állami gondozásba vételéről. A négy nagyobb gyermeket előbb egy árvaházban, majd – miután tudomást szereztek a létezéséről – az elhunyt édesanya testvérénél helyezték el. A négy nagyobb gyermek vonatkozásában a bíróság megállapította a panaszos fél apaságát, és elrendelte a gyermekeknek a panaszos félnél történő elhelyezését. A legkisebb gyermeket, aki az édesanyja halálakor mindössze 14 hónapos volt, elválasztották a testvéreitől, és egy, az életkorának megfelelő ellátást biztosító intézménybe szállították. A gyermeket hamarosan örökbe fogadhatónak nyilvánították, és örökbe adták egy házaspárnak.³² A hosszas belföldi eljárásokat vizsgálva az EJEB megállapította, hogy a nemzeti

30 E tekintetben számos különbség figyelhető meg az egyes államok szabályozásában. Az EU-tagállamok szabályozását és joggyakorlatát illetően lásd: European Parliament, 2016.

31 EJEB, *Uzbyakov k. Oroszország* ügy.

32 EJEB, *Uzbyakov-ügy*, paras. 4–23.

bíróságok nem elemezték kellő súllyal az eset összes körülményét, és nem teremtettek méltányos egyensúlyt az ügyben érintett felek érdekei között. Amint arra az EJEB – a joggyakorlatára utalva³³ – emlékeztetett, az ideiglenes elhelyezésről való döntés során az államot széles mérlegelési jogkör illeti meg, a vizsgálatnak nem szükséges olyan alaposnak lennie, mint egy örökbefogadás esetén, tekintve, hogy az ideiglenes intézkedés a nevéből adódóan is átmeneti jellegű. Ily módon a gyermekeknek az édesanyjuk halálát követően történt átmeneti állami gondozásba vétele megfelelt az Egyezményben foglaltaknak, különös tekintettel arra, hogy az apa személye ismeretlen volt a hatóságok számára, ahogyan a gyermekek nagynénjéről sem volt tudomásuk. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánításról és más hasonló – a biológiai szülő jogait súlyosan korlátozó vagy e jogokat elvonó – intézkedésekről való döntés során alapos vizsgálatnak kell alávetni az ügy minden lényeges körülményét és az érintettek érdekeit. Jóllehet a gyermek legfőbb érdeke az EJEB joggyakorlata alapján döntő súllyal esik latba, a szülő családi élethez való jogának súlyos korlátozása – adott esetben teljes elvonása – miatt azt is vizsgálni szükséges, hogy van-e más, a szülő jogait kevésbé korlátozó intézkedés, amellyel a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutása biztosítható. E tekintetben az EJEB szerint a nemzeti hatóságok a legkisebb gyermek vonatkozásában nem tettek eleget azon kötelezettségüknek, hogy e tényről meggyőződjenek, mivel számításba sem vették, hogy a gyermeknek lehetnek élő rokonai, és amikor – az eset körülménye alapján már észszerűen feltételezhető módon – tudomást szerezhettek e tényről,³⁴ meg sem fontolták, hogy a gyermeket a vér szerinti rokonnál helyezték el, mint a nagyobb gyermekeket. Az EJEB-nek az ügyben – a korábbi joggyakorlatára utalással³⁵ – tett fontos megállapítása, hogy a hatóságok nem hivatkozhatnak az idő múlására és a családi kapcsolatok hiányára, amennyiben ezeket maguk a hatóságok idézték elő, különös tekintettel arra, hogy az államot pozitív kötelezettség terheli a tekintetben, hogy elősegítsék a család mielőbbi újraegyesülését.³⁶ E helyütt érdemel említést, hogy az egy évvel későbbi *Zhou k. Olaszország* ügyben hozott ítéletben az EJEB hangsúlyozta, hogy a szociális segítő szolgálatok feladata annak elősegítése, hogy a nehéz helyzetben lévő személyeket átsegítsék

33 Lásd az EJEB *Uzbyakov* ítéletének 123. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot!

34 Az EJEB álláspontja szerint a nemzeti hatóságoknak két okból kifolyólag tudnia kellett arról, hogy a gyermeknek vannak élő rokonai: egyrészt az apa 2011 márciusában a hatóságok előtt mind az öt gyermekét megnevezte az apaság megállapítása iránti kérelmében. Másrészt a hatóságok, miután tudomást szereztek arról, hogy az elhunyt édesanyjuknak volt egy testvére, a négy idősebb gyermeket nála helyezték el. Lásd: EJEB, *Uzbyakov*-ügy, paras. 99, 104, 109–111, 114–116, 118.

35 EJEB, *V.D.* és mások kontra Oroszország ügy, para. 116; EJEB, *Pontes k. Portugália ügy*, paras. 92, 99; EJEB, *Strand Lobben és mások k. Norvégia ügy*, para. 208.

36 EJEB, *Uzbyakov*-ügy, para. 101.

a nehézségeken³⁷ (nem pedig az, hogy tovább súlyosbítsák azokat).³⁸ A nemzeti hatóságok mérlegelése nem lehet formális, azaz nem alapozhatják a döntést pusztán arra a tényre, hogy a hatályos szabályok alapján az addigra már bírósági úton jóváhagyott örökbefogadás nem bontható fel, amennyiben az érintett szülő gyermeknevelésre való alkalmasságát semmilyen tény nem kérdőjelezi meg. A jelen ügy panaszos fele éveken keresztül nevelte a gyermekeit, ezen idő alatt nem merült fel arra utaló tény, hogy a felügyelet alatt élő gyermekek nem megfelelően fejlődnek, továbbá a panaszos fél soha nem került a gyermekvédelmi hatóságok látkörébe. Az EJEB – a *Kocherov és Sergejeva k. Oroszország* ügyben hozott ítéletére³⁹ utalva – emlékeztetett továbbá, hogy a biológiai szülő szerényebb anyagi körülményei, amelyre a nemzeti bíróságok a jelen ügyben többször, visszatérően utaltak, önmagában nem szolgálhat indokként a családból való kiemelésre, vérségi kapcsolat megszakítására.⁴⁰ A fentiekre tekintettel az EJEB egyhangúan megállapította az EJEE 8. cikkének sérelmét.

Az EJEB *Pedersen k. Norvégia* ügyben⁴¹ szintén kimondta, hogy a hatóságok nem hivatkozhatnak az idő múlására és a családi kapcsolatok hiányára, amennyiben ezeket maguk a hatóságok idézték elő és – az EJEB szóhasználatát szó szerint idézve – „betonozták be”.⁴² Az ügy panaszos felei a mentális betegségeik tudatában maguk kérték az illetékes gyermekvédelmi szolgálatot, hogy vegye ideiglenes nevelésbe az akkor két és fél hónapos gyermeket, amíg felkészülnek a visszafogadására. A megyei szociális jóléti bizottság (*fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker*) azonban úgy döntött, a gyermek tartós állami nevelésbe vétele szükséges, mivel a szülők nem képesek megfelelően gondoskodni a gyermekről, amelynek eredményeként a gyermek fejlődésében hiányosságok figyelhetők meg. A hatóság a szülők kapcsolattartási jogát évente kétszer két órában határozta meg. A szülők felülvizsgálati kérelmeit a hatóság és a bíróságok elutasították, a gyermeket pedig nevelőszülőknél helyezték el a későbbi örökbefogadás előkészítéseként. A norvég Legfelsőbb Bíróság (*Høyesterett*) az akkor már hét éve tartó eljárásban döntő hangsúlyt fektetett a gyermeknek a nevelőszülei irányában fennálló kötődésre, amely a náluk eltöltött évek alatt kialakult. Továbbá hangsúlyos pont volt a gyermek átlag feletti sérülékenysége, amely miatt a nevelőszüleitől való elválasztása negatívan hatott volna a fejlődésére. Összességében, a norvég legfelsőbb bírói fórum úgy ítélte meg, hogy mindezen szempontok fontosabbak, mint az, hogy a hatóságok valóban mindent

37 EJEB, Zhou k. Olaszország ügy, para. 58.

38 A szerző kiegészítő megjegyzése.

39 EJEB, Kocherov és Sergejeva k. Oroszország ügy, paras. 64–69.

40 EJEB, Uzbyakov-ügy, paras. 122, 125, 127, 130–131.

41 EJEB, Pedersen k. Norvégia ügy.

42 EJEB, Pedersen k. Norvégia ügy, para. 68.

megtettek-e a gyermek szüleihez való visszatérésének elősegítése érdekében.⁴³ Az EJEB nem értett egyet ezen megállapítások kapcsán, különös tekintettel arra a tényre, hogy a kialakult helyzet a hatóságok megtartásának volt betudható.⁴⁴ Következésképpen az EJEB álláspontja szerint megvalósult az EJEE 8. cikk sérelme.⁴⁵

A *Pini és mások k. Románia* ügyben a román hatóságok nem hajtották végre a román bíróság örökbecfogatást engedélyező határozatát arra hivatkozással, hogy az olasz párok által örökbe fogadott gyermekek nem akarták elhagyni azt a magánintézményt, amelyben egészen kiskoruk óta nevelkedtek, és amelyet *de facto* a családjuknak és otthonuknak tekintettek. A magánkézben lévő intézetben a gyermekek a tanulás mellett sport- és művészeti tevékenységet is végezhettek és számos baráttra tettek szert. A gyermekek közül ketten, akik az eljárás lefolytatása közben betöltötték a tizedik életévüket – amelyből következően a nemzeti jog alapján az ő beleegyezésük is szükséges az örökbeadáshoz –, kifejezetten tiltakoztak az ellen, hogy a számukra ismeretlen személyeknél helyezték el őket.⁴⁶ Az olasz állampolgárságú leendő örökbe fogadó szülők kérelmének vizsgálata során az EJEB megállapította, hogy bár az örökbe fogadó szülők és a gyermekek között létrejött az EJEE 8. cikk szerinti családi élet – annak ellenére, hogy nem éltek együtt⁴⁷ –, a gyermek legfőbb érdekének érvényesítése nagyobb súlyal esik a latba, mint az örökbe fogadó szülők azon szándéka, hogy ez ténylegesen is megvalósuljon azáltal, hogy a gyermeket kiadják. Az EJEB az ítéletében tehát lényegében kimondta, hogy a gyermek érdekei – az eset összes körülményét figyelembe véve – felülírhatják és elsőbbséget élveznek a szülők érdekeivel szemben. Az EJEB az ítéletében – a lentebb ismertetésre kerülő *Fretté-ügyben* tett megállapítását⁴⁸ idézve – hangsúlyozta, hogy „az örökbecfogatás célja egy gyermek családhoz juttatása, nem pedig egy

43 EJEB, Pedersen-ügy, paras. 8–15, 22, 30, 32–36.

44 Lásd még e tekintetben az EJEB *Omofefe k. Spanyolország* ügyét, amelyben az anya szintén maga kérte a gyermek ideiglenes gondozásba vételét. A hatóság a döntésében, amelyben elrendelte, hogy a gyermeket állami gondozásba kell venni, feltételeket támasztott az anya felügyeleti jogának visszaállítását illetően. A döntésben a hatóság arról is tájékoztatta a gyermek anyját, hogy amennyiben elmulasztja a feltételek megadott időkereten belüli teljesítését, úgy a gyermeket örökbe adhatónak nyilvánítják. Tekintve, hogy az anya nem teljesítette a feltételeket, a bíróság a gyermeket örökbe adhatónak nyilvánította. Az EJEB álláspontja szerint a jelen ügyben a nemzeti bíróságok elmulasztották ennek az egyensúlynak a megtalálását, mivel szinte kizárólag a gyermek [vélelmezett] érdekére hivatkoztak, és nem vették komolyan fontolóra a gyermeknek a vér szerinti anyjához való visszatérésének lehetőségét és ezzel együtt az esetlegesen rendelkezésre álló, kevésbé korlátozó intézkedéseket sem. – EJEB, *Omofefe k. Spanyolország* ügy, paras. 3–6, 46, 52–53, 59.

45 EJEB, Pedersen-ügy, paras. 68, 72.

46 EJEB, *Pini és mások* ügy paras. 12–99, 102, 135.

47 E tekintetben lásd *Wilhelmina Thomassen* bírónő – lentebb ismertetésre kerülő – különvéleményét és az abban hivatkozott joggyakorlatot!

48 EJEB, *Fretté-ügy*, 2002, február 26, para. 42.

család gyermekhez juttatása”. A fentebb ismertetett tényállást, az EJEB joggyakorlatát – és a nemzetközi, valamint Európa tanácsi dokumentumokat⁴⁹ – figyelembe véve nem sérült az EJEE 8. cikke.⁵⁰ A Bíróság szerint ugyanakkor a tény, hogy a román hatóságok nem hajtották végre a román bíróságok jogerős döntését, megvalósítja az EJEE 6. cikk (1) bekezdés sérelmét.⁵¹

A többségi döntéssel szemben részleges különvéleményt megfogalmazó *Loukis Loucaides* bíró egyetértett a többségi döntéssel az EJEE 6. cikk (1) bekezdése kapcsán. Mindazonáltal arra az álláspontra helyezkedett, hogy a többségi döntés – azáltal, hogy nem állapította meg az EJEE 8. cikk sérelmét – gyakorlatilag a román hatóságok felróható magatartását értékelte felmentő körülményként. Álláspontja szerint a többségi döntés által e tekintetben döntő tényezőként figyelembe vett valós kötődés hiánya pontosan annak következménye, hogy a hatóság nem tette lehetővé, hogy a panaszos felek és az örökbe fogadni szándékozott gyermekek személyesen is találkozzanak. Az elhúzódo eljárás következményeként immár nincs valós esély a tényleges kötődés kialakítására. Loucaides bíró álláspontja szerint ily módon a többségi döntés ellentétes a „*Nullus commodum capere potest de injuria sua propria*”⁵² – azaz a „Felróható magatartására a felelősség elkerülése végett senki nem hivatkozhat” – elvvel.⁵³ *Corneliu Bîrsan* bíró a részleges különvéleményében ezzel szemben egyetért a többségi döntéssel az EJEE 8. cikkét illetően, azonban álláspontja szerint az EJEE 6. cikk (1) bekezdés sérelmének megállapítása logikai ellentétben áll az EJEE 8. cikkével kapcsolatos többségi állásponttal. Bîrsan érvelése értelmében a 6. cikk (1) bekezdés sérelmének megállapítása révén a panaszos felek eljárási jogainak garantált elsőbbséget a gyermekek érdekeivel szemben.⁵⁴ Utóbbi megállapítással *Wilhelmina Thomassen* bírónő is egyetértett a különvéleményében,⁵⁵ emlékeztetett ugyanakkor, hogy az EJEB gyakorlata értelmében a családi köteleket nem az örökbeadásról szóló határozat keletkezteti, hanem a családként történő tényleges együttélés, amely azonban jelen ügyben nem valósult meg. Következésképpen téves a többségi döntés azon vonatkozásban, hogy a panaszos felek és az örökbe fogadni szándékozott gyermekek között létrejött az EJEE 8. cikk értelmében vett családi kötelek. E helyütt érdemes megemlíteni, hogy Thomassen bírónő különvéleményét többek

49 EJEB, Pini és mások ügy, para. 139.

50 EJEB, Pini és mások ügy, paras. 136–166.

51 EJEB, Pini és mások ügy, para. 188.

52 Felróható magatartására a felelősség elkerülése végett senki nem hivatkozhat.

53 EJEB, Pini és mások ügy, Loukis Loucaides bíró részleges különvéleménye.

54 EJEB, Pini és mások ügy, Corneliu Bîrsan bíró részleges különvéleménye.

55 EJEB, Pini és mások ügy, Wilhelmina Thomassen bírónő különvéleménye. A különvéleményhez csatolkozott: Karel Jungwiert bíró.

között az EJEB *Marckx k. Belgium*,⁵⁶ a *K. és T. kontra Finnország*,⁵⁷ valamint az *Eriksson k. Svédország* ügyekben⁵⁸ hozott ítéletei is alátámasztják. A K. és T. k. Finnország ügyben az EJEB álláspontja szerint: „[...] a családi élet fennállása a szoros személyes kapcsolatok gyakorlati és tényleges megvalósulásától függő ténykérdés, valamint hogy a családi élet alapvető elemét képezi a szülőnek és gyermekének az a lehetősége, hogy együtt legyenek.”⁵⁹ A Bíróság az *Eriksson k. Svédország* ügyben⁶⁰ hasonló megállapítást tett, amikor rögzítette: „az, hogy a szülő és a gyermek kölcsönösen élvezheti egymás társaságát, a családi élet alapvető eleme”. A családi élet fennállásának nem szükséges feltétele ugyanakkor a tényleges együttélés, amennyiben a gyermek és valamely – a szülőtől eltérő – vér szerinti rokon közötti rokoni kapcsolatot kell vizsgálni, amint az EJEB *Bogonosov k. Oroszország* ügyében rögzítésre került.⁶¹ A szóban forgó ügyben az EJEB értékelése szerint a nemzeti bíróságok döntése, amelynek értelmében a nagyszülőt „automatikusan” megfosztották a jogától, hogy a gyermeket az örökbefogadást követően láthassa, nem tulajdonítottak kellő figyelmet, a gyermeket hosszabb időn át a saját háztartásában nevelő nagyszülő EJEE 8. cikke által garantált családi élethez való jogának.⁶² A családi élet tekintetében végül az EJEB *Shavdarov k. Bulgária*⁶³ és *Mennesson k. Franciaország* ügyei⁶⁴ érdemelnek említést, amelyek értelmében a családi élet tiszteletben tartásához való jogot lényegében az a lehetőség jellemzi, hogy az adott személyek más családokkal összességében összehasonlítható feltételek mellett élhetnek együtt családként.

2.2.2.2. Az örökbefogadáshoz adott hozzájárulás visszavonása

Az EJEB *Kearns k. Franciaország*⁶⁵ ügyében az ír származású anya – a panaszos fél – Franciaországban hozta világra gyermekét annak érdekében, hogy a francia törvényekkel összhangban anonim módon (*accouchement sous X*) adhasson életet gyermekének és azt követően örökbe adhassa őt. A panaszos fél az örökbeadás jogi következményeit

56 EJEB, *Marckx k. Belgium* ügy, para. 31.

57 EJEB, *K. és T. k. Finnország* ügy, paras. 150–151.

58 EJEB, *Eriksson k. Svédország* ügy.

59 EJEB, *K. és T. k.* ügy, paras. 150–151.

60 EJEB, *Eriksson-ügy*, para. 58.

61 EJEB, *Bogonosov k. Oroszország* ügy, paras. 89, 91, 92, 94, 95.

62 A nagyszülők és unokák közötti családi kapcsolatot illetően lásd: EJEB, *Kruškic k. Horvátország* ügy, para. 108.

63 EJEB, *Shavdarov k. Bulgária* ügy, paras. 40–42.

64 EJEB, *Mennesson k. Franciaország* ügy, paras. 92, 94.

65 EJEB, *Kearns k. Franciaország* ügy.

megfelelően ismertető jogi tájékoztatást követően hozzájárult a gyermek örökbeadásához. A tájékoztatás a panaszos fél anyanyelvén – angolul – és a jogi képviselőt ellátó ügyvéd jelenlétében történt, a tájékoztatás kiterjedt az örökbeadáshoz való hozzájárulás visszavonására nyitva álló két hónapos, jogvesztő határidőre és annak elmulasztásának következményeire is. A panaszos fél a személyes körülményeinek változása eredményeképpen öt hónap elteltével kérte az addigra már folyamatban lévő örökbeadási eljárás leállítását és a gyermek visszavételét.⁶⁶ Az EJEB megállapította, hogy az anya visszaviteli kérelmének francia hatóságok általi elutasítása a gyermek legfőbb érdekét szolgálta, amely az új családon belüli stabil kapcsolatok kialakítása. Az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy a hozzájárulás visszavonására nyitva álló két hónapos jogvesztő határidő összhangban áll az EJEE által a tagállamok számára biztosított mérlegelési jogkörrel. Megállapította továbbá, hogy a panaszos fél a francia hatóságok által adott tájékoztatás alapján tisztában volt döntésének következményével – e tekintetben nem fogadta el a panaszos fél azon állítását, hogy a szülést követően zavart és kiszolgáltatott állapotban volt –, következésképpen nem állapítható meg az EJEE 8. cikkének sérelme,⁶⁷ ahogyan a többi, a panaszos fél által hivatkozott cikk sérelme sem.⁶⁸

A *Naltakyan k. Oroszország* ügyben⁶⁹ a panaszos fél felesége, miután idő előtt adott életet a gyermekének az orvosok állítólagos tanácsára hallgatva – amelynek értelmében a gyermek életképtelen –, lemondott a szülői jogairól. A lemondó nyilatkozatot a férje nevében, annak tudta nélkül és annak kézírását utánozva aláírta. A panaszos fél a felesége elmondása alapján úgy tudta, a gyermek, bár élve jött a világra, nem sokkal később elhalálozott. Másfél évvel később a hatóságok értesítették a panaszos felet, hogy a gyermeket, akinek a szülői felügyeleti jogáról lemondott, hivatalosan is örökbe fogadhatónak nyilvánították. A nemzeti bíróságok a panaszos fél kérelmére – a hatósági bizonyítást nyert okirat-hamisítás tényét figyelembe véve – a gyermek addigra folyamatban lévő örökbeadási eljárását leállították, tekintve, hogy a gyermek vér szerinti édesapja nem adta érvényes hozzájárulását az örökbeadáshoz.⁷⁰ Az ügyben eljáró nemzeti bíróságoknak három érdek között kellett döntenükhöz: a gyermek érdeke, a gyermek vér szerinti szüleinek érdeke – akik immár együtt kérték a gyermek feletti szülői felügyeleti jogok bejegyzését –, valamint az örökbeadási eljárást jóhiszeműen kezdeményező és a gyermeket addigra majdnem másfél éve nevelő, örökbe fogadó szülők érdeke között.

66 EJEB, *Kearns-ügy*, paras. 7–27.

67 EJEB, *Kearns-ügy*, paras. 50, 77–81, 85–87.

68 A panaszos fél ezen felül hivatkozott az EJEE 6. cikk (1) bekezdés, valamint a 14. cikk sérelmére. E cikkek sérelmét az EJEB rövid úton elutasította. – Lásd EJEB, *Kearns-ügy*, paras. 93–94, 99–102.

69 EJEB, *Naltakyan k. Oroszország* ügy.

70 EJEB, *Naltakyan-ügy*, paras. 7–32.

Míg az első fokon eljáró bíróság elismerte a panaszos fél feleségének érvelését, miszerint a szülést követően sebezhető és könnyen befolyásolható volt, a fellebbviteli bíróság a panaszos felek terhére értékelte a gyermek további sorsát illető érdektelenséget, ideértve azt is, hogy a panaszos fél is belenyugodott a gyermek haláláról szóló magyarázatba, és nem tett semmit a körülmények tisztázása érdekében. Figyelembe véve azt a tényt is, hogy a gyermek addigra már másfél éve a nevelőszülőkkel élt, a nemzeti bíróságok úgy ítélték meg, hogy a gyermek legfőbb érdekével ellentétes lenne a vér szerinti szülőknél való elhelyezése. Az EJEB egyrészről nem látta bizonyítottnak, hogy a gyermek anyját valóban megfelelően tájékoztatták volna az örökbeadás következményeiről – példának okáért az ügyben meghallgatott orvos tagadta, hogy bármilyen hivatalos megbeszélésre sor került volna –, másrészről elégtelennek ítélte a nemzeti bíróságok által lefolytatott bizonyítást. Továbbá – ahogyan a fentebb ismertetett *Uzbyakov-ügyben* is történt – a nemzeti bíróságok nem vették figyelembe az örökbefogadás helyett rendelkezésre álló kevésbé korlátozó intézkedéseket, ahogyan azt sem, hogy a gyermek rendelkezik vér szerinti szülővel, akik képesek és hajlandók gondoskodni róla, és akik kapcsán nem merült fel a gyermekről való gondoskodásra való alkalmatlanság. Az EJEB az eset összes körülményét figyelembe véve megállapította az EJEE 8. cikk sérelmét.⁷¹

2.2.2.3. Örökbeadás a szülő hozzájárulása nélkül

A *Keegan k. Írország* ügyben⁷² a panaszos fél – a gyermek apja – és a gyermek anyjának élettársi viszonyából egy gyermek született. A felek kapcsolata azonban már a terhesség idején megromlott, a gyermek születésekor már nem éltek együtt. A panaszos fél a gyermeket egyszer láthatta a születése után, a gyermek anyja ezt követően megtagadta a kapcsolattartás jogának gyakorlását. A panaszos fél nem rendelkezett szülői jogokkal, mivel a gyermek házasságon kívül született.⁷³ A gyermek születését követően két hónappal az

71 EJEB, *Naltakyan-ügy*, paras. 73, 78–80, 182–184, 192–194, 204.

72 EJEB, *Keegan k. Írország* ügy.

73 A *Keegan-ügyben* foglalt tényálláshoz hasonlóan a vér szerinti, ám jogilag el nem ismert apa – a panaszos fél – szülői jogainak sérelme jelentette az EJEB *Koyshev k. Bulgária* ügyének kiindulópontját. A hatályos bolgár jog ugyanis nem tette lehetővé a gyermek anyjának új élettársa által az apasági elismerő nyilatkozat révén szerzett szülői státuszának megtámadását. Az EJEB a szóban forgó nemzeti rendelkezés vonatkozásában kimondta, hogy az EJEE 8. cikke által az állam számára garantált mérlegelési jogkörbe kizárólag akkor fér bele a vér szerinti apának a gyermek életéből történő teljes kizárása – márpedig a bolgár törvényi rendelkezések ezt eredményezik –, amennyiben az a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutása érdekében szükséges. Tekintve, hogy az EJEB álláspontja szerint a nemzeti bíróságok ilyen tény fennállását nem igazolták, megállapította az EJEE 8. cikk sérelmét. Lásd: EJEB, *Koyshev k. Bulgária* ügy, paras. 4–8, 57, 64–68.

anya levélben tájékoztatta a panaszos felet, hogy megtette a gyermek örökbeadásához szükséges intézkedéseket. A panaszos fél ezt követően kérte, hogy nevezzék ki a gyermek gyámjának, valamint kérte a gyermek nála történő elhelyezését is. A kerületi bíróság (*Circuit Court*) a panaszos fél javára ítélt mindkét kérelme tárgyában. Az ítéletet a Felsőbíróság (*High Court*) helybenhagyta. Az örökbe fogadni szándékozó szülők fellebbezését követően a Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court*) az ügyet, az általa megfelelőnek tartott iránymutatások kíséretében visszautalta a Felsőbíróságnak. Az említett iránymutatások értelmében a vér szerinti leszármazás csak egy az örökbe fogadásról szóló döntés során figyelembe veendő szempontok között és önmagában nem döntő tényező; a nemzeti jog alapján a vér szerinti apának, aki nem a gyermek jogilag elismert apja, nincs abszolút joga arra, hogy a gyermek gyámjának nevezzék ki. A Felsőbíróság az iránymutatásokat figyelembe véve jóváhagyta az örökbe fogadást. A panaszos fél az *Emberi Jogok Európai Bizottsága* (EJEBiz)⁷⁴ előtti keresetében arra hivatkozott, hogy megsértették az EJEE 8. cikkben rögzített családi és magánélethez való jogát, amikor a gyermekét a hozzájárulása nélkül adták örökbe, valamint az EJEE 6. cikk (1) bekezdése által garantált jogát, mivel nem volt jogállása az örökbe fogadásról döntő szerv (*Adoption Board*) előtt.⁷⁵ Továbbá megsértették az EJEE 8. cikk és a 6. cikk (1) bekezdésével együtt olvasott 14. cikket, mivel egy a gyermek fogantatásakor⁷⁶ a gyermek anyjával házasságban élő vér szerinti apához képest hátrányos megkülönböztetésben részesítették. Az EJEBiz a keresetet befogadhatónak nyilvánította és beterjesztette az EJEB elé azzal, hogy a 14. cikk sérelmét nem szükséges vizsgálni.⁷⁷ Az EJEB az EJEE 8. cikk kapcsán arra az álláspontra helyezkedett, hogy az alapügyben nem a nemzeti bíróságok által elvégzett mérlegelés elégtelen volta okozta a jogsérelmet, a panaszos fél és a gyermek érdekeit megfelelően súlyozták. Az EJEB álláspontja szerint a jogsérelm valódi oka az, hogy: „az ír jog lehetővé teszi egy olyan folyamat beindítását, amelynek eredménye minden bizonnyal helyrehozhatatlannak bizonyul, és a panaszos felet hátrányos helyzetbe hozza a gyermekelhelyezésért a reménybeli örökbe fogadó szülőkkel folytatott versenyben”.⁷⁸

Az EJEB az *M.L. k. Norvégia* ügyben azt vizsgálta, hogy adott esetben a gyermek legfőbb érdekét szolgálhatja-e az, ha kiemelik az enyhe szellemi fogyatékossgal élő és

74 Megszüntette az EJEE 11. számú kiegészítő jegyzőkönyve.

75 Az EJEB e tekintetben megállapította az EJEE 6. cikk (1) megsértését, bár nem az Adoption Board előtti jogállás hiánya miatt – amint azt a panaszos fél kérte –, hanem az örökbe fogadási eljárás egészét érintő jogállás hiánya miatt. Az EJEB az EJEBiz álláspontjával egyezően az EJEE 14. cikk sérelmének vizsgálatát nem tartotta szükségesnek.

76 A szerző értelmező kiegészítése.

77 EJEB, Keegan-ügy, paras. 6–15, 31–32.

78 EJEB, Keegan-ügy, para. 55.

pszichológiai problémákkal terhelt, felelőtlen életvitelt folytató édesanya mellől, majd az anya hozzájárulása nélkül, örökbe adják az addigra őt már négy éve gondozó nevelőszüleinek. Az eljárás során a nemzeti hatóságok és bíróságok döntő tényezőként vették figyelembe, hogy a gyermek – aki valószínűleg örökölte az édesanyja pszichológiai problémákkal való terheltségét –, az édesanyjával való kevés számú és rövid ideig tartó látogatásokat követően stresszes, szorongó állapotba kerül, míg a nevelőszülei jelenléte ezzel ellentétben pozitívan hat a gyermek viselkedésére. E tekintetben az is döntő tényezőnek minősült, hogy a gyermek a nevelőszüleivel alakított ki kötődést, az anyja a szakemberek álláspontja szerint ezt a kötődést képtelen lenne biztosítani.⁷⁹ A nemzeti eljárásokat elemezve az EJEB – a korábbi joggyakorlatára utalás mellett – hangsúlyozta, hogy az ideiglenes intézkedésekkel ellentétben a vérségi kötelék teljes megszakítását eredményező örökbeadás esetén az állami szerveknek szélesebb körű és alaposabb vizsgálatot kell lefolytatniuk.⁸⁰ Az EJEB – a *Pedersen-ügyben* hozott döntésre utalva – emlékeztetett, hogy vizsgálni kell azt, hogy a valós családi kötődés hiánya és az idő múlása, amely lehetetlenné teszi annak kialakulását, nem a hatóságok döntésének eredménye-e?⁸¹ Az EJEE szerint jelen ügyben a hatóságok által elrendelt szűk körű kapcsolattartási jogok nyilvánvalóan hozzájárultak mindehhez, mivel nem vették figyelembe az ideiglenes elhelyezés célját, jelesül, hogy a család hosszabb távon újra egyesülhessen, és az állam nem tett eleget az EJEE 8. cikkében rögzített pozitív kötelezettségének, hogy az újraegyesítést elősegítse. Következésképpen az EJEB megállapította az EJEE 8. cikkének sérelmét.⁸²

Az EJEB – az egyik legfrissebb ítéletében – a 2022. januári *D.M. és N. k. Olaszország ügyben*⁸³ hozott döntésének tényállása jelentős mértékben hasonlít a fent említett *M.L. k. Norvégia ügyhöz* abban a tekintetben, hogy a gyermek édesanyja súlyos, a gyermeknevelési képességet hátrányosan érintő tulajdonságokkal rendelkezett. Ugyanakkor a tényállás különbözött a tekintetben, hogy – az *M.L. k. Norvégia ügy* tényállásával ellentétben – a gyermek és az anyja között szoros kapcsolat állt fenn, amelyet a hatóságok megszakítottak azzal, hogy a gyermeket a családból való kiemelés követően szinte rögtön örökbe adhatónak nyilvánították. Az EJEB a *Strand Lobben és mások k. Norvégia ügyben* hozott döntésére emlékeztetve megállapította,⁸⁴ hogy amennyiben a gyermek és a szüleinek érdeke ütközik egymással, a nemzeti hatóságoknak és bíróságoknak

79 EJEB, M. L. ügy, paras. 5–13, 35–36, 39, 44.

80 EJEB, M. L. ügy, para. 89.

81 EJEB, *Pedersen-ügy*, para. 68.

82 EJEB, M. L. ügy, paras. 93, 97–99.

83 EJEB, *D. M. és N. k. Olaszország ügy*.

84 EJEB, *Strand Lobben ügy*, paras. 206–207.

méltányos egyensúlyt kell teremteniük ezen érdekek között, azzal, hogy az eset összes körülményére tekintettel a gyermek legfőbb érdeke elsőbbséget élvezhet; a családi kapcsolatok megszakítását kizárólag kivételes körülmények fennállása indokolhatja.⁸⁵ Utóbbi kapcsán az EJEB megjegyezte, hogy – más korábbi ügyekkel ellentétben⁸⁶ – nem merült fel, hogy a szülő bántalmazta volna a gyermeket, vagy hasonló súlyú sérelmet követett volna el vele szemben. Másrészt az EJEB szerint a szülőt érintő problémák megfelelő szakértői segítséggel leküzdhetőek lettek volna, ahogy az az EJEB *Zhou-ügyben* hozott ítéletében is megállapításra került.⁸⁷ Mindezen megállapítások fényében az EJEB álláspontja szerint semmi nem indokolta, hogy az állami szervek rögtön a legkorlátozóbb intézkedést alkalmazták. Ennek megfelelően az EJEB megállapította az Egyezmény 8. cikkének sérelmét.⁸⁸

2.2.2.4. Közbenső következtetés

Az EJEB örökbefogadásra vonatkozó joggyakorlatában a mérlegelés súlyponti eleme a gyermek legfőbb érdekének érvényesülése, amely az eset összes körülményét figyelembe véve elsőbbséget élvezhet a vér szerinti szülő családi és magánéletéhez való jogával szemben, és indokolhatja a vér szerinti leszármazáson alapuló család hatóságok általi felbontását. Az EJEB állandó ítélkezési gyakorlatával összhangban azonban önmagában a gyermek legfőbb érdeke sem tekinthető döntő, mindent felülíró érveknél. Az EJEB ítélkezési gyakorlata alapján a vér szerinti szülővel fennálló rokoni kapcsolat megszüntetése olyan *ultima ratio* intézkedés, amely csak különösen nyomós indokok fennállta esetén alkalmazható. Az alkalmazását megelőzően a nemzeti bíróságnak alaposan mérlegelnie kell, hogy van-e más, kevésbé korlátozó intézkedés, ideértve a gyermek ideiglenes elhelyezését. Utóbbi esetében, annak átmeneti jellegére és az azt szükségessé tevő sürgető körülményekre tekintettel az államot szélesebb mérlegelési jogkör illeti meg, amely magában foglalja azt is, hogy a vizsgálatnak nem szükséges olyan alaposnak lennie, mint a családi kapcsolat megszüntetéséről szóló döntés esetén. Ugyanakkor az államot az intézkedései meghozatalakor az a pozitív kötelezettség terheli, hogy mindent megtegyen a család újraegyesítése érdekében. Amint az örökbefogadás felbontásáról szóló pontnál ismertetésre kerül, mindezen megállapítások az örökbefogadás hatóságok általi felbontására is igazak.

85 EJEB, M. L. ügy, para. 74.

86 Lásd a D. M. és N. ügyben hozott ítélet 81. pontjában hivatkozott ítélkezési gyakorlatot!

87 EJEB, Zhou-ügy, para. 58.

88 EJEB, D. M. és N. ügy, paras. 74, 78–83, 88–91.

2.2.3. Az örökbefogadáshoz való „jog” – pontosabban annak hiánya –,
különös tekintettel az azonos nemű párokra

2.2.3.1. Az életkori határ igazoltsága

A *Schwizgebel k. Svájc* ügyben⁸⁹ az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy a svájci hatóságok az államot az Egyezmény alapján megillető mérlegelési jogkörön belül eljárva, az arányosság elvének sérelme nélkül, a gyermek legfőbb érdekének védelme érdekében, következésképpen az EJEE rendelkezéseivel összhangban utasították el a – kérelem benyújtásának időpontjában már 47. életévében járó – egyedülálló nő örökbefogadás iránti kérelmét. Az ügy tényállásához⁹⁰ és az eset összes körülményeihez tartozik, hogy a panaszos négy évvel korábban – akkor a 43. életévében járva – már örökbe fogadott egy másik gyermeket. A panaszos fél arra hivatkozott, hogy a nemzeti hatóságok döntése, amely elsősorban azon érvre alapult, hogy a korára való tekintettel nem lesz képes megfelelően ellátni a gyermeket, az EJEE 8. cikkével együtt olvasott 14. cikk értelmében vett egyenlőtlen bánásmódot valósít meg, különösen azon nővel összehasonlítva, akik hasonló életkorban biológiai úton képesek életet adni a gyermeküknek. Utóbbi kapcsán az EJEB egyetértett az állammal azt illetően, hogy az államnak nincs befolyása arra, hogy egy nő képes-e életet adni egy gyermeknek vagy sem. Az első érv – azaz hogy a korára való tekintettel részesítették hátrányos megkülönböztetésben – kapcsán azonban az EJEB a panaszos féllel értett egyet, és megállapította, hogy alaposabb vizsgálat szükséges annak megállapításához, hogy a panaszos fél valóban elszenvedett-e az Egyezmény értelmében vett és azzal ellentétes hátrányos megkülönböztetést. E tekintetben az EJEB az ítélezési gyakorlatára hivatkozva⁹¹ emlékeztetett, hogy önmagában az eltérő bánásmód nem ellentétes az EJEE 14. cikkében foglaltakkal, az eltérő bánásmód kizárólag abban az esetben nem megengedhető, amennyiben az nem objektív és észszerű indokon alapul. Az EJEE részes államai – arra is tekintettel, hogy az Európa Tanács tagjai között nincs konszenzus e téren – bizonyos fokú mérlegelési jogkörrel rendelkeznek azt illetően, hogy utóbbi két feltételnek mely indokok felelnek meg és alkalmasak az azonos helyzetben lévők közötti eltérő bánásmód indokolására. Az eset összes körülményét figyelembe véve az EJEB úgy ítélte meg, hogy a svájci hatóságok és bíróságok a mérlegelési jogkörükben eljárva, az eset összes körülményét figyelembe véve – ideértve, hogy a panaszos fél családtagjaitól nem számíthat érdemi segítségre,

89 EJEB, *Schwizgebel k. Svájc* ügy.

90 EJEB, *Schwizgebel-ügy*, paras. 4–20.

91 EJEB, *Schwizgebel-ügy*, paras. 76–81. és az ott hivatkozott ítélezési gyakorlat.

mi több, idővel az idős édesapja gondozása rá fog hárulni – döntöttek, és e döntés nem valósította meg az EJEE 8. cikkel együtt olvasott 14. cikk sérelmét.⁹²

Az EJEB Nagy Kamarája a *Paradiso és Campanelli k. Olaszország* ügyben⁹³ 11:6 arányban – hat bíró markáns közös különvéleménye mellett – megállapította, hogy az Egyezmény 8. cikke által garantált jogok közül nem sérült sem a magán-, sem a családi élethez való jog, amikor az olasz hatóságok egy általuk törvénytelennek vélt külföldi örökbe fogadási eljárást követően elvették a gyermeket egy házaspártól. A tényállás értelmében a házaspár, amelynek sem természetes, sem orvosilag támogatott úton nem született gyermeke, a sikertelen kísérleteket követően örökbe fogadó szülőnek jelentkeztek. A bíróság 2006-ban örökbe fogadásra alkalmasnak találta az akkor 51 és 39 éves panaszos feleket, mivel az olasz törvények értelmében bár örökbe fogadó szülő kizárólag 45 év alatti személy lehet, házastársak esetén, amennyiben az egyik fél teljesíti e kritériumot, a másik házastárs legfeljebb 55 éves koráig a házastársak alkalmasak örökbe fogadó szülőnek. A panaszos felek állítása szerint hiába vártak, az olasz hatóságok nem tudtak számukra korban megfelelő gyermeket ajánlani, így végül úgy döntöttek, hogy béranya szolgáltatásait veszik igénybe. Tekintve, hogy az eljárás Olaszországban tiltott, egy moszkvai klinikára esett a választásuk, amely a béranya közvetítését is vállalta. A szerződés értelmében az ismeretlen donortól származó petesejt megtermékenyítéséhez a klinika a férj örökítőanyagát használta fel. Tekintve, hogy az eljárás Oroszországban legális, a gyermek születését követően a panaszos felek szülőként kerültek bejegyzésre a gyermek születési anyakönyvi kivonatában. Az olasz hatóságok azonban nem ismerték el a születési anyakönyvi kivonatban foglaltakat. Az ügyészség vádat emelt a szülők ellen, amiért hamis információkat bocsátottak a hatóság rendelkezésére, ezzel egy időben kezdeményezte a gyermek örökbeadási eljárásának megindítását. A gyermek a szülőknél maradt, azonban a kiskorúak bírósága gyámot (*curatore speciale*) rendelt a kiskorú mellé és megindította az örökbe fogadási eljárást. A hatóság helyszíni szemlét követően kiadott jelentés pozitívan nyilatkozott a szülőkről, akik a gyermeket láthatóan a lehető legmagasabb színvonalon gondozzák, és akiket a jelentés készítői pozitívan ítélt meg. A jelentés szerint a panaszos felek jövedelme kényelmes megélhetést tesz lehetővé, az otthonuk rendezett. Ugyanakkor a folyamatban lévő eljárás keretében 2011 augusztusában elvégzett DNS-teszt eredménye szerint a gyermek és a férj között nem áll fenn vér szerinti leszármazáson alapuló rokoni kapcsolat. Az orosz klinika szerint sajnálatos tévedés történt. A gyermeket – akinek a fenti tényállás fényében egyik panaszos fél sem a rokona – ezt követően új néven anyakönyvezték, majd

92 EJEB, Schwizgebel-ügy, paras. 76–99.

93 EJEB, Paradiso és Campanelli ügy.

15 hónapot egy gyermekotthonban töltött, ahonnan 2013 januárjában került a leendő örökbe fogadó szülőkhöz, akik időközben örökbe fogadták. A panaszos felek a gyermek elvételét követően nem találkozhattak a gyermekkel, és a gyermek hollétéről sem tájékoztatták őket. Az örökbefogadás ellen benyújtott keresetüket elutasította a kiskorúak bírósága (*Tribunale per i Minorenni*) arra való hivatkozással, hogy nincs perképességük az ügyben, mivel nem a gyermek szülei vagy egyéb családtagjai.⁹⁴ Az EJEB a nemzeti bíróságok eljárását vizsgálva – és e tekintetben főleg az első fokon eljáró kiskorúak bíróságának ügyirataiban foglaltakra helyezve a hangsúlyt –, az alábbi előzetes megállapításokat tette: a gyermek egyik szülővel sem áll rokoni kapcsolatban, mivel mind a béranyába beültetett embrió, mind a megtermékenyítéshez használt sperma ismeretlen donoroktól származott. Utóbbi a klinika tájékoztatása szerint tévedés folytán. Ily módon tehát jelen ügyre nem alkalmazhatók az EJEB korábbi, béranyaságot érintő ügyeiben foglaltak.⁹⁵ Az EJEB e tekintetben elfogadta a kiskorúak bíróságának azon két érvét, miszerint a felek megszegték a mesterséges reprodukciós eljárásokat szabályozó olasz törvény béranyaságot tiltó rendelkezéseit, valamint a külföldi örökbefogadásról szóló törvényt, amelynek értelmében külföldről kizárólag meghatalmazott testületen keresztül lehetséges az örökbefogadás. Az ügyész és a kiskorúak bíróságának álláspontja tehát az volt, hogy a felek szándékosan a törvény megkerülésével idéztek elő egy olyan törvénytelen helyzetet,⁹⁶ amelyet a köz érdekében meg kellett szüntetni, ennek módja pedig a gyermeknek a panaszos felektől való azonnali elvétele és új családba helyezése volt.⁹⁷ Az EJEB ezt követően megvizsgálta, hogy az ügyben létezett-e a joggyakorlata értelmében vett családi élet. E tekintetben arra a következtetésre jutott, hogy a családi élet meglétét sem a gyermekkel töltött idő hossza – két hónap Oroszországban és hat hónap Olaszországban –, sem az az alaptalannak bizonyult feltevés nem alapozza meg, hogy a második számú panaszos fél a gyermek apja.⁹⁸ Bár – amint azt EJEB is elismerte –, e tekintetben nem lehet egy egységes minimum időtartamot meghatározni, a Bíróság emlékeztetett, hogy a joggyakorlatában előforduló korábbi hasonló ügyekben⁹⁹ az érintettek lényegesen hosszabb időt töltöttek együtt családként. Az EJEB e megfontolások fényében az ügyet a magánélethez való jog sérelmének

94 EJEB, Paradiso és Campanelli ügy, paras. 8–33, 49, 53.

95 EJEB, Mennesson-ügy; EJEB, Labassee-ügy.

96 Az ügyészség és a kiskorúak bírósága is hangsúlyozta, hogy a panaszos felek nem tudták bizonyítani, hogy a férfi örökítőanyaga valóban átadásra került. Ily módon arra a feltevésre alapoztak, hogy a felek a kezdetektől fogva rosszhiszeműen jártak el. – A szerző megjegyzése.

97 EJEB, Paradiso és Campanelli ügy, paras. 131–134.

98 EJEB, Paradiso és Campanelli ügy, paras. 142–158.

99 Lásd az EJEB Paradiso és Campanelli ügy 149–154. pontjaiban hivatkozott joggyakorlatot.

keretében vizsgálta a családi élet sérelme helyett.¹⁰⁰ E tekintetben a Bíróság megállapította, hogy a magánélethez való jog magában foglalja a gyermeknemzéshez való jogot, valamint azt, hogy ennek elősegítése érdekében orvosi segítséget vegyenek igénybe, illetve hogy örökbefogadásra jelentkezzenek. E jogukat kétségkívül érintette az, hogy a gyermeket elvették tőlük, így az EJEB vizsgálata ezt követően arra irányult, hogy mindezen törvényi rendelkezés alapján, illetve törvényben foglalt cél elérésére irányul-e és szükséges-e egy demokratikus társadalomban. Az első feltétel kapcsán az EJEB többségi döntése arra az álláspontra helyezkedett, hogy az olasz hatóságok döntése, amelynek értelmében nem fogadták el automatikusan az orosz hatóságok által kiállított születési anyakönyvi kivonatot, helyette az olasz törvények alapján vizsgálták a szülő-gyermek kapcsolat fennálltát, megfelel a vonatkozó nemzetközi szerződéseknek. A törvényben foglalt céllal kapcsolatos fejtegetést a többségi döntés „rövidre zárta” azzal, hogy a törvényi rendelkezések érvényre juttatása ilyen célnak minősül. A szükségesség vonatkozásában az EJEB megjegyezte, hogy a panaszos felek két tekintetben is törvényt szegtek: az örökbefogadásról szóló törvényt megszegve meghatalmazott testület közreműködése nélkül hoztak be az országba egy külföldi gyermeket, akivel semmilyen rokon kapcsolatuk nem volt.¹⁰¹ Továbbá a külföldi klinikával kötött béranyasági szerződés ellentétben áll a mesterséges reprodukciós eljárásokat szabályozó olasz törvénnyel. Az EJEB álláspontja szerint a nemzeti bíróságok a törvényszegéseket és a panaszos felek által előidézett jogellenes helyzetet megfelelő módon értékelték és súlyozták a gyermek és a panaszos felek érdekeivel szemben. Az EJEB álláspontja szerint a nemzeti bíróságokat semmi nem kötelezte, hogy a panaszos felek és a gyermek közötti kapcsolat megőrzésének elsőbbséget adjanak a törvényi rendelkezések betartásával szemben. A gyermek érdekeinek figyelembevétele kapcsán az EJEB megjegyezte, hogy a kiskorúak bírósága háromtagú tanácsban ítélik, amelynek csak az elnöke jogász, a másik két tag gyermekvédelemben járatos szakember. Az EJEB álláspontja szerint a kiskorúak bírósága megfelelően mérlegelte a gyermek érdekét, amikor figyelembe véve, hogy az egészen fiatal kora miatt még nem szenved semmilyen lelki traumát a panaszos felektől való elválasztás eredményeként, elrendelte a gyermek elvételét. Ellenben, ha – a panaszos felek kérelmével egyezően – a panaszos feleknél hagyja a gyermeket az eljárás időtartama alatt, és esetleg később kerül sor az elvételre, az a gyermek lelki sérülését okozhatta volna. Végül az EJEB annak az állam által

100 A magánélethez való jog kapcsán lásd az EJEB Paradiso és Campanelli ügy 159. pontjában hivatkozott EJEB-joggyakorlatot.

101 E tekintetben tehát az EJEB többségi döntése elfogadta az ügyészség és a kiskorúak bíróságának azt a feltevését, hogy a felek a kezdetektől fogva rosszhiszeműen jártak el.

előterjesztett érvnek is helyt adott, hogy az idő múlásával a panaszos felek kifutottak az örökbefogadásra alkalmas életkorból, és e tekintetben nem tehető kivétel.¹⁰²

A többségi állásponttal szemben különvéleményt megfogalmazó hat bíró¹⁰³ szerint az olasz hatóságok eljárása megvalósította az EJEE 8. cikkének sérelmét, ahogyan azt a héttagú kamara is megállapította.¹⁰⁴ A különvéleményt megfogalmazó bírák egyetértettek a többségi döntéssel azt illetően, hogy az ügy vizsgálatának kiindulópontja az, hogy létrejött-e az EJEB joggyakorlata értelmében vett családi élet. E tekintetben a különvéleményt megfogalmazó bírák emlékeztettek, hogy bár a vér szerinti leszármazás fontos a családi kapcsolat meglétének megállapítása szempontjából, a hiánya nem feltétlen jelenti azt, hogy nem létezik ilyen kapcsolat. A panaszos felek a gyermek születésétől fogva nyolc hónapon keresztül gondját viselték a gyermeknek, amely gondviselésnek a hatóságok beavatkozása vetett véget. Míg a többségi döntés elfogadta, hogy e beavatkozás célja az volt, hogy véget vessenek egy jogellenes helyzetnek, a különvéleményt megfogalmazó bírák szerint a többségi döntés nem vette figyelembe, hogy az EJEB ítélkezési gyakorlata értelmében a családi élet fennállása a meglévő személyes kapcsolatokon alapuló ténykérdés. E tekintetben nem a vér szerinti leszármazás vagy a jogilag elismert családi kapcsolat az, ami döntő jelentőséggel bír. Mindebből következően a többségi döntést megfogalmazó bírák különbséget tettek az ún. törvényes és törvénytelen család között, amely ellentétes az EJEB joggyakorlatával.¹⁰⁵ A különvéleményben megfogalmazott kritika másik sarkalatos pontja a nemzeti bíróságok által elvégzett értékelés fókuszára vonatkozott: míg a kiskorúak bírósága a panaszos felek – a kiskorúak bíróságának értelmezésében¹⁰⁶ – törvényellenes magatartására fókuszált, amely a jogértelmezése értelmében alapot adott a szülőkkel szembeni – lényegében – szankcióként értelmezhető hatósági intézkedésekre, addig a fellebbviteli bíróság vizsgálatának fókuszában a gyermek szülők általi „elhagyottsága” állt. E tekintetben a különvéleményt megfogalmazó bírák „meglepettségüknek” adtak hangot, mivel az alapügy tényállása alapján a panaszos felek életkörülményeit felmérő szakemberek véleménye alapján a panaszos felek kiváló gondját viselték a gyermeknek, és egyéb tekintetben is megfeleltek az

102 EJEB, Paradiso és Campanelli ügy, paras. 167, 170, 175–178, 189, 199, 200, 204, 209–214, 215.

103 EJEB, Paradiso és Campanelli ügy, Mirjana Lazarova Trajkovska, Ledi Bianku, Julia Laffranque, Paul Lemmens és Yonko Grozev bírák közös különvéleménye.

104 EJEB, Paradiso és Campanelli ügy, para. 101.

105 EJEB, Paradiso és Campanelli k. Olaszország ügy, Mirjana Lazarova Trajkovska, Ledi Bianku, Julia Laffranque, Paul Lemmens és Yonko Grozev bírák közös különvéleménye, paras. 1–4.

106 A különvéleményt megfogalmazó bírák e tekintetben megjegyzik, hogy a többségi döntés a tekintetben is hibás, hogy a külföldi béranya igénybevételét is jogellenesnek tekinti. Amint emlékeztetnek, az eljárás Oroszországban legális, az olasz jognak pedig e tekintetben nincs extraterritoriális hatálya. – Lásd a különvélemény 11. pontját!

elvárásoknak. Ily módon a többségi döntés a gyermek „elhagyottságának” középpontba állításával tulajdonképpen az EJEB joggyakorlatával ellentétben álló, pusztán formális mérlegelésen alapuló döntést hozott, amely túlságosan nagy hangsúlyt fektetett a jogellenes helyzet megszüntetésének szükségességére – és a jövőbeni potenciális elkövetők elrettentésére –, miközben sem a gyermekekre gyakorolt hatásra, sem a panaszos felek érdekeire nem fordított kellő figyelmet.¹⁰⁷

2.2.3.2. Az egyedülálló személyek örökbefogadáshoz való joga – ideértve az egyedülálló homoszexuális személyek örökbefogadáshoz való jogait

Az EJEB *Wagner és J. M. W. L. k. Luxemburg ügyében*¹⁰⁸ egy egyedülálló nő kérelmezte a perui bíróság által hozott, egy hároméves lánygyermek teljes örökbefogadását engedélyező ítélet végrehajthatóvá nyilvánítását a Luxembourgi Kerületi Bíróság (*Tribunal d'arrondissement de Luxembourg*) előtt. A bíróság a kérelmet elutasította arra való hivatkozással, hogy a luxembourgi Polgári Törvénykönyv (*Code civil luxembourgeois*) 367. cikke nem teszi lehetővé, hogy egyedülálló személyek is teljes örökbefogadás révén adoptáljanak. Számukra az egyszerű örökbefogadás lehetősége biztosított, amelyet a panaszos fél a kérelme elfogadását követően – egyfajta minimum biztosítékként – kérvényezett, és amely engedélyezésre került.¹⁰⁹ Az EJEB az ügyet befogadhatónak nyilvánította az EJEE 8. cikke vonatkozásában, tekintve, hogy a panaszos felek között egyértelműen létezett – a *Marckx-ügy* 31. pontjában írtaknak megfelelően – családi kapcsolat. Az ügy érdemének vizsgálata során az EJEB rámutatott egyrészt, hogy jelen esetben nem arról szükséges döntenie, hogy a panaszos személynek joga van-e az örökbefogadáshoz – tekintve, hogy arról a perui bíróság már döntött –, másrészt nyilvánvaló, hogy a panaszos felek mindennapi családi életét akadályozza az, hogy a luxemburgi hatóságok nem jegyezték be a gyermek teljes örökbefogadását. Jóllehet az elutasító határozat egyértelműen törvényi rendelkezésen alapult, az EJEB arról már nem volt meggyőződve, hogy az intézkedések valóban szükségesek voltak-e egy demokratikus társadalomban, különös tekintettel arra a tényre, hogy – az akkori állapot szerint – 46 tagú Európa Tanács országainak többségében nincs hatályban hasonló korlátozás. Továbbá az eset összes körülménye azt is világossá teszi, hogy korábban a luxemburgi hatóságok a hasonló kérelmeket rendre bejegyezték – anélkül, hogy a nemzeti jogban

107 EJEB, *Paradiso és Campanelli k. Olaszország ügy, Mirjana Lazarova Trajkovska, Ledi Bianku, Julia Laffranque, Paul Lemmens és Yonko Grozev bírák közös különvéleménye*, paras. 7–12.

108 EJEB, *Wagner és J. M. W. L. kontra Luxemburg ügy*.

109 EJEB, *Wagner-ügy*, paras. 5–39.

fennálló tilalomra hivatkoztak volna –, így a panaszos fél jóhiszeműen remélhette, hogy mindez az ők esetében is hasonlóképpen fog történni. Tehát egy hirtelen változás következett be az addigi joggyakorlatban, amelynek tekintetében az EJEB nem tartotta meggyőzőnek az állam azon érvelését, hogy az örökbefogadáshoz való jog korlátozása – és a korábban nem érvényesített nemzeti rendelkezés – a gyermek érdekét szolgálja oly módon, hogy nem szakítja meg azonnal a gyermek és a vér szerinti családja közötti kapcsolatot. Az EJEB e tekintetben emlékeztetett, hogy a jelen esetben a gyermek azért vált örökbe fogadhatóvá, mert a vér szerinti szülei magára hagyták.¹¹⁰ Az EJEB ezt követően megvizsgálta az EJEE 8. cikkével együtt olvasott 14. cikk sérelmének kérdését is, amelyet elsősorban a második számú panaszos fél – a gyermek – vonatkozásában talált megalapozottnak, aki a hatóságok joggyakorlatában bekövetkezett változás miatt indokolatlan hátrányos megkülönböztetésben részesült azon gyermekekkel szemben, akiknek a teljes örökbefogadását a hatóságok engedélyezték. Mindezen hátrány – egyebek mellett – abban manifesztálódott, hogy a gyermek nem kapta meg az állampolgárságot és az azzal együtt járó uniós polgárságot, mindennek következtében elesett az uniós polgár státuszról eredő előnyöktől is.¹¹¹ Az EJEB mindezekre tekintettel megállapította az EJEE 8. cikkével együtt olvasott 14. cikk sérelmét is.¹¹²

Az EJEB a *Fretté k. Franciaország és az E. B. k. Franciaország*¹¹³ ügyekben azt vizsgálta, hogy egy olyan homoszexuális személy örökbefogadási kérelmének megtagadása, aki a gyermeket egymaga – ellentétes nemű szülői minta nélkül – nevelné, ellentétes-e az EJEE 8. cikkével, illetve a 8. cikkkel együtt értelmezett 14. cikkével? Az EJEB a két ügyben, amelyek között mindössze hat év telt el, egymásnak teljes mértékben ellentmondó döntést hozott. A döntés mindkét esetben szoros eredménnyel született meg: a *Fretté-ügyben* a héttagú kamara 4:3 arányban hozott döntést, míg az *E. B. k. Franciaország ügyben* a Nagykamara 10:7 arányban döntött. A többségi döntést nem támogató bírók mindkét ügghöz markáns különvéleményeket fűztek.

A *Fretté-ügyben* egy egyedülálló férfi kérvényezte az örökbefogadás előzetes engedélyezését. Az örökbefogadásra való alkalmasság vizsgálata magában foglalt egy pszichológus általi meghallgatást, ahol a panaszos fél a szakember kérdéseire őszintén válaszolva felfedte, hogy homoszexuális. A szakember azt javasolta, vonja vissza a kérelmét. A közigazgatási és a bírósági eljárás során meghallgatott szakemberek és az azok alapján

110 EJEB, Wagner-ügy, paras. 123–134.

111 EJEB, Wagner-ügy, paras. 155–160.

112 Az ügyben megállapításra került továbbá az EJEE 6. cikk (1) bekezdés sérelme is, mivel a nemzeti hatóságok elmulasztották a panaszos fél beadványainak érdemi részét képező, az EJEE 8. cikk sérelmére hivatkozó kérelmeinek vizsgálatát. Lásd: EJEB, Wagner-ügy, paras. 89–98.

113 EJEB, E. B. k. Franciaország.

hozott döntések indokolása is rendszeresen utalt – hol implicit, hol explicit módon – a panaszos fél nemi irányultságára, leggyakrabban a „választott életmódja” kifejezést használva. Az egyik szakértő a beadványában emlékeztetett arra, hogy a francia bíróságok joggyakorlata alapján a gyermekelhelyezési ügyekben is döntő súllyal esik latba a szülő homoszexualitása, mint a gyermek jólétét és erkölcsi fejlődését veszélyeztető tényező.¹¹⁴ Az ügyben eljáró hatóságok és bíróságok a Párizsi Közigazgatás Bíróság (*Tribunal administratif de Paris*) kivételével a panaszos fél homoszexuális nemi irányultságát döntő súllyal vették figyelembe az olyan megállapításokkal szemben, mint „Fretté úr kétségbe vonhatatlan személyes kvalitásokkal rendelkezik, amelyek alkalmassá teszik őt a gyereknevelésre”.¹¹⁵ A panaszos fél álláspontja szerint az ügyben eljáró francia hatóságok és bíróságok ily módon megsértették az EJEE 8. cikkével együtt olvasott 14. cikkét. A panaszos fél továbbá az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdés sérelmére is hivatkozott, mivel a francia eljárási szabályok gyakorlatilag¹¹⁶ nem tették lehetővé, hogy részt vegyen az Államtanács (*Conseil d'État*) ülésén és reagáljon az ott elhangzottakra. Míg az EJEE 6. cikk (1) bekezdés kapcsán az EJEB egyhangúan megállapította az Egyezményben garantált jog sérelmét, az EJEE 8. cikk sérelme kapcsán a Bíróság 4:3 arányú döntése értelmében nem sérült az Egyezményben garantált jog. Az EJEB többségi döntése emlékeztetett, hogy az EJEE 8. cikkéből nem vezethető le az örökbefogadáshoz való jog, azaz egyetlen, az Egyezményben részes állam sem köteles garantálni az egyedülálló személyek jogát az örökbefogadásra. Amennyiben azonban az állam úgy dönt, hogy az Egyezményben rögzítettekben túlterjeszkedve garantál valamilyen jogot – mint jelen esetben a francia állam, amely egyedülálló személyek számára is lehetővé teszi azt –, főszabályként megkülönböztetésmentesen kell garantálni e jogot, ellenkező esetben pedig objektív indokkal kell alátámasztania az eltérő bánásmódot. Jelen esetben az EJEB bírónak többsége úgy ítélte meg, hogy az eset összes körülményét figyelembe véve a különbségtétel objektíven igazolható volt.¹¹⁷ Amint az EJEB megállapította, „az örökbefogadás célja egy gyermek családnál való juttatása, nem pedig egy család gyermekéhez való juttatása”.¹¹⁸ Az örökbefogadás engedélyezése során a nemzeti bíróságoknak az örökbe fogadni szándékozó személy és az örökbe fogadni kívánt gyermek legfőbb érdekét kell egymással szemben súlyozniuk,

114 EJEB, Fretté-ügy, ítélet, para. 9–16.

115 Uo. para. 10.

116 Jóllehet a szabályok alapján a tárgyalási értesítőt legalább négy nappal a tárgyalás előtt ki kell függeszteni az Államtanács titkárságán, az EJEB szerint nem várható el, hogy egy, a panaszos féllel hasonló helyzetben lévő személy rendszeren ellátogasson oda. A panaszos fél egyebekben rendszeresen telefonált a titkárságra a meghallgatás időpontja után érdeklődve, azonban egyik esetben sem kapott választ. – EJEB, Fretté-ügy, paras. 49–51.

117 EJEB, Fretté-ügy, paras. 38–41.

118 EJEB, Fretté-ügy, para. 42.

és utóbbi érvényre jutására különös hangsúlyt kell fektetni. Márpedig a jelen ügyben a nemzeti hatóságok megfelelő alapossággal vizsgálták meg az eset összes körülményét és vették figyelembe azt a tényt, hogy a pszichológus szakértők között sincs egyetértés, hogy milyen hatást gyakorolhat a gyermek személyiségfejlődésére, ha egy vagy két homoszexuális személy neveli őt fel.¹¹⁹ Következésképpen a többségi döntés értelmében nem valósult meg az EJEE 8. cikkel együtt olvasott 14. cikk sérelme.

Az ügyhöz *Jean-Paul Costa* bíró részleges párhuzamos indokolást fűzött, amelyhez *Karel Jungwiert* és *Kristaq Traja* bírák csatlakoztak. *Costa* amellett érvelt, hogy a többségi döntéssel elfogadott ítélet 32. pontja téves a tekintetben, hogy az ott hivatkozott francia törvény által garantált örökbefogadás kérvényezéséhez való jogot összekeveri az örökbefogadáshoz való joggal. Amint *Costa* írja, utóbbi garantálása azt a jogot jelen-tené, hogy a kérelmező ténylegesen meg is kapja azt (kizárva a mérlegelést).¹²⁰ Mindezt – az EJEE 8. cikkéhez hasonlóan – a francia törvény sem garantálja. Következésképpen *Costa* bíró véleménye szerint az EJEE 8. cikkel együtt olvasott 14. cikk sérelme kapcsán egyszerűbb lett volna befogadhatatlanként elutasítani a keresetet ugyanazon okokra hivatkozva, amelyek alapján megállapították, hogy nem történt jogsértés, mintsem előbb befogadni a keresetet, majd megállapítani a jogsértés hiányát.¹²¹ *Sir Nicolas Dušan Bratza*, *Wili Fuhrmann* és *Françoise Tulkens* bírák a közös részleges különvéleményükben arra az álláspontra helyezkedtek, hogy megállapítható az EJEE 8. cikkel együtt olvasott 14. cikk sérelme. Álláspontjuk szerint a francia hatóságok és bíróságok döntő súllyal vették figyelembe a kérelmező homoszexualitását, és különösen az Államtanács csak azokat a szakmai érveket vette figyelembe, amelyek a kérelmező ellen szóltak. A részleges különvéleményt megfogalmazó bírák számára az eset összes körülményéből nyilvánvaló, hogy amennyiben a kérelmező eltitkolta volna a nemi identitását, a hatóságok nagy valószínűség szerint engedélyezték volna számára az örökbefogadást.¹²² Mindez előrevetíti az EJEB hat évvel későbbi *E. B. k. Franciaország* ügyben hozott többségi döntését meghatározó és az ítélethez fűzött különvéleményekben kritikával illetett ún. „beszennyezetségi elméletet” (*contamination theory*).

Jóllehet elsőre önkényesnek tűnhet az EJEB *E. B. k. Franciaország* ügyének ezen alpontban való szerepeltetése, mivel a panaszos fél a kérelem benyújtásakor élet-társi kapcsolatban élt egy másik nővel. Ugyanakkor az örökbefogadás iránti kérelmét

119 EJEB, *Fretté-ügy*, paras. 42–43.

120 A szerző értelmező megjegyzése.

121 EJEB, *Fretté-ügy*, *Jean-Paul Costa* részleges párhuzamos indokolása. Csatlakoztak: *Karel Jungwiert* és *Kristaq Traja* bírák, paras. 1–2.

122 EJEB, *Fretté-ügy*, *Sir Nicolas Dušan Bratza*, *Wili Fuhrmann* és *Françoise Tulkens* bírák közös részleges különvéleménye, para. 2., a. és b. alpontok.

önállóan, az azonos nemű partnerének támogatása nélkül nyújtotta be a francia hatóságok előtt. Az alapügy tényállása alapján a szakértői vélemények mellett, hogy kiemelték a panaszos fél személyes kvalitásait, amelyek alkalmassá teszik őt a gyermeknevelésre, feltűnően nagy hangsúlyt fektettek a panaszos fél homoszexuális nemi irányultságára,¹²³ az egyik szakértő megfogalmazásában: „a férfiak iránt tanúsított szokatlan attitűdjére”. Hasonlóképpen, a közigazgatási bíróság (*ordre administratif*) is a panaszos fél „életmódját” jelölte meg¹²⁴ az elutasítás elfogadható indokaként. Az Államtanács (*Conseil d'État*) jóváhagyta az alsóbb bíróságok döntését.¹²⁵ Az eset érdemének vizsgálata során az EJEB emlékeztetett, hogy az EJEE 8. cikke és az azt értelmező EJEB-joggyakorlat nem garantálja az örökbefogadáshoz való jogot.¹²⁶ A vonatkozó nemzeti szabályok és nemzetközi egyezmények szintén nem garantálnak hasonló jogot.¹²⁷ Ugyanakkor a jelen ügy tényállása alapján az EJEB megállapította, hogy a francia jogalkotó – amely az EJEE 8. cikkéből eredő kötelezettségein túlmenően – lehetővé tette az egyedülálló számára az örökbefogadáshoz való jogot, e jog érvényesülését nem teheti függővé olyan feltételtől, amely ellentétes az EJEE 14. cikkében rögzített hátrányos megkülönböztetés tilalmával.¹²⁸ Márpedig az EJEB álláspontja szerint az ügy tényállása alapján a kérelmező szexuális irányultsága döntő szerepet játszott a kérelme elutasításában – mintegy „beszennyezte” a nemzeti hatóságok és bíróságok mérlegelési folyamatát, ahogyan az EJEB az ítélet 80. pontjában írja –, amelyet a nemzeti hatóságok és bíróságok döntéseibe foglalt – fentebb ismertetett – idézetek is alátámasztanak. Továbbá a nemzeti hatóságok és bíróságok azon érvelése sem állja meg a helyét, amelynek értelmében a partner támogatása nélkül – ti. a panaszos fél partnere nem támogatta a panaszos fél örökbefogadási szándékát – a gyermeknek nélkülöznie kell az életéből az „apafigurát”, arra való tekintettel, hogy egy egyedülálló, heteroszexuális nő esetében mindez nem képezi az örökbefogadás engedélyezésének akadályát.¹²⁹ Az EJEB Nagykamarája a fentiekre tekintettel megállapította az EJEE 14. cikke által tiltott megkülönböztető bánásmód alkalmazását és az EJEE 8. cikkének sérelmét.¹³⁰

Az ügy megítélése azonban korántsem tekinthető egységesnek, amelyet jelez a 10:7-es szavazati arány, valamint az ügyhöz fűzött négy – egyéni és közös – különvélemény.

123 EJEB, E. B. ügy, para. 13.

124 EJEB, E. B. ügy, para. 25.

125 EJEB, E. B. ügy, paras. 7–25.

126 Council of Europe: Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights.

127 EJEB, E. B. ügy, paras. 41–42.

128 EJEB, E. B. ügy, paras. 49.

129 EJEB, E. B. ügy, paras. 71, 73, 75, 76, 78, 79, 84–86, 88, 90, 93–96.

130 EJEB, E. B. ügy, paras. 97–98.

Közös a különvéleményekben, hogy mindegyik elveti a többségi döntésben döntő tényezőként figyelembe vett ún. „beszennyezetség-elméletet”. Boštjan M. Zupančič bíró a különvéleményében¹³¹ – az EJEB joggyakorlatára utalva – kifejti, hogy az EJEE 8. cikke nem garantálja az örökbefogadáshoz való jogot, kizárólag az örökbefogadás kérvényezésének jogát, következésképpen nem is lehet az EJEE 8. cikkének sérelméről beszélni.¹³² Hasonló álláspontot képviselt a különvéleményében Antonella Mularoni bírónő is, aki szerint ugyanakkor az utóbbi évek EJEB joggyakorlatát figyelembe véve a Bíróságnak meg kellene fontolnia annak kimondását, hogy az EJEE 8. cikke mindenki számára garantálja a jogot az örökbefogadási eljárás megindítására.¹³³ Jean-Paul Costa a különvéleményében – amelyhez Rıza Türmen, Mindia Ugrekhelidze és Danutė Jočienė bírák is csatlakoztak – arra az álláspontra helyezkedett, hogy a panaszos fél élettársának támogató hozzáállásának hiánya az eset olyan lényeges körülménye, amelyet a nemzeti hatóságok jogosan értékelték a számukra nyitva álló mérlegelési jogkörön belül akként, hogy az örökbefogadás ellentétes a gyermek legfőbb érdekével. Costa bíró szerint a többségi döntésnek a konkrét ügyben el kellett volna vetnie az EJEE 8. cikkel együtt értelmezett 14. cikk sérelmét annak elvi éllel történő deklarálása mellett, hogy amennyiben – egy esetlegesen később tárgyalandó ügyben – ténylegesen a nemi identitás szolgál egy örökbefogadási kérelem elutasításának indokául, az valóban ellentétes az Egyezményvel.¹³⁴ A legsarkalatosabb különvéleményt Loukis Loucaides bíró fogalmazta meg. Loucaides szerint az Egyezményben garantált jogok – jelen esetben a hátrányos megkülönböztetés tilalma – nem hívhatók fel eszközként annak érdekében, hogy az adott személy vagy személyek egy csoportja felmentést nyerjen olyan szabályok alól, amelyek egyébként mindenkire vonatkoznak.¹³⁵

2.2.3.3. Az azonos nemű párok joga az örökbefogadásra

Az EJEB a *Gas és Dubois k. Franciaország* ügyben hozott ítéletben¹³⁶ arra a következtetésre jutott, hogy az EJEE rendelkezései alapján az állam nem köteles engedélyezni

131 EJEB, EJEB, E. B. ügy, paras, Boštjan M. Zupančič bíró különvéleménye.

132 A szerző szerint Zupančič bíró nem vette figyelembe, hogy mivel az állam az EJEE 8. cikkéből eredő kötelezettségein túlmenően lehetővé tette az egyedülálló számára, hogy örökbe fogadjanak – vagy, ha úgy tetszik, a jogot, hogy azt kérvényezzék, nem teheti függővé olyan feltételtől, amely ellentétes az EJEE 14. cikkével.

133 EJEB, EJEB, E. B. ügy, Antonella Mularoni bírónő különvéleménye.

134 EJEB, EJEB, E. B. ügy, paras., Jean-Paul Costa különvéleménye. A különvéleményhez csatlakoztak Rıza Türmen, Mindia Ugrekhelidze és Danutė Jočienė bírák, paras. 6, 8.

135 EJEB, EJEB, E. B. ügy, Loukis Loucaides bíró különvéleménye.

136 EJEB, *Gas és Dubois* kontra Franciaország ügy.

a gyermek biológiai anyjának azonos nemű partnere általi egyszerű örökbefogadását. Az ügy alaptényállása értelmében az első kérelmező 1989 óta élt együtt a második kérelmezővel. A második kérelmező 2000. szeptember 21-én szülte lányát, A.-t, aki mesterséges megtermékenyítéssel, névtelen donortól fogant. A gyermek születésétől fogva a kérelmezők közös otthonában élt. A két kérelmező élettársi jogviszonyt létesített, amelyet 2002. április 15-én jegyeztek be a hatósági nyilvántartásba. Az első kérelmező egyszerű örökbefogadási határozat iránti kérelmet nyújtott be élettársának lánya tekintetében azt követően, hogy partnere közjegyző által igazolva hozzájárult ehhez. Az ügyész panaszt terjesztett elő az első kérelmező kérelmével szemben arra hivatkozva, hogy az örökbefogadás engedélyezése esetén a francia Polgári Törvénykönyv (*Code civil des Français*) 365. cikke¹³⁷ alapján valamennyi szülői felügyeleti jog az örökbe fogadó szülőre száll, kivéve, ha az örökbe fogadó fél az örökbe fogadott gyermek szülőjének házastársa. Márpedig a biológiai szülő és a gyermek közötti rokoni kapcsolat megszűnése nyilvánvalóan ellentétes a gyermek legfőbb érdekével. Az első fokon eljáró bíróság az örökbefogadás iránti kérelmet az ügyész kérelmének megfelelően elutasította. Az ítéletet a fellebbviteli bíróság és a Semmítőszék (*Cour de cassation*) is helybenhagyta. Az EJEB az ügy körülményeinek vizsgálata során elemezte a Semmítőszék¹³⁸ és az Alkotmánytanács (*Conseil d'État*)¹³⁹ hasonló tárgyú döntéseit. Az Alkotmánytanács rámutatott arra, hogy az alkotmány által biztosított családi élethez való jog nem biztosítja a gyermek és szülőjének élettársa közötti – örökbefogadásból eredő – jogviszony létrehozásához való jogot. A taláros testület álláspontja szerint a törvényhozó testület szándékosan döntött az egyszerű örökbefogadás lehetőségének a házastársakra történő korlátozása mellett, hangsúlyozta továbbá, hogy nem feladata a törvényhozó testület értékelését a sajátjával felváltani.¹⁴⁰ A panaszos felek arra hivatkoztak, hogy szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetést szenvedtek, mivel egy különböző nemű pár számára bármikor nyitva áll a lehetőség, hogy házasságot kössön, és így éljen a Polgári Törvénykönyv 365. §-a által garantált egyetlen kivétellel. Az EJEB álláspontja szerint ugyanakkor nem valósult meg

137 „Valamennyi szülői felelősséggel kapcsolatos jog – többek között az örökbefogadott házasságkötéséhez való hozzájárulás joga – kizárólag az örökbe fogadó szülőt illeti, kivéve, ha az örökbe fogadó szülő az örökbe fogadott anyjának vagy apjának házastársa. Ebben az esetben az örökbe fogadó szülő és annak házastársa közös szülői felügyelettel rendelkezik, a házastárs azonban továbbra is egyedül gyakorolja e jogát, kivéve, ha a pár az elsőfokú bíróság hivatalvezetője előtt közös nyilatkozatot tesz arról, hogy a szülői felelősséget közösen kívánják gyakorolni.”

138 A francia Semmítőszék első polgári tanácsának 70. és 71. sz. két ítélete (2007. február 20.) – Bulletin Civil 2007. I.; A francia Semmítőszék első polgári tanácsának 392. sz. ítélete (2007. december 19.) – Bulletin Civil 2007. I.

139 Francia Alkotmánytanács, ítélet, 2010. október 6.

140 EJEB, Gas és Dubois ügy, paras. 9–19, 27–31.

az EJEE 14. cikkével ellentétes hátrányos megkülönböztetés, tekintve, hogy a kérelmezők nincsenek a házastársakéval összehasonlítható helyzetben, mivel a „házasság különleges jogállással ruházza fel a házasságot kötő személyeket.” Márpedig – a *Schalk és Kopf k. Ausztria* ügyben foglaltakkal összhangban – az állam diszkrecionális jogkörében eljárva szabadon dönthet arról, hogy kiket ruház fel e joggal, az EJEE 12. cikke sem önmagában sem az EJEE 8. vagy 14. cikkével együtt értelmezve nem keletkeztet a részes államok számára semmilyen kötelezettséget e tekintetben.¹⁴¹ Az EJEB a kérelmezők helyzetét a házasságban nem élő heteroszexuális párokéval tartotta összehasonlíthatónak. E tekintetben az EJEB érvelése szerint a hatályos francia törvények alapján – ugyanezen tényállás mellett – egy különböző nemű pár kérelmét ugyanúgy elutasították volna, amennyiben azok nem élnek házasságban.¹⁴² E helyütt érdemes emlékeztetni az EJEB által a négy évvel későbbi, az azonos nemű párokat családegyesítés címén megillető letelepedési jogot tárgyaló – bár örökbefogadással kapcsolatos kérdést egyébként nem érintő – *Taddeucci és McCall k. Olaszország* ügyben¹⁴³ tett megállapításaira. Az ügyben a Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a házasságban nem élő azonos nemű párok nincsenek összehasonlítható jogi helyzetben a házasságban nem élő ellenkező nemű párokkal, amennyiben az előzők számára sem a házasság intézménye, sem más, jellegét tekintve hasonló jogintézmény nem áll rendelkezésre.¹⁴⁴ Olaszországban ugyanis a *Taddeucci-ügy* alaptényállása keletkezésének időpontjában az azonos nemű párok számára nem állt nyitva sem a regisztrált élettársi kapcsolat bejegyzésének lehetősége, sem a házasságkötés. Az EJEB-ítélet kihirdetésének idejére már életbe lépett az *Oliari és mások k. Olaszország ügyben hozott ítélet*¹⁴⁵ végrehajtása érdekében hozott, a regisztrált élettársi kapcsolat (*Unione Civili*) intézményét bevezető törvény.¹⁴⁶

Az EJEB *X és társai k. Ausztria*¹⁴⁷ ügyben az első- és a harmadrendű panaszos felek egy azonos nemű pár tagjai, akik a kérelem benyújtásának idejére már a hetedik éve – a gyermek ötéves kora óta – nevelték közösen a harmadrendű panaszos fél gyermekét,

141 Az EJEB álláspontja szerint egyrésztől – történeti értelmezést alkalmazva – megállapítható, hogy az Egyezmény szövegezésének idejében a házasság fogalma egyértelműen két ellenkező nemű személy szövetségét jelentette. Ettől eltérő értelmezés fel sem merült. Másrésztől – nyelvtani értelmezést alkalmazva – nem véletlen, hogy míg más cikkek a semleges „mindenkit” és „senkit” kifejezéseket alkalmazták, a 12. cikk expressis verbis utal a jogosultak nemére. Lásd: EJEB, *Schalk és Kopf k. Ausztria* ügy, para. 55.

142 EJEB, *Gas és Dubois kontra Franciaország*, paras. 63–70.

143 EJEB, *Taddeucci és McCall k. Olaszország* ügy.

144 EJEB, *Taddeucci-ügy*, paras. 82–83.

145 EJEB, *Oliari és mások k. Olaszország* ügy.

146 Legge 20 maggio 2016, n. 76 recante „Regolamentazione delle unioni civili tra persone dello stesso sesso e disciplina delle convivenze”.

147 EJEB, *X és társai k. Ausztria* ügy.

a másodrendű panaszos felet. A gyermek apja elismerte az apaságot, és bár a szülői felügyeleti jogot a gyermek anyja gyakorolta, az ügy iratainak tanúsága szerint az apa tartotta a gyermekkel a kapcsolatot és rendszeresen fizette a tartásdíjat. Az első- és a harmadrendű panaszos felek megállapodtak, hogy előbbi örökbe fogadja utóbbi vér szerinti gyermekét. Tekintve, hogy az osztrák Polgári Törvénykönyv (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*) 182. § (2) bekezdésének akkor hatályos¹⁴⁸ szövegezését akként is lehetett értelmezni, hogy az gyakorlatilag kizárja a mostohagyermek örökbefogadásának lehetőségéből az azonos nemű párkapcsolatban élő párokat, mivel az ő esetükben – a heteroszexuális párokkal ellentétben – mindkét biológiai szülővel szükségszerűen megszakad a kapcsolat, a panaszos felek azzal a kérelemmel fordultak az Alkotmánybírósághoz (*Verfassungsgerichtshof, VfGH*), hogy nyilvánítsa alkotmányellenesnek a rendelkezést. Az Alkotmánybíróság a keresetet arra való hivatkozással utasította el, hogy a kérdés megválaszolása a kerületi bíróság hatásköre. A kérelmezők ennek megfelelően a kerületi bíróságnál kérelmeztek az örökbefogadás jóváhagyását, amelyet az elutasított. A kerületi bíróság döntését a regionális bíróság, valamint a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Oberster Gerichtshof*) is jóváhagyta. Az EJEB az ítéletében kimerítően ismerteti a nemzeti bíróságok döntéseit, amelyek elemzése révén arra a következtetésre jutott, hogy „a kérelmezők által kérelmezett örökbefogadás jogi lehetetlensége következetesen a belföldi bíróságok megfontolásainak középpontjában állt [...] Ez akadályozta meg [...] a belföldi bíróságokat abban, hogy bármilyen észszerű módon megvizsgálják azt, hogy az örökbefogadás a másodrendű kérelmező érdekeit szolgálta-e, ahogyan azt a Polgári Törvénykönyv 180a. §-a megköveteli. Következésképpen nem vizsgálták mélyrehatóan az ügy körülményeit.”¹⁴⁹ A nemzeti hatóságok tehát lényegében formális vizsgálatot folytattak le. Az EJEB az ügy vizsgálata során a Gas és Dubois ügyben tett megállapításaira utalva, amelyek értelmében a házasság különleges jogállással ruházza fel a házasságot kötő személyeket – és amely különleges jogállással az Egyezményben részes felek nem kötelesek az azonos nemű párokat is felruházni – megállapította, hogy a kérelmezők helyzetét nem a házasságban élő, eltérő nemű párokéval kell összehasonlítani, hanem a házasságban nem élő azonos nemű párokéval.¹⁵⁰ Az EJEB ezt követően megvizsgálta, hogy megvalósult-e a hátrányos megkülönböztetés, amelyre igenlő választ adott arra való tekintettel, hogy az osztrák törvények és az eset összes körülményéből adódóan egy különböző nemű párnak a hatóságok nem tagadták volna meg az örökbefogadás iránti kérelmet.¹⁵¹ Következésképpen a következő

148 2013. augusztus 1. óta az azonos nemű párok számára is garantált a mostohagyermek örökbefogadásának lehetősége (BGBl I 2013/179).

149 EJEB, X és társai ügy, paras. 120, 123–124.

150 EJEB, X és társai ügy, paras. 105–112.

151 EJEB, X és társai ügy, paras. 113–131, lásd különösen a 125. pontot!

vizsgálendő szempont az volt, hogy a különbségtétel jogszerű célt szolgált-e és arányos volt-e. E tekintetben az EJEB az *E.B. k. Franciaország* ügyben tett megállapítására¹⁵² utalva emlékeztetett, hogy „[...] az állam, amely az Egyezmény 8. cikke szerinti kötelezettségein túlmenő jogot teremt, nem alkalmazhatja azt a jogot a 14. cikk értelmében vett megkülönböztető jellegűnek minősülő módon, márpedig az Egyezmény 8. cikke alapján nem áll fenn kötelezettség a második szülő általi örökbefogadáshoz való jognak a nem házasságban élő párokra történő kiterjesztésére”.¹⁵³ A nemzeti bíróságok a különbségtétel okaként a „hagyományos család” védelmét nevezték meg azon hallgatólagos vélelem alapján, miszerint csak az eltérő nemű szülők képesek megfelelően biztosítani a gyermek szükségleteit. Jóllehet – amint azt az EJEB is megállapította a korábbi ítélezési gyakorlatában¹⁵⁴ – a hagyományos értelemben vett család védelme olyan nyomós és jogszerű indok, amely igazolhatja az eltérő bánásmódot. A gyermek érdekeinek védelme szintén jogszerű – az eltérő bánásmódot igazoló – célnak tekinthető. Következésképpen az egyetlen hátramaradó és vizsgálendő szempont, hogy az arányosság elve betartásra került-e?¹⁵⁵ E tekintetben a kormánynak kell azt igazolnia, hogy a hagyományos értelemben vett család védelme, és még konkrétabban a gyermek érdekeinek védelme megköveteli az azonos nemű párok esetében a mostohagyermek örökbefogadásának tilalmát. Az EJEB e tekintetben megjegyzi, hogy a kormány semmilyen tudományos bizonyítékot nem szolgáltatott arra vonatkozólag, hogy egy azonos nemű pár nem képes a gyermek szükségleteinek megfelelő biztosítására. Mi több, azáltal, hogy – az akkori szabályok értelmében – egy bejegyzett élettársi kapcsolatban élő homoszexuális személy egyedül is örökbe fogadhat, amennyiben ehhez a bejegyzett élettársa is hozzájárul, a jogalkotó is elismerte, hogy a gyermek felnőhet azonos nemű párkapcsolatra épülő családban anélkül, hogy az a gyermek kárára válna.¹⁵⁶ Az EJEB az eset összes körülményeit figyelembe véve, különösen azt, hogy a bíróságoknak nem volt lehetőségük kellő alaposítással megvizsgálni azt, hogy a kérelmezett örökbefogadás a másodrendű kérelmező érdekeit szolgált-e, mivel az jogilag lehetetlen volt – így tulajdonképpen pusztán formális vizsgálatra szorítkoztak –, megvalósult az EJEB 8. cikkel együtt értelmezett 14. cikk sérelme.¹⁵⁷

Az ügghöz részleges különvéleményt fűző hét bíró szerint a többségi döntés – miközben a nemzeti bíróságok által végzett mérlegelést kritizálta, amiért az nem a gyermek legfőbb érdekét helyezte a vizsgálat fókuszába – a saját mérlegelése során

152 EJEB, *E.B.* ügy, para. 49.

153 EJEB, *X és társai* ügy, para. 135.

154 EJEB, *Karner k. Ausztria* ügy, para. 40.; EJEB, *Kozak k. Lengyelország* ügy, para. 98.

155 EJEB, *X és társai* ügy, paras. 138–153.

156 Lásd különösen az EJEB *X és társai* ügy 142. és 144. pontjait!

157 EJEB, *X és társai* ügy, para. 152.

magá is átsiklott az ügy leglényegesebb kérdésén, jelesül, hogy miért szolgálná a gyermek legfőbb érdekét a biológiai apával való kapcsolat megszakítása és az anya élettársával való helyettesítése. A többségi döntés ellenében szavazó bírák álláspontja szerint bár tény, hogy a *Fretté-ügyben* tett megállapítás értelmében „az örökbefogadás célja egy gyermek családdhoz juttatása [...]”, az is tény, hogy a gyermek kötődik az apjához, aki a látogatások mellett tartásdíjjal is támogatja a gyermek fejlődését. A gyermeknek tehát már van családja, amelyen az a tény sem változtat, hogy az anyja és az apja külön élnek. E megfontolásokra tekintettel nyilvánvalóan nem szolgálhatja a gyermek legfőbb érdekét az apjával fennálló családi kapcsolat megszakítása.¹⁵⁸ További kritikaként említik, hogy a többségi döntés nem vette számításba az apát az EJEE 8. cikke alapján megillető magán- és családi élethez való jogot, amely legfeljebb abban az esetben lenne korlátozható, ha az apa súlyosan megsértette volna a szülői kötelezettségeit. Az ügy tényállása alapján azonban nem állt fenn e helyzet.¹⁵⁹

2.2.3.4. Közbenső következtetés

Az EJEB joggyakorlata alapján az EJEE 8. cikkéből nem vezethető le az örökbefogadás révén történő családalapításhoz való jog. E helyütt érdemes felidézni a Costa bíró által a *Fretté-ügy*höz fűzött – Jungwiert és Traja bírák által támogatott – párhuzamos indokolást –, amelyben amellet érvelt, hogy az örökbefogadás kérvényezéséhez való jog nem keverendő össze az örökbefogadáshoz való joggal. Az EJEB joggyakorlata alapján az Európa Tanács tagállamait széles mérlegelési jogkör illeti meg azt illetően, hogy milyen feltételektől teszik függővé az örökbe fogadó szülővé válást. Mindezzel összhangban a tagállamok széles mérlegelési jogkörön belül dönthetnek, hogy milyen életkori határt szabnak az örökbefogadásra való alkalmasságra, illetve hogy egyedülálló személyek számára biztosítják-e a jogot, hogy örökbe fogadó szülővé válhassanak. Ugyanakkor a Bíróság joggyakorlata alapján az a jogalkotó, amely az EJEE 8. cikkéből eredő kötelezettségein túlmenően garantál valamely jogot, e jog érvényesülését nem teheti függővé olyan feltételtől, amely ellentétes az EJEE 14. cikkében foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalmával. Az EJEE 14. cikk sérelmének megállapítása kapcsán döntő súllyal esik latba, hogy az e jog sérelmére hivatkozó panaszos fél összehasonlítható helyzetben van-e más személyekkel. Az egyedülálló homoszexuális személyek és az azonos nemű

158 EJEB, X és társai ügy, Josep Casadevall, Ineta Ziemele, Anatoly Kovler, Danutė Jočienė, Ján Šikuta, Vincent A. De Gaetano, Linos-Alexandre Sicilianos bírák különvéleménye, paras. 2, 8.

159 EJEB, X és társai ügy, Josep Casadevall, Ineta Ziemele, Anatoly Kovler, Danutė Jočienė, Ján Šikuta, Vincent A. De Gaetano, Linos-Alexandre Sicilianos bírák különvéleménye, para. 7.

párok örökbefogadáshoz való joga kapcsán mindez azt a kérdést veti fel, hogy az egyedülálló homoszexuális személyek és az azonos nemű párok összehasonlítható helyzetben vannak-e az egyedülálló heteroszexuális személyekkel és az eltérő nemű párokkal? Amint fentebb ismertetésre került, e kérdések – többek között az ismertetett markáns különvéleményekre és az EJEB joggyakorlatában fellelhető ellentmondásokra tekintettel – korántsem egyértelmű.

2.2.4. Az iszlám *kafala* jogintézménye és annak kompatibilitása az EJEE rendelkezéseivel

Az iszlám jog alapján a gyermek „nyugati” értelemben vett örökbefogadása tiltott, jöllehet egyes iszlám vallású államokban¹⁶⁰ a törvény megengedi azt. A *kafala* jogintézménye úgy definiálható, mint a „*kafil*” és „*kafila*” – az alább kifejtettek értelmében – a kvázi gyámok által vállalt kötelesség, hogy a felügyeletük alá rendelt kiskorú gyermek – a „*makfoul*” – gondját viselik, úgy, mintha annak vér szerinti apja és anyja lennének, anélkül, hogy közöttük valódi családi kötelék jönne létre. A családi kötelék hiányát jelzi, hogy a *kafala* alapján a *makfoul* nem jogosult a *kafil* nevének viselésre és a vagyonának öröklésére.¹⁶¹

Az EJEB *Harroudj k. Franciaország* ügyében a panaszos fél, egy akkor 42 éves, egyedülálló nő kérvényezte az algíri hatóságok által a *kafala* szabályaival összhangban ráruházott gyermek teljes örökbefogadásának engedélyezését a francia hatóságok előtt. A kérelmet mind a hatóságok, mind a bíróságok elutasították, arra való hivatkozással, hogy a *kafala* a nemzetközi egyezményekkel összhangban biztosítja a gyermekeket megfelelő védelmet, továbbá mivel a gyermek származási országának joga tiltja az örökbeadást, a francia hatóságok sem engedélyezhetik az örökbefogadást a francia Polgári Törvénykönyv (*Code civil des Français*) 370. § (3) bekezdése alapján.¹⁶² Az ügyben az EJEB nem állapította meg az EJEE 8. cikkének sérelmét. Az EJEB indokolása alapvetően két pilléren nyugodott. Egyrészt: az „EJEE nem értelmezhető légtüres térben, helyette a nemzetközi jog általánosan elfogadott elveivel összhangban szükséges értelmezni”.¹⁶³ A francia jog és a francia hatóságok, valamint bíróságok értékelése márpedig összhangban áll mind a Hágai Egyezmény, mind az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével, mely 20. cikke elismeri a *kafala* intézményét. A nemzeti hatóságok az említett egyezményekkel összhangban döntöttek úgy, hogy amennyiben a gyermek származási országának joga egyértelműen tiltja a gyermek örökbefogadását, azt az örökbe fogadó szülő országának

160 Tunézia, Irak, Törökország, Szomália és Indonézia.

161 Duca, 2014, 111–120. o.

162 EJEB, *Harroudj-ügy*, paras. 5–14.

163 EJEB, *Harroudj-ügy*, paras. 42.

hatóságai is kötelesek tiszteletben tartani. Másrésztől az EJEB rámutatott, hogy bár a *kafala* valóban nem keletkeztet az örökbefogadáshoz hasonló joghatást, helyette a gyámság jogintézményének feleltethető meg, a francia jog egyéb rendelkezései lehetővé teszik e hiányosságok áthidalását, példának okáért a panaszos félnek jogában áll végrendeletileg a gyermekre hagyni a vagyonát, amelynek következtében a gyermek ugyanúgy örökölhet, mintha a panaszos fél örökbe fogadta volna. Mi több, a francia törvények lehetővé teszik a Polgári Törvénykönyv 370. § (3) bekezdésében foglalt örökbefogadási tilalom fokozatos megkerülését oly módon, hogy a gyermek kedvezményes határidőn belül szerezhet állampolgárságot, amelynek révén a személyes joga a francia lesz, következésképpen örökbe fogadhatóvá válik.¹⁶⁴ Az EJEB értékelésében: „[a felperes állam] azáltal, hogy lehetővé teszi az örökbefogadási tilalom fokozatos megkerülését [...] és ily módon elősegíti a gyermek integrációját anélkül, hogy azonnal elvágna őt a származási országának törvényeitől, tiszteletet mutat a kulturális pluralizmus iránt, és egyben méltányos egyensúlyt teremt a köz és a panaszos fél érdekei között”.¹⁶⁵

Az EJEB *Chbihi Loudoudi és mások k. Belgium* ügyben¹⁶⁶ 4:3 arányban hozott többségi döntéshez *Işıl Karakaş, Nebojša Vučinić és Helen Keller* bírák által fűzött különvélemény rávilágított, hogy a – fentebb ismertetett – Harroudj-ügyben alkalmazott megközelítés, miszerint az örökbefogadást tiltó nemzeti szabályok érvényre jutása elsőbbséget élvez a gyermek legfőbb érdekével szemben, értelmezhető akként is, hogy ellentétes az Egyezményvel, valamint az EJEB vonatkozó joggyakorlatával.¹⁶⁷ Amint az említett bírák emlékeztetnek, e gyakorlat értelmében a gyermek legfőbb érdekének döntő súllyal kell latba esnie. Mindez abból ered, hogy az ügy tényállása alapján a belga törvények – a francia törvényekkel ellentétben – nem teszik lehetővé az örökbefogadás tilalmának megkerülését. A *Chbihi Loudoudi* ügy panaszos felei egy belga állampolgárságú házaspár és az általuk 2003-ban Marokkóból a *kafala* szabályai alapján gondozásba vett – akkor – nyolcéves gyermek. A házaspár kétszer is egyszerű örökbefogadás iránti kérelmet nyújtott be, azt azonban mindkét esetben elutasították a belga bíróságok arra való hivatkozással, hogy az iszlám jog – és azzal összhangban Marokkó nemzeti joga – kifejezetten tiltja a gyermek örökbeadását. A belga bíróságok érvelése szerint az örökbefogadással olyan új joghatás keletkezne, amelyet a *kafala* nem hoz létre, és amely megnehezítené, hogy a gyermek továbbra is tartsa a kapcsolatot a vér szerinti anyjával, akihez évente egyszer ellátogat az őt nevelő házaspárral. Amint a belga

164 EJEB, Harroudj-ügy, paras. 47–50, 51.

165 EJEB, Harroudj-ügy, paras. 51.

166 EJEB, *Chbihi Loudoudi és mások k. Belgium* ügy.

167 EJEB, *Chbihi Loudoudi* ügy, *Işıl Karakaş, Nebojša Vučinić és Helen Keller* bírák közös különvéleménye, paras. 5, 9–11.

bíróságok rámutattak, a belga jog nem ismeri a *kafala* intézményét, amely a belga jogban a gyámság intézményének feleltethető meg. Az ebből eredő – a panaszos felek által hangsúlyozott probléma –, hogy mivel a *kafala* nem keletkeztet az örökbefogadáshoz hasonló családi köteleket a gyermek és annak kvázi gyámja között és ebből kifolyólag a tartózkodáshoz való jogot sem, a gyermek csak határozott időre szóló tartózkodási engedéllyel maradhatott Belgiumban. Jóllehet a hatóságok rendszeresen megújították azt, a panaszos felek számára szorongást okozott, hogy mindvégig a fejük felett lebegett egy esetleges elutasító határozat lehetősége. Mindezen felül a belga személyazonosító okmányok hiánya a gyermeket kizárta olyan lehetőségekből, mint egy külföldi iskolai kirándulásra való részvétel.¹⁶⁸ Az EJEB által hozott többségi döntés mindezen tényállást – a belga állam által előterjesztettekkel egyezően – úgy értékelte, hogy a nemzeti bíróságok helyesen értelmezték az alkalmazandó nemzetközi és nemzeti jogot, és jogosan utasították el az örökbefogadási kérelmeket. Továbbá azáltal, hogy a hatóságok „automatikusan” megújították a tartózkodási engedélyt – jóllehet erre az EJEE 8. cikke alapján nem kötelesek –, garantálták a családi élethez való jogot. Az EJEB szerint az egyetlen kellemetlenség, amelyet a gyermek elszenvedett, az volt, hogy lemaradt az iskolai kirándulásról. A többségi döntés hangsúlyozza, hogy a gyermek 2014 áprilisában határozatlan idejű tartózkodási engedélyt kapott a belga hatóságoktól, így a panaszos felek által említett bizonytalanság megszűnt.¹⁶⁹ A fent említett különvélemény ennek kapcsán jegyzi meg, hogy minderre azt követően került sor, hogy az alperes állam 2014 januárjában értesült az ellene indított perről. Az azt megelőző tíz évben a belga hatóságok következetesen határozott idejű tartózkodási engedélyt adtak ki.¹⁷⁰

2.2.5. Az örökbefogadás felbontása vagy érvénytelensége

2.2.5.1. Az örökbefogadás hatóságok által történő érvénytelenítése

A gyermek legfőbb érdeke alpontban foglalt közbenső következtetésnél a vér szerinti családi kapcsolatok megszakítása kapcsán leírtak az örökbefogadással létrejött családi kapcsolatokra is alkalmazandók. Ennek megfelelően a családi kapcsolat hatóságok általi megszüntetése csak *ultima ratio* jelleggel, kellően alapos mérlegelést követően, a gyermek legfőbb érdekére tekintettel lehetséges, valamint a hatóságok kötelesek

168 EJEB, Chbihi Loudoudi ügy, ítélet, paras. 5–48, 125.

169 EJEB, Chbihi Loudoudi ügy, ítélet, paras. 90, 94, 99–101, 105, 122, 125–126, 129–133, 135, 139.

170 EJEB, Chbihi Loudoudi ügy, Işıl Karakaş, Nebojša Vučinić és Helen Keller bírák közös különvéleménye, para. 12.

figyelembe venni a kevésbé korlátozó intézkedések lehetőségét, mint amilyen az ideiglenes gondozásba vétel. Utóbbi kapcsán, annak ideiglenes jellegére és az azt szükségessé tevő sürgető körülményekre tekintettel az állami szervek által elvégzendő mérlegelésnek nem szükséges olyan alaposnak lenni, mint a családi kapcsolat megszüntetéséről való döntés esetén. Mindezen megállapításokat figyelembe véve az EJEB *Ageyevy k. Oroszország ügyében*¹⁷¹ arra a következtetésre jutott, hogy az állam átlépte az EJEE 8. cikke által garantált mérlegelési jogkörét, amikor az örökbe fogadó szülők állítólagos alkalmatlanságára hivatkozva felbontotta az örökbe fogadást. Az EJEB az örökbe fogadást megelőző ideiglenes gondozásba vételt ellenben indokoltnak minősítette¹⁷² az ügy tényállása alapján. A panaszos felek 2008-ban fogadtak örökbe egy fiú- és egy lánygyermeket. Az örökbe fogadást megelőzően készült állapotfelmérés alapján mindkét gyermek a korához képest enyhe mentális alulfejlettség tüneteit mutatta, amely többek között a beszédképességükre is kihatott. A rendezett és tiszta otthonukban jó anyagi körülmények között élő panaszos felek az örökbe fogadást követő utóvizsgálat tanulsága szerint jó gondját viselték a gyermekeknek, akik vidámnak és kiegyensúlyozottnak tűntek, és a beszédképességük is javult. Egy évvel az örökbe fogadást követően – 2009 márciusában – a fiúgyermek balesetet szenvedett: megégette magát az emeleten található kályhával, majd ijedtében legurult a lépcsőn. A gyermek égési és zúzódásos sérülésekkel került kórházba. A rendőrség hivatalos vizsgálatot indított, hogy kiderüljön: valóban baleset, avagy családon belüli erőszak történt-e. Az eljárásra tekintettel a balesetet követő harmadik napon a gyermekvédelmi hatóság a gyermekek ideiglenes nevelésbe vételéről döntött arra való hivatkozással, hogy „az egészségük és életük közvetlen veszélynek van kitéve”. A balesetet követő hatodik napon a rendőrség a szülőket gyanúsítottként hallgatta meg. A gyanúsítást követően pár nappal a gyermekvédelmi hatóság az örökbe fogadás felbontását kérvényezte, amelyet a kerületi bíróság 2009 júniusában elrendelt. Az ítéletet a fellebbviteli bíróság a 2009. augusztusi döntésében hatályában fenntartotta.¹⁷³ A bekezdés elején bemutatott szempontok figyelembevételével az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy míg az ideiglenes gondozásba vétel az eset össze körülményét figyelembe véve – ideértve, hogy a rendőrségi nyomozás során felmerült a szülők büntetőjogi felelőssége, és hogy a feleséget a bíróság később el is marasztalta kiskorú veszélyeztetése miatt¹⁷⁴ – megfelelt az EJEB gyakorlata által támasztott kritériumoknak. Ezzel szemben az örökbe fogadás szinte azonnali és alapos

171 EJEB, *Ageyevy k. Oroszország ügy.*

172 EJEB, *Ageyevy-ügy, paras. 151–155.*

173 EJEB, *Ageyevy-ügy, paras. 6–25, 26, 29, 30, 34, 42, 44, 46, 47, 48.*

174 EJEB, *Ageyevy-ügy, paras. 48, 58.*

mérlegelést nélkülöző elrendelése során a tagállami hatóságok átlépték az Egyezmény által garantált mérlegelési jogkört.¹⁷⁵

Az *EJEB Kurochkin k. Ukrajna*¹⁷⁶ ügyének a tényállása értelmében a panaszos fél és a volt felesége örökbe fogadtak egy tizenegy éves gyermeket, aki miatt egy évvel később megromlott a házasságuk, ugyanis a gyermek bántalmazta az örökbe fogadó anyját – amit orvosi látélet is igazolt –, valamint agresszívan és fenyegetően viselkedett a szomszédokkal és az iskolatársaival. A feleség kérvényezte a házasság, valamint az örökbefogadás felbontását, mivel állítása szerint ők hárman nem képesek tovább egy családként élni. A panaszos fél nem ellenezte sem a házasság, sem az örökbefogadásnak a házastársa és a gyermek vonatkozásában történő felbontását. Saját maga és a gyermek vonatkozásában ugyanakkor ellenezte a létrejött családi jogi kapcsolat megszüntetését. A meghallgatások során a gyermek a panaszos féllel egybehangzóan nyilatkozott. A hatóságok azonban megállapították, hogy álláspontjuk szerint a panaszos fél nem képes pozitívan befolyásolni a gyermek személyiségét, amelyet az is bizonyít, hogy figyelmen kívül hagyta a gyermeknek az örökbe fogadó anyjával szembeni erőszakosságát. Ebből következően a gyermekben a nővel szembeni negatív hozzáállás, valamint a normális családi kapcsolatokkal kapcsolatos téves értékítélet fejlődött ki. A hatóságok az eset összes körülményét figyelembe véve arra a következtetésre jutottak, hogy a gyermek legfőbb érdekét az örökbefogadás mindkét szülő vonatkozásában történő felbontása és a gyermek állami gondozásba vétele szolgálja. A döntésnek azonban abban az értelemben soha nem szereztek érvényt, hogy a gyermek továbbra is a felperes gondozásában maradt, mi több – a felperes kérelmére – a felperest nevezték ki a gyermek törvényes gyámjának.¹⁷⁷ Az eset értékelése során az *EJEB a Scozzari és Giunta k. Olaszország ügyben* tett megállapításra¹⁷⁸ utalva emlékeztetett, hogy a családi egység felbontása a családi élethez való jog súlyos sérelmét jelenti, e tekintetben pedig a vér szerinti leszármazáson és az örökbefogadáson alapuló család egyenlő. E családi egység felbontását kizárólag a gyermek legfőbb érdekének kellően nyomós és szilárd érvekkel alátámasztott védelmének célja indokolhatja. Az *EJEB* ugyanakkor arra is emlékeztetett, hogy a jelen ügyet meg kell különböztetni a többi hasonló ügytől a tekintetben, hogy az örökbefogadás felbontására nem a panaszos fél mentális vagy fizikai alkalmatlansága, vagy gyermekkel szembeni erőszakos, bántalmazó magatartása adott okot. E helyett a nemzeti hatóságok és bíróságok arra alapozták a döntésüket, hogy a panaszos fél nem képes

175 *EJEB*, *Ageyevy-ügy*, paras. 130–131, 137, 140, 142–144, 146, 151, 155.

176 *EJEB*, *Kurochkin k. Ukrajna ügy*.

177 *EJEB*, *Kurochkin-ügy*, paras. 5–20.

178 *EJEB*, *Scozzari és Giunta k. Olaszország ügy*, para. 148.

kellő befolyást gyakorolni a gyermek fejlődésére és biztosítani a megfelelő neveltetését. Mindazonáltal a nemzeti hatóságok ellentmondtak a saját állításaiknak, amikor az örökbefogadás felbontása és a gyermek állami nevelésbe vételét követően – a panaszos fél kérelmére – a panaszos felet nevezték ki a gyermek gyámjának, amely magában foglalja azt a kötelességet, hogy a gyermek neveltetéséről gondoskodjon.¹⁷⁹ A nemzeti bíróságok a döntéseikben döntő súllyal vették figyelembe, hogy az örökbe fogadott gyermek által a panaszos fél volt feleségével szembeni erőszakos magatartása lehetetlenné tette, hogy családként éljenek együtt. Amint arra az EJEB rámutatott, a hazai bíróságok előtti eljárás idején a feleség már elköltözött, a házasságot pedig időközben felbontották, azaz többé nem alkottak családot, és a gyermek többé nem is bántalmazhatja a volt feleséget, így az EJEB álláspontja szerint a fenti tény nem tekinthető kellően alapos indoknak a gyermek és a panaszos fél elválasztására.¹⁸⁰ Az eset összes körülményét figyelembe véve a bíróság egyhangúan megállapította az Egyezmény 8. cikkének sérelmét.

2.2.5.2. Az örökbefogadás érvénytelenségének kérelemre történő megállapítása

Az EJEB a *Negrepontis – Giannisis k. Görögország ügy*¹⁸¹ panaszos felét az életében az apafigura szerepét betöltő anyai nagybátyja, a görög ortodox egyház püspöke fogadta örökbe. A nagybácsi az örökbefogadás idején az amerikai egyesült államokbeli *Detroit* püspöke volt, ahol a panaszos fél a felsőfokú tanulmányait végezte. Az Egyesült Államok illetékes bírósága 1984-ben bejegyezte az örökbefogadást, amelynek görögországbeli érvényességét az Athéni Körzeti Bíróság az 1999 decemberében kelt ítéletével mondta ki, egy évvel az örökbe fogadó fél halálát követően. Az ítélet révén a panaszos fél vált az elhunyt egyedüli örökösévé, a panaszos fél örökbe fogadó apjának testvérei pedig ily módon elestek az örökségtől. Az említett személyek – a panaszos fél anyjának kivételével – 2000 júniusában megtámadták a görög bíróság ítéletét, amelyben az elismerte a detroiti bíróság ítéletének görögországi alkalmazhatóságát. A görög bíróság döntését megtámadó felek arra hivatkoztak, hogy a görög ortodox egyház tagjai nem nősülhetnek és alapíthatnak családot sem biológiai úton, sem örökbefogadás révén. Az EJEB a nemzeti bíróságok hosszas eljárása során részletesen elemzett – és az EJEB ítéletében is bemutatott – egyházi és világi szabályok értelmezése révén arra a következtetésre jutott, hogy fennáll az EJEE 8. cikkével együtt értelmezett 14. cikk sérelme. Az EJEB értelmezése szerint ugyanis az egyházi és polgári törvények értelmében az ortodox

179 EJEB, Kurochkin-ügy, paras. 54, 57–58.

180 EJEB, Kurochkin-ügy, paras. 55–56.

181 EJEB, *Negrepontis – Giannisis k. Görögország ügy*.

egyház papjai számára megengedett a nősülés és a családalapítás, így a panaszos fél – aki örökbefogadás útján került rokoni kapcsolatba az ortodox egyház egy tagjával – hátrányos megkülönböztetésben részesült az ortodox egyház tagjainak biológiai leszármazottjaival szemben. E megállapításra tekintettel az EJEB az EJEE 1. kiegészítő jegyzőkönyv – tulajdonhoz való jogot garantáló – 1. cikkének sérelmét is megállapította, mivel egy biológiai leszármazáson alapuló örökösnek mindezen megkülönböztetéssel nem kellett volna szembenéznie.

A *Zaiet k. Románia ügyben*¹⁸² a két örökbe fogadott testvér egyike – ahogyan a fenti ügyben az elhunyt örökbefogadó testvérei – az örökség megszerzésének érdekében kérte az örökbefogadás felbontását az örökbe fogadó személy halálát követően, arra való hivatkozással, hogy az örökbefogadást az örökbefogadó és az örökbefogadott részéről is számító érdekek indokolták. Az örökbefogadás felbontását kezdeményező testvér szerint előbbi támaszt keresett öregkorára, míg utóbbi – a panaszos fél – az örökséget szeretne volna megszerezni. Az ügy tényállása alapján a panaszos felet az örökbefogadó anyja 1972-ben fogadta örökbe. A panaszos fél, aki ekkor 17 éves volt, addigra már nyolc éve az örökbe fogadó anyjánál nevelkedett. A panaszos felet örökbe fogadó nő a másik örökbe fogadott gyermeket a panaszos fél örökbe fogadását megelőzően fogadta örökbe. A fentebb említett kérelemre a nemzeti bíróság 2004-ben felbontotta az örökbefogadást arra való hivatkozással, hogy az nyilvánvalóan nem a családjogi törvényben rögzített célt – jelesül a panaszos fél számára garantálandó jobb életet – szolgálta.¹⁸³ Az EJEB az eset körülményeinek vizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy egyrészt semmi nem indokolta, hogy a valóban létrejött családi köteleket 32 évvel az örökbefogadást és 18 évvel az örökbefogadó halálát követően felbontsák, másrészt miközben a fellebbezési eljárás folyamatban volt, új törvény lépett életbe, amely kizárólag az örökbefogadott számára teszi lehetővé, hogy kérvényezze az örökbefogadás felbontását. Az EJEB az eset körülményeit figyelembe véve megállapította az EJEE 8. cikk sérelmét.¹⁸⁴

2.3. Gondolatok az EJEB gyakorlatával kapcsolatban

Az EJEB joggyakorlata alapján az örökbefogadással kapcsolatos tényállásokra alkalmazandók az EJEE „magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot” garantáló 8. cikkének rendelkezései arra való tekintettel, hogy az örökbefogadás révén az örökbefogadó és az örökbefogadott között létrejövő családi kötelék jogilag és természeténél

182 EJEB, *Zaiet k. Románia ügy*.

183 EJEB, *Zaiet-ügy*, paras. 5–15.

184 EJEB, *Zaiet-ügy*, paras. 45–48, 51.

fogva is megegyezik az EJEE 8. cikke által védelemben részesített családi kötelékkel. Az EJEB a joggyakorlatában – többek között a *Pini k. Románia ügyben* – kimondta, hogy a szóban forgó cikk értelmezése során figyelembe kell venni a fentebb említett nemzetközi, valamint Európa tanácsi dokumentumokat. Az EJEB mindezt szemléletes kifejezéssel erősítette meg a *Harroudj k. Franciaország ügyben*, amikor kimondta: „[az EJEE] nem értelmezhető légüres térben”.

Az EJEB joggyakorlata értelmében az örökbefogadással kapcsolatos eljárásokban – ideértve a gyermeknek a vér szerinti családjából történő kiemelését és a vér szerinti szülő beleegyezése nélküli örökbeadását, valamint az örökbefogadásnak a hatóság általi esetleges felbontását – a gyermek legfőbb érdeke olyan fajsúlyos szempontnak tekinthető, amely az eset összes körülményét figyelembe véve felülírhatja az ügyben érintett egyéb személyek jogainak érvényesülését. A gyermek legfőbb érdeke tehát elsőbbséget élvezhet a vér szerinti szülő és az örökbe fogadó szülő családi és magánéletéhez való jogával vagy az örökbe fogadni szándékozó szülő családalapítás iránti szándékával szemben. Utóbbi kapcsán nem véletlen a szerző szóhasználata: az EJEB joggyakorlata alapján az EJEE rendelkezéseiből nem vezethető le az örökbefogadás révén történő családalapításhoz való jog. E tekintetben érdemes emlékeztetni, hogy *Bîrsan* bírósága az EJEB *Pini k. Románia ügyében hozott ítéletéhez* fűzött különvéleményében amellett érvelt, hogy a panaszos felek az EJEE 6. cikk (1) bekezdés által garantált eljárási jogai sem élvezhetnek elsőbbséget a gyermekek érdekeivel szemben. Az Egyezmény részes államait az EJEE 8. cikke és a vonatkozó joggyakorlat alapján széles mérlegelési jogkör illeti meg egyrészt a tekintetben, hogy milyen életkort és milyen családi állapotot írnak elő az örökbefogadásra való alkalmasság előfeltételeként. Másrészt az államokat a tekintetben is széles mérlegelési jogkör illeti meg, hogy az örökbefogadás engedélyezése során miként mérlegelik egymással szemben az eset összes körülményét, feltéve természetesen, hogy a hatóságok által végzett mérlegelés megfelel az EJEE és az EJEB joggyakorlata által e tekintetben támasztott követelményeknek. E tekintetben érdemes emlékeztetni, hogy amint azt a *Fretté k. Franciaország ügyben* különvéleményt megfogalmazó bírák megfogalmazták az örökbefogadás kérvényezéséhez való jog és az örökbefogadáshoz való jog nem tekinthető azonosnak. Az ennek ellentmondó értelmezés esetében ugyanis a hatóságok nem rendelkeznének mérlegelési jogkörrel.

A fenti bekezdésben írottakkal összhangban az EJEB a *Schwizgebel k. Svájc ügyben*, valamint a *Paradiso és Campanelli k. Olaszország ügyben* is kimondta, hogy a tagállamok az Egyezményben garantált mérlegelési jogkörükben eljárva örökbefogadásra való alkalmasság feltételeként meghatározhatnak életkori határt, amennyiben az összhangban van az EJEB ítélkezési gyakorlatában támasztott garanciális követelményekkel. Az EJEB *Gas és Dubois k. Franciaország ügyben* hozott döntése értelmében az állam

szabadon dönthet azt illetően, hogy a házasságban nem élő párok számára is garantálja-e az örökbefogadáshoz való jogot, avagy sem. Amint a Bíróság kimondta, „a házasság különleges jogállással ruházza fel a házasságot kötő személyeket”. Az állam – a *Schalk és Kopf k. Ausztria ügyben* rögzítettek szerint – diszkrecionális jogkörében eljárva szabadon dönthet arról, hogy kiket ruház fel e joggal, az EJEE 12. cikke sem önmagában sem az EJEE 8. vagy 14. cikkével együtt értelmezve nem keletkeztet a részes államok számára semmilyen kötelezettséget e tekintetben. Következésképpen az EJEE arra sem keletkeztet kötelezettséget, hogy az Egyezményben részes felek egyenlően kezeljék a házasságban és a házasságban nem élő párokat az örökbefogadáshoz való jog kapcsán. Mindezzel összhangban az EJEB a *Gas és Dubois ügyben* megállapította, hogy a tagállam nem köteles a házasságban nem élő párok számára garantálni a mostohagyermek örökbefogadásának lehetőségét, azaz a partner vér szerinti vagy örökre fogadott gyermeke örökbefogadását. Ugyanakkor – amint az az EJEB X. k. *Ausztria ügyében* rögzítésre került: „[...] az állam, amely az Egyezmény 8. cikke szerinti kötelezettségein túlmenő jogot teremt, nem alkalmazhatja azt a jogot a 14. cikk értelmében vett megkülönböztető jellegűnek minősülő módon [...]” Következésképpen az EJEE 8. cikkel együtt olvasott 14. cikkével ellentétes az a tagállami szabályozás, amely a házasságban nem élő ellenkező nemű párok számára garantálja a mostohagyermek örökbefogadásának lehetőségét, míg a házasságban nem élő azonos nemű párok számára nem teszi azt lehetővé.

Az EJEB *Fretté k. Franciaország és az E. B. k. Franciaország ügyek* fókuszában az a kérdés állt, hogy egy olyan homoszexuális személy örökbefogadási kérelmének megtagadása, aki a gyermeket egymaga – ellentétes nemű szülői minta nélkül – nevelné, ellentétes-e az EJEE 8. cikkével, illetve a 8. cikkel együtt értelmezett 14. cikkel? Az EJEB ezen ügyek tényállásának jogi értelmezését illetően mutatkozott a legmegosztottabbnak, amelyet jól jelez, hogy az EJEB e két ügyben egymásnak teljesen ellentmondó következtetésre jutott, és mindkét ügyben szoros eredmény született, valamint hogy mindkét ügyben markáns különvélemények születtek. Míg az EJEB *Fretté-ügyben* hozott többségi döntése úgy ítélte meg, hogy a kérelmező nemi orientációja nem játszott döntő szerepet a nemzeti hatóságok döntésében, amelyben elutasították a panaszos fél kérelmét, aki a szakértői vélemények alapján mindenben alkalmas lett volna egy gyermek nevelésére – kivéve azt, hogy nem tud ellenkező nemű szülői mintát biztosítani a gyermek számára –, addig az *E.B. k. Franciaország ügyben* a Nagykamara többségi döntésének 80. pontja értelmében a hatóságok értékelését „beszennyezte” az a tény, hogy a kérelmező homoszexuális volt. Amint azonban a különvéleményt megfogalmazó bírák felhívták a figyelmet, a többségi döntés egyik ügyben sem igazolható maradéktalanul: álláspontjuk szerint a *Fretté-ügy* összes körülményét figyelembe véve ténylegesen is döntő súllyal esett latba a kérelmező homoszexualitása, és megállapítható, hogy amennyiben a panaszos fél eltitkolta volna a

hatóságok elől, úgy engedélyezték volna számára az örökbefogadást. Az *E.B. k. Franciaország ügyben* ezzel szemben Costa bíró szerint a többségi döntést túlzottan nagy súlyt tulajdonított az ún. „beszennyezetté-elméletnek”, miközben figyelmen kívül hagyta, hogy a panaszos fél élettársa támogató hozzáállásának hiánya az eset olyan lényeges körülménye, amelyet a nemzeti hatóságok jogosan értékelték a számukra nyitva álló mérlegelési jogkörön belül akként, hogy az örökbefogadás ellentétes a gyermek legfőbb érdekével.

Az EJEB számos döntésében foglalkozott a gyermeknek a vér szerinti családjából történő kiemelésének és ideiglenes gondozásba vételének, valamint a szülő akarata ellenére történő örökbeadásának kérdésével. Bár a gyermek legfőbb érdeke az eset összes körülményét figyelembe véve felülírhatja a szülő jogait – és szándékait –, önmagában a gyermek legfőbb érdeke sem tekinthető mindent eldöntő érvnek ilyen esetekben. Az EJEB *Strand Lobben és mások k. Norvégia ügyben* megfogalmazott – és a *D.M. és N. k. Olaszország ügyben* megismételt – álláspontja alapján a vér szerinti szülővel való rokoni kapcsolat megszüntetése olyan *ultima ratio* intézkedés, amely csak különösen nyomós indokok fennállta esetén alkalmazható. A gyermek legfőbb érdeke mellett ilyen nyomós oknak tekinthető a törvények betartatása, amely elsőbbséget élvezhet a hatóságok megítélése szerint jogszerűtlenül kialakított szülő-gyermek kapcsolattal szemben, amint azt az EJEB Nagykamarájának a *Paradiso és Campanelli k. Olaszország ügyben* hozott többségi döntése kimondta. Az ügyben különvéleményt megfogalmazó bírák szerint ugyanakkor a lényegében a szülők elleni szankcióként értelmezhető hatósági intézkedések ellentétesek a gyermek legfőbb érdekével, amennyiben e hatósági intézkedések ahhoz vezetnek, hogy a gyermeket megfosztják a felnevelése iránt egyértelműen elkötelezett szülők gondoskodásától.

Amint az a *Naltakyan k. Oroszország*, valamint az *Omorefe k. Spanyolország* ügyekben megállapításra került – a fentiekhez hasonlóan –, a szülő családi és magánéletét súlyosan sértő intézkedés alkalmazását megelőzően a nemzeti bíróságnak alaposan mérlegelnie kell, hogy van-e más, kevésbé korlátozó intézkedés, ideértve a gyermek ideiglenes elhelyezését. Utóbbi esetében, annak átmeneti jellegére és az azt szükségessé tevő sürgető körülményekre tekintettel az államot szélesebb mérlegelési jogkör illeti meg, amely magában foglalja azt is, hogy a vizsgálatnak nem szükséges olyan alaposnak lennie, mint a családi kapcsolat megszüntetéséről szóló döntés esetén, amint az az *Uzbyakov k. Oroszország és az M. L. k. Norvégia* ügyekben megállapításra került. Ugyanakkor az államot az intézkedései meghozatalakor az a pozitív kötelezettség terheli, hogy mindent megtegyen a család újraegyesítése érdekében. Amint azt az EJEB a *Zhou k. Olaszország ügyben* hozott ítéletben hangsúlyozta, a szociális segítő szolgálatok feladata a nehéz helyzetben lévő személyek átsegítése a nehézségeken. Az EJEB

a *Pedersen k. Norvégia ügyben* arra az álláspontra helyezkedett, hogy a hatóságok nem hivatkozhatnak az időmúlására és a családi kapcsolatok hiányára, amennyiben mindezeket saját maguk idézték elő. Amint *Loucaides* bíró a *Pini k. Románia ügyhöz* fűzött különvéleményében kifejtette ilyen esetben a döntő tényezőként figyelembe vett valós kötődés hiánya ellentétes a „Felróható magatartására a felelősség elkerülése végett senki nem hivatkozhat” elvével. Hasonlóképpen ellentétes az EJEE rendelkezéseivel az a nemzeti jog, amely lehetővé teszi egy olyan folyamat beindítását, amelynek eredménye minden bizonnyal helyrehozhatatlannak bizonyul – amint azt az EJEB a *Keegan k. Írország ügyben* megállapította –, valamint az a *Koyshev k. Bulgária ügy* tényállásában ismertetett nemzeti jog, amely kizárja az apasági elismerő nyilatkozat révén szerzett szülői státusz megtámadását. Nem ellentétes ugyanakkor az EJEE 8. cikkének rendelkezéseivel az a nemzeti jog, amely két hónapos jogvesztő határidőhöz köti az örökbefogadáshoz adott hozzájárulás visszavonására nyitva álló határidőt, amennyiben az egyéb eljárásjogi garanciák – ideértve az örökbefogadás jogkövetkezményeiről történő kellően alapos tájékoztatás előírását – biztosítják, hogy a hozzájárulást adó személy tisztában legyen döntésének következményeivel, amint azt az EJEB *Kearns k. Franciaország ügyben* megállapította.

Az EJEB joggyakorlata értelmében – ideértve a *Pini és mások k. Románia* ügy, a *Harroudj k. Franciaország*, a *Kurochkin k. Ukrajna* és az *Ageyevy k. Oroszország* ügyeket – az örökbefogadással létrejött családi kötelék jogi természetét és lényegét tekintve ugyanolyan, mint a vér szerinti leszármazáson alapuló kötelék. E tekintetben lényeges azonban tisztázni, hogy mi tekinthető valódi családi köteléknek az EJEB joggyakorlata alapján. A *Pini és mások k. Románia* ügyhöz fűzött különvéleményében *Thomassen* bírónő emlékeztetett, hogy – a *Pini*-ügyben hozott többségi döntéssel szemben – az EJEB gyakorlata értelmében a családi köteléket nem az örökbeadásról szóló határozat keletkezteti, hanem a családként történő tényleges együtt élés, amely azonban az említett ügyben nem valósult meg. *Thomassen* bírónő különvéleményét többek között az EJEB *Marckx k. Belgium*, a *K. és T. k. Finnország*, valamint az *Eriksson k. Svédország* ügyekben hozott döntései is alátámasztják. Az együttélés hosszát illetően a *Paradiso és Campanelli k. Olaszország* ügyben az EJEB Nagykamerájának többségi döntése – hat bíró markáns különvéleménye ellenében – arra az álláspontra helyezkedett, hogy a mindössze nyolc hónapnyi együttélés nem elégséges alapja a családi élet létrejöttének megállapításához. Bár – amint azt az EJEB is elismerte –, e tekintetben nem lehet egy egységes minimum időtartamot meghatározni, a Bíróság emlékeztetett, hogy a joggyakorlatában előforduló korábbi hasonló ügyekben az érintettek lényegesen hosszabb időt töltöttek együtt családként. Mindezzel ellentétben a gyermek és valamely – a szülőtől eltérő – vér szerinti rokon közötti rokoni kapcsolat megléte esetén a

családi élet fennállása megállapítható tényleges együttélés nélkül is, amint az a *Bogonosovy ügyében* rögzítésre került. Az említett családi kapcsolatok kialakulása kapcsán az EJEB a *Wagner és J. M. W. L. k. Luxemburg* ügyben rögzítette: az állam tartózkodni köteles minden olyan magatartástól, amely megakadályozza a gyermek és az örökbe fogadó szülő közötti kötelék kialakulását és a gyermeknek az örökbe fogadó családba való integrálódását.

A fenti bekezdésre tekintettel tehát, amennyiben a hatóságoknak az örökbe fogadással létrejött családi kapcsolat felbontásáról kell döntenüik – mint az *Ageyevy k. Oroszország* és a *Kurochkin k. Ukrajna* ügyekben –, e rokoni kapcsolat megszüntetése olyan *ultima ratio* intézkedésnek tekinthető, amely csak különösen nyomós indok fennállta esetén alkalmazható. Az alkalmazását megelőzően pedig a nemzeti bíróságnak alaposan mérlegelnie kell, hogy van-e más, kevésbé korlátozó intézkedés, ideértve a gyermek ideiglenes elhelyezését. Utóbbi esetében, annak átmeneti jellegére tekintettel az államot szélesebb mérlegelési jogkör illeti meg, ugyanakkor az államot az intézkedései meghozatalakor az a pozitív kötelezettség terheli, hogy mindent megtegyen a család újraegyesítésének elősegítése érdekében, amint azt EJEB az *Ageyevy-ügyben* rögzítette.

Az örökbe fogadás utólagos, kérelemre történő érvénytelenné nyilvánítását illetően az EJEB a *Zaiet k. Románia* ügyben rögzítette, hogy a valóban létrejött családi köteléknek 32 évvel az örökbe fogadást és 18 évvel az örökbe fogadó halálát követő felbontása az eset összes körülményét tekintve indokolatlan volt, és nyilvánvalóan nem szolgálta az örökbe fogadás felbontásának törvényi célját. A *Negrepontis – Giannisis k. Görögország* ügyben az EJEB – figyelembe véve, hogy az ortodox egyház papjai számára megengedett a nősülés és a családalapítás – megállapította, hogy a panaszos fél, akinek a nagybátyja általi örökbe fogadásának felbontását a saját rokonai kezdeményezték az örökség megszerzése érdekében, az EJEE 8. cikkével együtt olvasott 14. cikk értelmében vett hátrányos megkülönböztetést szenvedett az ortodox egyház tagjainak biológiai leszármazottaival szemben.

Végül, de nem utolsósorban említést érdemel az EJEB két döntése – a *Harroudj k. Franciarszág* és a *Chbihi Loudoudi és mások k. Belgium* ügyek –, amelyekben a Bíróság azt vizsgálta, hogy az iszlám jogrendszer szerinti *kafala* és az örökbe fogadás jogintézménye megfeleltethető-e egymásnak, és a választól függően az állam köteles-e a *kafala* hatálya alá helyezést örökbe fogadásként elismerni. A kérdést illetően az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy az állam nem köteles örökbe fogadásként elismerni az olyan, az Európa Tanács országaiban elsősorban a gyámságnak megfeleltethető jogintézményt, mint a *kafala*. Mindezen értelmezést alátámasztja az EJEB *Kurochkin-ügyében* – jóllehet nem a *kafala* kapcsán – rögzítésre került megállapítása, miszerint a gyámság által keletkeztetett jogok és kötelezettségek nem feleltethetők meg az örökbe fogadásnak,

tekintve, hogy utóbbi a biológiai leszármazáson alapuló szülő-gyermek viszonyhoz hasonló jogokat és kötelezettségeket keletkeztet. A *Chbihi Loudoudi és mások ügyben* a 4:3 arányban hozott többségi döntéshez fűzött különvélemény azonban rávilágít, hogy a *Harroudj-ügyben* alkalmazott megközelítés, miszerint az örökbefogadást tiltó nemzeti szabályok érvényre jutása elsőbbséget élvez a gyermek legfőbb érdekével szemben, értelmezhető akként is, hogy ellentétes az Egyezményel és az EJEB vonatkozó joggyakorlatával. Amint a különvéleményt megfogalmazó bírák emlékeztetnek, e gyakorlat értelmében a gyermek legfőbb érdekének döntő súllyal kell latba esnie.

3. Európai uniós jogi háttér

3.1. Az uniós jogi háttérszabályok és az Európai Parlament állásfoglalása

Az örökbefogadás jogintézménye nem szabályozott kötelező erővel bíró uniós jogi aktus révén. Habár az *Európai Parlament* a 2017. február 2-i állásfoglalásában az *Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés* (EUMSz) 225. cikke¹⁸⁵ alapján jogalkotásra vonatkozó javaslatot terjesztett az *Európai Bizottság* elé, a Bizottság úgy döntött, nem kezdeményez jogalkotási folyamatot. Jóllehet azt a Bizottság is elismerte, hogy az egységes uniós szintű szabályozás hiánya potenciálisan akadályozhatja a szabad mozgáshoz való jog gyakorlását. Döntésének indokául két fő ok szolgált, jelesül, hogy a kérdést számos nemzetközi szabály rendezzi, illetve egyelőre nem egyértelmű a Bizottság számára, hogy miként lehetne uniós szinten kellő mértékben egységessé tenni a kérdést.¹⁸⁶ A javaslat, amennyiben elfogadásra került volna, uniós szinten kodifikálta volna az örökbefogadásra vonatkozó legfontosabb nemzetközi és regionális szabályokat és elveket, ideértve azokat, amelyek az EJEB joggyakorlata kapcsán már bemutatásra kerültek.¹⁸⁷ A javaslat

185 EUMSz. 225. cikk: „Az Európai Parlament tagjainak többségével felkérheti a Bizottságot olyan kérdésre vonatkozó megfelelő javaslat előterjesztésére, amely az Európai Parlament megítélése szerint a Szerződések végrehajtása céljából uniós jogi aktus kidolgozását teszi szükségessé. Ha a Bizottság nem terjeszt elő javaslatot, ennek okairól tájékoztatja az Európai Parlamentet.”

186 Európai Bizottság, SP (2017) 188 (10/04/2017 EC).

187 A teljesség igénye nélkül: (i) a gyermekek mindenek felett álló érdekeinek és alapvető jogainak tiszteletben tartása; (ii) az örökbefogadás célja, hogy a gyermeknek szeretős és gondoskodó környezetet biztosítson, nem pedig a szülőnek jogot arra, hogy az örökbefogadás útján családot alapítson. Továbbá: (iii) az illetékes hatóságok pusztán a biológiai szülők anyagi helyzetére alapozva nem indokolhatják a szülői felügyelet megvonását; (iv) nem szabad határozni az örökbefogadásról azt megelőzően, hogy meghallgatták volna a biológiai szülőket; (v) amennyiben a gyermeknek vannak rokonai, figyelembe kell venni a gyermek náluk történő elhelyezésének lehetőségét.

értelmében ugyanakkor az uniós jog sui generis voltából eredő szabályok is rögzítésre kerültek volna, ideértve a személyek szabad mozgását elősegítő rendelkezéseket.¹⁸⁸

E jogintézményre tehát az Európai Unió tagállamai saját, belső jogszabályait alkalmazzák, ennek megfelelően számos különbség fedezhető fel az egyes országok szabályozása között.¹⁸⁹ Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az uniós országok mindegyike tiszteletben tart egyes – az örökbefogadással kapcsolatos – nemzetközi dokumentumokban rögzített elveket. Ilyen elv példának okáért, hogy az örökbefogadásnál a gyermek legfőbb érdeke a döntő szempont; örökbefogadás esetén, amennyiben élnek a gyermek vér szerinti szülei, szükség van a hozzájárulásukra; az örökbefogadást bíróságnak vagy az illetékes közigazgatási hatóságnak kell engedélyeznie.¹⁹⁰

Az örökbefogadási eljárásokra háttérszabályként alkalmazandók a gyermekjogokra vonatkozó uniós szabályok. Ilyen háttérszabály az *Európai Unió Alapjogi Chartájának* (a továbbiakban: Charta) *gyermekjogi tárgyú rendelkezései*, amelyek kötik a tagállamokat az örökbefogadás szabályozása terén arra való tekintettel, hogy az Európai Unióról Szóló Szerződés 6. cikk (1) bekezdés értelmében: „[a] Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések”. A Charta vonatkozó rendelkezései – a gyermekeket is megillető – a magán- és családi élethez való jogot garantáló 7. cikke, valamint a gyermekek jogait rögzítő 24. cikke. A *Charta 7. cikkének* értelmében: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát és kapcsolattartását tiszteletben tartsák.” Jóllehet a 7. cikk szóhasználata – többek között a technikai fejlődés figyelembevétele miatt¹⁹¹ – eltér az EJEE 8. cikkétől, lényegüket tekintve a két dokumentum szóban forgó cikkei megegyeznek. A *Charta 24. cikk* (1) bekezdés értelmében: „A gyermekeknek joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik. Az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni.” A (2) bekezdés garantálja, hogy „[a] hatóságok és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek legfőbb érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie.”

Az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról szóló 2004/38/EK irányelv, hatálya kiterjed az örökbefogadáson alapuló szülő-gyermek kapcsolatra, mivel az örökbefogadás a vér szerinti

188 Példának okáért a gyermek felügyeletét átvenni szándékozó szülő vagy egyéb rokon szokásos tartózkodási helye nem lehet döntő szempont, illetve a különböző állampolgárságú szülőket egyenlő bánásmódban kell részesíteni.

189 Az egyes különbségeket, például a gyermek hozzájárulásának minimum korhatárát lásd az FRA összefoglalójában: FRA, 2018.

190 Lásd a Your Europe honlap 'Örökbefogadás' pontját!

191 Míg az EJEE 8. cikk levelezést említ, a Charta már kommunikációt.

leszármazással egyenértékű kapcsolatot teremt. Az EUB joggyakorlatot bemutató részben ismertettek szerint a funkcionális elismerés¹⁹² értelmében a fogadó tagállam a nemzeti jog által el nem ismert családjogi kapcsolatot az irányelv által garantált szabad mozgáshoz való jog érvényre jutása érdekében szükséges mértékig köteles elismerni, anélkül, hogy a nemzeti identitást képező alkotmányos szabályokat köteles lenne megváltoztatni.

Bár a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról [...] szóló 2201/2003. rendelet (Brüsszel IIa. rendelet) hatálya nem terjed ki az örökbefogadásra,¹⁹³ egy, az EUB joggyakorlatot bemutató részben ismertetett jogesetben döntő szerepet játszott egy örökbefogadással kapcsolatos ügyben, ezért indokolt e helyütt szerepeltetni.

A Tanács családegyesítési jogról szóló 2003/86/EK irányelvének 4. cikk (1) bekezdés „d” pontja értelmében családtagnak minősül a családegyesítést kérelmező személy és a házastársának örökbe fogadott kiskorú gyermeke is, amennyiben eltartásra szorul. Említést érdemel még a Tanács 2003/93/EK határozata, amely felhatalmazást ad az uniós országoknak „a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről” szóló 1996-os Hágai Egyezmény aláírására. Az egyezmény célja „kidolgozni olyan garanciákat, amelyek biztosítják, hogy a nemzetközi örökbefogadások a gyermekek legfőbb érdekének megfelelően és a nemzetközi jog által elismert alapvető jogaik tiszteletben tartásával történjenek”.¹⁹⁴

Az említett uniós háttérszabályok ezen felül alapelvekből, ajánlásokból, állásfoglalásokból és egyéb puha jogi eszközökből (soft law) épülnek fel. Az Európai Bizottság 2021–2024. évekre szóló gyermekjogi stratégiája¹⁹⁵ értelmében: „A gyermekek jogai emberi jogok. Európában és világszerte minden gyermeknek ugyanazokat a jogokat kellene élveznie, és mindenfajta megkülönböztetéstől, megtorlástól és megfélemlítéstől mentesen kellene élnie.”¹⁹⁶ E megállapítás összhangban van az Európa Tanács keretében elfogadott dokumentumok kapcsán leírtakkal. Az Európai Bizottság 2021–2024. évekre szóló gyermekjogi stratégiája ugyanakkor nem foglalkozik expressis verbis az örökbefogadással. Az örökbefogadással kapcsolatos soft law jellegű normák kapcsán említést érdemel az Európai Parlament 2021. szeptember 14-i, az LMBTQ-jogokról az EU-ban

192 A funkcionális elismerést illetően lásd: Meeusen, 2022.

193 A Tanács 2201/2003/EK rendelete: 1. cikk (3) bekezdés ‘b’ pont: „[a rendelet hatálya nem terjed ki az] örökbefogadásra vonatkozó határozatokra, örökbefogadást előkészítő intézkedésekre vagy az örökbefogadás érvénytelenítésére, illetve visszavonására”.

194 FRA, 2015, p. 112.

195 Európai Bizottság, COM (2021) 142 final.

196 A Bizottság gyermekjogi stratégiájának elemzését lásd: Benyusz, 2021, 149. o.

tárgyú állásfoglalása. Az állásfoglalás többek között azért is született, mivel bár az EU előrelépést tapasztalt a házasság és a polgári kapcsolatok, az LMBTQ-személyek örökbefogadáshoz való joga, valamint a diszkrimináció, gyűlöletbeszéd és gyűlölet-bűncselekmények elleni [...] védelem terén, azért történtek visszalépések is. Az említett nyilatkozatban az Európai Parlament „[...] legmélyebb aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy a szivárványcsaládok és gyermekeik hátrányos megkülönböztetést szenvednek el az EU-ban, és megfosztják őket jogaiktól a szülők vagy partnerek szexuális irányultsága, nemi identitása vagy nemi jellemzői miatt”. Az állásfoglalásban foglaltak egyik alapjául a *Petíciós Bizottság (Committee on Petitions, PETI)* megrendelésére, 2021 márciusában az *Európai Parlament Állampolgári Jogi és Alkotmányügyi Tematikus Főosztály* által készített *A szivárványcsaládok Európai Unión belüli szabad mozgásának akadályai (Obstacles to the Free Movement of Rainbow Families in the EU)* jelentés (a továbbiakban PETI jelentés) szolgált. A jelentés részletesen feltárja azon problémákat, amelyekkel a szivárványcsaládoknak szembesülniük kell egy másik tagállamban történő letelepedéskor, ideértve azt, hogy amennyiben a fogadó ország a mostohagyermek örökbefogadás révén örökbe fogadott gyermek vagy az azonos nemű pár mindkét tagját anyaként/apaként feltüntető anyakönyvi kivonat esetében csak a vér szerinti szülőt ismeri el szülőként, úgy a szülőként el nem ismert személy nem teheti meg azokat a rendelkezéseket – például az orvosi ellátásról való rendelkezéseket –, amelyeket egy szülő a gyermek vonatkozásában általában megtehet. Továbbá e személy nem utazhat szabadon a gyermekkel, valamint a biológiai szülő halála esetén – amennyiben nincs számításba jöhető vér szerinti rokon – a gyermeket az állami gondozásba vétel, valamint az addig őt nevelő személlyel való kapcsolat teljes megszakadásának veszélye fenyegeti. E nehézségek megoldása érdekében a PETI-jelentésben több javaslat is olvasható. Az egyik javaslata, hogy a 2004/38/EK irányelv 2. cikk 2. pont b.) pontjából töröljék azt a kitételezt a regisztrált élettárs kapcsán, hogy „[...] ha a fogadó tagállam jogszabályai a regisztrált élettársi kapcsolatot a házassággal egyenértékűnek tekintik”. További javaslat, hogy a 2004/38/EK irányelvben használt terminológiát a Bizottság egy közleményben tisztázza, oly módon, hogy nyilvánvaló legyen annak a szivárványcsaládokra való alkalmazhatósága. Végül, de nem utolsósorban javasolja, hogy a Bizottság kezdeményezze egy, a születési anyakönyvi kivonatok EU-szintű elismerésének szabályait harmonizáló irányelv elfogadását.¹⁹⁷

Az Európai Bizottság a 2020-ban kiadott, *Egyenlőségközpontú Unió: az LMBTQ-személyek egyenlőségéről szóló stratégia*¹⁹⁸ c. dokumentumában amellet foglalt állást, hogy: „Aki egy országban szülő, az minden országban szülő.” A Bizottság erre való tekintettel a

197 PETI-jelentés, pp. 73–81, 94–98.

198 Európai Bizottság: COM (2020) 698 final.

családi kapcsolatok EU-n belüli kölcsönös elismerését fogja ösztönözni, amelynek keretében 2022-ben a Bizottság az EUMSZ. 81. cikk (3) bekezdése¹⁹⁹ szerinti jogalkotási aktus meghozatalára irányuló eljárást fog kezdeményezni a szülőség tagállamok közötti kölcsönös elismerésének támogatása céljából.²⁰⁰ Amennyiben a jogalkotási terv megvalósul, az egyik tagállamban jogszerűen bejegyzett szülői státuszt a másik tagállamban is kötelezően el kell majd ismerni. A jogalkotási tervezet előkészítéseként 2021-ben lezajlott a nyilvános konzultáció – amelynek eredménye szerint az uniós polgárok többsége támogatja a javaslatot²⁰¹ –, valamint felállításra került az előkészítést végző munkacsoport.²⁰² A Tanács bel- és igazságügyi formációja 2022. február 4-i ülésén napirendre került a kérdés.²⁰³ A tudósítások szerint sem aznap,²⁰⁴ sem korábban nem mutatkozott egyetértés a miniszterek között.²⁰⁵ Mindez annak tudható be, hogy a Bizottság – az említett EUB-ítéletekben foglalt funkcionális elismerés elvére támaszkodva – lényegében egy olyan területre igyekszik kiterjeszteni az EU hatásköreit, amely az Alapítószerződések értelmében kizárólagos tagállami hatáskörben maradt.

3.2. Az EUB joggyakorlata

A jelen sorok írásának időpontjáig az EUB mindössze egyetlen olyan ítéletet hozott, amelyben az örökbefogadás képezte az ügy közvetlen tárgyát. A szóban forgó C-129/18. sz. SM k. *Entry Clearance Officer ügyben*²⁰⁶ – az EJEB-hez hasonlóan – az EUB is vizsgálta, hogy a *kafala* a joghatását tekintve inkább az örökbefogadásnak vagy a gyámság intézményének feleltethető-e meg? Az ügy uniós jogi relevanciája abból a kérdésből adódott, hogy egy tagállam jogosult-e megtagadni egy harmadik ország állampolgárának belépését arra hivatkozva, hogy a *kafala* hatálya alá tartozó gyermek nem minősül a 2004/38. irányelv 2. cikkének c) alpontja értelmében vett egyenes ági leszármazottnak? A főtanácsnok az indítványában²⁰⁷ azt javasolta, hogy a kérdésre az

199 EUMSZ. 81. cikk (3) bekezdés: „A (2) bekezdéstől eltérve, a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi kérdésekre vonatkozó intézkedéseket különleges jogalkotási eljárás keretében a Tanács állapítja meg. A Tanács az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag határoz.”

200 Európai Bizottság Egyenlőségek központú Unió: az LMBTQ-személyek egyenlőségéről szóló stratégia Uo., 18. o.

201 Európai Bizottság, 6847413. sz. dokumentum – 2021. 11. 08.

202 Expert Group on Recognition of parenthood between Member States (EO3765).

203 French Ministry of the Interior, 2022.

204 Ellena, 2022.

205 Office of Communication and Promotion of the Polish Ministry of Justice, 2021.

206 EUB, C-129/18. sz. SM k. *Entry Clearance Officer* ügy, a bíróság ítélete.

207 EUB, C-129/18. sz. SM k. *Entry Clearance Officer*, Manuel Campos Sánchez-Bordona főtanácsnok indítványa, para. 123.

EUB azt a választ adja, hogy az uniós polgár „egyenes ági leszármazottjának” fogalmát úgy kell értelmezni, hogy „az nem foglalja magában az olyan gyermeket, akit az algériai *kafala* keretében egy uniós polgár állandó törvényes gyámsága alá helyeztek, mivel e gyámság alá helyezés nem hoz létre közöttük szülő-gyermek kapcsolatot”.²⁰⁸ A főtanácsnok az indítványában áttekintette a vonatkozó nemzetközi és uniós jogforrásokat, amelyekből azt a következtetést vonta le, hogy a *kafala* nem feleltethető meg az örökbefogadásnak. Egyedül az Európai Bizottság *A 2004/38/EK irányelv jobb átültetéséhez és alkalmazásához nyújtott iránymutatásról* című közleménye²⁰⁹ értelmezi az állandó gyám felügyelete alatt álló kiskorúak és a gyám közötti kapcsolatot egyenértékűnek az örökbefogadás által létrejövő szülő-gyermek kapcsolatokkal. A főtanácsnok szerint ezen álláspont elfogadása esetén S. M. az őt gondozásba vevő házastársak örökbe fogadott gyermekének tekinthető. Amint azonban a főtanácsnok emlékeztetett, a közleményben képviselt álláspont ellentétes a vizsgált nemzetközi szerződések és uniós jogforrások értelmezése révén levezetett következtetéssel, továbbá a Bizottság közleménye nem bír normatív erővel. Mindezen értelmezést – valamint az EJEB *Harroudj és Chbihi ügyében* foglaltakat figyelembe véve – a főtanácsnok arra az álláspontra helyezkedett, hogy: „Nem látom tehát, hogy az egyik lehetőség elutasítása (amely az egyenes ági leszármazottakra vonatkozik) miért jelentene akadályt a családi élet kibontakozásával szemben, ha az alternatíva (a tartózkodási engedély megadása annak ellenőrzése mellett, hogy S. M. tartózkodási joggal rendelkező uniós polgár eltartottja vagy vele egy háztartásban él) nem korlátozza a kiskorút abban, hogy családi élete valódi jogi védelemben részesüljön.”²¹⁰ Az EUB – miután maga is megvizsgálta a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutását szolgáló szempontokat²¹¹ – a főtanácsnoki indítvánnyal egyezően döntött.²¹² Az EUB kimondta tehát, hogy „[...] uniós polgár »egyenes ági leszármazottjának« [...] az 2004/38/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 2. cikke 2. pontjának c) alpontjában szereplő fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az nem foglalja magában az olyan gyermeket, akit az algériai *kafala* keretében egy uniós polgár állandó törvényes gyámsága alá helyeztek, mivel e gyámság alá helyezés nem hoz létre

208 EUB, C-129/18. sz. SM ügy, a bíróság ítélete, para. 78.

209 Európai Bizottság, COM (2009) 313 final.

210 EUB, C-129/18. sz. SM ügy, főtanácsnoki indítvány, para. 71–83, 93.

211 „Ezen értékelés során figyelembe kell venni többek között azt, hogy a gyermeket milyen életkorban helyezték az algériai *kafala* rendszer hatálya alá, fennáll-e a gyermek és a gyámjai vonatkozásában az e rendszer hatálya alá helyezés óta kialakított közös élet, milyen szintű érzelmi kapcsolat alakult ki a gyermek és a gyámjai között, és a gyermek milyen szinten függ a gyámjaitól a szülői felelősségnek a gyámok általi gyakorlása és a gyermeket érintő jogi és pénzügyi terhek vállalása tekintetében.” Lásd: C-129/18. sz. SM ügy, ítélet, para. 69.

212 EUB, C-129/18. sz. SM ügy, ítélet, para. 73.

közöttük szülő-gyermek kapcsolatot”.²¹³ Az EUB – szintén a főtanácsnok álláspontjával egyezően – kimondta továbbá, hogy a *kafala* keretében gyámság alá helyezett gyermek „a fent említett irányelv 3. cikk (2) bekezdésének az Európai Unió Alapjogi Chartája 7. cikkével és 24. cikkének (2) bekezdésével összefüggésben értelmezett a) pontja értelmében [más családtagnak minősül, akinek] meg kell könnyíteniük a beutazást”.²¹⁴

A jelen fejezet szerzője elemzésre érdemesnek tartja továbbá az *EUB C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. sz. egyesített ügyeket*, jöllehet azok csak közvetetten kapcsolódnak az örökbefogadást érintő kérdésekhez. Az említett ügyekben²¹⁵ – többek között – arról kellett döntenie az Európai Unió Bíróságának, hogy: „Összeegyeztethető-e az uniós joggal és különösen a 2201/2003. rendelettel, hogy valamely tagállam bírósága ideiglenes intézkedést elrendelő végzéssel közvetlenül intézkedést hozzon egy másik tagállam hatóságával szemben, megakadályozva e hatóságot abban, hogy az megindítsa a gyermekek örökbefogadására irányuló eljárást az említett tagállam bíróságai előtt, amennyiben a közvetlenül e hatóságnak címzett intézkedést az teszi szükségessé, hogy védelemben részesítsék az ezen rendelet III. fejezete szerinti végrehajtási eljárás feleinek jogait?”²¹⁶ A kérdés lényege, hogy az ír fellebbviteli bíróság (*Court of Appeal*) által az egyesült királyságbeli *Hampshire County Council (HCC)* részére címzett határozat ténylegesen csak az örökbefogadási eljárás – további kivizsgálásig történő – leállítását eredményezi-e, avagy abban is megakadályozza a HCC-t, hogy újból eljárást indítson a gyermek örökbeadása iránt a saját nemzeti bírósága előtt? Utóbbi esetben az ír fellebbviteli bíróság végzése ún. perlési tilalmat (*anti-suit injunction*)²¹⁷ valósítana meg, amelyet uniós jog rendelkezései tiltanak. Az alapügy kiindulópontja a portsmouthi családjogi bíróság (*Family Court Portsmouth*) 2017. június 30-án kelt ideiglenes hatályú elhelyezésről szóló végzése (*Interim Care Order*) volt, amellyel a bíróság a HCC javára ítélte meg a szülői felügyeleti jogot egy, az Egyesült Királyságban élő házaspár mindkét gyermeke vonatkozásában. A végzés alapjául szolgáló keresetben a szülői felügyeleti jog elvonásának szükségességét a HCC többek között az apa erőszakosságával és kábítószer-használatával, valamint a gyermekek felügyeletének a pár általi elhanyagolásával indokolta. Utóbbi kapcsán a HCC kiemelte a házban uralkodó rossz higiéniai viszonyokat és a gyermekek nem megfelelő – azok elhízását okozó – táplálkozását. Az eljárások megindulását követően a gyermekek szülei együttműködőnek mutatkoztak, több esetben tanácsot kértek a

213 EUB, C-129/18. sz. SM ügy, ítélet, para. 73.

214 EUB, C-129/18. sz. SM ügy, ítélet, para. 73.

215 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. ügy, ítélet.

216 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. ügy, főtanácsnoki indítvány, para. 56.

217 Az angol polgári eljárásjogban gyökerező jogintézményéről részletesen lásd: Grosu, 2010, 419–433. o.

szociális szolgálatoktól a kifogásolt higiénia és élelmezési viszonyok javítása érdekében, amely a körülmények javulását eredményezte. A HCC mindezt figyelembe véve úgy döntött, hogy a gyermeket egyelőre a szülők felügyelete alatt hagyja. Ugyanakkor a HCC ugyanezen év augusztusában tájékoztatta a házaspárt, hogy a szeptemberben születendő gyermekük vonatkozásában is kérvényezni fogja a gyermek felügyeleti jogának szülőktől történő elvonását. Az anya állítása szerint a HCC munkatársa ekkor szóban tájékoztatta, hogy míg a két nagyobb gyermek túl idős az örökbeadáshoz – így annak lehetősége esetükben fel sem merült –, a születendő gyermek esetében mindez potenciálisan szóba jöhető opció. Amint az anya elmondása szerint a HCC munkatársa fogalmazott: egy csecsemőt könnyű örökbe adni. A gyermek születését követő napokban a HCC tájékoztatta a házaspárt, hogy a gyermekek családból történő kiemelése mellett döntött. A házaspár ezt követően – szeptember 5-én vagy 6-án²¹⁸ – a három gyermekkel együtt Írországba távozott. Anglia és Wales Felsőbírósága [*High Court of Justice (England & Wales)*] 2017. szeptember 8-án, a HCC kérelmére elrendelte a gyermekek gyámság alá helyezését, valamint a gyermekek visszavitelét. Az ír gorey-i kerületi bíróság (*District Court de Gorey*) 2017. szeptember 13-án ideiglenes hatályú elhelyezésről szóló végzéseket (*interim care orders*) hozott az ír gyermekvédelmi hatóság (*Child and Family Agency, CFA*) javára a három gyermek tekintetében. Az ír Felsőbíróság (*High Court*) 2017. szeptember 21-én az angol *High Court* 2017. szeptember 8-i végzésének elismeréséről és végrehajtásáról szóló végzést hozott. A CFA munkatársai átadták a gyermekeket a HCC munkatársainak, akik a két idősebb gyermeket egy rokonnál, a legkisebb gyermeket pedig nevelőszülőknél helyezték el. A szülők az angol és az ír bíróságok döntései ellen is fellebbeztek. Míg Angliában elutasították a fellebbezést, az ír fellebbviteli bíróság (*Court of Appeal*) befogadta azt. A szülők a fellebbezési kérelem benyújtását követően, 2018. május 23-án ideiglenes intézkedés iránti kérelmet nyújtottak be, amelyben kérték, hogy az ír fellebbviteli bíróság kötelezze a HCC-t a legkisebb gyermek örökbefogadási eljárásának leállítására. Az ír fellebbviteli bíróság a fellebbezés kapcsán három kérdést intézett az EUB-hoz, amelyet az említett ideiglenes intézkedési kérelem benyújtását követően egészített ki a negyedik – fentebb már idézett – kérdéssel.²¹⁹ – Tekintve, hogy témánk szempontjából csak ez utóbbi releváns, a szerző a többi kérdés ismertetésétől és elemzésétől eltekint.

Amint azt *Julianne Kokott* főtanácsnok írja, a negyedik kérdésében a kérdést előterjesztő bíróság – ahogyan azt maga a bíróság is hangsúlyozza – lényegében a tekintetben vár iránymutatást, hogy amennyiben a döntésében utasítaná egy másik ország

218 Az ügy irataiból nem derül ki egyértelműen.

219 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. ügy, főtanácsnoki indítvány, paras. 24–58.

hatóságát – amely a főtanácsnok szerint is felvethet alkotmányjogi és nemzetközi jogi aggályokat –, ellentétes-e az uniós joggal, különösen a 2201/2003. *rendelettel*.²²⁰ A kérdés azért is merült fel, mert a HCC jelezte az ír fellebbviteli bíróságnak, hogy a fellebbezési eljárás eredményétől függetlenül a gyermekeket nem szándékozik visszaadni. Utóbbi kijelentéssel gyakorlatilag vitatta az ír fellebbviteli bíróság joghatóságát.²²¹ E tekintetben először is emlékeztetni szükséges, hogy a HCC kezdeményezte a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárást Írországban, ily módon elfogadta a másik állam bíróságának joghatóságát. A főtanácsnok érvelése értelmében mindez az *államok mentességéről szóló európai egyezményből* is levezethető. Másodsor, rögzíteni szükséges, hogy a 2201/2003. *rendelet hatálya nem terjed ki az örökbefogadást érintő kérdésekre*, ideértve az örökbefogadás előkészítését. Ugyanakkor, ahogyan a főtanácsnok – az indítványának 147–150., valamint 153–154. pontjaiban – emlékeztetett, az intézkedés, amelynek a HCC-vel szemben történő kibocsátását a szülők a kérdést előterjesztő bíróságtól kéri, *nem anti-suit injunction, hanem egy ‘freezing’ vagy ‘Mareva’ injunction*. Az ilyen intézkedés célja nem az, hogy megakadályozza a címzettet a bírósághoz fordulásban, hanem annak megakadályozása, hogy a címzett a jogvita lezárása előtt visszafordíthatatlanul kész helyzetet teremtsen. Jelen esetben is erről van szó: az ideiglenes intézkedést a tagállami bíróság egy folyamatban lévő – az örökbefogadási eljárástól eltérő –, egy tagállami bíróság szülői felügyeleti jogot érintő döntését végrehajthatóvá nyilvánító döntés ellenében benyújtott fellebbezés ügyében hozza. Az angol bíróság által hozott döntés – amelynek a végrehajthatóvá nyilvánítását a HCC kérte – felhatalmazta a HCC-t, hogy a gyermek számára potenciális örökbe fogadó szülőket keressen, és a gyermeket náluk helyezze el. Amint azonban az a HCC a kérdést előterjesztő bíróságnak küldött leveléből kitűnik, az örökbefogadást a nemzeti szabályok értelmében a potenciális örökbe fogadó szülők kezdeményezhetik és nem a HCC. Következésképpen az ideiglenes intézkedés nem akadályozza meg a HCC-t, hogy a saját tagállamában bíróságához forduljon ugyanabban a tárgyban, mint amely a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő jogvita tárgya. Az eset összes körülményét figyelembe véve a főtanácsnok úgy érvelt, hogy az EUB *anti-suit injunction joggyakorlatában*²²² kimunkált elvek nem alkalmazhatók a jelen jogvitában.²²³ Az EUB az ítéletének 92. pontjában – a főtanácsnoki indítvány hivatkozott pontjaira visszautalva – szintén erre a következtetésre jutott.

220 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. ügy, főtanácsnoki indítvány, paras. 139–142.

221 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. ügy, főtanácsnoki indítvány, para. 50.

222 EUB, C-159/02. sz. Turner-ügy, para. 25.; EUB, C-185/07. sz. Allianz és Generali Assicurazioni Generali ügy, para. 29.; EUB, C-536/13. sz. Gazprom-ügy, para. 33.

223 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. ügy, főtanácsnoki indítvány, paras. 139–164.

Jóllehet mind ez idáig nem került olyan ügy az EUB elé, amelyben közvetlenül az egyedülálló vagy párkapcsolatban élő homoszexuális személyek örökbefogadáshoz való jogának kérdésében kellett volna döntenie, e helyütt érdemes szót ejteni a *Pancharevo-ügyről*,²²⁴ amelyben az EUB – a *Coman-ügyéhez*²²⁵ hasonlóan – az ún. *funkcionális elismerést* alkalmazva lényegében kimondta, hogy a 2004/38/EK irányelv által garantált jog érvényesülése felülírja a tagállam nemzeti identitása körébe tartozó szabályokat. Azaz a tagállamok abban az esetben is kötelesek biztosítani az uniós polgár házastársának a szabad mozgáshoz és letelepedéshez való jogát, ha az adott ország jogszabályai nem ismerik el az azonos neműek által kötött házasságot. Hasonlóképpen, a tagállamok kötelesek biztosítani a lehetőséget, hogy a gyermek szüleiként két azonos nemű személy is bejegyezhető legyen. Az utóbbi kérdéskört tárgyaló Pancharevo-ügyben hozott döntés értelmében a tagállami hatóság köteles kiállítani a tagállam állampolgárságával rendelkező gyermek számára a szabad mozgás gyakorlásához szükséges személyigazolványt vagy útlevelet abban az esetben is, ha az adott tagállamban nem lehetséges két azonos nemű személy szülőként történő bejegyzése.

Az EUB joggyakorlatától való rövid eltérés jegyében e helyütt érdemel említést, hogy a Lengyel Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság (*Naczelny Sąd Administracyjny, NSA*) a 2019. december 2-i döntésében²²⁶ két évvel megelőzte az EUB Pancharevo-ítéletét a funkcionális elismerés alkalmazásában. A gyermek szüleiként két azonos nemű személyt szülőként feltüntető külföldi születési anyakönyvi kivonat vonatkozásában²²⁷ az NSA arra a megállapításra jutott, hogy az említett születési anyakönyvi kivonat Lengyelországban történő bejegyzésének közrendi okból történő megtagadása nem akadályozza annak, hogy a gyermek számára a hatóságok közvetlenül a külföldi dokumentum alapján ún. PESEL (*Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności*) számot jegyezzenek be.²²⁸ A lényegében elektronikus személyazonosító számként funkcionáló PESEL későbbiekben a személyigazolvány, útlevél és más hivatalos dokumentumok kiadásának alapja.²²⁹ Egy 2020-as döntésben²³⁰ – szintén a funkcionális elismerést alkalmazva – az NSA elismerte egy lengyel állampolgárságú nő béranya által szült gyermekét lengyel

224 EUB, C-490/20, 'Pancharevo' ügy, para. 69.

225 EUB, C-673/16 sz. Coman-ügy, para. 58.

226 NSA, II OPS 1/19 (2019/12/02).

227 Kruger, 2020.

228 Bár a döntés köti a lengyel közigazgatási szerveket, egyes szerzők szerint kétséges, hogy a gyakorlatban valóban ennyire gördülékenyen fog történni a hasonló kérelmek bejegyzése. Lásd: Wysocka–Bar, 2020.

229 The Population Registration Act of 25 September 2010 (Journal of Laws of 2021 r. Item 510).

230 NSA, II OSK 3362/17 (10/09/2020).

állampolgárként, annak deklarálása mellett, hogy a lengyel jog továbbra sem ismeri el a béranyaság intézményét.

Az EUB joggyakorlatához visszatérve, annak indoka, hogy az EUB miért döntött a fentebb említett funkcionális elismerés mellett, a *Julianne Kokott* főtanácsnok által a Pancharevo-ügyben előterjesztett főtanácsnoki indítványban²³¹ lehető fel. Amint a főtanácsnok írta: „Márpedig az, ha [valamely személyt] nem minősítik »családtagnak« azzal az indokkal, hogy egy másik tagállam joga ezt nem teszi lehetővé, azzal a veszéllyel járna, hogy az EUMSZ 21. cikk (1) bekezdéséből eredő jogok tagállamonként változnának a nemzeti jogi rendelkezéseiktől függően.”²³² E helyzet elkerülését a Coman-ügyben főtanácsnokként eljáró *Melchior Wathelet* által az indítványában²³³ hivatkozott – eredetileg *Silvia Pfeiff* által megfogalmazott – „a személyes jogállás hordozhatóságáról” szóló elvnek²³⁴ a 2004/38/EK irányelvre való alkalmazásától reméli.²³⁵ A főtanácsnok szerint az elv alkalmazása révén elkerülhető az EUSZ 4. cikk (2) bekezdés²³⁶ szerinti nemzeti identitás sérelme, amely abból eredne, hogy a tagállam az uniós jogból eredő kötelezettsége teljesítése során megváltoztatni kényszerülne az alkotmányos és törvényi szabályok által rögzített „hagyományos családfelfogását”.²³⁷ A Pfeiff által kidolgozott elvet érdemes összevetni az EUB az *Erzberger-ügyében*²³⁸ *Henrik Saugmandsgaard Øe* főtanácsnok által 2017-ben előterjesztett érveléssel,²³⁹ miszerint a nem harmonizált területen

231 EUB, C-490/20, V. M. A. ügy, főtanácsnoki indítvány.

232 EUB, C-490/20, 'Pancharevo' ügy, főtanácsnoki indítvány, para. 61.

233 EUB, C-673/16 Coman ügy, főtanácsnoki indítvány.

234 Pfeiff szerint „[a]z azonos nemű személyek házasságának elismerésével szembeni fő érv a hagyományos házasság védelmének szándékához kapcsolódik. Az azonos nemű személyek között külföldön létrejött házasság elismerése azonban közvetlenül nem sérti a bíróság államában fennálló hagyományos házasságot. Ezen elismerés nem akadályozza a heteroszexuális párokat abban, hogy házasságot kössenek. Azt sem engedi meg, hogy az azonos nemű párok a fogadó államban összeházasodjanak. Az azonos nemű személyek között külföldön létrejött házasság elismerésének joghatása ennél fogva az érintett párokra korlátozódik, és nem sérti a szuperstruktúrát”. – Pfeiff, 2017, 572. o.

235 Az említett elv alkalmazásával szembeni ellenérvként érdemes figyelembe venni a fentebb említett *Erzberger-ügyet*, amelyben az EUB arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem harmonizált területen valamely uniós polgár fogadó államának bármely jogszabályát, amely kevésbé kedvező lenne, mint a származási tagállamának jogszabálya, nem lehet úgy értelmezni, mint amely akadályozza a szabad mozgást.

236 EUSZ. 4. cikk (2) bekezdés: „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad.”

237 EUB, Coman-ügy főtanácsnoki indítvány, para. 41.; EUB, Coman-ügy, ítélet, paras. 45–46.

238 EUB, C-566/15 sz. *Erzberger* ügy, ítélet.

239 EUB, C-566/15 sz. *Erzberger* ügy, főtanácsnoki indítvány, paras. 75–78.

valamely uniós polgár fogadó államának bármely jogszabályát, amely kevésbé kedvező lenne, mint a származási tagállamának jogszabálya, nem lehet úgy értelmezni, mint amely akadályozza a szabad mozgást. A bíróság az ítéletében a főtanácsnok indítványával azonos álláspontra helyezkedett.²⁴⁰ Saugmandsgaard Øe főtanácsnok az egy évvel későbbi *Eurothermen-ügyhöz* fűzött főtanácsnoki indítványában megismételte a fenti gondolatmenetet,²⁴¹ amellyel az EUB ez esetben is azonos álláspontra helyezkedett.²⁴²

3.3. Gondolatok az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatával kapcsolatban

Jelen sorok írásának időpontjáig²⁴³ az Európai Unió Bírósága (EUB) mindössze egyszer tárgyalt olyan ügyet, amelyben közvetlenül az örökbefogadással kapcsolatos jogi kérdést kellett értelmeznie. Az egyetlen ilyen ügyben – az SM-ügyben – az EUB arra az álláspontra helyezkedett, hogy a *kafala* jogintézménye nem feleltethető meg az örökbefogadásnak, mivel az örökbefogadással ellentétben a *kafala* a joghatását tekintve nem a vér szerinti leszármazáshoz hasonlatos szülő-gyermek kapcsolatot hoz létre, helyette a gyámság intézményének feleltethető meg. Az EUB döntése teljesen összhangban van az EJEB joggyakorlatával. Az EUB a C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. sz. egyesített ügyekben egy olyan kérdésben adott jogi értelmezést, amely csak közvetetten érintette az örökbefogadást. Az EUB által a jelen könyv témája szempontjából tett fontos megállapítása, hogy egy, a hatóság tagállamától eltérő tagállamban végrehajthatóságot elrendelő döntéssel szemben benyújtott fellebbezési eljárás különbözik a keresetet benyújtó hatóság tagállamában folyamatban lévő örökbefogadási eljárástól. Következésképpen a keresetet benyújtó hatóság tagállamától eltérő tagállam bírósága által a fellebbezési eljárásban elrendelt, a keresetet benyújtó hatóság tagállamában folyamatban lévő örökbefogadási eljárás leállítását elrendelő ideiglenes intézkedés, amely ideiglenes hatályú és csak azt szolgálja, hogy a fellebbezési eljárás lezárultáig ne keletkezzen helyrehozhatatlan kár, nem akadályozza meg az eredeti tagállam hatóságát abban, hogy a saját tagállamában – később – bíróság eljárást indítson. Az EUB értékelése szerint tehát nem valósult meg az uniós jogban fellelhető *anti-suit injunction* tilalom sérelme.

Végül, de nem utolsósorban említést érdemel az EUB *Pancharevo és Coman ügyek* főtanácsnoki indítványáiban kimunkált *funkcionális elismerés*, amelynek alkalmazása révén a Coman-ügyben eljáró *Whathelet* főtanácsnok álláspontja szerint oly módon

240 EUB, Ezrberger-ügy, paras. 34–36.

241 EUB, EurothermenResort ügy, főtanácsnoki indítvány, para. 51.

242 EUB, EurothermenResort ügy, ítélet, para. 37.

243 2022. március.

kerülhető el az EUMSZ 21. cikk (1) bekezdéséből eredő jogok tagállamonként eltérő értelmezése, hogy közben sérülne a tagállam nemzeti identitása, mivel a tagállam nem köteles megváltoztatni a nemzeti identitása részét képező alkotmányos szabályozást. A funkcionális elismeréssel szemben két érv hozható fel: az első, a jogi érvelés a *Henrik Saugmandsgaard Øe* főtanácsnok által az EUB *Erzberger-ügyében* előterjesztett indítványában lelehető fel. A főtanácsnok amellet érvelt, hogy a nem harmonizált területen valamely uniós polgár fogadó államának bármely jogszabályát, amely kevésbé kedvező lenne, mint a származási tagállamának jogszabálya, nem lehet úgy értelmezni, mint amely akadályozza a szabad mozgást. A másik érv, hogy a funkcionális elismerés végső soron mégiscsak a tagállam nemzeti identitását képező szabályok kiüresítéséhez vezet: bár az alkotmányt a tagállam nem köteles átírni, annak rendelkezései a gyakorlatban nem érvényesülhetnek. Jóllehet a *Pancharevo és Coman ügyek* értelmében a tagállamok kizárólag a szabad mozgáshoz való jog kapcsán kényszerültek engedni, a fentebb említett lengyel ügyek és a Bizottság jogalkotásra irányuló szándékai jól mutatják, hogy idővel egyre több területen kell majd „funkcionális jelleggel” háttérbe szorítani az alkotmányos szabályokat.

Felhasznált források

Szakirodalom

- Benyusz, M. (2021) 'A gyermekek jövője az Európai Unióban – Mit ígér a Bizottság 2021-2024-es stratégiája?', *Jog – Állam – Politika*, 2021/3, 149–162. o.
- Brown, Andrew C. (2009) 'International Adoption Laws: A Comparative Analysis', *International Lawyer*, 43(3).
- Council of Europe: Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights (Updated on 31 August 2020)
- Duca, R. (2014) 'Family Reunification: The Case of the Muslim Migrant Children in Europe', *Athens Journal of Social Sciences*, 2014/2, 111–120. o.
- European Parliament (2016) 'Adoption without consent. Update 2016' Study requested by the PETI committee. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. PE 556.940 – May 2016.
- European Parliament (2021) 'Obstacles to the Free Movement of Rainbow Families in the EU' Study requested by the PETI committee. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies. PE 671.505 – March 2021.
- Explanatory Report to the European Convention on the Adoption of Children (CETS – 202). [Online]. Elérhető: <https://rm.coe.int/1680od3833> (2022. 03. 13.)
- FRA (2015) Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról. [Online]. Elérhető: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_HUN.pdf (2022. 03. 14.)
- FRA, EU Charter of Fundamental Rights, Article 7 – Respect for private and family life. [Online]. Elérhető: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/7-respect-private-and-family-life> (2022. 03. 02.)
- Grosu, M. R. (2010) 'Az Európai Bíróságnak a West Tankers ügyben született ítéletének az előzményei és hatása a nemzetközi, különös tekintettel az európai kereskedelmi választott bírászkodásra', *Jogi tanulmányok*, 2010/2.
- Katonáné Pehr, E. (2018) 'Örökbefogadás' in Jakab A., Fekete B. (szerk.) *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [Online]. Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas> 2022. 03. 14.)
- Marschalkó, L. (2013) 'Nemzetközi örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke', *Iustum Aequum Salutare*, 2013/4, 265–279. o.
- Meeusen, J. (2022) 'Functional Recognition of Same-sex Parenthood for the Benefit of Mobile Union Citizens – Brief Comments on the CJEU's Pancharevo Judgment' *The Blog of the European Association of Private International Law* [Online]. Elérhető:

<https://eapil.org/2022/02/03/functional-recognition-of-same-sex-parenthood-for-the-benefit-of-mobile-union-citizens-brief-comments-on-the-cjeus-pancharevo-judgment/> (2022. 03. 14.)

Pfeiff, S. (2017) *La portabilité du statut personnel dans l'espace européen*. Bruylant, Coll. Europe[s].

Pfund, P. H. (1994) 'Intercountry Adoption: The 1993 Hague Convention: Its Purpose, Implementation, and Promise', *Family Law Quarterly*, 28(1), Special Issue on International Family Law (Spring 1994), 53–88. o.

Szeibert, O. (2005) 'Középpontban a gyermekek: a kiskorú szülők helyzete és a gyermek identitáshoz fűződő joga', *Családi Jog*, 2005/3. 20–26. o.

Wysocka-Bar, A. (2020) 'Legal Status of a Child Born Through Surrogacy – Latest From Poland', *The Blog of the European Association of Private International Law* [Online]. Elérhető: <https://eapil.org/2020/12/16/polish-court-asks-the-cjeu-to-rule-on-the-status-of-children-born-to-same-sex-couples/> (2022. 03. 13.)

Európa tanácsi és európai uniós jogforrások

Európa tanácsi jogforrások

Első Kiegészítő Jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez (Párizs, 1952. március 20.)

Emberi Jogok Európai Egyezménye (European Convention on Human Rights), Strasbourg, 4 November 1950 – Council of Europe Treaty Series – 005. (Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény)

European Convention on State Immunity Basle, 1972. 05. 16. (European Treaty Series – No. 74)

European Convention on the Adoption of Children (Revised) Strasbourg, (2008. 11. 27.), Council of Europe Treaty Series – No. 202.

European Convention on the Adoption of Children European, Strasbourg (1967. 04. 24.), Council of Europe Treaty Series – No. 58.

Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby (ETS No. 155)

Európai uniós jogforrások

A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok

elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (OJ L 338, 2003, 12. 23, p. 1–29)

Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról [...], (HL L 158, 2004. 04. 30., p. 77–123)

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (HL C 326, 2012. 10. 26., pp. 391–407)

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (HL C 326., 2012. 10. 26., 47–390)

Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (HL C 326, 2012. 10. 26., pp. 13–390)

Európai uniós dokumentumok

Az Európai Parlament 2021. szeptember 14-i állásfoglalása az LMBTIQ-személyek Unión belüli jogairól [2021/2679 (RSP)] [Online]. Elérhető: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0366_HU.pdf (2021. 11. 24.)

Európai Bizottság, Az EU gyermekjogi stratégiája. Brüsszel, 2021. 03. 24. [COM (2021) 142 final]

Európai Bizottság: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról szóló 2004/38/EK irányelv jobb átültetéséhez és alkalmazásához nyújtott iránymutatásról. Brüsszel, 2009. 07. 02. [COM (2009) 313 final]

Európai Bizottság: Egyenlőségközpontú Unió: az LMBTIQ-személyek egyenlőségéről szóló stratégia (2020–2025), Brüsszel, [2020. 11. 12. COM (2020) 698 final]

Európai Parlament: Az örökbefogadások határokon átnyúló aspektusai. Az Európai Parlament 2017. február 2-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal az örökbefogadások határokon átnyúló aspektusairól [2015/2086(INL)], P8_TA(2017)0013 FRA, Adoption cases. [Online]. Elérhető: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/minimum-age-childrens-rights-justice/adoption-cases> (2021. 12. 07.)

Initiative on the recognition of parenthood between Member States Factual summary of the Open Public Consultation Brussels, October 2021 Ref. Ares (2021) 6847413 – 08/11/2021.

Nemzeti jogforrások

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (Ausztria)

BGBI I 2013/179 (Ausztria)

Code civil des Français (1804)

Code civil luxembourgeois (Décrété le 5 mars 1803. Promulgué le 15 du même mois.)

Legge 20 maggio 2016, n. 76 recante „Regolamentazione delle unioni civili tra persone dello stesso sesso e disciplina delle convivenze

The Population Registration Act of 25 September 2010 (Journal of Laws of 2021 r. Item 510) (Lengyelország)

Bírósági gyakorlat

EJEB joggyakorlat

EJEB, Bogonosovy k. Oroszország ügy (38201/16), ítélet, 2019. március 5.

EJEB, D.M. és N. k. Olaszország ügy (60083/19), ítélet, 2022. január. 20.

EJEB, E. B. k. Franciaország ügy (43546/02), ítélet, 2008. január 22.

EJEB, Eriksson k. Svédország ügy (11373/85), ítélet, 1989. június 22.

EJEB, Fretté k. Franciaország ügy (36515/97), ítélet, 2002. február 26.

EJEB, Harroudj k. Franciaország ügy (43631/09), ítélet, 2012. október 12.

EJEB, K. és T. kontra Finnország ügy (25702/94), ítélet, 2001. július 12.

EJEB, Karner k. Ausztria ügy (40016/98), ítélet, 2003. július 24.

EJEB, Keegan k. Írország ügy (28867/03), ítélet, 2006. július 18.

EJEB, Kocherov és Sergejeva k. Oroszország ügy (16899/13), ítélet, 2016. március 29.

EJEB, Koyshv k. Bulgária (32495/15), ítélet, 2020. október 13.

EJEB, Kozak k. Lengyelország ügy (13102/02), ítélet, 2010. március 2.

EJEB, Kruškić k. Horvátország ügy (10140/13), ítélet, 2014. november 25.

EJEB, Kurochkin k. Ukrajna ügy (42276/08), ítélet, 2010. május 20.

EJEB, Labassee k. Franciaország ügy (65941/11), ítélet, 2014. június 26.

EJEB, Marckx k. Belgium ügy (6833/74), ítélet, 1979. június 13.

EJEB, Mennesson k. Franciaország ügy (65192/11), ítélet, 2014. szeptember 26.

EJEB, Naltakyan k. Oroszország ügy (54366/08), ítélet, 2021. április 21.

EJEB, Negrepontis – Giannisis k. Görögország ügy (56759/08), ítélet, 2011. május 3.

EJEB, Oliari és mások k. Olaszország (18766/11, 36030/11), ítélet, 2015. július 21.

EJEB, Omorefe k. Spanyolország (69339/16), ítélet, 2020. június 23.

EJEB, Paradiso és Campanelli k. Olaszország ügy (25358/12), ítélet, 2017. január 24.

EJEB, Pedersen k. Norvégia ügy (39710/15), ítélet, 2020. március 10.

EJEB, Pini és mások k. Románia ügy (78028/01 és 78030/01), ítélet, 2004. június 22.
 EJEB, Pontes k. Portugália ügy (19554/09), ítélet, 2012. április 10.
 EJEB, Schalk és Kopf k. Ausztria ügy (30141/04) ítélet, 2010. június 24.
 EJEB, Schwizgebel k. Svájc ügy (25762/07), ítélet, 2010. június 10.
 EJEB, Scozzari és Giunta k. Olaszország ügy (39221/98 és 41963/98), ítélet, 2000. július 13.
 EJEB, Shavdarov k. Bulgária ügy (3465/03), ítélet, 2010. december 21.
 EJEB, Strand Lobben és mások k. Norvégia ügy (20837283/13), ítélet, 2019. szeptember 10.
 EJEB, Taddeucci és McCall k. Olaszország ügy (51362/09), ítélet, 2016. június 30.
 EJEB, Uzbyakov k. Oroszország ügy (71160/13), ítélet, 2020. május 5.
 EJEB, V.D. és mások kontra Oroszország ügy (72931/10), ítélet, 2019. április 9.
 EJEB, Wagner és J.M.W.L. kontra Luxemburg ügy (76240/01), ítélet, 2007. június 28.
 EJEB, Zhou k. Olaszország ügy (33773/11), ítélet, 2014. január 21.

EUB joggyakorlat

EUB, C-129/18 sz. SM k. Entry Clearance Officer, Manuel Campos Sánchez-Bordona
 főtanácsnok indítványa, 2019. február 26.
 EUB, C-129/18 sz. SM ügy, ítélet, 2019. március 26.
 EUB, C-159/02. sz. Turner-ügy, ítélet, 2004. április 27.
 EUB, C-185/07. sz. Allianz és Generali Assicurazioni Generali ügy, ítélet, 2009. február
 10.
 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. sz. Hampshire County Council ügy, ítélet, 2018.
 szeptember 19.
 EUB, C-325/18. PPU. és C-375/18. PPU. sz. Hampshire County Council ügy, Julianne
 Kokott főtanácsnok indítványa, 2018. augusztus 7.
 EUB, C-437/17. sz. Gemeinsamer Betriebsrat EurothermenResort Bad Schallerbach
 GmbH ügy, Henrik Saugmandsgaard Øe főtanácsnok indítványa, 2018. július 25.
 EUB, C-437/17. sz. Gemeinsamer Betriebsrat EurothermenResort Bad Schallerbach
 GmbH ügy, ítélet, 2019. március 13.
 EUB, C-490/20, V.M.A. k. Stolichna obshtina, rayon 'Pancharevo' ügy, ítélet, 2021.
 december 14.
 EUB, C-490/20, V.M.A. k. Stolichna obshtina, rayon 'Pancharevo' ügy, Julianne Kokott
 főtanácsnok indítványa, 2021. április 15.
 EUB, C-536/13. sz. Gazprom-ügy, ítélet, 2015. május 13.
 EUB, C-566/15 sz. Konrad Erzberger k. TUI AG, Henrik Saugmandsgaard Øe főta-
 nácsnok indítványa, 2017. május 4.
 EUB, C-566/15 sz. Konrad Erzberger k. TUI AG, ítélet, 2017. július 18.

EUB, C-673/16 sz. Relu Adrian Coman and Others k. Inspectoratul General pentru Imigrări and Ministerul Afacerilor Interne ügy, ítélet, 2018. június 5.

EUB, C-673/16 sz. Relu Adrian Coman and Others k. Inspectoratul General pentru Imigrări and Ministerul Afacerilor Interne ügy, Melchior Wathelet főtanácsnok indítványa, 2018. január 11.

Nemzeti bíróságok joggyakorlata

Francia Alkotmánytanács, ítélet, 2010. október 6.

Francia Semmítőszék első polgári tanácsának 2007. évi 392. sz. ítélete (2007. december 19.) – Bulletin Civil 2007. I.

Francia Semmítőszék első polgári tanácsának 2007. évi 70. és 71. sz. ítéletei (2007. február 20.) – Bulletin Civil 2007. I.

Lengyel Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság, NSA, II OPS 1/19 (2019. december 2.)

Lengyel Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság, NSA, II OSK 3362/17 (2020. szeptember 10.)

Online források

Ellena, S. (2022) „EU countries split over Commission’s plan to give parents cross-border rights” EURACTIV.com (2022. febr. 7.) [Online] Elérhető: <https://www.euractiv.com/section/non-discrimination/news/eu-countries-split-over-commissions-plan-to-give-parents-cross-border-rights/> (2022. 03. 13.)

French Ministry of the Interior, „Informal Ministerial Meeting of the Justice and Home Affairs Council configuration” (Lille, 3-4 February 2022) – Press kit, p. 13. [Online] Elérhető: https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/media/r4fjclcf/jai-lille_dossier-de-presse-ang.pdf (2022. 03. 13.)

Kruger, T. (2020) „Same-sex parentage and surrogacy and their practical implications in Poland”, Conflictoflaws.net (February 12, 2020) [Online]. Elérhető: <https://conflictolaws.net/2020/same-sex-parentage-and-surrogacy-and-their-practical-implications-in-poland/> (2022. 03. 13.)

Office of Communication and Promotion of the Polish Ministry of Justice (08.10.2021), „Veto on plans to legalise adoption by same-sex couples and same-sex marriages” [Online]. Elérhető: <https://www.gov.pl/web/justice/veto-on-plans-to-legalise-adoption-by-same-sex-couples-and-same-sex-marriages> (2022. 03. 13.)

Your Europe honlap, „Örökbefogadás” [Online] Elérhető: https://europa.eu/youreurope/citizens/family/children/adoption/index_hu.htm (2022. 03. 14.)

Egyéb

Chart of signatures and ratifications CETS No. 160, Status as of 11/03/2022. [Online].

Elérhető: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=160> (2022. 03. 11.)

Chart of signatures and ratifications of CETS No. 202, Status as of 11/03/2022 [Online].

Elérhető: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=202> (2022. 03. 11.)

Magyarország

DR. KATONÁNÉ DR. PEHR ERIKA

Nemzetközi egyezményeink alapján a magyar jogszabályok is kinyilvánították a gyermek jogát arra, hogy szülei neveljék, és hogy különleges helyettesítő védelmet biztosítsanak családi, családias elhelyezés, hazai örökbefogadás vagy – ennek sikertelensége esetén – nemzetközi örökbefogadás formájában, ha a gyermek a vér szerinti családjában nem hagyható. Az örökbefogadás elsődleges célja világviszonylatban is az, hogy annak a gyermeknek, akinek nincsenek vér szerinti szülei, vagy a szülők a gyermeket nem tudják, nem akarják megfelelően nevelni, az örökbe fogadott gyermek családban történő nevelkedése érdekében rokoni kapcsolatot létesítsen az örökbefogadó, annak rokonai és az örökbe fogadott gyermek között. Az örökbefogadás a vérségi kapcsolattal azonos értékű köteleket keletkeztet az örökbefogadó és az örökbefogadott között, annak minden családjogi és öröklési jogi konzekvenciájával együtt. Az örökbefogadást a kiskorú gyermek legfőbb érdekére figyelemmel hazánkban a gyámhatóság engedélyezi, és ezzel a végleges döntéssel létre is jön. Az örökbefogadás állandóságát számos új rendelkezés segíti Magyarországon is, így többek között az örökbe fogadni szándékozók alkalmasságának vizsgálata, a vér szerinti szülői hozzájáruló nyilatkozatok korlátozott idejű visszavonhatósága, a gyermek kötelező gondozásba történő kihelyezése, továbbá az örökbefogadás kötelező közvetítése, illetve meghatározott idejű utánkötése. Az örökbefogadás jogi következményei játszanak a legnagyobb szerepet abban, hogy az örökbefogadott minél jobban integrálódjon az örökbefogadói családba. A gyermeknek ugyanakkor ismernie és értenie kell saját élettörténetét, ezért vér szerinti származását mind a nyílt, mind a titkos örökbefogadás esetén – amennyiben ehhez a vér szerinti szülők is hozzájárultak – megismerhetővé kell tenni számára. Az örökbefogadás

Dr. Katonáné Dr. Pehr Erika
c. egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Katonáné Pehr, E. (2022) 'Magyarország' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során, 93–128. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvszk.gyermek.8_3

megszűnhet kölcsönös vagy egyoldalú kérelmen alapuló bontással, azzal, hogy erre kiskorú gyermek esetében csak kivételes esetben kerülhet sor.¹

1. A szabályozás keretei

1.1. A szabályozás alkotmányos és nemzetközi keretei

Az örökbefogadás családügyi és gyermekvédelmi jellegű jogintézmény, jogforrása szerteágazó és ezért számos jogágat érint. Magyarország Alaptörvényének XVI. cikke kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Ez az alapvető gyermeki jog az államot az Alaptörvényből eredő intézményvédelmi kötelezettségként kötelezi a családban nevelkedő és a családból kiemelt gyermekek esetében egyaránt. Az Alaptörvény kilencedik módosítása a XVI. cikk (1) bekezdését akként egészítette ki, hogy „Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonossághoz való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést”. A Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt és az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett ENSZ Egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) szerint azonban az államnak nincsen hatásköre a szülők tekintetében a gyermekük nevelésének tartalmi irányait meghatározni, „biztosítani” valamely erkölcsi, kulturális vagy vallási értékrend szerint. Fontos, hogy az Alaptörvény az állam által biztosítandó „alkotmányos önazonosságon és keresztény kultúráján alapuló értékrenden” kívül eső nevelést, az örökbefogadás esetén a nevelés megkívánt folyamatosságát alkotmányos jogként biztosítsa a gyermekek számára.² Az Alaptörvény Alapvetés L) cikke szerint a családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza. A Családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény mint sarkalatos törvény célként rögzíti, hogy támogatja az örökbefogadást, és gyors, méltányos határidőn belüli, a gyermek érdekeit szem előtt tartó örökbefogadási eljárás kialakítására törekszik.

Az örökbefogadásra vonatkozó szabályok fejlődését jelentősen előmozdították a nemzetközi egyezmények, így a Gyermekjogi Egyezmény, valamint a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény (a továbbiakban: Hágai Örökbefogadási Egyezmény), amely egyezményeknek Magyarország

1 Katonáné Pehr, 2018, 1. o.

2 Katonáné Pehr, 2021a, 263. o.

2005 óta részes állama. A nemzetközi egyezmények kinyilvánították a gyermek jogát arra, hogy szülei neveljék, illetve hogy különleges helyettesítő védelmet biztosítsanak családi, családias elhelyezés, hazai örökbefogadás, illetve, ennek sikertelensége esetén, nemzetközi örökbefogadás formájában, ha a gyermek a vér szerinti családjában nem hagyható. Az egyezmények szellemében nemzetközi örökbefogadásra csak akkor kerülhet sor, ha azt a gyermek származási országában nem kezdeményezték, vagy kezdeményezték ugyan, de az nem vezetett eredményre. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Negyedik Könyve, a Családjogi Könyv (a továbbiakban: CSJK) ennek megfelelően határozza meg a rokoni és házastársi örökbefogadások kivételével a külföldi, azaz nemzetközi örökbefogadás feltételeit a családból kiemelt, jogilag örökbe fogadható nevelésbe vett gyermek sorsának végleges rendezésére.³

1.2. A szabályozás törvényi keretei

A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) a gyermek érdekében egy koherens gyermekjóléti és gyermekvédelmi rendszer garanciáit teremti meg, melynek keretében ellátások és intézkedések segítik a gyermeki jogok érvényesülését, a szülői feladatok ellátását. A jog elsősorban azáltal biztosítja a gyermek érdekét, hogy védi a gyermek családi környezetben való elhelyezését, nevelkedését, és ahol ez hiányzik, ott igyekszik pótolni. A vér szerinti család pótlására szolgáló legmegfelelőbb jogi eszköz az örökbefogadás. A Gyvt. értelmében a gyermeknek joga van – örökbe fogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában – a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez.

A Gyvt. a kiskorú gyermek érdekében több reformot vezetett be az örökbefogadás terén, amely mélyen érinti az örökbe fogadó szülők érdekeit is. Az örökbefogadás létrejöttét, az örökbe fogadó szülő alkalmasságát, felkészítését érintő változások is azt a célt szolgálják, hogy az örökbefogadás minél teljesebben garantálja a gyermek legfőbb érdekét és minimalizálja az örökbefogadás felbontását. A Gyvt. rögzíti azt is, hogy a gyermeknek joga van származása, vér szerinti családja megismeréséhez, melynek garanciáit a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) szabályai teremtik meg, figyelemmel valamennyi érintett érdekére.

Az örökbefogadási eljárások során alapvető cél az örökbe fogadható gyermekek számára a lehető legrövidebb időn belül megtalálni a megfelelő örökbe fogadó szülőket.

³ Ptk. 4:129. §.

Ennek elősegítésére, továbbá a gyermekek hazai örökbefogadásának gyorsítására, a külföldi örökbefogadásuk jogi megalapozottsága érdekében került kialakításra az örökbefogadást segítő Egységes Örökbefogadási Nyilvántartás, amely a megyei, fővárosi (területi gyermekvédelmi szakszolgálat által a titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), az országos (országos örökbefogadást elősegítő szerv által a titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), valamint a nemzetközi szint (nemzetközi örökbefogadási ügyben eljáró központi hatóság által csak a nevelésbe vett gyermek örökbefogadásának elősegítése) együttműködését jelenti.⁴ A Gyvt.-t módosító 2019. évi CXXVI. törvény alapján a gyermekvédelmi szakellátási feladatok adminisztrációja fokozatosan átkerült a „Gyermekeink védelmében” elnevezésű informatikai rendszer (GYVR) keretei közé, melynek kapcsán digitalizálásra került az Egységes Örökbefogadási Nyilvántartási Rendszer is (ÖFR). A gyermekjóléti és a gyermekvédelmi ágazatban a GYVR bevezetésével a XXI. századi követelményeknek megfelelő informatikai háttértámogatás került kialakításra a szakmai adminisztráció elősegítése céljából.

Az örökbefogadás alapvető szabályait a CSJK szabályozza. Az állam azzal segíti a rokoni kapcsolat kialakítását, hogy meghatározza az örökbefogadás létrejöttének jogi feltételeit, a tartalmát adó joghatásokat, illetve meghatározza a célját betölteni nem tudó örökbefogadás megszüntésének feltételeit.

Az örökbefogadásra irányuló eljárás fő szabály szerint a területi gyermekvédelmi szolgálatok (a továbbiakban: TEGYESZ), a működési engedéllyel rendelkező közhasznú civil szervezetek és a gyámhatóságok összehangolt, egymást kiegészítő tevékenységére épül. Az örökbe fogadni szándékozók az alkalmasságuk megállapítását érintő megelőző eljárást az Országos Gyermekvédelmi Szakszolgálat (a továbbiakban: OGYSZ) tartózkodási helyük szerinti megyei, fővárosi TEGYESZ-nél indíthatják el, függetlenül attól, hogy nyíltan vagy titkosan kívánnak örökbe fogadni, kivéve, ha a CSJK szabályai szerint az alkalmasságukat egy konkrét gyermek örökbefogadása iránti eljárásban kell a gyámhatóságnak megállapítani pl. rokoni vagy házastársi örökbefogadás esetében.⁵ A Magyar Pszichológiai Társaság Tesztbizottsága által elfogadott pszichológiai teszt-használat irányelv 2016. január 1-jén lépett hatályba. Az irányelvek a pszichológiai vizsgálo- és mérőeljárások, azaz a tesztek használatát szabályozza: milyen típusú tesztek, milyen feltételek mellett, milyen célra, milyen végzettséggel, illetve képzettséggel és előzetes gyakorlattal használhatók pl. az örökbe fogadni szándékozók alkalmasságának megállapítása kapcsán.⁶

4 Deli, Lantai, 2013, 45–47. o.

5 Ptk. 4:122. § (2) bek.

6 MPT Tesztirányelv, 2018.

Az örökbefogadás kötelező közvetítésének és utánkövetésének bevezetése miatt a TEGYESZ mellett fontos szerepet kapnak a működési engedéllyel rendelkező nyílt örökbefogadást elősegítő közhasznú szervezetek is. Az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet szerint feladatkörükbe tartozik az is, hogy krízistanácsadást nyújtanak a válsághelyzetben lévő – különösen a várandósságát eltitkolni szándékozó – várandós anya és vér szerinti szülő számára; a gyermek nyílt örökbefogadásának elősegítése érdekében a gyermek számára alkalmas örökbe fogadó szülőt javasolnak a vér szerinti szülőnek, valamint előkészítik a vér szerinti szülőnek az örökbe fogadni szándékozó személlyel való találkozását.

Az örökbefogadás a megyei, fővárosi kormányhivatal mint kijelölt gyámhatóság engedélyével jön létre, ezért a hatóság a gyermek érdekében általános ellenőrzési jogot (hatáskört) kap az örökbefogadás létrejötté és utánkövetése kapcsán. Az örökbefogadás engedélyezése – valamint a kölcsönös kérelemre történő felbontása – iránti eljárás közigazgatási eljárás. Az örökbefogadás joghatásai a gyámhatósági határozat véglegessé válásával következnek be.

A bíróság feladat- és hatáskörébe tartozik az örökbefogadás egyoldalú kérelemre történő felbontása. A bíróság az örökbefogadást akkor bontja fel, ha akár az örökbefogadó, akár az örökbefogadott olyan magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik fél számára elviselhetetlenné vált, ezáltal az örökbefogadás célját nem tölti be.⁷ Az örökbefogadás felbontására irányuló eljárási szabályokat a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. tv. (a továbbiakban: Pp.) XXXVI. fejezete rendezi, amely már tartalmazza az örökbefogadás felbontása iránt indított perek különös szabályait is, így 2018. január 1-jével ezekre a perekre is kiterjednek és alkalmazandók a személyi állapottal kapcsolatos perek közös, az általánostól eltérő szabályai.

2. Az örökbefogadás célja, a gyermek érdeke

2.1. Az örökbefogadás célja

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az örökbefogadás nem csak jogi kérdés, hiszen fontos szerepet játszanak benne más, nem jogi tényezők is, így különösen az

⁷ Ptk. 4:139. § (1) bek.

örökbe fogadni szándékozó és az örökbefogadásra váró gyermek érdeke, személyisége, a köztük kialakítható, jövőbeli családi kapcsolat, az örökbefogadás motivációja.⁸

A CSJK az örökbefogadás céljaként a rokoni (családi) kapcsolatot és a családi nevelést emelte ki mint két fontos tartalmi elemet. Az örökbefogadás célját jogi eszközök biztosítják. Az állam azzal segíti a rokoni kapcsolat kialakítását, hogy meghatározza az örökbefogadás létrejöttének jogi feltételeit, a tartalmát adó joghatásokat, illetve meghatározza a célját betölteni nem tudó örökbefogadás megszüntetésének feltételeit.

A családi kapcsolat létrejöttének formája az örökbefogadó rokonsága és az örökbefogadott és annak leszármazói között teljes rokoni kapcsolatok létrehozása. A rokoni kapcsolat létesítése célja és egyúttal eszköze is az örökbefogadásnak, hiszen a CSJK ezt a kapcsolatot a harmonikus, kiegyensúlyozott légkörű családi közösségben való nevelés érdekében hozza létre, amely a gyermek számára a legkedvezőbb. Ha pedig a rokoni kapcsolat egyben eszköz is, azt kell elérni, hogy ez a kapcsolat minél erősebb, minél szilárdabb legyen. A családi kapcsolat erősítésének vannak jogi és nem jogi eszközei. A jog az örökbefogadás tartalmának kialakításával erősíti a szülő-gyermek kapcsolatot és a rokoni kapcsolatokat.⁹

Az örökbefogadás célja kettős, azonban célja árnyaltabb azoknál a gyerekeknél, akiket a gyámhatóság hatósági intézkedéssel (pl. nevelésbe vétellel) kiemel a vér szerinti családjukból, majd ezt követően örökbefogadással válnak a családon kívül álló személyek családtagjává, mint azoknál a gyerekeknél, akik rokoni, házastársi örökbefogadással kerülnek egy teljesebb családba. Nagykorú gyermek tekintetében már nem beszélhetünk családi nevelésről, ezért a CSJK szerint csak kiskorú gyermeket lehet örökbe fogadni.¹⁰

Az örökbefogadás céljának több szempontból is jelentősége van. Egyrészt a gyámhatóság az örökbefogadást csak akkor engedélyezheti, ha az örökbefogadás a gyermek érdekében áll, vagyis célja megvalósul,¹¹ másrészt a gyámhatóság kiskorú örökbefogadott esetében akkor bontja fel, ha a bontás a gyermek érdekében áll, vagyis ha az örökbefogadás célját már nem tölti be.¹² A CSJK annyiban tér el a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) szabályaitól, hogy sem az örökbefogadás engedélyezésénél, sem az örökbefogadás felbontásánál már nem szempont a „közérdek sérelme”, illetve annak vizsgálata, mert egyrészt a közérdeket és a gyermek érdekét nem indokolt így különválasztani, másrészt ilyen esetekben az a közérdek, hogy a kiskorú gyermek legfőbb érdeke érvényesüljön.

8 Lápossy, Tasi, 2018, 16. o.

9 Katonáné Pehr, 2021a, 255. o.

10 Katonáné Pehr, 2021b, 170. o.

11 Ptk. 4:120. § (5) bek.

12 Ptk. 4:138. § (2) bek.

2.2. A gyermek legfőbb érdeke

A Gyermekjogi Egyezmény a gyermek „mindenekfelett álló érdeke” kifejezést használja, ugyanakkor a „the child’s best interest” alapelv értelmezése sok jogtudós között vitára adott okot. Az Egyezmény 21. cikke az örökbefogadásról rendelkezik: „the best interests of the child shall be the paramount consideration” – vagyis a gyermek legfőbb érdeke az örökbefogadás során minden más érdeket meg kell hogy előzzön, mert annak kell a legfőbb szempontnak lenni. Az Egyezmény ebben a rendelkezésben fogalmaz a legerőteljesebben a legfőbb érdek figyelembevétele vonatkozásában.¹³ Azt, hogy mit is jelent ez az elvárás a jogalkalmazók, a gyámhatóságok számára, az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága által elfogadott 14. számú Átfogó Kommentár tölti ki tartalommal, amely szerint a gyermek „legfőbb érdeke” három elemből áll. Egyrészt a gyermek alanyi joga arra, hogy az ő legfőbb érdekét elsődleges szempontként értékeljék. Ez a jog a részes államokra vonatkozó kötelezettséget tartalmaz, amely közvetlenül alkalmazandó és a bíróságon is számonkérhető. Másodsor alapvető értelmezési alapelv, vagyis ha egy jogi rendelkezés többféleképpen is értelmezhető, azt a jogértelmezést kell alapul venni, amely a leghatékonyabban szolgálja majd a gyermek legfőbb érdekét. Harmadszor eljárási szabály is, mivel a gyermeket érintő döntéshozatali folyamatban értékelni kell a döntésnek az érintett gyermekre gyakorolt lehetséges negatív és pozitív hatásait, amelyet a bíróság vagy a hatóság döntésének indokolásában részletesen kifejtteni szükséges. A CSJK-ban rögzített családjogi alapelv nem a gyermek „mindenekfelett álló” érdekét fogalmazza meg, hanem a gyermek érdekének és jogainak fokozott védelméről szól.¹⁴ Az örökbefogadási eljárás során a gyámhatóságnak azt kell bizonyítania, hogy a gyermek hosszú távú érdekeit az eljárásban megvizsgálta, és azokat elsődleges szempontként figyelembe is vette mind az örökbe fogadni szándékozók alkalmassága, mind az örökbefogadás engedélyezése során.

Az érdekek közvetlenül járulnak hozzá az örökbefogadás céljának érvényesüléséhez, a családi kapcsolat kialakulását erősíthetik vagy megakadályozhatják. Az örökbefogadás engedélyezésénél is érvényesülő családjogi alapelv „az érdekek összhangjának” az elve.¹⁵ Azt az elvárást, hogy az örökbefogadás során törekedni kell a gyermek nevelésében kívánatos folyamatosságra, különös tekintettel a gyermek családi kapcsolataira, nemzetiségére, vallására, anyanyelvére és kulturális gyökereire, szintén fontos elvi tételként kell értékelni. A gyermek múltja szorosan hozzátartozik a jelenéhez, és

¹³ Nyitray, 2012, 204. o.

¹⁴ Barzó, 2017, 46. o.

¹⁵ Ptk. 4:1. § (2) bek.

az életút folytonosságának megélése az egészséges személyiségű felnőtté érés alapfeltétele. A gyermeknek a származás sok esetben a kultúrához való tartozást, a hagyományokba való beilleszkedést, a lét folyamatosságának fenntartását, azaz identitásának biztos alapját jelenti. Identitásunk tehát származásunk ismeretének folyamatosságát igényli,¹⁶ amit jól segíthetnek az ún. „élettörténeti könyvek” hazánkban is.

3. Az örökbefogadó személye és alkalmassága

A gyermek legfőbb érdeke mellett azt is figyelembe kell venni, hogy az örökbefogadási eljárás nem hivatalból, hanem a felek, ezen belül is elsősorban az örökbe fogadni kívánó személyek kezdeményezésére indul, vagyis az örökbefogadónak is érdeke fűződik az eljárás megindításához. Az örökbefogadónak a gyermekre vonatkozó reális kívánsága előmozdíthatja az örökbefogadás céljának érvényesülését, a szülő-gyermek kapcsolat kialakítását.¹⁷

A sikeres örökbefogadás elsősorban az örökbe fogadni szándékozók alkalmassági vizsgálatán, kiválasztásán, felkészítésén, valamint az örökbe fogadó család gondozásának, utókövetésének szakmai minőségén alapszik.¹⁸ A korábbiakhoz hasonlóan az örökbefogadás személyi feltételeit a CSJK is részben az örökbefogadó, részben az örökbefogadott oldaláról határozza meg. Ezek a feltételek egyben az örökbefogadás engedélyezésére irányuló eljárásban és az örökbefogadást megelőző eljárásban kizáró okként is szerepelnek, mert a feltételek hiányában a gyámhatóságnak az örökbefogadás iránti kérelmet el kell utasítania.

3.1. Pozitív feltételek

A Gyvt. 1997. évi elfogadásáig a Csjt. az örökbefogadó oldalán csak a legsúlyosabb hiányosságokat jelölte meg kizáró okként, és nem állapított meg olyan konkrét szabályt, hogy az örökbefogadó csak olyan személy lehet, aki személyében és körülményeiben alkalmas a gyermek örökbefogadására és az ezzel járó jogok és kötelezettségek ellátására. Ezek a feltételek az engedélyezett örökbefogadás „állandóságát” kívánják biztosítani a gyermek legfőbb érdekében.¹⁹

16 Ptk. 4:120. § (3) bek.

17 Katonáné Pehr, 2020, 8. o.

18 Both, Kuslits, 2019, 107. o.

19 Katonáné Pehr, 2018, [24].

A gyermek érdekében a CSJK a Csjt.-ben már meghatározott feltételeket részben megtartotta, részben módosította vagy további feltételeket határozott meg. Sem az örökbe fogadható, sem az örökbe fogadó személynél a magyar állampolgárság nem kritérium. Az örökbefogadó nagykorúsága és cselekvőképessége, valamint személyiségéhez és körülményeihez mért alkalmassága azonban változatlan feltételek. A CSJK a minimális és maximális korkülönbség, vagyis a legalább tizenhat év, legfeljebb negyvenöt év korkülönbség változatlansága mellett az örökbefogadási korhatárt felemelte, vagyis az örökbefogadó csak a 25. életévét betöltött, cselekvőképes személy lehet. A CSJK 2020. évi módosítása²⁰ óta a három év feletti gyermek örökbefogadása iránti kérelem esetén az örökbefogadás a gyermek érdekében abban az esetben is engedélyezhető, ha az örökbe fogadó szülő és a gyermek között legfeljebb 50 év a korkülönbség. A maximális korkülönbség mértékének meghatározása azt szolgálja, hogy a leendő örökbefogadó rugalmasan tudja kezelni a gyermek életkori (pl. dackorszaki, kamaszkori) sajátosságából adódó nehézségeket, a gyermeket hosszú távon fel tudja nevelni, sőt nagykorúsága után is segítője lehessen.

A megyei, fővárosi kormányhivatal mint kijelölt gyámhivatal az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelem benyújtásakor vizsgálja az örökbefogadó életkorát, valamint az örökbefogadó és az örökbe fogadandó gyermek életkora közötti különbséget.

Fontos hangsúlyozni azt is, hogy az örökbe fogadó szülőknél mindig fel kell mérniük, kit tudnak elfogadni, és kit nem. Az önismeret az egyik kulcsa a sikeres örökbefogadásnak, melyhez hatékony segítséget tud adni az örökbefogadók önkéntesen igénybe vehető, felkészítő tanfolyama. Sajnálatos módon 2020. szeptember 1-jével a kötelező 40 órás tanfolyam (oktatás és kiscsoportos foglalkozás) sikeres elvégzése már nem szerepel alkalmassági feltételként, így csak az örökbefogadás előtti tanácsadáson történő részvétel marad kötelező. Ez a változás álláspontunk szerint nem szolgálja a gyermek legjobb érdekét, nem gyorsítja fel az érintettek egymásra találását, ugyanakkor az örökbefogadások során felmerülő problémák gyakoriságát és súlyosságát, végső soron a felbontásának esélyét erősen megnövelheti.²¹

A kötelező tanácsadás célja, hogy az örökbe fogadni szándékozók felmérjék, milyen konfliktusokat okozhat a gyermek családjukba kerülése, milyen feladatokat kell felvállalniuk, illetve a tanácsadást végző szakember megismerje az örökbe fogadni szándékozók motivációit, valamint jelenlegi és virtuális családstruktúrájukat, megalapozott döntést tudjon hozni arról, hogy alkalmasak-e az örökbefogadásra.

20 A 2020. évi CLXV. törvénnyel bevezetett módosítás.

21 Katonáné Pehr, 2020, 6. o.

Az önkéntesen elvégezhető tanfolyam célja, hogy a résztvevők megismerjék az örökbe fogadás társadalmi és jogi hátterét, a gyermekek speciális helyzetével és az örökbe fogadással együtt járó konfliktusok kezelésének módját. A felkészítő tanfolyam nagyon fontos a jelentkezők szemléletformálásában, önmaguk megismerésében, a gyermek érkezésére való felkészülésben, továbbá az azzal való szembesülésben, hogy a gyermekek sok traumát, veszteséget éltek át, kötődési és lelki nehézségei vannak. A jogilag örökbe adható gyermekek jelentős hányada ugyanis idősebb, vélhetően roma származású, egészségi vagy fejlődési problémákkal küzd. A tanfolyam iránymutatást ad ahhoz is, hogy mely életkorban és hogyan beszéljenek a gyermekkel az örökbe fogadás tényéről, a gyermek korábbi életútjáról. A tanfolyam hatására az is előfordulhat, hogy a jelentkezők módosítják a gyermekkel kapcsolatos eredeti elképzeléseiket.²²

Az örökbe fogadók szülői feladatokra való tudatos felkészülése nem lehet az állam által opcionálisként felkínált lehetőség. Ugyanakkor a TEGYESZ és a gyámhatóság kötelező feladatává vált, hogy tájékoztassa az alkalmas örökbe fogadni szándékozókat, arról, hogy térítésmentesen elvégezhetik a felkészítő tanfolyamot.²³ A kötelező tájékoztatások ellenére a választhatóság miatt fennáll a veszélye annak, hogy éppen azok nem fognak részt venni a tanfolyamokon, akik a leginkább tájékozatlanok, akiknek a legnagyobb szükségük volna a szemléletváltásra.

3.2. Kizáró okok

Nem fogadhat örökbe, aki szülői felügyelet megszüntetését kimondó jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll, vagy közügyektől eltiltást kimondó jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll, illetve akinek gyermekét nevelésbe vették. A szülői felügyeleti jog bírói úton való megszüntetésének csak súlyosan felróható szülői magatartás esetén van helye,²⁴ amely döntéssel méltatlanná válik más gyermek nevelésére is. A közügyektől eltiltásnak a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) szerinti feltétele a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása. Ezen körülmény fennállása esetén mérlegelni kell, hogy az elkövető méltatlan-e a közügyekben való részvételre. A közügyektől eltiltás legrövidebb tartama egy év, leghosszabb tartama tíz év.

Egy gyermek nevelésbe vételére akkor kerül sor, ha a gyermek számára családba fogadó gyám rendelésére nem kerülhet sor, és a gyermek fejlődését családi környezete

²² Uo.

²³ Gyer. 39. § (2b) bek.

²⁴ Ptk. 4:191. §.

veszélyezteteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembe vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható, vagy a szülő vagy mindkét szülő szülői felügyeleti jogának megszüntetése iránt a gyámhatóság pert indított, vagy a szülő vagy mindkét szülő szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, vagy a szülő vagy mindkét szülő elhalálozott, vagy a gyermeknek más okból nincs szülői felügyeletet gyakorló szülője, valamint ha a gyermek ideiglenes hatállyal nem helyezhető el a leendő örökbe fogadó szülőnél, a gyermek ismeretlen szülőktől származik, vagy a szülő gyermeke örökbefogadásához az örökbefogadó személyének és személyi adatainak ismerete nélkül tett hozzájáruló nyilatkozatot.²⁵

3.3. Alkalmasság megállapítása házastársi, illetve egyedül örökbe fogadni szándékozó esetén

Az örökbefogadásra való alkalmasság megállapítására irányuló eljárás a Csjt. 1997. évi módosítása óta – főszabály szerint – elvállik egy konkrét gyermek örökbefogadásának engedélyezésére irányuló eljárástól. Azonban a rokonok, a szülő házastársa, a gyermeket a szülő hozzájárulásával legalább egy éve folyamatosan a saját háztartásában nevelő, örökbe fogadni szándékozó személy és a nemzetközi örökbefogadás esetén az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmasságát a gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás során állapítja meg, tehát nem az előzetes eljárás keretében.²⁶ Ezt a szabályt kell alkalmazni azon személy alkalmasságának megállapítására is, aki, mint gyermekvédelmi nevelőszülő, a gyámhivatal határozata alapján a nála elhelyezett gyermeket ellenszolgáltatás ellenében saját háztartásában neveli. Ekkor az ügyfél a konkrét engedélyezési eljárás során nyújtja be a gyámhatósághoz az örökbefogadási alkalmasságára vonatkozó szakértői véleményeket is. Mindez azt erősíti meg, hogy a jogalkotó a gyermek érdekében nem mond le az örökbe fogadni szándékozó személyek alkalmasságának vizsgálatáról egyik esetben sem.²⁷

Az alkalmasság megállapításához szükséges előzetes eljárás és felkészítés módja, annak kötelező jellege tekintetében a CSJK nyitva hagyja az élethez igazodó, rugalmas változtatás jövőbeli lehetőségét. Ezért annak rögzítése mellett, hogy az örökbefogadásra való alkalmasságot a gyámhatóság állapítja meg, az előzetes eljárásnak és a felkészítés módjának szabályozását külön jogszabályra, azaz a Gyer. 38–39. §-aira utalja.

25 Gyvt. 78. § (1) bek.

26 Ptk. 4:122. § (2) bek.

27 Katonáné Pehr, 2018, [32].

A leendő örökbefogadók személyével kapcsolatos szakvéleményezés messzemenően gyermekvédelmi funkciót tölt be, hiszen az örökbefogadók személyiségének megismerésén keresztül lehet következtetni az örökbefogadás tartósságának megalapozására. Az örökbefogadókkal való foglalkozás komplex család gondozási feladat.²⁸

A TEGYESZ által felkért házi orvosnak vagy szakorvosnak arra kell választ adnia, hogy az örökbe fogadni kívánó személy nem szenved-e a gyermek megfelelő ellátását is korlátozó testi, érzékszervi, értelmi fogyatékoságban, alkohol- vagy kábítószer-függőségben, súlyos pszichotikus zavarban, illetve olyan betegségben, amely miatt – akár időszakosan is – akadályozott a gyermekről való gondoskodás, illetve amely a gyermek fejlődését veszélyezteti. Az örökbe fogadni szándékozó személy pszichikai alkalmasságának vizsgálata során a TEGYESZ feltárja, hogy az örökbefogadási szándék motivációja, a család élethelyzete, az örökbe fogadni szándékozó személy életkora és személyisége, a gyermek nevelésével kapcsolatos elképzelése előreláthatólag biztosítja-e az örökbe fogadandó gyermek harmonikus fejlődését, felnevelését. A TEGYESZ örökbefogadási tanácsadója az örökbe fogadni szándékozó személy lakóhelyének felkeresése során, a helyszínen tájékozódik arról, hogy a lakókörnyezet, illetve a családi és lakás-körülmények alkalmasak-e gyermek örökbefogadására, lehetőség szerint az együtt élő családtagok véleményét is ki kell kérnie.

A TEGYESZ az örökbe fogadni szándékozó(k) kérelmét, az elvégzett pszichológiai vizsgálat eredményét, az egészségügyi alkalmasságra vonatkozó házi orvosi igazolást, az örökbefogadás előtti tanácsadás elvégzését igazoló iratot, a környezettanulmányt, valamint javaslatát döntésre elküldi a gyámhatóságnak. A TEGYESZ konkrét javaslatot tesz arra vonatkozóan, hogy az örökbe fogadni szándékozó házaspár vagy egyedüli személy milyen életkorú, milyen egészségi állapotú, illetve hogy egy gyermek vagy testvérek örökbefogadására is alkalmas-e. A gyámhatóság is arról dönt a határozatában, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy hány és milyen korú gyermek örökbefogadására alkalmas, továbbá alkalmas-e testvérek, illetve egészségi problémával küzdő gyermek örökbefogadására.²⁹

2021. március 1-jétől főszabályként gyermeket csak házastársak fogadhatnak örökbe. Ez alól kivétel a rokon és a szülő házastársa általi örökbefogadás, valamint, különös méltánylást érdemlő esetben, a miniszteri jóváhagyással alkalmassá nyilvánított, egyedül örökbe fogadni szándékozó személy általi örökbefogadás. A CSJK nem tiltja az egyedülálló általi örökbefogadást, de engedélyhez köti azt, továbbá kifejezetten előnyben részesíti a házastársak általi örökbefogadást, vagyis nagy jelentőséget

28 Katonáné Pehr, 2021b, 176. o.

29 Gyer. 39. § (5)–(6) és (8) bek.

tulajdonít az örökbe fogadni szándékozók családi állapotának. Mindezt segítve és támogatva számos speciális szabályt is megfogalmaz, többek között kivételt enged számukra az általános rendelkezésekhez képest a korhatár és korkülönbség, valamint az előzetes eljárás tekintetében. Hazánkban a közös gyermekké fogadás mint az örökbefogadás egyik speciális esete csak a házastársak számára megengedett, élettársak számára nem, ezért a Ptk. 4:123. § (2) bekezdése rögzíti azt is, hogy az örökbe fogadott gyermeket az örökbefogadás fennállása alatt csak az örökbefogadó házastársa fogadhatja örökbe. A gyermek legfőbb érdekét azonban az szolgálja, ha mindkét őt nevelő szülőhöz jogi kapcsolat fűzi.³⁰ A közös gyermekként történő örökbefogadás esetén a CSJK-ban meghatározott életkornak és korkülönbségnek az egyik örökbefogadó tekintetében kell fennállnia. Házasságban élők általi örökbefogadás esetén a fiatalabb házastárs életkorát kell alapul venni. Ha a házastársak testvéreket fogadnak örökbe, az idősebb gyermek életkorát kell figyelembe venni, amely elősegítheti a testvérek együttes elhelyezését.

A gyakorlatban, ha a TEGYESZ az egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságának megállapítására tett javaslatot, és a gyámhatóság azzal egyetért, az iratokat a javaslatával együtt a kijelölt gyámhivatal útján megküldi a gyermek- és ifjúsáspolitikáért felelős miniszternek. Ha a TEGYESZ az egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmatlanságának megállapítására tett javaslatot, és azzal a gyámhatóság egyetért, alkalmatlanságot megállapító döntést hoz. A gyermek- és ifjúsáspolitikáért felelős miniszter a megküldött iratok alapján, az azok beérkezésétől számított 15 napon belül nyilatkozik arról, hogy hozzájárul-e az egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságának megállapításához, mérlegelve az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdését. A gyámhivatal akkor állapíthatja meg az egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságát, ha ahhoz a gyermek- és ifjúsáspolitikáért felelős miniszter hozzájárult.

A gyámhivatal alkalmasságot megállapító határozata annak véglegessé válásától számított három évig hatályos, ami egy évvel meghosszabbítható. Alkalmatlanság megállapítása esetén új eljárás a határozat véglegessé válásától számított egy éven belül nem indítható, kivéve, ha az eljárás során az örökbe fogadni szándékozó személy a körülményei tekintetében nem a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatott, ebben az esetben három éven belül nem indítható új alkalmasság megállapítása iránti eljárás. Ha az örökbe fogadni szándékozó házaspár vagy személy családi állapotában, személyi és életkörülményeiben (örökbefogadás, saját gyermek születése, házasságkötés, válás, költözés stb.), illetve az örökbe fogadandó gyermekre vonatkozó elképzeléseiben

30 Barzó, 2017, 326–327. o.

változás következik be, a TEGYESZ elvégzi a változások által érintett újabb vizsgálatokat, a gyámhivatal pedig határozattal dönt a felülvizsgálat eredményéről.

Ha az örökbe fogadó szülő újabb gyermek örökbefogadására nyújt be kérelmet, az alkalmassági vizsgálata csak a korábbi vizsgálat során tapasztalt körülményekben bekövetkezett változásokra terjed ki. Az újabb alkalmassági vizsgálat során az örökbefogadás előtti tanácsadás ismételt elvégzésétől el kell tekinteni. A gyermek testvérét, féltestvérét korábban örökbe fogadó szülő a kiválasztás során pedig elsőbbséget élvez, ha az örökbefogadásra alkalmas.

A három-négy éves várakozási idő alatt a TEGYESZ – a várakozási sorrend figyelembevételével – folyamatosan keresi az örökbe fogadható gyermekek számára a legmegfelelőbb, örökbefogadásra várakozó szülőket. A várakozási időt jelentősen befolyásolják a gyermekkel kapcsolatos elképzelések, minél elfogadóbbak a jelentkezők a gyermek korát, egészségi állapotát illetően, valószínűleg annál előbb fognak örökbe fogadni. A TEGYESZ a várakozási idő alatt félévente felkeresi az örökbe fogadni szándékozót és tájékoztatja kérelme teljesülésének esélyeiről.

4. Az örökbe fogadható gyermek

4.1. A kiskorú gyermek

A CSJK az örökbefogadott oldalán csak egy feltételt határoz meg, hogy kiskorúnak kell lennie, vagyis 18 év alatti gyermeknek, amely feltétel összhangban áll az örökbefogadás céljával, a családi nevelés biztosításával. Örökbe lehet fogadni tehát a nemrégiben megszületett csecsemőt és a nagykorúság előtt álló gyermeket is. Nyilván az örökbefogadás hatályát nem érinti az sem, ha az engedélyező határozat az örökbefogadott nagykorúvá válását követően válik véglegessé. Bár a CSJK a kiskorúságon kívül más feltételt nem állapít meg, mégis fontos, hogy a gyámhatóság vizsgálja a gyermek egészségi állapotát, fejlődését befolyásoló betegségeit, személyiségével kapcsolatos körülményeket. Az örökbefogadási gyakorlat ugyanis egyértelműen mutatja, hogy az örökbeadás hazai lehetősége jellemzően csak egészséges kiskorú gyermekek tekintetében áll fenn, és kivételes az az eset, amikor testileg vagy szellemileg sérült, vagy nyolc év feletti életkorú gyermek is örökbe adható.³¹ Erre tekintettel idősebb gyermekek örökbefogadását számos juttatás segíti. A kétévesnél idősebb gyermeket örökbefogadók korábban csak a

31 Neményi, Takács, 2015, 76. o.

gyest tudták igénybe venni (összege bruttó 28 500 forint). 2020. január 1-től az 1997. évi LXXXIII. törvény módosításával bevezetésre került az örökbefogadói díj, ami anyagilag kedvezőbb helyzetbe hozza a nagyobb gyermeket örökbefogadókat, és a gyermek nevelésbe vételének napjától számított 168. napig jár.

A gyámhatóság az örökbefogadási kérelem elbírálása, illetve a gyermek kötelező gondozásba való kihelyezése előtt beszerzi a háziiorvosi, szakorvosi igazolást a gyermek egészségi állapotáról, fejlődését befolyásoló betegségekről, valamint a gyermek családi hátterére vonatkozó dokumentumokat és a háromévesnél idősebb gyermek esetén a személyiségére vonatkozó szakvéleményt, szakmai véleményt. A gyermekvédelmi gondoskodásban élő nevelésbe vett gyermekekre vonatkozó szakvéleményt, szakmai véleményt a gyámhatóság a TEGYESZ-től kéri be, aki a gyermekvédelmi gyám útján szerzi be a gyámsága alá tartozó gyermek, illetve az örökbefogadási tanácsadó útján a gyermekvédelmi gyámság alá nem tartozó gyermek egészségi és személyiségállapotára, valamint a családi hátterére vonatkozó összes szakvéleményét, szakmai véleményét és egyéb dokumentumot. A gyermek egészségi és neveltségi állapotáról az örökbe fogadni szándékozókot tájékoztatni kell.

4.2. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánított kiskorú gyermek

A hazai gyakorlatban a gyámhatóság által nevelésbe vett, valamint az örökbe fogadhatóvá nyilvánított gyermekek örökbefogadása mellett az örökbefogadások igen nagy száma rokonai vagy házastársi örökbefogadás. Arról, hogy mikor szükséges és mikor nem a vér szerinti szülő hozzájárulása az örökbefogadáshoz, a Ptk. 4:125–4:127. §-aiban rendelkezik. Logikailag idetartozik az az eset, amikor a szülő hozzájárulására azért nincs szükség, mert a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermeket örökbe fogadhatónak nyilvánította. Az örökbe fogadhatónak nyilvánítás jogintézménye képes egyensúlyt teremteni a gyermek családban nevelkedéséhez fűződő érdek és a között az érdek között, hogy a vér szerinti szülő hozzájárulásának hiányában az örökbefogadásra valóban indokolt esetben kerülhessen sor.³² Ugyanakkor azzal, hogy a jogalkotó 2020. szeptember 1-jével az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás érvényességi idejét két évről négy évre emeli, ami indokolt esetben további két évvel meghosszabbítható, álláspontunk szerint a gyermek családban nevelkedéséhez fűződő jogát erősen korlátozza.

Az örökbe fogadhatónak nyilvánítás iránti eljárás során a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermek örökbefogadását akkor segíti elő, ha a gyermek életkora, egészségi állapota

³² Katonáné Pehr, 2021a, 278. o.

és egyéb körülményei alapján örökbefogadására – a TEGYESZ-nek és az országos örökbefogadást elősegítő szervnek a Gyvt. 141/F. § (2) bekezdése szerinti tájékoztatása alapján – reális esély van. A 2020. szeptember 1-jével megváltozott CSJK-szabályok szerint a gyámhatóság a nevelőszülőnél vagy gyermekotthonba történő ideiglenes hatályú elhelyezés esetén is figyelmezteti a szülőt a Ptk. 4:214. § (1) bekezdés a) pontja szerinti örökbe fogadhatóvá nyilvánítás jogkövetkezményére. Az ideiglenes hatályú elhelyezés időtartama ugyanis beszámít az örökbe fogadhatóvá nyilvánításhoz szükséges időtartamba, melyet a gyermek családjából történt kiemelésének kezdő időpontjától kell számítani. A gyermek súlyos veszélyeztetettségét, ellátatlanságát, felügyelet nélkül maradását orvosló ideiglenes hatályú elhelyezés a gyermek kapcsolattartása tekintetében igen érzékeny időszakává vált, hiszen az új rendelkezések szerint a szülő önhibájából kialakult gyermek-szülő kapcsolattartás teljes hiánya esetén az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételeként előírt korábbi fél éves időtartam három hónapra, a rendszertelen gyermek-szülő kapcsolattartás esetében egy évről nyolc hónapra csökkent, feltéve, ha a szülő felróható magatartása miatt életvitelén, körülményein nem változtat, és emiatt a nevelésbe vétel nem szüntethető meg. Fennáll az önhiba, ha a szülő felróható életmódja miatt mulasztotta el a gyermeke rendszeres látogatását.

Ugyancsak örökbe fogadhatóvá nyilvánítható a nevelésbe vett gyermek, ha a szülő lakó- és tartózkodási helyét az új lakó- és tartózkodási helyének hátrahagyása nélkül megváltoztatja, és az annak felderítésére irányuló intézkedések három hónapon belül nem vezetnek eredményre.³³

Az örökbe fogadhatónak nyilvánítás kérdésében a gyámhatóság köteles soron kívül eljárni. Az eljárás során a gyámhatóságnak információkat kell szereznie a gyermek szüleinek életkörülményeiről, a családgondozás tapasztalatairól, a szülő-gyermek kapcsolattartás alakulásáról, valamint a nevelésbe vett gyermek elhelyezési tervében foglaltak teljesüléséről.

5. Az örökbefogadás formái

A nyílt és a titkos örökbefogadás megkülönböztetése régóta jelen van a családjog területén, azzal, hogy a titkos örökbefogadás jogszabályban meghatározott fogalma a Csjt. 1974. évi novellisztikus módosítása óta sokat változott, illetve 1990-ben a titkos

³³ Ptk. 4:124. § (1)–(2) bek.

örökbefogadás fogalmát az örökbe fogadhatóvá nyilvánított, illetve 2005-ben az inkubátorban elhelyezett újszülött örökbefogadásával bővítette.³⁴

Mind a titkos, mind a nyílt örökbefogadás esetén – a házastársi és rokoni örökbefogadás kivételével – az örökbe fogadni szándékozó személyeknek az alkalmasságukat megállapító gyámhivatali határozattal kell rendelkezniük.

5.1. Nyílt és titkos örökbefogadás

A szülői hozzájárulás tekintetében a CSJK különbséget tesz nyílt és titkos örökbefogadás között azzal, hogy mindkettőre egyértelmű meghatározást ad, és az eljárás egységesítése érdekében számos különbséget megszüntetett közöttük. Így többek között az örökbefogadás családjogi joghatásait illetően nincs különbség a kétféle örökbefogadás között, továbbá a gyermek származását mindkét formánál nyílttá kell tenni.

Nyílt az örökbefogadás, ha az örökbe fogadni szándékozó személy és a vér szerinti szülő ismeri egymást, és a vér szerinti szülő e meghatározott személy tekintetében járul hozzá gyermeke örökbefogadásához. Az örökbe fogadni szándékozók és a vér szerinti szülők vagy a gyermek törvényes képviselője egymásra tekintettel teszik meg a jognyilatkozataikat. A nyílt örökbefogadásnak két formája ismeretes, az ún. házastársi és rokoni örökbefogadás, valamint az örökbefogadást elősegítő közhasznú szervezetek, illetve a TEGYESZ közvetítésével létrejött, harmadik, idegen személy általi örökbefogadás.

Az örökbefogadást elősegítő közhasznú szervezetek szolgáltatásai kizárólag a Magyarországon élő, magyar állampolgárságú vér szerinti szülő és örökbe fogadni szándékozó személy közötti nyílt örökbefogadás létrehozására irányulhatnak. A szolgáltatás nem terjedhet ki a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő nevelésbe vett gyermek – hazai vagy nemzetközi – örökbefogadásának elősegítésére, amit csak a TEGYESZ készíthet elő.³⁵ A CSJK-ban előírt kötelező közreműködés, kötelező közvetítés akkor sem mellőzhető, ha a felek már ismerik egymást, kivéve természetesen a házastársi és rokoni örökbefogadást. A nyíltság segíti a vér szerinti szülő „gyász munkáját”, mert tudja, gyermeke milyen családba kerül, továbbá az örökbe fogadó szülők jobban szembe tudnak nézni a vér szerinti szülő „jelenlétével”, és az örökbe fogadott gyermekkel is könnyebben meg tudják beszélni származását, családi kapcsolatait.³⁶

Titkos az örökbefogadás, ha a vér szerinti szülő olyan módon járul hozzá gyermeke örökbefogadásához, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri

34 Katonáné Pehr, 2018, [42].

35 Barzó, 2017, 344. o.

36 Katonáné Pehr, 2018, [44].

– amit ún. inkognitó örökbefogadásnak nevez a szakirodalom –, továbbá ha a szülő hozzájárulására a CSJK egyéb eseteiben nincs szükség. Ezzel a szabályozással a CSJK szélesítette a titkos örökbefogadás fogalmát. Az ún. inkognitó örökbefogadás esetén a hozzájáruló nyilatkozatot a gyermek születése előtt is meg lehet tenni. Hatodik életévét betöltött vagy egészségileg károsodott gyermek esetén a nyilatkozat érvényességéhez a gyámhatóság jóváhagyása is szükséges, meggátolva azt, hogy az esélytelen örökbefogadás ellenére a szülő szabaduljon a gondozási díj fizetésétől. A CSJK azon rendelkezésére, hogy a hozzájáruló nyilatkozat a gyermek hathetes koráig visszavonható, inkább formai és nem tartalmi szempontból tér el a nemzetközi gyakorlattól. Titkos örökbefogadás esetében a szülő nem kap értesítést az örökbefogadásról, és nem élhet jogorvoslattal az örökbefogadásról hozott határozat ellen.

Az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges nyilatkozat a szülő legszemélyesebb joga. A Ptk. 4:127. § (1) bekezdésében sorolja fel az örökbefogadáshoz szükséges szülői hozzájáruló nyilatkozatok mellőzhetőségének eseteit, amelyek az örökbefogadások titkosságát eredményezik. A CSJK szerint a szülő gyermeke nyílt vagy a titkos örökbefogadáshoz adott hozzájáruló nyilatkozatát – a gyermeknek a szülő vagy más hozzátartozó által történő felnevelése érdekében – a gyermek születésétől számított hat héten belül hazánkban egységesen visszavonhatja. A visszavonás lehetőségére a szülőt figyelmeztetni kell. A gyámhatóság a szülő ezen nyilatkozata alapján haladéktalanul tájékozik a gyermek nevelésének körülményeiről és a szülőnek, más hozzátartozónak a gyermek nevelésére irányuló vállalásának megalapozottságáról. Amúgy a szülői felügyeleti jog a gyermek hathetes korának betöltésével megszűnik, de ha a nyilatkozat hathetesnél idősebb gyermekre vonatkozik, a szülői felügyeleti jog a nyilatkozattal szűnik meg. A szülői felügyelet megszűnését a gyámhatóság határozattal állapítja meg.³⁷

Az örökbe fogadó családot a szakirodalom olyan sajátos rendszerként írja le, melynek szerkezete egy háromszögre emlékeztet, egyik csúcsonl vannak a vér szerinti, a másikonl az örökbe fogadó szülők, és a harmadikonl a gyermek. A titkos örökbefogadásnál, ahol az örökbe fogadó és a vér szerinti szülők nem ismerik egymást, a háromszög egyik része láthatatlan. Az örökbe fogadó szülőknek el kell dönteniük, hogy mit kezdjenek a vér szerinti szülőkkel, a gyermek születésének körülményeivel. Az örökbe fogadó szülőknek el kell fogadniuk a különbséget, ami a származásban van, azonban az örökbefogadók egy része beismeri, más része tagadja ezt a különbséget.

37 Ptk. 4:125. § (3) bek, 4:126. § (2)–(3) bek.

5.2. Egyszerű és teljes örökbefogadás

A nyílt és a titkos örökbefogadáson belül egyaránt megkülönböztetünk a joghatás tekintetében teljes és egyszerű örökbefogadást. Az egyszerű örökbefogadás esetén az örökbefogadott csak az örökbefogadójával kerül rokoni kapcsolatba, a gyermeknek ezért fennmarad a vér szerinti szülőkkel fennálló jogi kapcsolata, így az integráció csak részleges, korlátozott. A teljes örökbefogadásnál az örökbe fogadott gyermek teljességgel integrálódik az örökbefogadó egész rokoni körébe, családjába, és rendszerint majdnem minden kapcsolat megszakad a vér szerinti családjával úgy, hogy az alól legfeljebb az öröklési, illetve a kapcsolattartási jogi hatások képezhetnek kivételt.³⁸ Hazánkban 1960. május 1-je óta létezik a teljes örökbefogadás, így az örökbe fogadott gyermek egyenes ágon és oldalágon is az örökbefogadók családjának tagjává válik.

A teljes örökbefogadásnak is két típusa van, az általában vett gyermeki jogállás biztosító egyedüli személy általi örökbefogadás, valamint a közös gyermeki jogállás. A közös gyermeki jogállásnak is két esete van, nevezetesen amikor a házastársak fogadják örökbe akár együttesen, akár külön-külön, eltérő időpontban ugyanazt a gyermeket, illetve amikor az egyik házastárs a másik gyermekét fogadja örökbe. Ezzel a gyermek a házastársak közös gyermekévé válik. A CSJK sem a bejegyzett élettársak, sem pedig az élettársak számára nem teszi lehetővé a közös örökbefogadást.

5.3. Nemzetközi örökbefogadás

Számos egyezmény született a nemzetközi örökbefogadás témakörében, de szükségességének és helyességének kérdése évtizedek óta megosztja a közvéleményt. Az utóbbi időben egyre elterjedtebb az utolsó megoldás, utolsó lehetőség jelleg hangsúlyozása, ami összhangban van a nemzetközi örökbefogadás egyik fő alapelvével, a szubszidiaritással. A nemzetközi örökbefogadás elveiből az is következik, hogy nagyobb hangsúlyt kap a nemzeti gyermekvédelmi rendszer hatékony működése.³⁹ Az Európa Tanács szorgalmazta az 1967. évi Európai Örökbefogadási Egyezmény felülvizsgálatát, melynek eredményeképpen született meg a gyermekek örökbefogadásáról szóló, Strasbourgban, 2008. november 27-én kelt, felülvizsgált Örökbefogadási Egyezmény (a továbbiakban: Európai Örökbefogadási Egyezmény), amit hazánk 2010. november 29-én aláírt, de azóta sem hirdetett ki. Az Egyezmény fontos alapelve a gyermek érdekeinek figyelembevétele, a gyermek elrablásának, eladásának, a gyermekkereskedelemnek a megakadályozása.

³⁸ Weiss, 1997, 190. o.

³⁹ Marschalkó, 2013, 272. o.

A Hágai Örökbefogadási Egyezmény foglalkozik a legrészletesebben a nemzetközi örökbefogadással, amelyre csak akkor kerülhet sor, ha a gyermek származási országában már bizonyíthatóan minden lehetséges gondozási formát kimerítettek, és a nemzetközi örökbefogadás a gyermek érdekében áll. Magyarország és az aláíró részes államok közötti örökbefogadási eljárás egyszerűsödik, nem lesz szükség mindkét állam engedélyező eljárására, viszont a felek csak az államok központi hatóságain keresztül léphetnek kapcsolatba egymással. Magyarország vonatkozásában a Hágai Örökbefogadási Egyezmény alapján kijelölt Központi Hatóság a gyermek- és ifjúságpolitikáért felelős miniszter.

A CSJK a Hágai Örökbefogadási Egyezménynek megfelelően definiálja a nemzetközi örökbefogadás fogalmát, ahol nem az állampolgárságnak és nem az állandó lakóhelynek van jelentősége, hanem annak, hogy az örökbefogadás következtében a gyermek szokásos tartózkodási helye megváltozik. Ennek megfelelően nemzetközi örökbeadás az, ha a gyermek az örökbefogadás következtében végleges jelleggel más országba kerül, függetlenül az örökbefogadó állampolgárságától és attól, hogy a gyermek állampolgársága megváltozik-e.⁴⁰ Ha a kiskorú gyermek az örökbefogadással nem kerül át egy másik országba, akkor az örökbefogadás belföldinek minősül, akkor is, ha Magyarországon élő külföldi fogadja örökbe. A külföldi örökbefogadás, a rokoni és házastársi örökbefogadás kivételével, csak titkos lehet.

6. Az örökbefogadás létrejötte

6.1. Az örökbefogadás előkészítése

Az örökbefogadás folyamata az esetek nagy részében két szakaszra osztható, az örökbefogadást megelőző eljárásra, valamint egy konkrét gyermek örökbefogadásának engedélyezésére irányuló eljárásra, azzal, hogy minden engedélyezési eljárásnak van egy előkészítő szakasza is.

Az előkészítést a nyílt örökbefogadásokban közreműködő, működési engedéllyel rendelkező közhasznú szervezetek vagy a TEGYESZ-ek végzik, közreműködésük ugyanis a CSJK szerint kötelező. Amennyiben a válsághelyzetben lévő várandós anya vagy szülő gyermeke nyílt örökbeadása mellett dönt, a közreműködő szervezet előkészíti a várandós anya, vagy szülő(k) és az örökbe fogadni szándékozók kapcsolatfelvételét. Ha a kapcsolatfelvétel követően a felek megállapodnak az örökbefogadási eljárás megindításában, akkor az

40 Ptk. 4:129. § (1) bek.

anya lakóhelye szerint illetékes, titkolt terhesség esetén pedig a szülés helye szerint illetékes kijelölt gyámhivatalnál kérhetik az örökbefogadási eljárás megindítását. A gyámhivatal a feleket együttesen, tárgyalás keretében hallgatja meg. A kötelező gondozásra kihelyezéskor a gyermek családba fogadó gyámjaul a gyámhivatal az örökbe fogadó szülőt rendeli ki, a vér szerinti szülő szülői felügyeleti joga az eljárás befejezéséig szünetel, az örökbefogadás engedélyezését követően pedig megszűnik. A kötelező gondozási idő alatt az örökbefogadók lakóhelye szerinti TEGYESZ kíséri figyelemmel a gyermek beilleszkedését.

Gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő, nevelésbe vett gyermek esetében az illetékes TEGYESZ készíti elő az örökbefogadást. A TEGYESZ a gyermek jogi örökbe fogadhatóságát megállapító határozat véglegessé válását követően tíz munkanapon belül illesztési értekezletet hív össze, ahol a szakemberek eldöntik, hogy az alkalmas örökbefogadásra váró házaspárok közül várhatóan melyik házaspár lesz a gyermek számára legmegfelelőbb. A gyermek bemutatása két lépcsőben történik, először a gyermekre vonatkozó dokumentumok, majd a gyermek személyes megtekintése alapján, ezt követően az örökbe fogadni szándékozók döntenek arról, hogy elindítják-e a gyermekkel való ismerkedés örökbefogadási célú folyamatát, a barátkozást. A TEGYESZ ekkor meghatározza a találkozások gyakoriságát és időtartamát, melyet a gyermek életkorához és személyiségállapotához igazodóan, elsősorban a gondozási helyen szervez meg. Az első találkozás a kisebb gyermekek esetében gondozás, nagyobb gyermekek esetében közös játék, foglalkozás keretében valósul meg. Az ismerkedés, a barátkozás mindaddig tart, amíg az érzelmi kötődés ki nem alakul közöttük, illetve amíg a gyermek gondozását biztonsággal nem tudják látni.⁴¹

A barátkozási időszak végén a TEGYESZ javaslatára, az örökbe fogadni szándékozók és a gyermek törvényes képviselője, a gyermekvédelmi gyám egyező kérelmére indul az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás a kijelölt megyei és fővárosi kormányhivatal mint gyámhivatal előtt. Az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás közigazgatási eljárás. A gyámhatóságnak az eljárás során az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.), a Gyvt. és a Gyer. szabályai szerint kell eljárnia.

6.2. A hozzájáruló nyilatkozatok megtétele és a szükséges dokumentumok csatolása

Az engedély megadásához a felek – örökbe fogadó szülő és a kiskorú gyermek törvényes képviselőjének – egyetértő kérelmét tartalmazó nyilatkozatára, továbbá a gyermek szüleinek, valamint a házasságban élő örökbe fogadó házastársának hozzájárulására van szükség.⁴² Az örökbefogadással kapcsolatos nyilatkozatokat személyesen

⁴¹ Filó, Katonáné Pehr, 2015, 191. o.

⁴² Ptk. 4:120. § (1) bek.

kell megtenni, képviseletnek csak annyiban van helye, amennyiben ezt a törvény megengedi. A Gyer. 42. §-ának (2) bekezdése ugyanakkor lehetővé teszi a gyermekvédelmi gyámnak az írásbeli nyilatkozat benyújtását. Az örökbefogadáshoz a szülő úgy is megadhatja a hozzájárulását, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri. A nyilatkozattételre a gyermek születése előtt is sor kerülhet. A szülő hozzájáruló nyilatkozatát a gyermek hathetes korának betöltéséig visszavonhatja – feltéve, ha a gyermeket később szülője vagy más hozzátartozója neveli majd –, erre őt figyelmeztetni kell. A szülő felügyeleti joga, amennyiben nyilatkozata hathetesnél idősebb gyermekekre vonatkozik a nyilatkozattételkor, a hathetesnél fiatalabb gyermekekre tett nyilatkozat esetén pedig a gyermek hathetes korában szűnik meg. A szülői felügyeleti jog megszűnését a gyámhivatal határozata állapítja meg.⁴³

Nincs szükség az örökbefogadáshoz annak a szülőnek a hozzájárulására, aki a szülői felügyeletet megszüntető jogerős bírósági ítélet hatálya alatt áll; akinek nevelésbe vett gyermekét a gyámhatóság örökbe fogadhatónak nyilvánította; továbbá aki nem kiskorúság miatt cselekvőképtelen; akinek személye ismeretlen, vagy aki ismeretlen helyen tartózkodik, és a felkutatására tett intézkedések nem vezettek eredményre. Nincs szükség a hozzájárulására akkor sem, ha gyermekét annak érdekében, hogy más nevelje fel – személyazonosságának feltárása nélkül –, egészségügyi intézmény által arra kijelölt helyen hagyja, és hat héten belül a gyermekért nem jelentkezik.⁴⁴ Nincs szükség az örökbefogadó házastársának hozzájárulására akkor sem, ha a házastársak között az életközösség megszűnt. Az életközösség megszűnése csak akkor következik be, ha a különéléshez legalább az egyik házastárs részéről a házastársi összetartozás és kapcsolat megszakításának elhatározott szándéka is járul, és annak kifejezésre juttatása is, hogy a másik házastárssal tovább együtt élni nem hajlandó.⁴⁵ Nincs szükség sem a szülő, sem a házastárs hozzájárulására, ha cselekvőképtelen, vagy ismeretlen helyen távol van.⁴⁶

A kérelem benyújtása után a gyámhivatal megvizsgálja, hogy becsatolták-e az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges okiratokat, ha nem, a gyámhivatal felhívja a feleket a hiánypótlásra. A tényállás felderítéséhez szükséges a Gyer. 41. §-ának (3)–(5) bekezdéseiben felsorolt okiratok – az örökbe fogadni szándékozók, illetve a gyámhivatal általi – csatolása, bemutatása – alkalmassági határozat, jövedelmi viszonyokról szóló igazolás, a TEGYESZ, vagy az örökbefogadást elősegítő közhasznú szervezet közreműködését igazoló irat, kivéve, ha erről a szervezet jegyzőkönyvben nyilatkozik – és beszerzése.

43 Ptk. 4:126. §.

44 Ptk. 4:127. § (1) bek.

45 Katonáné Pehr, 2007, 495. o.

46 Ptk. 4:127. § (2) bek.

A meghallgatás célja, hogy mindazon adatokat és körülményeket feltárja, amelyek a gyámhivatal döntéséhez szükségesek. A meghallgatás során kell tisztázni azokat az adatokat is, amelyeket ugyan okirattal igazoltak, de magyarázatra vagy kiegészítésre szorulnak. Köteles meghallgatni az örökbe fogadni szándékozó személyt, a korlátozottan cselekvőképes, illetve az ítélőképessége birtokában levő cselekvőképtelen gyermeket – ha kell, pszichológus szakértő útján –, főszabály szerint a gyermek szülőjét, törvényes képviselőjét, az önállóan örökbe fogadni szándékozó házastársát. Nyílt örökbefogadás esetén a feleket tárgyalás keretében hallgatja meg a gyámhivatal, ahol jelen lehetnek az örökbefogadás közvetítésében részt vevő szervek képviselői is. A Gyvt. 2022. augusztus 1-jei módosítása szerint továbbá a gyámügyi eljárásban a nyilatkozattétel lehetőségéről az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket – a törvényes képviselő egyidejű tájékoztatása mellett – minden esetben értesíteni kell.⁴⁷

A jogszabályban meghatározott személyek meghallgatásáról készült jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell többek között az örökbe fogadni szándékozó személy nyilatkozatát arról, hogy az örökbefogadás joghatásait (Ptk. 4:132–4:136. §, Ptk. 7:72–7:73. §) ismeri és tudomásul veszi; kéri a gyermek gondozásba történő kihelyezését, vagy nyilatkozik a Ptk. 4:122. § (2) bekezdése szerinti gondozásról; vele szemben nem állnak fenn a Ptk. 4:121. § (3) bekezdésében meghatározott kizáró okok; az örökbefogadás engedélyezését követően mely szervezettel kíván együttműködni az utánpótlás érdekében, továbbá hogy az örökbefogadás nem jár haszonszerzéssel. A jegyzőkönyv tartalmazza továbbá az örökbe fogadni szándékozó személy nyilatkozatát az örökbe fogadott gyermek – örökbefogadást követő – nevééről és származási helyéről, valamint egyedülálló által történő örökbefogadás esetén a képzelt szülő adatairól, a házasságban élő, de önállóan örökbe fogadni szándékozó személlyel együtt élő házastárs nyilatkozatát arról, hogy az örökbefogadáshoz hozzájárul. Tartalmazza a gyermek vér szerinti szülőjének nyilatkozatát arról, hogy hozzájárul gyermekének a Ptk. 4:127. § (1) bekezdése szerinti gondozásához, vagy arról, hogy gyermekét hozzájárulásával az örökbefogadó legalább egy éve saját háztartásában neveli.

A nyilatkozó a nyilatkozatát nem köteles indokolni, de feltételhez sem lehet kötni. A nyilatkozónak azonban lehetősége van arra, hogy nyilatkozatát kényszer, tévedés vagy megtévesztés címén megtámadhassa. Ha a szülő hozzájárult gyermeke örökbefogadásához, tájékoztatni kell ennek jogkövetkezményéről, a visszavonás jogi feltételeiről, illetve a szükséges gyámhivatali hozzájárulásról a hatodik életévét betöltött vagy egészségileg károsodott gyermek esetében.

47 Gyvt, 128. § (1) bek.

6.3. A gyermek kötelező gondozása

Meghatározott okiratokat, szakvéleményt már a gyermek kötelező gondozásba történő kihelyezése iránti eljárásban kell csatolni, illetve a gyámhatóságnak be kell szereznie, mert minden örökbefogadásra irányuló hatósági döntést megelőző a gyermeknek legalább egy hónapig tartó kötelező gondozása.⁴⁸ A gyermek gondozásba történő kihelyezése érdekében a gyámhivatal megvizsgálja többek között az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmasságát tanúsító véglegessé vált határozatot, valamint környezettanulmányt végez (vagy megkeresi a TEGYESZ-t, feltéve, ha nincs egy hónapnál nem régebbi környezettanulmány), beszerzi a gyermek egészségi állapotáról, fejlődését befolyásoló betegségeiről az igazolást, családi hátterére vonatkozó dokumentumokat, jövedelemigazolást, a három évnél idősebb gyermek személyiségére vonatkozó szakvéleményt is. A gyámhivatal szerzi be többek között a gyermek anyakönyvi másolatát, az örökbe fogadni szándékozók belföldön készült születési és házassági anyakönyvi kivonatát a szükséges egyéb gyámhivatali határozat vagy bírósági ítélet mellett. A kijelölt megyei, fővárosi gyámhivatal az érdekeltek hozzájárulását, valamint a szükséges iratok becsatolását követően a kérelem benyújtását követő 15 napon belül, hathetesnél fiatalabb gyermek esetében nyolc napon belül végzésben dönt a gyermeknek az örökbe fogadni szándékozó gondozásba történő kihelyezéséről. A kötelező gondozási idő minimum 30 nap, és az örökbefogadás csak ezen gondozást követően engedélyezhető.

A Gyer. tételesen meghatározza azokat az eseteket is, amikor nem kell a gyermeket a kötelező gondozásba kihelyezni. Nem kell a kötelező gondozásba történő kihelyezésről rendelkezni, ha az örökbefogadó és a vér szerinti szülő házastársak, az örökbefogadó és a vér szerinti szülő meghallgatása során arról nyilatkozik, hogy az örökbefogadó a gyermeket a vér szerinti szülő hozzájárulásával már legalább egy éve saját háztartásában gondozza, a nevelésbe vett gyermeket a nevelőszülője (és házastársa) fogadja örökbe, és a gyermek megfelelő neveléséről, gondozásáról legalább egy éve saját háztartásában gondoskodik, és ennek tényét a nevelőszülői hálózat működtetője igazolta, a hathetesnél fiatalabb, ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermeket az örökbefogadó legalább egy hónapja saját háztartásában gondozza, a gyámság alatt álló gyermeket családba fogadó gyámja fogadja örökbe, és a gyermek megfelelő neveléséről, gondozásáról legalább egy éve saját háztartásában gondoskodik.⁴⁹ Ezekben az esetekben a gyámhatóság az örökbefogadási eljárás során környezettanulmányt végez vagy szerez be, és az

48 Ptk. 4:128. §.

49 Gyer. 45. § (5) bek.

örökbefogadást engedélyező határozatban a kötelező gondozási időszak eredményes elteltét megállapítja.

A kihelyezést követően a TEGYESZ családgyámjogász figyelemmel kíséri a kihelyezett gyermek gondozását, a szülő-gyermek kapcsolat alakulását, a gyermek családba történő beilleszkedését, és a gyámhivatal által kitűzött határidőre megküldi az örökbefogadásra vonatkozó javaslatát. Az örökbe fogadni szándékozó személy a hozzá örökbefogadási szándékkal kihelyezett gyermek gondozásáról, tartásáról saját költségén köteles gondoskodni. A gyámhivatal a kötelező gondozási idő eltelte után nyilatkoztatja az örökbe fogadni szándékozó személyt az örökbefogadási szándéka fenntartásáról.

A gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezéséről – főszabály szerint – 60 napon belül dönt. A gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezéséről a kötelező gondozási idő lejártát követő 21 napon belül dönt, ha az elrendelt kötelező gondozási idő az egy hónapot meghaladja. A gyámhatóság – a nemzetközi örökbefogadás kivételével – a Ptk. 4:122. § (2) bekezdése szerinti esetben az örökbefogadás engedélyezéséről 90 napon belül dönt. Az örökbefogadás az engedélyező határozat véglegessé válásával lép hatályba. Az örökbefogadást a gyámhivatal nem engedélyezi, ha az a kiskorú érdekeivel ellentétben áll, illetve ha akár a felek, akár az eljárásban egyéb módon közreműködő személyek vagy szervezetek részére haszonszerzéssel jár. A CSJK a gyakorlati tapasztalatok alapján azt kívánja megakadályozni, hogy az örökbefogadásban részt vevők, akár költségtérítés címén is, jelentős jövedelemhez jussanak.

7. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadási eljárás a gyámhatóság határozatával zárul, vagyis az örökbefogadás az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásával lép hatályba, így ekkor állnak be az örökbefogadás jogkövetkezményei. Ha azonban az örökbefogadó az eljárás során meghal és az örökbefogadást engedélyezték, az örökbefogadás joghatása már az örökbefogadó halálával beáll.

Az örökbefogadás joghatásai a következők: családi jogállást biztosít az örökbefogadó családjában az örökbefogadott részére; örökbefogadott-örökbefogadó között szülő-gyermeki viszony létesül; rokoni kapcsolatot eredményez az örökbefogadott és leszármazói, illetve az örökbefogadó és annak rokonsága között; tartási jogokat és kötelezettségeket keletkeztet az örökbefogadással rokoni kapcsolatba került személyek között; megszünteti a vér szerinti szülői felügyeleti és tartási jogokat, kötelezettségeket; az örökbefogadott részére biztosítja az örökbefogadó nevének viselését; elősegíti az örökbefogadott beilleszkedését az új családba az örökbefogadónak vér szerinti

szülőként történő anyakönyvezésével; házasságkötés tekintetében érvénytelenségi okot keletkeztet az örökbefogadó és az örökbefogadott között.⁵⁰

7.1. Szülői felügyelet és a családi jogállás

Az örökbefogadás legjellegzetesebb jogi hatása az, hogy a gyermeknek új családi jogállást ad, vagyis a vér szerint családból kiválik. A szerint, hogy kik között jön létre az örökbefogadás, megkülönböztetünk egyszerű (korlátozott) és teljes örökbefogadást, illetve ezen belül egyedülálló általi örökbefogadást és közös gyermeki jogállást. A közös gyermeki jogállás egyik esetében a gyermeket házastársak fogadják örökbe akár együttesen, akár külön-külön, a másik esetben az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe.

Az örökbefogadás célját csak úgy tudja elérni, ha a kiskorú gyermek felett a szülői felügyeletet a törvény alapján az örökbefogadók gyakorolják. A CSJK nem tesz lehetővé olyan örökbefogadási formát, amely nem jár a szülői felügyelet gyakorlásával. A CSJK értelmében a szülői felügyelet a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának, vagyona kezelésének, törvényes képviselőtének jogát és kötelességét, továbbá a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában.⁵¹ Ezek a jogok az örökbe fogadó szülőt is – kevés kivétellel – megilletik. Azonban vannak olyan élethelyzetek, amikor a gyermek nem kerül ki teljesen a vér szerinti családból, és ezért a jogalkotó a kapcsolattartás tekintetében figyelemmel van a tágabb rokoni kör (például nagyszülők) méltányolható érdekeire is, ami által az örökbefogadás nyílttá válik.

Ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe, és az a házasság, amelyből a gyermek származik, a házastárs halála folytán szűnt meg, a meghalt házastárs rokonainak kapcsolattartási jogát az örökbefogadás nem érinti. Ha mindkét szülő halála folytán a gyermeket az egyik szülő rokona fogadja örökbe, a másik szülő rokonainak kapcsolattartási jogát az örökbefogadás nem érinti.⁵²

Az örökbefogadással létrejött rokoni kapcsolatból következik a rokонтartás, ami ugyanabban a rokoni körben keletkeztet tartási kötelezettséget, mint a vérrokoni kapcsolat. Azonban sem az örökbe fogadott gyermek, sem a vér szerinti szülők nem érvényesíthetnek egymással szemben tartási kötelezettséget. A CSJK kivételt csak annak a vér szerinti szülőnek ad, akinek gyermekét saját házastársa fogadta örökbe.

A rokoni kapcsolatból származik továbbá a névviselés, a törvényes öröklés mint jogkövetkezmény is. A jogi hatások között indokolt megemlíteni a gyermek vérségi származása megismeréséhez fűződő jogát is.

⁵⁰ Filó, Katonáné Pehr, 2015, 198. o.

⁵¹ Ptk. 4:146. § (2) bek.

⁵² Katonáné Pehr, 2021b, 193. o.

7.2. Névviselés

Az örökbefogadás engedélyezésével egy időpontban kell megállapítani az örökbe fogadott gyermek családi nevét és utónevét.⁵³ A névviselés kérdése az örökbe fogadott gyermek tekintetében speciális rendezést igényel, ezért szabályai a CSJK „XI. Örökbefogadás” címben szerepelnek, és nem a névviselésre vonatkozó általános rendelkezések között. Az örökbe fogadott gyermek beilleszkedésénél nagy jelentősége van a névviselésnek, hiszen az örökbefogadott saját családi neve megváltozik az örökbefogadó családi nevére. Abban az esetben, ha az örökbe fogadó szülő egyedülálló, akkor képzelt személyt (kérelemre képzelt apát vagy hivatalból képzelt anyát) kell bejegyezni a másik vér szerinti szülőként. Ennek a személynek az adatait a gyámhivatal belátása szerint állapítja meg – a gyermek jogos érdekeinek sérelme nélkül –, miután az örökbefogadót meghallgatta. Az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válását követően a szülői felügyeleti jog egyedüli személy által történő gyakorlásának igazolása érdekében a kijelölt gyámhivatal igazolsát állít ki, ha a gyermek tekintetében az anyakönyvbe bejegyzett apa vagy anya képzelt személy.⁵⁴

Közös gyermekké fogadás esetén az örökbefogadóknak az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelemben kell arról is nyilatkozniuk, hogy az örökbe fogadott gyermek melyikük családi nevét viselje. Az örökbe fogadott kiskorú gyermek bármelyik örökbefogadó családi nevét viselheti, illetve akár az örökbefogadók összekapcsolt családi nevét is, függetlenül attól, hogy az örökbefogadók családi nevüket összekapcsolták vagy sem. Abban az esetben, ha a házastársak külön-külön fogadták örökbe a gyermeket, a gyermek családi neve az örökbefogadók megegyezésétől függ. Megállapodás hiányában a gyermek a korábbi örökbefogadás során kapott családi nevét tartja meg.⁵⁵

Ugyanazon örökbefogadó által örökbe fogadott több gyermek azonos családi nevet viselhet.⁵⁶ Kivételes esetben megengedheti a gyámhivatal, hogy az örökbefogadott eredeti családi nevét megtarthassa, illetve hogy utónevét megváltoztathassák, melyet az örökbefogadók állapítanak meg.

7.3. Öröklés

Az örökbefogadás örökségbe fogadást jelentett a régi magyar jogban, ezzel is arra utalva, hogy az örökbefogadás elsődleges célja az öröklés biztosítása volt. Az öröklés

53 Ptk. 4:134. § (2), (5) bek.

54 Gyer. 46.§ (8) bek.

55 Kralovánszky, 2021, 843. o.

56 Ptk. 4:134. § (1) bek.

a rokoni kapcsolat létesülésével jön létre, vagyis örökbefogadás esetén az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásakor. A Ptk. alapvető változást hozott a vér szerinti rokonok öröklési jogi kapcsolatában. A Ptk. Hetedik könyve részben az örökbefogadott öröklése, részben az örökbefogadott utáni öröklés tekintetében tartalmaz rendelkezéseket, kimondva, hogy az örökbefogadott – az örökbefogadás fennállása alatt – az örökbe fogadó szülő és annak rokonai után az örökbe fogadó szülő vér szerinti leszármazójaként örököl.⁵⁷ Az örökbefogadás megszűnése az öröklési kapcsolat megszűnését is jelenti, azonban az örökbefogadó vagy az örökbefogadott halála az örökbe fogadást nem szünteti meg.

A CSJK alapján a nyílt és titkos örökbefogadási kapcsolatok közötti különbség ma az, hogy az örökbeadó ismeri-e (valamilyen mértékben) a gyermek vér szerinti szüleit vagy sem. A Ptk. ezért azt mondja ki, hogy az örökbefogadás nem érinti az örökbefogadott törvényes öröklési jogát vér szerinti rokonai után, ha az örökbefogadás az örökbefogadott egyenes ági felmenő rokona, testvére vagy egyenes ági felmenő rokonának más leszármazója által történt. Ezekben az esetekben a vér szerinti rokoni kapcsolatból származó jogok és kötelezettségek közül a törvény az öröklési jogot kifejezetten fenntartotta. Ebben az esetben a kettős öröklési jog párhuzamosan, de elkülönülve érvényesül, mert mindkét esetben más-más személy az örökhagyó.⁵⁸

Az örökbefogadott után elsősorban leszármazói és házastársa, leszármazó hiányában házastársa és örökbe fogadó szülője, leszármazó és örökbe fogadó szülő hiányában a házastársa önállóan, leszármazó és házastárs hiányában az örökbe fogadó szülő és annak rokonai örökölnek a törvényes öröklés szabályai szerint. Az örökbe fogadó szülő és annak rokonai akkor örökölnek, ha az örökbefogadás az öröklés megnyílásáig fennállt. Ha az említett személyek nem örökölnek, akkor a törvényes öröklés szabályai szerint örökösök a vér szerinti szülők, ha a gyermek örökbefogadása egyenes ági felmenő rokona, testvére vagy egyenes ági felmenő rokonának más leszármazója által történt.⁵⁹

7.4. A gyermek vérségi származása megismeréséhez fűződő joga

A Gyvt. alapvető gyermeki jogként szabályozza, hogy a gyermeknek joga van a származása, vér szerinti családja megismeréséhez és a kapcsolattartáshoz, függetlenül attól, hogy titkos vagy nyílt örökbefogadással került az örökbefogadókhoz. A CSJK a nemzetközi követelményeknek megfelelően szabályozza, hogy a gyámhatóság – kérelemre – miről és

57 Ptk. 7:72. § (1) bek.

58 Ptk. 7:72. § (2) bek.

59 Ptk. 7:73. §.

milyen idős korban adhat felvilágosítást az örökbefogadott számára, figyelemmel valamennyi érintett törvényben meghatározott érdekére is. Az örökbe fogadott gyermek vérségi származásának megismeréséhez fűző joga két területen érvényesül: tájékoztatáshoz való jog az örökbefogadás tényéről és arról, hogy él-e vér szerinti szülője, van-e testvére (féltestvére), valamint a szélesebben értelmezett származás megismeréséhez fűződő jog, ami már magában foglalja a vér szerinti szülő, illetve testvér (féltestvér) személyazonosító adatainak megismeréséhez fűződő jogot is.

A szülőre és a testvérré irányuló kérelem külön-külön is benyújtható. A vér szerinti szülő hozzájárulása nélkül kaphat információt az örökbefogadott az örökbefogadás tényéről és arról, hogy vér szerinti szülője él-e, illetve vannak-e testvérei, féltestvérei.⁶⁰ A CSJK a vér szerinti szülő és testvér természetes adatainak közlését tiltja, ha a meghallgatásuk során úgy nyilatkoznak, hogy az adataik nem közölhető; ha meghallgatásuk akadályba ütközik (elháríthatatlan akadály, ismeretlen helyen való távollét miatt); illetve ha a közlés a kiskorú gyermek érdekeivel ellentétes (például a szülő felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, vagy a gyermek ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélték.⁶¹

A CSJK külön szabályozza a vér szerinti szülő egészségügyi adatai megismeréséhez fűződő jogot. A gyermek érdekében nem tagadható meg anonimizált formában (természetes személyazonosító adatok közlése nélkül) a vér szerinti szülő egészségügyi adatairól való tájékoztatás. A gyámhatóság a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőtől beszerzett adatok alapján adja meg a tájékoztatást. A gyámhatóság természetesen elutasítja az egészségügyi adatokról való tájékoztatás iránti kérelmet, ha a kérelem alapján nem valószínűsíthető, hogy a kért adatok az örökbefogadott egészsége szempontjából jelentőséggel bírnak.⁶²

8. Az örökbefogadás utánkövetése

A CSJK 2013 óta új jogintézményként nevesíti az örökbefogadás utánkövetésének lehetőségét, amely a nemzetközi gyakorlatban már elterjedt, és amelynek részletszabályait a Gyvt. és a Gyer. tartalmazza. Az örökbefogadást követően a gyermek helyzetét, életkörülményeinek alakulását jogszabályban meghatározott közhasznú civil szervezet

60 Ptk. 4:135. § (1) bek.

61 Ptk. 4:135. § (4) bek.

62 Katonáné Pehr, 2021b, 195–196. o.

vagy a megyei, fővárosi TEGYESZ az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásától számított legfeljebb öt évig figyelemmel kíséri és segíti.

Az örökbefogadást követő gondozás lényege, hogy az örökbefogadás megtörténte után a kijelölt szervezet szakemberének fel kell vennie a kapcsolatot az örökbe fogadó családdal. Emellett az örökbe fogadó család bármilyen felmerülő probléma esetén segítő szakemberekhez fordulhat, igénybe veheti az önsegítő csoportok segítségét, az ilyen típusú civil kezdeményezéseket. A nemzetközi tapasztalatok szerint a hatékony segítségnyújtáshoz igen lényeges, hogy bizalmi kapcsolat alakuljon ki az utánkövetést végző szervezet szakemberei és az örökbe fogadó szülő között. Ha az örökbefogadókban a felkészítés során tudatosítják, hogy probléma esetén segítséget kérhetnek a szakemberektől, akkor reményeink szerint nem csak krízishelyzetben keresik fel a szolgáltatót.

Ennek megfelelően a TEGYESZ a gyámhatóság határozata alapján az általa és – az örökbe fogadó szülő kérelmére – a közhasznú szervezet által előkészített, véglegessé vált örökbefogadást utánköveti. Feladata a gyermek örökbe fogadó családjába és új környezetébe történő beilleszkedésének figyelemmel kísérése, és a gyermek örökbe fogadó családjában történő nevelésének személyes tanácsadással történő segítése. Számos országban jól hasznosítható módszer a videotréning alkalmazása is az utánkövetés során, amit hazánkban néhány közhasznú szervezet is alkalmaz (pl. Ágacska Alapítvány). A videotréning rövid ideig tartó, hatásos segítségnyújtási forma, amit többnyire a családok otthoni környezetében alkalmaznak, a családról felvett rövid filmek segítségével. A módszer abban segít, hogy a szülők magabiztosabbnak érezzék magukat szülői szerepeikben. Az örökbefogadás utánkövetése esetében a videotréning célja az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülők közötti kapcsolat, kötődés megfigyelése. A módszer arra próbálja sarkallni a szülőket, hogy jobban figyeljenek a gyermek viselkedésére, szükségleteire, értsék azokat, és megfelelő módon válaszoljanak rá.⁶³

Az örökbefogadás utánkövetésére első alkalommal az örökbefogadás engedélyezésének véglegessé válását követő hat hónapon belül, az után pedig – a rokoni, házastársi örökbefogadás kivételével – az örökbefogadás engedélyezésének véglegessé válását követő másfél év múlva kerül sor (kötelező utánkövetés). Az örökbe fogadó szülő kérelmére a TEGYESZ további három és fél évig biztosíthatja az örökbefogadás utánkövetését mint önkéntes szolgáltatást (önkéntes utánkövetés). A TEGYESZ az utánkövetés megtörténtéről és annak tapasztalatairól tájékoztatja az örökbefogadást engedélyező gyámhatóságot.⁶⁴

63 Bényei, 2010, 137. o.

64 Katonáné Pehr, 2021b, 190. o., Gyvt. 62/C. §.

A TEGYESZ mellett a működési engedéllyel rendelkező közhasznú szervezet – az örökbe fogadó szülő kérelmére, a gyámhatóság határozatában foglaltak szerint – az általa előkészített és jogerősen lezárult örökbefogadást követően utánkövetést végez, és a más közhasznú szervezet vagy a TEGYESZ által előkészített, jogerősen lezárult örökbefogadást követően utánkövetést végezhet. A közhasznú szervezet az örökbefogadás utánkövetése körébe tartozó szolgáltatást kizárólag Magyarországon élő, magyar állampolgárságú örökbe fogadó szülő és örökbe fogadott gyermek számára nyújthat. A közhasznú szervezet feladatkörében személyes tanácsadással segíti a gyermek családjába történő beilleszkedését, a családdá válás folyamatát, az örökbefogadással kapcsolatos kommunikációt, a gyermek identitásának egészséges fejlődését, valamint a gyermek óvodai, iskolai beilleszkedését, illetve a beilleszkedés során a problémák megelőzését vagy az esetlegesen felmerült problémák megoldását. A közhasznú szervezet az örökbefogadás utánkövetése körébe tartozó szolgáltatásért a szolgáltatás igénybe vevőjétől szolgáltatási díjat nem kérhet, más költségek viselésére a szolgáltatás igénybe vevőjét nem kötelezheti, és tőle díjazást nem fogadhat el.⁶⁵

Az OGYSZ húsz megyei/fővárosi TEGYESZ-e mellett örökbefogadás utánkövetésére működési engedéllyel rendelkező közhasznú szervezetek az Ágacska Alapítvány az Örökbefogadásért és a Családokért; a Gólyahír Egyesület és a Fészek Alapítvány az Örökbefogadókért és Örökbefogadottakért jogosult.

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

Az örökbefogadás hatálytalanná válik, ha az örökbefogadó az örökbefogadottat teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal gyermekének ismeri el, vagy ha az örökbefogadót jogerős bírósági ítélet következtében az örökbefogadott apjának vagy anyjának kell tekinteni. Az örökbefogadás igen ritka hatálytalanná válását tulajdonképpen úgy kell tekinteni, mintha az örökbefogadás létre sem jött volna.⁶⁶

A legmondosabb előkészítés és engedélyezés mellett is előfordulhat, hogy az örökbefogadott és az örökbefogadó között olyan mértékben megromlik a kapcsolat, ami az örökbefogadás célját, a családi kapcsolat fennállását megghiúsítja. A magyar jog a tapasztalatok alapján a felbontható örökbefogadás mellett foglalt állást, amely lehetőséget nyújt a rendeltetését betölteni nem tudó örökbefogadás megszüntetésére. A CSJK szerint az örökbefogadás nem szerződés, ezáltal nem szüntethető meg a felek

⁶⁵ Gyvt. 69/F. §.

⁶⁶ Ptk. 4:137. §.

megegyezésével. A megszüntetés két módját különböztetjük meg, lehet gyámhatóság általi, illetve bíróság általi a felbontás.

9.1. Felbontás kölcsönös kérelemre

Az örökbefogadást a felek kölcsönös kérelme alapján a megyei, fővárosi kormányhivatal mint kijelölt gyámhivatal bontja fel.⁶⁷ A döntés 2020. április 1-jétől közigazgatási perben támadható meg az illetékes törvényszék előtt.

A Csjt. szabályaival szemben a CSJK már nem tartalmazza a felbontás akadályaként a „közérdek sérelmét”, hiszen nagykorú személyek esetében az önrendelkezési joguk körébe esik annak eldöntése, hogy az örökbefogadást kölcsönösen meg akarják-e szüntetni. Kiskorú gyermek esetében a gyámhatóságnak a kiskorú gyermek legfőbb érdekét kell figyelembe vennie, ami egybeesik a „közérdekkel”, ezért ennek külön nevesítése szükségtelen. Az örökbefogadás létrejöttének szabályozásához hasonlóan a megszűnés szabályozásánál is alapvető jelentősége van az örökbefogadás céljának. A felbontás sem függ csupán a felek nyilatkozatától, megegyezésétől, hanem a gyámhatóság ellenőrzése mellett történhet, ezért, ha a felbontás nem áll a gyermek érdekében, azt el kell utasítani. Nem esik a kölcsönös kérelem fogalma alá, ha az egyik örökbefogadó meghalt, és az örökbefogadott, valamint az életben levő örökbefogadó egyetért az örökbefogadás felbontásával.

Megfontolandó azonban az is, hogy a felek által nem kívánt kapcsolatot – amely már nem a szeretetteljes családi nevelést biztosítja – szabad-e a gyermek érdekében hivatkozással fenntartani, ugyanis a feleket nem lehet arra kényszeríteni, hogy gondoskodjanak a gyermekről. A gyermek érdeke elsősorban a családi környezetet, a családi nevelést kívánja, ha ezt nem tudja az örökbefogadás nyújtani, azt fel kell bontani. A felbontásnál azt is figyelembe kell venni, hogy az örökbefogadás megszűnése után hogyan lehet a kiskorú gyermek további sorsáról, neveléséről gondoskodni, ezért mérlegelni kell, hogy mi a helyesebb a gyermek számára, ha róla az örökbefogadók, esetleg új örökbefogadók, vagy ha az állam a gyermekvédelmi rendszerben gondoskodik. A felbontás kihat az örökbefogadóra, az örökbefogadó rokonaira és az örökbefogadottra.⁶⁸

9.2. Felbontás egyoldalú kérelemre

A CSJK a felbontás Csjt.-ben nevesített esetét, „ha az örökbefogadás társadalmi rendeltetését és célját nem tölti be” – annak nehezen értelmezhetőségére figyelemmel – elhagyta.

⁶⁷ Ptk. 4:138. §. (1) bek.

⁶⁸ Kralovánszky, 2021, 879. o.

A CSJK a Csjt.-vel szemben már elegendőnek tartja az örökbefogadás felbontásának okaként azt rögzíteni, hogy a felek valamelyikének magatartása miatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre elviselhetetlen, vagyis a kapcsolatnak az „elviselhetetlenséget” el nem érő megromlása még nem eredményezheti az örökbefogadás felbontását. A külföldi jogok ezt a felbontási okot szinte kivétel nélkül tartalmazzák. Azonban a vérségi szülő-gyermek kapcsolatnál magasabb mércét az örökbe fogadó szülő-gyermek kapcsolatát illetően sem szabad támasztani. Az örökbefogadás bírósági felbontásának anyagi jogi szabályai egyebekben nem térnek el a Csjt. rendelkezéseitől.⁶⁹

Kiskorú gyermek esetében az örökbefogadó kérelmére csak kivételes esetben bontják fel az örökbefogadást. A perben a Ptk. 4:145. § (4) bekezdés szerint az örökbefogadó a gyermeket nem képviselheti, számára eseti gyámot kell rendelni, függetlenül attól, hogy a kiskorú felperesi vagy alperesi minőségében vesz részt a perben. Az eseti gyám kirendelése előtt meg kell hallgatni a 14. életévét be nem töltött, de ítélőképessége birtokában levő gyermeket. A kiskorú gyermek érdekében az örökbefogadás felbontása iránti pert a Ptk. 4:139. § (3) bekezdése alapján megindíthatja a gyámhatóság is, azonban az ügyész korábban biztosított perindítási joga megszűnt. A perben szigorúan kell vizsgálni a felbontás feltételeinek megvalósulását, és mindig gondosan kell mérlegelni, hogy csak múltó, átmeneti vagy esetleg nevelési problémákról van szó, vagy tartós, az örökbefogadási kapcsolatot meghíúsító körülményekről. Nevelési nehézségek a vér szerinti gyermeknél is előfordulhatnak, és a szülő feladata, hogy ezeket a gondokat megoldja. Önmagában a konfliktusok ténye – különösen, ha azok előidézésében a felbontást kérő is közrehatott – nem vezethet az örökbefogadás felbontásához. Azonban az örökbefogadás felbontása indokolt, ha annak fenntartása az örökbefogadó bűncselekményt is megvalósító magatartása miatt a többszörösen sérült és visszamaradt kiskorú örökbefogadottra elviselhetetlenné vált. Nem szolgálhat az örökbefogadás felbontásának alapjául az sem, ha az örökbe fogadó szülők házasságát a bíróság felbontotta, és a külön élő örökbe fogadó szülő nem kívánja a gyermekkel a kapcsolatot tartani.⁷⁰

Közös gyermekké fogadás esetén a CSJK nem zárja ki, hogy az örökbefogadást csak a kérelmező felek tekintetében bontsák fel, vagyis csak az egyik örökbefogadóval szemben. Ugyanakkor, ha csak az egyikük kéri az örökbefogadás felbontását, az örökbefogadott mellett alperesként a másik örökbefogadónak is perben kell állnia, mert olyan közös jogról és kötelezettségről van szó, amely csak egységesen bírálható el. A felbontás vizsgálatánál nem elegendő az anya-gyermek kapcsolat fennállását vagy fenn nem állását értékelő igazságügyi pszichológus szakértő véleménye, a bíróságnak a

69 Ptk. 4:139. §.

70 Katonáné Pehr, 2021a, 308. o.

rendelkezésre álló bizonyítékok összességének mérlegelésével kell döntenie az örökbefogadás felbontásáról.⁷¹

A bírói gyakorlat szerint a felbontásnál azt kell vizsgálni, hogy az örökbefogadási kapcsolatot valóban meghiúsító körülményekről van-e szó, mert csak az erkölcsileg és jogilag súlyosan felróható magatartás vonhatja maga után az örökbefogadás felbontását. Az örökbefogadó halála után az örökbefogadás felbontását annak érdekében is lehet kérni, hogy az örökbefogadott a leszármazáson alapuló családi jogállását visszanyerje.⁷²

9.3. Az örökbefogadás felbontásának joghatása

Az örökbefogadás az azt felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján szűnik meg. A CSJK az örökbefogadás felbontása utáni névviselésről a Csjt.-vel megegyező tartalommal rendelkezik, így főszabály szerint az örökbefogadott és leszármazói az örökbefogadással felvett családi nevet nem viselhetik. Kivételesen, erre irányuló kérelemre, indokolt esetben (pl. a hosszú időn át fennállt névviselés alapozhatja meg) a gyámhatóság vagy a bíróság feljogosíthatja az érintetteket az örökbefogadással felvett családi név további viselésére.

A CSJK új rendelkezésként tartalmazza a meghalt örökbefogadó után megszerzett jogok védelmének szabályait. Eszerint az örökbefogadás megszűnése nem érinti a gyámhatósági eljárás vagy a per megindítása előtt meghalt örökbefogadó után megszerzett jogokat. A már átszállt örökséget ebben az esetben visszakövetelni nem lehet.⁷³ A CSJK rögzíti azt is, hogy az örökbefogadás megszűnésével felélednek a leszármazáson alapuló rokonságból származó azon jogok és kötelezettségek, amelyek az örökbefogadással megszűntek (így pl. rokontartás, öröklés), de a szülői felügyeleti jogok és kötelezettségek nem állnak helyre.⁷⁴ Az örökbefogadás felbontását követően nem kell a gyermek örökbe fogadhatóvá válásához szükséges eljárásokat ismét lefolytatni, a gyermek rövid időn belül ismét örökbe fogadó családba kerülhet, ami messzemenően a legfőbb érdekét szolgálja.⁷⁵

71 Katonáné Pehr, 2018, [94].

72 Ptk. 4:139. §. (2) bek.

73 Ptk. 4:143. §.

74 Kralovánszky, 2021, 881. o.

75 Katonáné Pehr, 2021b, 201. o.

Irodalomjegyzék

- Barzó, T. (2017a) *A magyar család jogi rendje*. Budapest: Patrocinium Kiadó.
- Barzó, T. (2017b) 'A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei', *Miskolci Jogi Szemle*, 12 (különszám), 37–57. o.
- Bényei, N. (2010) 'Az örökbefogadás', *Jura*, 2010/2, 128–139. o.
- Both, É., Kuslits, G. (2015) 'A legjobb érdek érvényesítése a gyermekvédelmi szakellátásban', *Esély*, 2015/4, 96–110. o.
- Deli, J., Lantai, Cs. (2014) 'Változások az örökbefogadás területén', *Kapocs*, 2014/3, 45–47. o.
- Filó, E., Katonáné Pehr, E. (2015) *Gyermekei jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest: HVG-Orac.
- Katonáné Pehr, E. (2007) 'Az örökbefogadás' in Kőrös, A. (szerk.) *A családjog kézikönyve*, Budapest: HVG-Orac, 445–558. o.
- Katonáné Pehr, E. (2018) 'Örökbefogadás' in Jakab, A., Fekete, B. (szerk.) *Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Családjog rovat*, rovat szerkesztő: Hegedüs, A. <http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas>
- Katonáné Pehr, E. (2020) 'A gyermek érdeke az örökbefogadás új jogi környezetében – avagy a gyermekközpontú örökbefogadás követelménye', *Családi Jog*, 2020/3, 1–8. o.
- Katonáné Pehr, E. (2021a) 'Az örökbefogadás' in Kőrös, A. (szerk.) *A Ptk. magyarázata III/VI. Polgári Jog – Családjog*, Budapest: HVG-Orac, 253–310. o.
- Katonáné Pehr, E. (2021b) 'Örökbefogadás' in Hergerné, Cs. (szerk.) *Magyar Családjog*, Budapest: Novissima, 168–201. o.
- Kralovánszky, L. (2021) 'Örökbefogadás' in Bodzási, B., Tókey, B. (szerk.) *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*, Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 846–882. o. <https://mhk.hu/files/ptk-kommentar.pdf>
- Lápossy, A., Tasi, K. (2018) 'Joggal mérlegelve – a gyermekközpontú örökbefogadási eljárás követelményei az ombudsmani gyakorlat tükrében', *Családi Jog*, 2018/4, 16–22. o.
- Marschalkó, L. (2013) 'Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke', *Iustum Aequum Salutare*, 2013/2, 265–279. o.
- Neményi, M., Takács, J. (2015) 'Örökbefogadás és diszkrimináció Magyarországon', *Esély*, 2015/2, 67–96. o.
- Nyitray, Zs. (2012) 'A Gyermekei jogi Egyezmény 3. cikk 1. bekezdésének értelmezési és alkalmazási nehézségei' in Fazekas, M. (szerk.) *Jogi Tanulmányok, ELTE ÁJK Doktori Iskolaának III. Konferenciája*, Budapest, 197–209. o.

- Magyar Pszichológia Bizottság Tesztbizottsága (2018) 'A pszichológiai teszthasználat irányelve', *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2018/2, 125–132. o. <https://doi.org/10.1556/0016.2018.003>
- Weiss, E. (1997) 'Az örökbefogadás néhány társadalmi és jogi kérdése', *Magyar Tudomány*, 1997/2. 180–192. o.

Ausztria

DR. OROSZ FLÓRA

Az osztrák jogalkotó 1960-ban reformálta meg az örökbefogadás szabályozását modern nézetekkel átszöve, ugyanakkor megtartva az örökbefogadás hagyományos formáit. Majd a jogintézmény a 2010-es években is több változáson ment keresztül.

Ausztriában az örökbefogadás során a gyermek legfőbb érdekét helyezik előtérbe. A hangsúly azon van, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság olyan örökbe fogadó szülőt válasszon ki a gyermek számára, aki a legmegfelelőbbnek tűnik, és nem pedig a szülőknek keresnek megfelelő gyermeket. Fontos szempont továbbá az is, hogy a „vér szerinti családokhoz” hasonló viszony, kapcsolat jöjjön létre az örökbefogadó és az örökbe fogadott gyermek között a minél teljesebb, kiegyensúlyozottabb családi élet érdekében. Nem csak kiskorú, de meghatározott feltételek megléte esetén nagykorú örökbefogadása is lehetséges. Az örökbe fogadni szándékozók nagy számára tekintettel hosszú várakozási idővel kell számolni, figyelembe véve azt a ténytet, hogy az örökbe fogadni szándékozók leginkább hat éven aluli gyermekeket kívánnak örökbe fogadni. Ugyanakkor az örökbefogadásra váró gyermekek között nem csupán e korosztály található meg, hanem az idősebb gyermekek is, akik kevésbé minősülnek „kívánatosnak” az örökbefogadók számára. A hatályos osztrák szabályozás kizárólag az örökbe fogadó szülő minimális életkorát határozza meg, ami a 25. életév, ellenben felső korhatárt nem állapít meg. A korábbi szabályoktól eltérően nem tesz különbséget férfi- és nőnemű örökbefogadók között életkor szempontjából, illetve nem rendelkezik konkrét korkülönbségről sem az örökbefogadó és örökbefogadott között. Mindez megkönnyíti az örökbefogadó helyzetét, ugyanis 25. életévének betöltését követően gyakorlatilag korlátlan ideig fogadhat örökbe, nem fut ki az időből. Ez a rendelkezés a gyermek érdekét is szolgálja, hiszen a szabályozás nem szűkíti le az örökbefogadók körét. Az osztrák rendszer

Dr. Orosz Flóra PhD
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Orosz, F. (2022) 'Ausztria' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 129–149. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvszk.gyermek.8_4

konkrétan meghatározza az örökbefogadás feltételeit, amely részletes, sokrétű és szigorúnak tekinthető. Az örökbefogadónak alapos alkalmassági vizsgálaton kell átesnie, valamint kötelező felkészítő tanfolyamon is részt kell vennie. A házaspárok előnyben részesülnek az örökbefogadásakor, azonban azonos nemű párok, élettársak és egyedülálló is örökbe fogadhatnak. Az örökbe fogadás a vér szerinti szülőkkal azonos családjogi jogokat és kötelezettségeket keletkeztet, beleértve az örökbefogadó szülő utáni öröklést is, megjegyezve, hogy a gyermek a vér szerinti szülő után is örököl, akinek egyébiránt másodlagosan fennmarad a tartási kötelezettsége szükség esetére. Ez a rendelkezés is úgy értékelhető, mint a gyermek érdekének védelme, hiszen biztosítja a megfelelő családi kötelék kialakítását, valamint arra az esetre is biztosított a gyermek tartása, ha az örökbefogadó nem tudná ellátni tartási kötelezettségét. Az osztrák szabályozás nem rendelkezik részletesen az örökbefogadás utánkövetéséről. Ugyanakkor pontosan meghatározza, mikor van lehetőség az örökbefogadás felbontására és hatályon kívül helyezésére a bíróság által.

1. A szabályozás keretei

Az osztrák Szövetségi Alkotmány (*Bundes-Verfassungsgesetz*) nem tartalmaz konkrét rendelkezést az örökbefogadás tekintetében, és a magyar Alaptörvényhez hasonló, a gyermekek érdekét szolgáló kifejezett rendelkezést sem. A vonatkozó szabályozás legnagyobb részben szövetségi szintű. Az örökbefogadásra irányadó szabályok az alábbi jogszabályokban összpontosulnak, melyek az örökbefogadás főbb struktúráját, rendszerét, menetét határozzák meg. Az elsődleges jogforrás az osztrák Polgári Törvénykönyv¹ (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, a továbbiakban: ABGB), melynek harmadik fejezet, hatodik része (191–203. §) tartalmazza a vonatkozó rendelkezéseket. Az ABGB rendelkezik az örökbefogadó személyével szemben támasztott feltételekről, az örökbefogadási szerződésről, az életkorra vonatkozó előírásokról, az örökbefogadás bíróság általi engedélyezéséről. Rögzíti továbbá az örökbefogadás joghatásait, valamint az engedély bíróság általi visszavonásának eseteit.

A szövetségi gyermek- és ifjúságvédelmi törvény² (*Bundes-Kinder- und Jugendhilfegesetz*, B-KJHG) ötödik fejezetében (31–34. §) találunk további rendelkezéseket. Így e

1 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie (JGS Nr. 946/1811).

2 Bundesgesetz über die Grundsätze für Hilfen für Familien und Erziehungshilfen für Kinder und Jugendliche (Bundes-, Kinder- und Jugendhilfegesetz 2013 – B-KJHG 2013) (BGBl. I Nr. 69/2013).

szakaszok határozzák meg az örökbefogadás célját, a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság szerepét, a vér szerinti szülők adatainak dokumentálását, a belföldi és nemzetközi örökbefogadás elemeit és feltételeit, illetve az örökbe fogadó szülők alkalmassági vizsgálatával kapcsolatos szabályokat.

Az ifjúsági jóléti törvény³ (*Jugendwohlfahrtsgesetz*) rendelkezik még az örökbefogadás kapcsán. Az AGBG mellett e törvény is hangsúlyozza a gyermek érdekei védelmének fontosságát, illetve hogy olyan kapcsolatot kell kialakítani az örökbefogadó és az örökbefogadott között, ami megfelel a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatnak. A gyermek- és ifjúságvédelmi törvény mellett szintén rendelkezik arról, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság mellett magán ifjúságvédelmi szervezetek is elismerhetők, működhetnek, amennyiben garantálják e feladatok megfelelő ellátását.

Szövetségi állam révén a szövetségi törvények mellett tartományi szintű jogszabályok is irányadók. Mind a kilenc osztrák tartomány elfogadta saját örökbefogadásra vonatkozó rendelkezéseit, melyek a gyermek- és ifjúságvédelmi törvényekben kaptak helyet.⁴

Az örökbefogadási eljárás két szerv hatáskörébe tartozik Ausztriában. A gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánítását és az örökbefogadó alkalmasságának vizsgálatát a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság, vagy az adott tartományban örökbefogadási eljárás lefolytatására engedéllyel rendelkező magánintézmény végzi. Az örökbefogadás engedélyezése pedig a gyermek lakóhelye szerint illetékes *járási bíróság hatáskörébe tartozik*, amely vagy engedélyezi, vagy elutasítja az örökbefogadást az ahhoz szükséges feltételek teljesülése alapján. A bíróság hatáskörébe tartozik továbbá az is, hogy meghatározott indokok esetén utóbb hivatalból vagy kérelemre *felbontsa vagy hatályon kívül helyezze a már engedélyezett örökbefogadást*. E két szerv tevékenysége mellett az örökbefogadási eljárás fontos részét képezi az örökbefogadó felkészítése, melynek keretében különböző szakmák képviselői vesznek részt, például pszichológusok, jogászok és más szakértők.

3 Bundesgesetz vom 15. März 1989, mit dem Grundsätze über die Mutterschafts-, Säuglings- und Jugendfürsorge aufgestellt und unmittelbar anzuwendende Vorschriften in diesem Bereich erlassen werden (*Jugendwohlfahrtsgesetz 1989 – JWVG*) BGBl. Nr. 161/1989.

4 A tartományi törvényeket lásd:

Burgenland: Burgenländisches Kinder- und Jugendhilfegesetz 36–38. §.

Karintia: Kärntner Kinder- und Jugendhilfegesetz 50–53. §.

Alsó-Ausztria: NÖ Kinder- und Jugendhilfegesetz 67–74. §.

Felső-Ausztria: Oö. Kinder- und Jugendhilfegesetz 36–39. §.

Salzburg: Salzburger Kinder- und Jugendhilfegesetz 35–37. §.

Stájerország: Steiermärkisches Kinder- und Jugendhilfegesetz 36–38. §.

Tirol: Tiroler Kinder- und Jugendhilfegesetz 35–36. §.

Voralberg: Gesetz über die Kinder- und Jugendhilfe 29. §.

Bécs: Wiener Kinder- und Jugendhilfegesetz 49–52. §.

A szövetségi gyermek- és ifjúságvédelmi törvény értelmében a tanácsadást, felkészítést és szakmai segítségnyújtást magán gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények⁵ is elvégezhetik.

2. A gyermek érdeke – az örökbefogadás célja

Az örökbefogadás Ausztriában is főként gyermekvédelmi intézkedésként szolgál, miszerint a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság a gyermeknek szerető családot kíván biztosítani. Az örökbefogadásnak minden esetben a gyermek legfőbb érdekét kell szolgálnia, a gyermek érdekében kell történnie.

Az osztrák szabályozás a szövetségi gyermek- és ifjúságvédelmi törvény 31. § (1) bekezdése keretében határozza meg az örökbefogadás célját. Eszerint „Az örökbefogadás célja, hogy a gyermekek és fiatalok a legmegfelelőbb örökbe fogadó szülőkhöz vagy szülőhöz kerüljenek. Észszerűen megalapozottnak kell lennie, hogy az örökbefogadó és a gyermek között a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatnak megfelelő viszony jöjjön létre. A gyermekek és a fiatalok érdekeit elsőbbségben kell részesíteni.”⁶ E definícióból következik, hogy a gyermek érdekének védelme az elsődleges az örökbefogadás során, azt kell szem előtt tartani. Az örökbefogadás központi szempontja a gyermek érdeke, beleértve jólétét is. A *Hágai Örökbefogadási Egyezmény* 21. cikke kötelezi arra a szerződő államokat, így Ausztriát is, hogy a gyermek mindenekfelett álló érdeke a legmagasabb prioritást élvezze. Ennek érdekében a hatóság az eset összes körülményét vizsgálja, beleértve az örökbefogadóval szemben lefolytatott alkalmassági vizsgálatot, a gyermek bíróság általi meghallgatását, valamint kiemelt szerepe, fontossága van a hozzájárulásra jogosultak hozzájárulásának is. A Legfelsőbb Bíróság (*Oberster Gerichtshof*) a gyermek legfőbb érdeke alatt testi, lelki és érzelmi jólétét érti.⁷ Az örökbefogadás célja tekintetében fontos szempontnak minősül az is – a törvény szerinti fogalomból levezetve –, hogy az örökbefogadó és a gyermek között a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatnak megfelelő viszony álljon fenn, vagy ilyen kapcsolatot kell kialakítani annak érdekében, hogy az örökbe fogadott gyermek valódi családi kötelékben érezhesse magát. Gyakorlatilag a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolat, kapocs létrehozását szolgálja. A gyermek érdekének szem előtt tartása ellene az nem versenghet az örökbe fogadó szülő vér szerinti gyermekének érdekével,

5 Például Bécsben tanácsadást, tájékoztatást és támogatást az Eltern für Kinder Österreich egyesület is adhat.

6 B-KJHG 31. § (1) bekezdés.

7 OGH 22.10.1986,1 Ob 626/86.

nem minősül előbbre valónak érdeke. Azaz a bíróság nem engedélyezi az örökbefogadást abban az esetben, ha az örökbe fogadó személy vér szerinti gyermekének érdeke ellen szól, különösen, ha eltartása vagy nevelése kerülne veszélybe (a vér szerinti gyermek gazdasági érdeke nem sorolható e körbe).⁸ Megjegyzendő továbbá, hogy a titkos örökbefogadás nem veszélyezteti a gyermek érdekét, mivel az örökbe fogadott gyermeknek 14 éves korától joga van tekinteni az örökbefogadási aktába.⁹

A gyermek- és ifjúságvédelmi törvény rendelkezése mellett a Szövetségi Kancellária is megfogalmazta az örökbefogadás lényegét. Értelmezésében *az örökbefogadás legfőbb célja* a gyermektelenül maradt párok gyermekes családi élet iránti vágyának beteljesítése. Az örökbefogadás tehát a szülői státusz törvény általi létrehozását is szolgálja, amely a *gyermek érdekét szolgáló életre szóló döntésnek minősül* mind a vér szerinti szülők, mind az örökbe fogadó szülők részéről. Megfogalmazta, hogy az örökbefogadással összefüggésben a gyermekek különleges védelemre jogosultak egy jogszerű és átlátható örökbefogadási eljárás révén, amely a lehető legtöbb információt tartalmazza származásukról és történetükről.¹⁰ A Szövetségi Kancellária általi meghatározásban a gyermek érdeke mellett kiemelt szerepet kap az örökbefogadó(k) érdeke is a gyermek utáni vágy teljesülése kapcsán. Az örökbefogadás tehát mindkét, mind az örökbefogadó(k), mind az örökbefogadott számára jó megoldást kínál a jogszabályi keretek betartása mellett.¹¹

A nyílt örökbefogadás szintén a gyermek érdekét segíti elő, hiszen bár új, szerető családra lel(het) az örökbefogadó(k) személyében, mégis lehetősége van a vér szerinti szüleivel való kapcsolattartásra.

Továbbá, bár lehetőség van az örökbefogadás felbontására vagy hatályon kívül helyezésére, valamennyi feltétel, melyek esetén az teljesülhet, a gyermek érdekét szolgálja. A bíróság gondosan értékelve hozza meg erre irányuló döntését.

3. Az örökbefogadó személye

Az örökbe fogadó személyek köre szélesnek mondható Ausztriában, a különmű és azonos nemű házaspárok mellett bejegyzett élettársak, élettársak és egyedül álló személyek is örökbe fogadhatnak.

8 AGBG 194. § (2) bekezdés.

9 Deixler-Hübner, 2021, 195. §, 10. pont.

10 Bundeskanzleramt Sektion VI – Familie und Jugend: Adoption, 2022.

11 Bundesministerium für Familien und Jugend Grenzüberschreitende Adoption, 2016, 6. o.

Főszabály szerint a házastársak közösen fogadhatnak örökbe. E rendelkezés célja feltehetően az, hogy a gyermekek a lehető legteljesebb családi kötelékben, egy anya és egy apa nevelésében nőjenek fel, valódi családi köteléket reprodukálva. A törvény azonban több esetben is kivételt enged ez alól exemplifikatív felsorolással. Például ha a házastárs házastársának vér szerinti gyermekét (mostohagyermekét) fogadja örökbe; ha csak az egyik házastárs tekintetében teljesülnek az életkori, valamint a cselekvőképességre vonatkozó követelmények; ha a házastárs házastársának tartózkodási helye legalább egy éve ismeretlen; vagy ha a házastársak legalább három éve nem élnek házassági életközösségben.¹² Illetve ha hasonló és különösen nyomós okok indokolják csak az egyik házastárs általi örökbefogadást. Erre példa a házastársak válása, vagy ha a másik házastárs külföldi állampolgár és saját joga szerint nem fogadhat örökbe, mert már van gyermeke. Ezekben az esetekben közös, hogy a hagyományos család reprodukciója már nem lehetséges.¹³

Az osztrák Alkotmánybíróság (*Österreichischer Verfassungsgerichtshof, VfGH*) 2014-ben hozott határozata¹⁴ alapján 2015. december 31. óta a bejegyzett élettársak is jogosultak gyermeket örökbe fogadni a házastársak mellett. 2017-es határozata¹⁵ pedig kiterjesztette az örökbefogadás lehetőségét a házaspárok között az azonos nemű házaspárok számára is 2019. január 1-jétől.

Az Alkotmánybíróság 2014-es határozatával nyitva maradt a kérdés, hogy az élettársak vagy akár két egyedülálló személy közösen örökbe fogadhat-e. Beclin igenlő választ adott erre a kérdésre, azzal érvelve, hogy a hatályos jogszabályi rendelkezésből nem következik a házaspárok kizárólagos jogosultsága az örökbefogadásra. Az egyetlen jogszabályi korlát az, hogy maximum két személy fogadhat közösen örökbe. Ennek pontosítása érdekében szükségesnek találta az AGBG módosítását az élettársak általi örökbefogadás lehetőségével. Ellenben a két egyedülálló személy általi örökbefogadást eltúlzottnak tartja, mivel ebben az esetben nem biztosított a gyermek megfelelő felneveléséhez szükséges stabil kapcsolat.¹⁶ Nem kizárt a rokon(ok) általi örökbefogadás sem.¹⁷ Az Alkotmánybíróság 2021. december 6-án hozott határozatával¹⁸ azonban világossá vált az élettársak örökbefogadási lehetősége, miszerint az általános feltételek

12 AGBG 191. § (2) bekezdés.

13 Deixler-Hübner, 2021, 191. §, 3. pont.

14 VfGH 11. 12. 2014., G 119–120/2014.

15 VfGH G 258–259/2017–9.

16 Deixler-Hübner, 2021, 191. §, 5–6. pont.

17 Deixler-Hübner, 2021, 191. §, 2. pont.

18 VfGH 6.12.2021, G 247/2021.

teljesülése esetén az élettársak számára is nyitva áll az örökbefogadás – egyidejű vagy egymást követő – lehetősége.¹⁹

Bár széles körűnek tekinthető az örökbefogadók személyi köre, az eljárási gyakorlat azt mutatja, hogy a házaspároknak nagyobb esélyük van a sikeres örökbefogadásra, mivel a jogalkotó a házasságot részesíti előnyben az örökbefogadás alapjaként.²⁰

Az örökbe fogadó személy az örökbe fogadó szülő, aki a gyermek felett gyakorolja a szülői felügyeleti jogokat. Közötte és a gyermek között a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatnak megfelelő viszony jön létre.

A jogszerű örökbefogadás érdekében a potenciális örökbe fogadó szülőknek többlépcsős eljárásban kell részt venniük. Első lépésként az illetékes ifjúságvédelmi hatóságnál – a járási közigazgatási hatóságok (*Bezirkshauptmannschaft*) ifjúsági osztálya, az önálló tartományi városok városi tanácsa (*Magistrat*), Bécsben pedig az Ifjúsági és Családügyi Hivatal (*Amt für Jugend und Familie*)²¹ –, vagy az adott tartományban örökbefogadási eljárás lefolytatására engedéllyel rendelkező magánintézménynél egy tájékoztató megbeszélésre kerül sor. A kérelmezőket tájékoztatják a gyermek gondozásának más lehetséges formáiról (nevelőszülői gondozás), majd az örökbefogadásról és annak szükséges lépéseiről, a folyamattal kapcsolatos kérdésekre is választ kapnak, hogy megfontolt, biztos döntést tudjanak hozni.²²

Ezt követően kerül sor az örökbefogadók alkalmassági vizsgálatára, ahol meghatározott feltételeknek kell megfelelniük, alkalmasnak kell bizonyulniuk az örökbe fogadni szándékozóknak. Az alkalmassági vizsgálat többrétű vizsgálatot jelent, melyet szintén a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság területileg illetékes szerve, vagy az adott tartományban örökbefogadási eljárás lefolytatására engedéllyel rendelkező magánintézmény folytat le.²³ Az első lépés a bevezető óra, az ún. orientációs óra, amely négy alkalomból áll, egyenként 50-50 perccel. Ezekon az alkalmakon lehetőség van arra, hogy megbeszéljék az örökbefogadó örökbefogadással kapcsolatos motivációit, és értékes információkat gyűjtsenek az örökbefogadásról szakmai és jogi szempontból. Az orientációs órát követően következik a személyes és szakmai alkalmasság értékelése. Ekkor a hatóság munkatársa átadja az örökbefogadáshoz szükséges dokumentumokat, vagy összegyűjti az orientációs órán már megbeszélte és kiosztott, kitöltött dokumentumokat. A hatóság az alkalmasság körében megvizsgálja az örökbefogadó anyagi helyzetét. Ez nem meghatározott összegű keresetet feltételez, hanem azt jelenti, hogy

19 [sz. n.] (2022) Gemeinsame Adoption auch für Lebensgefährten, 106. o.

20 [sz. n.] Schwanger.

21 Bundesministerium für Justiz: Ablauf der Adoption – Zuständige Stelle.

22 [sz. n.] Schwanger.

23 B-KJHG 31. (2) bekezdés.

anyagilag is biztosítva legyen az örökbe fogadott gyermek megfelelő ellátása, tartása. Megvizsgálják az örökbefogadó egészségügyi állapotát, hogy képes és alkalmas-e fizikailag, egészségügyileg a gyermeknevelésre, nincs-e fertőző betegsége vagy a gyereket veszélyeztető egészségügyi problémája.²⁴ A gyermek legfőbb érdekének biztosításához az örökbe fogadó szülőnek és a közeli családi környezetükhöz tartozó személyeknek (pl. élettárs) *csatolniuk kell az erkölcsi bizonyítványukat*.²⁵ A büntetett előélet azonban nem feltétlenül zárja ki az örökbefogadás lehetőségét. A döntő tényező mindig a bűncselekmény jellege és az, hogy az elkövetett bűncselekmény következtében a gyermek legfőbb érdeke veszélyben van-e.²⁶ Akkor tehát, ha az elkövetett bűncselekmény nem minősült súlyosnak, és nem veszélyezteti a gyermek érdekét, a bíróság engedélyezi az e személy általi örökbefogadást. Több interjút is lefolytat a hatóság munkatársa az örökbefogadóval, ezek között pszichológussal való beszélgetésre is sor kerül, valamint legalább egy helyszíni látogatást is végeznek a hatóság munkatársai, hogy megbizonyosodjanak az örökbefogadónál lévő megfelelő életkörülményekről.²⁷ Az interjúk, találkozók időpontja között általában több hét telik el, így az alkalmassági vizsgálatnak ez a része a legtöbb esetben négy-hat hónapig is eltart. Amennyiben az örökbefogadó az eddig rendelkezésre álló információk és eredmények alapján pozitív értékelést kap, megkapja a visszaigazolást a hatóságtól, amellyel jelentkezhetsz az alkalmassági vizsgálat szakmai felkészítési részére. A szakmai felkészítés több modulból áll, szakmai és jogi részekből, összesen 37 modulból, egyenként 50-50 perces időtartammal. Kb. három hónapig tart a felkészítés, melyet négy napon tartanak meg, egy-egy hétvégén. A szövetségi gyermek- és ifjúságvédelmi törvény értelmében a felkészítést és szakmai segítségnyújtást magán gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények is elvégezhetik.²⁸ Ilyen magánintézmény a Szülők a gyermekekért Ausztria Egyesület (*Verein Eltern für Kinder Österreich*).²⁹

A leírtakból jól látható, hogy az örökbe fogadó szülőknél kötelezően részt kell venniük felkészítésen is, amely beépül az alkalmassági vizsgálat folyamatába. Majd az alkalmassági vizsgálat lefolytatása és a felkészítés alapján a hatóság kiválasztja a legmegfelelőbb örökbe fogadó szülő(ke)t a gyermek számára.³⁰

24 [sz. n.] (2013) Eignungsverfahren: Adoptionswerber werden genau geprüft.

25 Deixler-Hübner, 2021, 194. §, 1. pont; Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG), BGBl. I Nr. 111/2003 90. § (3) bekezdés.

26 [sz. n.] (2016) Kein Antrag im Burgenland, verhaltenes Interesse in Vorarlberg.

27 [sz. n.] (2013) Eignungsverfahren: Adoptionswerber werden genau geprüft.

28 B-KJHG 31. § (2) bekezdés; Land Oberösterreich: Informationsblatt für Adoptivwerberinnen.

29 Eltern für Kinder Österreich: Ausbildung.

30 B-KJHG 32. § 3. pont.

Fontos feltétel, hogy az örökbefogadási eljárás elindításához *az örökbefogadónak döntéshozatali képességgel kell rendelkeznie*,³¹ ami az örökbe fogadó személy teljes cselekvőképességét feltételezi.³² Kiskorúak, illetve azok, akik az örökbefogadási szerződés megkötésekor nem rendelkeznek cselekvőképességgel, ki vannak zárva az örökbefogadás lehetőségéből. A képviselő esetükben nem megengedett, mivel személyes részvételt igényel az örökbefogadási szerződés megkötése. A gyermek vagyonának hivatalosan kinevezett vagyonkezelője sem lehet örökbe fogadó szülő, kivéve, ha mentesült e tilalom alól.³³ Ennek a rendelkezésnek a célja az, hogy megakadályozza a vagyonkezeléssel kapcsolatos szabálytalanságok eltitkolását egy esetleges örökbefogadás révén.³⁴ Az ABGB az örökbe fogadó szülők életkora tekintetében előírja, hogy (az örökbefogadás engedélyezésekor legkésőbb) be kell tölteniük legalább a 25. életévet,³⁵ ellenben felső korhatárt nem állapít meg. Illetve az örökbe fogadó szülőknek idősebbnek³⁶ kell lenniük az örökbe fogadandó gyermeknél.³⁷

Az ABGB pontos korkülönbséget nem ír elő az örökbe fogadható gyermek és a szülő között.³⁸ Csúpan annyi elvárást támaszt az örökbe fogadó szülő(k) tekintetében, hogy *idősebbnek kell lenni az örökbe fogadandó gyermeknél*, illetve az örökbefogadónak *legalább 25 évesnek kell lennie* (férfi és női örökbefogadó esetében 2013 óta egységes az alsó korhatár).³⁹ E feltételnek nagykorú örökbefogadásakor is érvényesülnie kell.⁴⁰

4. Az örökbe fogadható gyermek

Az ABGB rendelkezései nyomán *Ausztriában mind kiskorú, mind nagykorú⁴¹ örökbe fogadható*. Jellemzően azonban kiskorú gyermekeket fogadnak örökbe, leginkább 0–6 év, illetve 6–14 év közöttieket. Ritkán 14–18 év közötti gyermekek örökbefogadása is előfordul. 2019. évi statisztikai adatok alapján 79 gyermeket fogadtak összesen örökbe (ami egyébiránt

31 ABGB 191. § (1) bekezdés.

32 Feszl, 2020, 10. o.

33 ABGB 191. § (3).

34 Deixler-Hübner, 2021, 191. §, 1. pont.

35 2013-ban a BGBL. I Nr. 15/2013. számú módosítás óta nem lehetséges az alsó korhatár alulmúlása.

36 Az Alkotmánybíróság 2016. január 1-jei hatállyal (BGBL. I Nr. 29/2015 számú határozat) alkotmányellenesnek nyilvánítva helyezte hatályon kívül az ABGB 193. § (2) bekezdésének azt a rendelkezését, miszerint „legalább 16 év” korkülönbségnek kell lennie az örökbefogadó és az örökbe fogadott gyermek között.

37 ABGB 193. §; Deixler und Hübner, 2021, 193. §, 1–2. pont.

38 A VfGH 11.12.2014, G 18/2014 alkotmánybíróági határozat rendelkezése nyomán.

39 ABGB 193. §.

40 Bundesministerium für Justiz: Adoption eines Erwachsenen.

41 ABGB 194. (1) bekezdés 2. mondata értelmében.

28,2%-os csökkenést jelentett a korábbi adatokhoz képest), ebből 66 belföldi, 13 külföldi örökbefogadás volt. A 66 belföldi örökbefogadásból 61 fő 6 év alatti gyermek volt (92,4%), 4 fő 6–14 év közötti (6,06%) és mindösszesen 1 fő volt 14 évnél idősebb (1,5%).⁴² 2020. évi statisztikai adatok szerint nőtt az örökbe fogadott gyermekek száma, ugyanis ebben az évben 86 gyereket fogadtak örökbe. Nagy része, 79%-a belföldi örökbefogadás volt. Az örökbefogadottak 68%-a volt 6 éven aluli gyermek. Ezek a számok alátámasztják azt, hogy elsősorban hat éven aluli gyermekeket fogadnak örökbe Ausztriában. Egyébiránt arra vonatkozó adat nem volt fellelhető, hogy az örökbe fogadott gyermekek milyen jellemzőkkel bírnak. Külön, kifejezett rendelkezés, illetve tilalom hiányában arra a következtetésre juthatunk, hogy a testvéreket külön-külön, de akár együttesen is örökbe fogadhatják.

Egy gyermek három okból válhat örökbe fogadhatóvá: *a vér szerinti szülő(k) erre irányuló kifejezett szándéka alapján, a gyermek születése előtt vagy azt követően lemondanak róla, a gyermeket az anyja születését követően inkubátorban hagyja, és hat hónapot követően sem jelentkezik (illetve a gyermek apja sem) a gyermekért, vagy az anya névtelenül hozza világra gyermekét a kórházban és hagyja ott, majd hat hónapot követően sem jelentkezik (illetve a gyermek apja sem) a gyermekért (anonim születés).* Az örökbe fogadhatóvá nyilvánításról a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság dönt.⁴³ Az örökbefogadási eljárást is ez a hatóság, vagy az adott tartományban örökbefogadási eljárás lefolytatására engedélyvel rendelkező magánintézmény folytatja le.⁴⁴ A gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság munkatársai szükség esetén, a vér szerinti szülők kérelmére tanácsadást⁴⁵ nyújtanak az anyának, illetve a szülőknek az örökbefogadás menete kapcsán. Valamint ha az anya kijelenti a szülés előtt a kórházban, hogy gyermekét örökbe kívánja adni, akkor is tájékoztatást adnak az anyának, illetve apának a gyermek gondozásának különböző lehetőségeiről és a megfelelő következményekről.⁴⁶ A gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság dönt és választja ki a legmegfelelőbb örökbe fogadó szülő(ke)t a gyermek számára, a gyermek igényeinek és egyéni szükségleteinek megfelelően.⁴⁷ Ismeretlen szülőtől származó gyermek örökbefogadása esetében a vér szerinti szülő a gyermek elhagyásától számított hat hónapig gondolhatja meg magát és támadhatja meg az örökbefogadást. Ezt követően azonban már nincs rá lehetősége, az örökbefogadás véglegessé válik.

42 Bundesministerium Arbeit, Familie und Jugend, 2019, Kinder- und Jugendhilfestatistik 2019, 10., 53., 122. o.

43 Bundes-Kinder- und Jugendhilfegesetz 31. § (2) bekezdés.

44 B-KJHG 31. (2) bekezdés; Bundesministerium für Justiz: Ablauf der Adoption – Zuständige Stelle.; [sz. n.] Ein Kind zur Adoption freigeben, Land Salzburg, 6. o.

45 Belföldi örökbefogadás a B-KJHG 32. § 2. pontja, külföldi örökbefogadás esetén a 33. § (1) bekezdés 1. pontja alapján biztosított.

46 [sz. n.] in Kind zur Adoption freigeben, Land Salzburg, 6. o.

47 B-KJHG 31. § (1).

5. Az örökbefogadás formái

Az osztrák örökbefogadási rendszer széles palettájú, ismeri a *titkos, nyílt, félig nyílt örökbefogadást, a mostohagyerek örökbefogadását, valamint a szukcesszív (kétlépcsős) örökbefogadást*. Továbbá lehetőség van külföldi gyermek örökbefogadására is. A gyermek anyja, illetve szülei a várandósság alatt, illetve a gyermek születését követően is dönthetnek a születendő gyerek örökbeadásáról. Az anya a szülést követően azonnal aláírhatja az örökbefogadásra vonatkozó hozzájáruló nyilatkozatot, amiben meghatározhatja az örökbefogadás formáját.

Titkos örökbefogadás esetén a vér szerinti szülők kifejezhetik az örökbefogadó(k) kiválasztásával kapcsolatos kívánságaikat, melyeket a hatóság megpróbál a lehető legnagyobb mértékben figyelembe venni. Azonban sem az örökbefogadók címéről, sem a nevükről nem kapnak tájékoztatást.⁴⁸ Ha kívánják, megkaphatják az örökbe fogadó szülőkre vonatkozó legfontosabb adatokat (pl. életkor, foglalkozás, házasság hossza), illetve gyermekük jólétéről és további fejlődéséről később a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóságnál érdeklődhetnek. A titkos örökbefogadás típusába sorolhatjuk az ismeretlen szülőtől származó gyermek örökbefogadását is. Ezen az eseten belül megkülönböztetik az *anonim szülést* és az *inkubátorban hagyott gyermek örökbefogadását*. Előbbi esetében az anya név nélkül, személyes adatainak megadása nélkül és szociális vagy egészségbiztosítási igazolás nélkül szüli meg gyermekét a kórházban, majd hagyja ott. Utóbbi esetén az anya inkubátorban hagyja gyermekét. Ezekben az esetekben a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság lesz *ex lege* a gyermek gyámja, és néhány hétre nevelőszülőknél vagy azonnal örökbe fogadó szülőknél helyezi el a gyermeket. Ismeretlen szülőtől származó gyermek örökbefogadása esetében az örökbefogadás bíróság általi engedélyezéséig a vér szerinti anya vagy akár a gyermek apja meggondolhatja magát az örökbefogadás kapcsán, és utóbb megtagadhatja azt, de maximum hat hónap áll rendelkezésükre.⁴⁹

Nyílt örökbefogadáskor a vér szerinti szülők megismerik az örökbefogadó(ka)t, ismerik gyermekük tartózkodási helyét, és mind az örökbefogadó(k)kal, mind az örökbe adott gyermekükkel tartják a kapcsolatot.⁵⁰ Ez a kapcsolatfelvétel általában kifejezetten kívánatos és aktívan támogatott. Ezért lehetőség van a rendszeres látogatások megszervezésére is. Ugyanakkor mindösszesen az anyák 30%-a dönt a nyílt örökbefogadás mellett. A vér szerinti szülő döntése, hogy kezdetekben, például a szülés előtt találkozik-e

48 [sz. n.] Ein Kind adoptieren, Land Salzburg, 10. o.

49 [sz. n.] Ein Kind adoptieren, Land Salzburg, 11–12. o.

50 [sz. n.] Ein Kind adoptieren, Land Salzburg, 11. o.

az örökbe fogadó szülőkkel, vagy dönthet úgy, hogy folyamatos személyes kapcsolatot tart a kiválasztott családdal és gyermekével.⁵¹

*Félig nyílt örökbefogadás*kor a vér szerinti szülők nem ismerik gyermekük tartózkodási helyét, azonban lehetőségük van arra, hogy álnéven megismerjék az örökbe fogadó szülőket. Velük az illetékes gyermek- és ifjúságvédelmi hatóságon keresztül tarthatják a kapcsolatot, és esetleg leveleket és fényképeket kaphatnak a gyermekükről.⁵²

A *mostohagyermek örökbefogadására* az AGBG 197. § (4) bekezdése teremt lehetőséget – ami egyben a házastársak, élettársak, bejegyzett élettársak általi külön örökbefogadás egyik esete – amit az örökbefogadás egy típusaként értelmezhetünk. Eszerint a házastárs házastársa, élettárs élettársa vagy bejegyzett élettárs bejegyzett élettársa vér szerinti gyermekét fogadja örökbe. 2013. augusztus 1-je óta azonos nemű párok esetében is lehetőség van a mostohagyermek örökbefogadására.⁵³ Ekkor nem mindkét vér szerinti szülővel, csak azzal a vér szerinti szülővel és annak rokonaival szűnik meg a családügyi kapcsolat, akinek helyébe lép az örökbe fogadó szülő.⁵⁴

Az együttes örökbefogadás mellett létezik a *szukcesszív (kétlépcsős) örökbefogadás* lehetősége az AGBG 197. § (4) bekezdése értelmében. Ez esetben is két személy fogadja örökbe ugyanazt a gyermeket, de időben egymást követően, azaz lépcsőzetesen, az első személy örökbe fogadó szülői jogviszonyának megszűnése, megszüntetése nélkül.⁵⁵

A fent említett *belföldi örökbefogadási típusok* mellett lehetőség van *külföldi gyermek örökbefogadására* is Ausztriában, ami szintén a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság közreműködésével történik. Ez esetben a 145/1999. számú törvénnyel kihirdetett Hágai Örökbefogadási Egyezmény⁵⁶ rendelkezései irányadók, amely Ausztriában 1999. szeptember 1-je óta hatályos. A belföldi örökbefogadás előfeltételei, az alkalmasság igazolása és a felkészítésen való részvétel ez esetben is érvényesülnek. *Külföldi gyermek örökbefogadására azonban sor kerülhet a gyermek származási országában is.* Ekkor az örökbefogadást a származási ország joga szerint kell lefolytatni, majd azt az örökbefogadók lakóhelye szerint illetékes járási bíróságnak kell elismernie Ausztriában, ha az jogilag érvényesnek minősül.⁵⁷

51 Österreichische Lebensbewegung: Adoption – eine Option – Arten der Adoption.

52 [sz. n.] Ein Kind adoptieren, Land Salzburg, 11. o.

53 BGB I 2013/179.

54 Bundesministerium für Justiz: Adoption – Stiefkindadoption.

55 Feszl, 2020, 6. o.

56 Übereinkommen Über den Schutz von Kindern und die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der Internationalen Adoption (BGBl. III Nr. 145/1999).

57 Az osztrák bíróság általi megtagadási oknak számít, ha: a) az örökbefogadás nyilvánvalóan ellentétes a gyermek legfőbb érdekével vagy az osztrák jogrendszer más alapvető értékeivel; b) a meghallgatáshoz való joggal rendelkező fél e jogát nem tartották tiszteletben, kivéve, ha nyilvánvalóan egyetért az elfogadással; c) a külföldi hatóság nem lett volna nemzetközileg illetékes, ha az osztrák jogot alkalmazták volna.

Másik esetben az örökbefogadók az örökbe fogadandó gyermekkel Ausztriába utaznak, ahol az illetékes járási bíróságon kérvényezik az örökbefogadás engedélyezését. *Az örökbe fogadott gyermek állampolgárságát az örökbefogadás nem érinti, de a gyermek jogosult az osztrák állampolgárság megszerzésére.* Így az örökbefogadás jogerőre emelkedését követően az örökbe fogadó szülőknek kell kérelmezni az osztrák állampolgárság megadását a tartományi kormánytól.⁵⁸

6. Az örökbefogadás létrejötte

Az örökbefogadás két, egymástól elkülönített aktus révén jön létre: az írásbeli örökbefogadási szerződés (*Adoptionsvertrag*) megkötésével, majd az örökbefogadás bírósági általi engedélyezésével.⁵⁹ A szerződéskötés két fél között, az örökbe fogadó szülő(k) és örökbe fogadott gyermek között⁶⁰ jön létre. Az engedélyezési eljárás személyi köre azonban kibővül, abban a szerződő felek mellett részt vesz az örökbe fogadandó gyermek törvényes képviselője, a 14. életévét betöltött örökbe fogadandó gyermek, illetve a hozzájárulásra jogosult személyek.⁶¹

Az írásbeli forma be nem tartása esetén az örökbefogadás semmisnek bizonyul. A formaiság betartása érdekében vagy mindkét fél aláírja az örökbefogadási szerződést, vagy megvalósulhat egy írásbeli ajánlattal és annak két külön dokumentumban való írásbeli elfogadásával is.⁶² Nagykorú gyermek maga köti meg a szerződést, akinek cselekvőképessége feltételezett.⁶³ Ha a gyermek kiskorú, akkor helyette, cselekvőképessége hiányában törvényes képviselőjének kell a szerződést aláírni. Ehhez nincs szükség bírósági jóváhagyásra,⁶⁴ de ha a törvényes képviselő alapos indok nélkül tagadja meg a szerződés aláírását, nem igazolható hozzájárulásának megtagadása, úgy a bíróság az örökbefogadó vagy az örökbe fogadandó gyermek kérelmére pótolja azt.⁶⁵ A megtagadás alaposnak minősül, ha az örökbe fogadó szülő(ke)t vagy akár a hozzájáruló személy(eke)t nem tartja megfelelőnek a törvényes képviselő.⁶⁶ Mindkét szülő jogosult és

58 [sz. n.] Ein Kind adoptieren, Land Salzburg, 18–23. o.

59 ABGB 192. § (1) bekezdés 1. mondat.

60 A korábbiaktól eltérően meghatalmazott útján való szerződéskötésre nincs lehetőség, azt a feleknek személyesen kell megkötniük.

61 Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 11. pont.

62 Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 1. pont.

63 ABGB 192. § (2) bekezdés.

64 Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 6. pont.

65 ABGB 192. § (3) bekezdés.

66 Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 9. pont.

köteles egyedül képviselni gyermekét az AGBG 167. § (1) bekezdése értelmében, azonban mindkét vér szerinti szülő hozzájárulása szükséges az örökbefogadáshoz. Amennyiben az egyik szülő nem minősül a gyermek törvényes képviselőjének, úgy az ő hozzájárulása nem szükséges az örökbefogadási szerződés hatályos megkötéséhez.⁶⁷ Ismeretlen szülőtől származó gyermek esetében a bíróság előtti eljárás a gyermek orvosok általi átvételét követő hat hónap múlva indul, mivel ez idő alatt lehetősége van még arra a vér szerinti szülő(k)nek, hogy jelentkezzen(ek), hiszen főszabály szerint a vér szerinti szülő beleegyezésével történik az örökbefogadás bírósági engedélyezése. A hat hónap leteltét követően azonban már nincs lehetőség a szülői jogok érvényesítésére.

Az örökbefogadási szerződés a bíróság általi engedélyezéssel válik érvényessé, azaz jogilag kötelező erejűvé. Ahhoz, hogy a bíróság engedélyezze az örökbefogadást, teljesülnie kell valamennyi feltételének.⁶⁸ Az örökbefogadási szerződés a felek egybehangzó akaratnyilatkozata, így a felek konszenzusán kell alapulnia.⁶⁹ Megtévesztés vagy félelemkeltés hatására kötött szerződés ugyanis hatályon kívül helyezési indoknak minősül – lásd az örökbefogadás felbontása, hatálytalanná válásánál. A bíróság feladata, hogy meggyőződjön arról, a kérelmező örökbe fogadó szülő komoly és őszinte szándékkal rendelkezik-e arra, hogy a gyermekkel olyan kapcsolatot alakítson ki, amely megfelel a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatnak.⁷⁰

Kiskorú gyermek esetén a bíróságnak meg kell vizsgálnia, hogy az örökbefogadás a gyermek legfőbb érdekét szolgálja-e, és a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatnak megfelelő viszony áll-e fenn vagy jön létre. E kérdés megítélésének mindig az adott eset körülményeihez kell igazodnia. A vér szerinti szülő-gyermek kapcsolat létesítésének pusztán szándéka azonban nem elegendő, ha a megvalósulás lehetőségei bizonytalanok vagy akár valószínűtlennek bizonyulnak. Az örökbefogadásnak tehát biztosítania kell, elő kell segítenie az örökbe fogadott gyermek megfelelő testi, szellemi és lelki fejlődését, érzelmi közelséget és folytonosságot kell nyújtani az új családban. Az ítélkezési gyakorlat szerint idekapcsolódó további feltétel, hogy a gyermek fejlődési esélyei érezhetően javuljanak az új családi kötelékben, környezetben, ellenkező esetben a bíróság elutasítja az örökbefogadás engedélyezését.⁷¹ Nagykorú örökbefogadását a bíróság kizárólag akkor engedélyezi, ha a kérelmező bizonyítja, hogy az örökbefogadó és a gyermek

67 Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 6–7. pont.

68 A feltételeket felsorolja az igazságügyi minisztérium honlapján az örökbefogadással kapcsolatos információknál. Bundesministerium für Justiz: Ablauf der Adoption – Voraussetzungen.

69 [sz. n.] Schwanger.

70 [sz. n.] Schwanger.

71 Deixler-Hübner, 2021, 194. §, 1. pont.

között a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatnak megfelelő szoros viszony már fennáll, különösen akkor, ha öt éve⁷² egy háztartásban élnek.⁷³

A feltételek között említendő, hogy főszabály szerint a házastársak és élettársak közösen fogadhatnak örökbe, de van kivétel – erről lásd az örökbefogadó személyénél. Mindezek mellett, az AGBG-ben meghatározott, taxatívén felsorolt személyek – a kiskorú szülei; az örökbefogadó házastársa vagy élettársa; a kiskorú törvényes képviselője; a cselekvőképtelen nagykorú örökbe fogadandó gyermek; adott esetben az örökbefogadott házastársa vagy élettársa – hozzájárulása is szükséges ahhoz, hogy az örökbefogadást a bíróság engedélyezze. Ha a hozzájárulásra jogosult gyermek nem cselekvőképes, a törvényes képviselője köti meg a szerződést helyette, de ennek ellenére a nagykorú, választásra jogosult gyermek beleegyezése szükséges, feltéve, hogy képes nyilatkozni.⁷⁴ E személyek hozzájárulása az engedélyezés anyagi jogi feltételének minősül, amelynek elmaradása az örökbefogadást jogellenessé teszi, és a bíróság nem hagyja azt jóvá.⁷⁵ Amennyiben viszont a hozzájárulást valamely meghatározott személy megalapozott indok nélkül tagadja meg, a bíróság pótolhatja a hozzájárulást az egyik szerződő fél kérelmére.⁷⁶ Megalapozott megtagadási ok pl. a vér szerinti szülő erős kötődése a gyermekhez. Nem megalapozott megtagadási indok pedig pl. az anyagi indíttatás. Nem szükséges a törvényes képviselő hozzájárulása, amennyiben ő kötötte meg az örökbefogadási szerződést, ami a hozzájárulása megadásának minősül. Nem gyakorolhatja hozzájárulási jogát az a hozzájárulásra jogosult, aki cselekvőképtelen (kivéve a gyermek törvényes képviselőjét), vagy legalább hat hónapja ismeretlen helyen tartózkodik, kivéve a gyermek törvényes képviselőjét és cselekvőképtelen nagykorú örökbe fogadandó gyermeket.⁷⁷

Az örökbefogadó(k)nak meg kell felelnie a megfelelő családi élethez szükséges egészségügyi, szociális és gazdasági feltételnek – lásd az örökbe fogadó személlyel szemben támasztott követelmények között. Az örökbefogadási szerződés mellett meghatározott dokumentumokat is (mint az örökbe fogadott gyermek, a vér szerinti szülők és az örökbe fogadó szülő(k) születési anyakönyvi kivonatának hiteles másolatát; a vér szerinti szülők és az örökbe fogadó szülő(k) házassági anyakönyvi kivonatának hiteles másolatát; az örökbe fogadandó gyermek, a vér szerinti szülők és az örökbe fogadó szülő(k) állampolgárságának igazolását; a vér szerinti szülők és a leendő testvérek beleegyező

72 Ez az időtartam inkább csak iránymutatásként szolgál; megszakítható, de nem szűnhet meg.

73 Deixler-Hübner, 2021, 194. §, 2. pont.; Bundesministerium für Justiz: Adoption – Adoption eines Erwachsenen.

74 Deixler-Hübner, 2021, 195. §, 2. pont.

75 Fesl, 2020, 12. o.

76 AGBG 195. § (1), (3) bekezdés.

77 Deixler-Hübner, 2021, 195. §, 5., 8. pont.

nyilatkozatait, ha rendelkezésre állnak) csatolni kell a bíróság számára.⁷⁸ A felek által benyújtott hiányos dokumentumok pótlása utólag még lehetséges, ellenben az anyagi jogi feltételek elmaradása örökbefogadási szerződés érvénytelenségét eredményezik.⁷⁹

A bíróságnak meghallgatást is kell tartania az örökbefogadás engedélyezése előtt.⁸⁰ Bár a meghallgatás a hozzájárulással szemben nem minősül az örökbefogadás anyai jogi feltételének,⁸¹ az elmaradása eljárási hibához vezet. Amennyiben a meghallgatási kötelezettség megsértése okozati összefüggésben állt a határozattal, akkor az örökbefogadási határozatot hatályon kívül kell helyezni. A cselekvőképtelen kiskorú gyermek nem rendelkezik hozzájárulási joggal, de joga van a meghallgatáshoz, ahol elmondhatja véleményét és érzéseit az örökbefogadással kapcsolatban. Az általa elmondottakat, ítéletképeségéhez, érettségéhez és életkorához képest megfelelő súllyal figyelembe is kell venni a döntés meghozatala során. A nagykorú örökbe fogadandó gyermek szülei is jogosultak a meghallgatásra, továbbá a nevelőszülők vagy annak az otthonnak a vezetője, ahol az örökbe fogadandó gyermek él, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóság is.⁸²

Az örökbefogadáshoz való írásbeli hozzájárulást a felek a bíróság döntésének jogerőre emelkedéséig vonhatják vissza.⁸³ Ellenkező esetben a bíróság által jóváhagyott örökbefogadás hatálya az örökbefogadási szerződés megkötésének időpontjától kezdődik.⁸⁴ A bíróság kétféle döntést hozhat: vagy teljes egészében jóváhagyja az örökbefogadási szerződést, vagy elutasítja azt. A szerződést nem módosíthatja, illetve részlegesen, csak valamelyik fél javára sem hagyhatja jóvá.⁸⁵ Az eljárás folyamata nagyjából háromnegyed évet vesz igénybe a kérelem benyújtásától számítva.⁸⁶ Amennyiben a bíróság engedélyezi az örökbefogadást és jóváhagyja az örökbefogadási szerződést, úgy az visszamenőleges hatállyal, a szerződés megkötésének időpontjában lép hatályba. Az örökbefogadási szerződés érvényességének előfeltétele tehát a szerződés időpontjának megjelölése. Egyébiránt az örökbefogadási szerződés nem köthető feltételekhez vagy határidőkhöz.⁸⁷ A bíróság döntése ellen az általános polgári eljárásjogi szabályok⁸⁸

78 Bundesministerium für Justiz: Ablauf der Adoption – Erforderliche Unterlagen.

79 Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 12. pont.

80 Bundesministerium für Justiz: Ablauf der Adoption – Verfahrensablauf.

81 ABGB 196. §

82 Feszl, 2020, 14–15. o.

83 [sz. n.] Ein Kind zur Adoption freigeben, Land Salzburg, 7. o.

84 Bundesministerium für Justiz: Ablauf der Adoption – Verfahrensablauf.

85 Feszl, 2020, 9. o.; Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 4. pont.

86 [sz. n.] (2013) Eignungsverfahren: Adoptionswerber werden genau geprüft.

87 Deixler-Hübner, 2021, 192. §, 2–3. pont.

88 Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten (Zivilprozessordnung, ZPO) RGBl. Nr. 113/1895.

szerint van lehetőség jogorvoslatra, így a járási bíróság döntése ellen az illetékes regionális bírósághoz mint másodfokú bírósághoz lehet fellebbezést benyújtani a döntés semmissé nyilvánítása (*Nichtigkeitsklage*) vagy az engedélyezési eljárás ismételt lefolytatása (*Wiederaufnahmsklage*) érdekében.⁸⁹

7. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadás hatálybalépésével az örökbe fogadó szülő(k) és az örökbe fogadott gyermek között *ipso iure* ugyanazok a *családjogi jogok és kötelezettségek* jönnek létre, mint a vér szerinti szülők és gyermek között, az örökbefogadási szerződés megkötésének időpontjára visszamenőleges hatállyal.⁹⁰ Ez vonatkozik az örökbe fogadó szülő(k) már meglévő vagy jövőbeli vér szerinti leszármazottjaira is (és az örökbe fogadott gyermek esetleges leszármazottjaira), ellenben az örökbe fogadó szülő(k) más rokonaival nem keletkezik családjogi kapcsolat. Az örökbefogadással az örökbe fogadott gyermek tehát nem válik teljesen egyenrangúvá az örökbe fogadó szülő(k) vér szerinti leszármazottjaival,⁹¹ az örökbefogadás nem teljes.

A vér szerinti szülőkkal és azok rokonaival fennálló családjogi kapcsolatok megszűnnek az örökbefogadással, ha az örökbe fogadott gyermeket egy házaspár közösen fogadja örökbe. Amennyiben viszont csak egy személy fogad örökbe, úgy a családjogi kapcsolatok csak az örökbefogadóval azonos nemű, vér szerinti szülővel szűnnek meg, feltéve, ha beleegyeznek. Mostohagyermek (házastárs, élettárs, bejegyzett élettárs gyermekének) örökbefogadása esetén szintén megszűnik azzal a vér szerinti szülővel való családjogi kapcsolat, akinek helyébe lépett az örökbefogadó. Azonos nemű partner egyik tagja általi örökbefogadás esetén is ugyanez a helyzet.⁹² A vér szerinti szülők kapcsolattartási joga és a tájékoztatáshoz, véleménynyilvánításhoz való joga megszűnik.⁹³ Az örökbefogadástól az örökbe fogadó szülőket terheli a tartási, gondozási és nevelési kötelezettség, az örökbe fogadott gyermek vagyonának kezelése, valamint az örökbe fogadó szülők válnak a gyermek törvényes képviselőjévé. Az örökbe fogadott gyermek pedig az örökbe fogadó szülő törvényes örököse lesz. Az ítélkezési gyakorlat az örökbe

89 Zivilprozessordnung 529., 532. §; Bundesministerium für Justiz: Rechtsmittel und Rechtsmittelklagen.

90 ABGB 197. § (1) bekezdés.

91 Deixler-Hübner, 2021, 197. §, 1–2. pont.

92 Bundesministerium für Justiz: Adoption – Rechte und Pflichten der Adoptiveltern; Deixler und Hübner, 2021, 198. §, 3. pont.

93 Deixler-Hübner, 2021, 198. §, 2. pont.

fogadó szülő(ke)t, annak vér szerinti és örökbe fogadott gyermekét azonos jogokkal rendelkező rendes rokonoknak tekinti, ezért egymás örökösei.⁹⁴ Ezen az a tény sem változtat, ha az örökbe fogadó szülők később elválnak, vagy külön folytatják tovább életüket.⁹⁵ A vér szerinti szülőket az örökbe fogadó szülő(k) jogainak létrejötte ellenére továbbra is (másodlagos) tartási kötelezettség terheli a gyermekkel szemben, arra az esetre, ha az örökbe fogadó szülők már nem lennének képesek biztosítani a szükséges tartást a gyermek számára. A vér szerinti szülők és rokonai, illetve az örökbe fogadott gyermek leszármazottjai az örökbe fogadott gyermek örökösei maradnak az örökbefogadás ellenére. Ezen szabály is azt hivatott biztosítani, hogy az örökbe fogadó szülő ne titkolja a gyermek elől származását.⁹⁶ Azaz az örökbe fogadott gyermek kétszeresen örököl, egyrészt vér szerinti szülei és rokonai, másrészt örökbe fogadó szülője révén.⁹⁷ Az örökbe fogadott gyermek halála esetén elsősorban leszármazottait illeti meg öröksége. Ha azonban az örökbe fogadott gyermeknek nincsenek leszármazói, akkor az örökbe fogadó szülők és leszármazottaik elsőbbséget élveznek az öröklésben a vér szerinti szülőkkel és leszármazottaikkal szemben. Amennyiben csak egy személy fogadja örökbe a gyermeket, úgy a gyermek hagyatéka egyenlő arányban oszlik meg az örökbe fogadó szülő és a vér szerinti szülő között.⁹⁸

8. Az örökbefogadás utánkövetése

Az örökbefogadás utánkövetésére vonatkozó pontos információk nem lelhetők fel az osztrák szabályozásban. A szövetségi gyermek- és ifjúságvédelmi törvény mindösszesen arról rendelkezik, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi hatóságnak statisztikát kell vezetnie a belföldi és nemzetközi örökbefogadásban érintett gyermekek, fiatalok számáról.⁹⁹ Illetve dokumentációt kell vezetniük a vér szerinti szülőkről, amit ötven évig meg kell őrizniük. Mindez arra szolgál, ha az örökbe fogadott gyermek később szeretné megismerni vér szerinti szüleit, valódi gyökereit, akkor ezek az adatok segítségére legyenek. Ezáltal lehetősége nyílik vér szerinti szülei megismerésére.¹⁰⁰

94 [sz. n.] <https://www.anwaltschaft.at/ratgeber/familienrecht/kinder-adoptieren/> (2021. 03. 12.)

95 Bundesministerium für Justiz: Adoption – Rechte und Pflichten der Adoptiveltern.

96 Bundesministerium für Justiz: Adoption – Rechte und Pflichten der leiblichen Eltern; Deixler-Hübner, 2021, 198. §, 1–2. pont.

97 [sz. n.] Ein Kind adoptieren, Land Salzburg, 16. o.

98 Bundesministerium für Justiz: Adoption – Rechte des Adoptivkindes.; Deixler-Hübner, 2021, 198. §, 2. pont.

99 B-KJHG 15. § (1) 7–8. pont.

100 B-KJHG 31. § (4).

Az örökbe fogadott gyermeknek joga van megismerni saját származását. Szükség esetén – különösen fontos egészségügyi vagy szociális okokból – az örökbefogadó tájékoztatást kérhet a nyilvántartott dokumentumok tartalmáról. Az örökbe fogadott gyermek pedig 14. életévének betöltését követően válik jogosulttá arra, hogy a róla vezetett aktába betekintszen a bíróságon, illetve az illetékes gyermek- és ifjúságvédelmi hatóságnál. Előfordulhat az is, hogy a vér szerinti szülők esetleg nem kívánják a kapcsolatfelvételt, a kapcsolatot, ekkor az örökbe fogadott gyermeknek el kell fogadnia a vér szerinti szülők döntését.¹⁰¹

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

Az AGBG lehetővé teszi az örökbefogadás felbontását a bírósági engedély visszavonásával (AGBG 200. §), valamint az örökbefogadási szerződés bíróság általi hatályon kívül helyezését (AGBG 201. §), melyekre a törvényben meghatározott esetekben hivatalból vagy kérelemre kerülhet sor. Abban az esetben, ha az AGBG 192. §-ban meghatározott az örökbefogadáshoz szükséges konstitutív feltételek – örökbefogadási szerződés megkötése, bírósági engedélyezés – nem teljesülnek, úgy semmisnek minősül az örökbefogadás, ez esetben nem releváns az örökbefogadás felbontása, illetve hatálytalanná nyilvánítása, hiszen a szerződés létre sem jött. Nincs lehetőség az örökbefogadási szerződésnek a felek *contrarius actusával* való visszavonására, illetve annak harmadik személy általi megtámadására sem.¹⁰²

Amennyiben a bíróság visszavonja engedélyét, az örökbefogadás ex tunc hatállyal, azaz a szerződés megkötésének időpontjára visszamenőlegesen szűnik meg. Ez alól kivételt jelent, hogy nem vonható vissza az örökbefogadási szerződés jóhiszemű személlyel szemben. Így, ha az egyik szerződő fél a szerződés megkötésekor nem volt tisztában a visszavonás okával, és erre hivatkozik, úgy hatályon kívül helyezésnek minősül a másik féllel való viszonyában. Továbbá jóhiszemű harmadik személy esetében is ez a helyzet, aki az örökbefogadás érvényességében bízva szerzett jogokat. Így például nem vonhatja vissza engedélyét a bíróság olyan szerződés esetében, amelyhez az örökbe fogadó szülő hozzájárult.¹⁰³ A bíróság hivatalból vagy az egyik fél kérelmére visszavonja engedélyét, ha az örökbefogadási szerződés megkötésének időpontjában az örökbefogadó nem volt cselekvőképességű; ha az örökbefogadási szerződés megkötésének időpontjában az örökbe

101 B-KJHG 31. § (4); Bundesministerium für Justiz: Adoption – Suchenach den leiblichen Eltern.

102 Deixler-Hübner, 2021, 203. §, 1. pont.

103 Deixler-Hübner, 2021, 203. §, 2–3. pont.

fogadott gyermek, aki maga kötötte meg a szerződést, nem volt cselekvőképés; ha a gyermeket egynél több személy is örökbe fogadta (kivéve a házastársak általi örökbe fogadást), ha az örökbe fogadási szerződést kizárólag vagy elsősorban azzal a szándékkal kötötték, hogy a választott gyermek az örökbe fogadó apa vagy anya vezetéknevét viselhesse, vagy jogellenes szexuális kapcsolatot titkoljanak el. Abban az esetben azonban, ha az örökbe fogadó cselekvőképességének megszerzését követően jelzi, hogy folytatni kívánja az örökbe fogadói kapcsolatot; az örökbe fogadott gyermek törvényes képviselője vagy a cselekvőképesség megszerzését követően a gyermek utólag hozzájárul az örökbe fogadáshoz, vagy a bíróság pótolja a törvényes képviselő hozzájárulását; valamint akkor is, ha az addig nem házas két egyedülálló személy összeházasodik, orvosolja a visszavonás okát. Továbbá a bíróság kizárólag a szerződő felek valamelyikének kérésére vonja vissza engedélyét, ha az örökbe fogadási szerződést nem írásban kötötték meg, és attól számított legfeljebb öt év telt el.¹⁰⁴

Az örökbe fogadási szerződés hatályon kívül helyezése esetén az ex nunc hatállyal válik hatálytalanná. Ekkor, ettől fogva újjáélednek a megszűnt családjogi kapcsolatok a vér szerinti szülőkkel és azok rokonaival. A bíróság a szerződő fél vagy a hozzájárulásra jogosult személy kérelmére a szerződéskötéstől számított egy éven belül hatályon kívül helyezi az örökbe fogadási szerződést, ha nyilatkozatát megtévesztés vagy alaptalan, illetve megalapozott félelemkeltés hatására tette meg. A bíróság a gyermek kérelmére helyezi hatályon kívül az örökbe fogadási szerződést, ha felbomlik az örökbe fogadó szülők házassága, bejegyzett élettársi kapcsolata, vagy hatályon kívül helyezi azt a bíróság, illetve ha az örökbe fogadó szülő halála után ezt kívánja meg a gyermek érdeke. A bíróság az örökbe fogadó és a gyermek közös kérelmére is hatályon kívül helyezheti az örökbe fogadási szerződést. Illetve a bíróság hivatalból is elrendelheti a hatályon kívül helyezést, amennyiben az örökbe fogadó szülő-gyermek viszony fenntartása súlyosan veszélyeztetné a kiskorú vagy cselekvőképességgel nem rendelkező gyermek jólétét (pl. ha a szülő-gyermek közötti konfliktusok már elfogadhatatlan mértéket öltenek, és minden jel arra utal, hogy ez az állapot nem fog megváltozni).¹⁰⁵ Az örökbe fogadási szerződés két örökbe fogadó szülő esetén mindkettővel szemben hatálytalanná válik, kivéve a házasság felbontása vagy érvénytelenítése esetén, mivel ekkor csak az egyikükkel szemben megengedett az örökbe fogadás hatályon kívül helyezése.¹⁰⁶

104 ABGB 200. § (1) bekezdés; Deixler-Hübner, 2021, 203. §, 6–8. pont.

105 ABGB 201. § (1) bekezdés; Deixler-Hübner, 2021, 203. §, 10–14. pont.

106 ABGB 201. § (2) bekezdés.

Irodalomjegyzék

Deixler-Hübner, A. (2021) 'ABGB-ON' in Kletečka, A., Schauer, M. (eds.) *ABGB-ON Kommentar*, Bécs: Manz Verlag.

Eltern für Kinder Österreich *Ausbildung* [Online]. <http://www.efk.at/de/ausbildung/>

Fesel, L. V. (2020) *Schweizerisches und österreichisches Adoptionsrecht im Vergleich: Besonderheiten, Unterschiede und Überschneidungen*. Diplomarbeit aus Bürgerlichem Recht zur Erlangung des akademischen Grade seiner Magistra der Rechtswissenschaften an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Paris-Lodron-Universität Salzburg, Salzburg [Online]. <https://eplus.uni-salzburg.at/obvusbhs/content/titleinfo/5522965/full.pdf>

Egyesült Királyság

DR. VISONTAI-SZABÓ KATALIN

Az Egyesült Királyság örökbefogadásra vonatkozó szabályozása a kontinentális joghoz szokott jogász számára meglehetősen kaotikusnak tűnhet. Mindenképpen szokatlan megoldás, hogy az örökbefogadóra nézve nincsen felső korhatár, tehát – elviekben – egy nyolcvanéves ember is fogadhat örökbe, főleg, hogy a szülő és a gyermek közötti minimum és maximum életkorbeli különbség sincs meghatározva. A másik szembeutó különbség, hogy az örökbefogadás előkészítését nem állami szerv vagy gyermekvédelmi hatóság végzi, hanem különféle (nonprofit, alapítványi formában működő) ügynökségek, akik arra is jogosultak, hogy a gyermeket az örökbe fogadni szándékozónál elhelyezzék. Meglepő megoldás, hogy az örökbe fogadni szándékozók és az örökbe fogadható gyermekek is különféle adatbázisokban szerepelnek, ahol szabadon „válogathatnak”. Különbözik a magyar szabályozástól, hogy az azonos nemű párok és egyedülállók is minden további nélkül fogadhatnak örökbe, a különböző nemű házastársak előnyben részesítése nem elvárás. A 2002-ben elfogadott örökbefogadásról szóló törvény (*Adoption and Children Act 2002*) hatálybalépése óta az Egyesült Királyságban is a gyermek legfőbb érdeke áll a mérlegelés középpontjában a döntés meghozatala során,¹ azzal az eltéréssel, hogy időnként változik, mit tartanak a gyermek legfőbb érdekének. Ennek nyomán előfordul, hogy az örökbefogadás csak mint ultima ratio jöhet szóba, akkor, amikor semmi más nem segített, máskor pedig úgy tekintik, az szolgálja a gyermek érdekét, ha a lehető leghamarabb örökbe fogadják.

¹ Hawkins et al., 2007, 5. o.

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD, LLM
adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Visontai-Szabó, K. (2022) 'Egyesült Királyság' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 151–182. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvzsk.gyermek.8_5

Az idősebb, etnikai kisebbséghez tartozó, fogyatékossgal élő gyerekek az Egyesült Királyságban is nehezebben találhatnak örökbe fogadó családra. Sok a tévhit az örökbe fogadni szándékozók körében az örökbefogadás feltételeit illetően. Főleg az ötven évnél idősebbek, az egyedülállók és az LMBTQI közösséghez tartozók gondolják úgy, hogy nem fogadhatnak örökbe. Ezen tévhitek eloszlata érdekében felvilágosító kampány indult 2020 novemberében.

1. A szabályozás keretei

Az Egyesült Királyságban az 1926-ban elfogadott első (*Adoption of Children Act 1926*), majd 1949-ben hatályba lépett második (*Adoption of Children Act 1949*), illetve harmadik (*Adoption of Children Act 1950*) örökbefogadásról szóló törvény óta a jogszabályi környezet erősen megváltozott, melynek hatására a hangsúly a gyermek legfőbb érdekének biztosítása irányába tolódott el. Ebben fontos szerepe volt az 1975-ben megalkotott gyermekvédelmi törvénynek (*Children Act 1975*), majd az annak nyomán született örökbefogadási törvénynek (*Adoption Act 1976*), mely egy, a korábnál sokkal átláthatóbb rendszert épített ki.

Az örökbefogadás, valamint az azt megelőző eljárások jelenleg hatályos anyagi és eljárásjogi szabályait a következőkben bemutatásra kerülő törvényekben találjuk. A kontinentális jogász számára nehezen áttekinthető és idegen is, hogy nem egy jogszabályban gyűjtötték össze a szabályokat, ráadásul a bíróságok döntései is komolyan formálják a joggyakorlatot. Legutóbb egy 2013-as ítélet gyakorolt erőteljes hatást a jogalkalmazásra, mely hosszú időn keresztül meghatározta, hogy a bíróságnak miként érdemes értelmezni a gyermek legfőbb érdekét.²

A gyermek jogairól szóló törvény (*Children Act 1989*)³ 1991 októberében lépett hatályba és a gyermekvédelmi eljárások alapvető szabályairól rendelkezik. Ezen törvény alapján valósulhat meg a gyermek családból való kiemelése, és ha a szülők nem változtatnak körülményeiken, a gyermeket örökbe fogadhatónak nyilvánítják. A törvény 31. §-a meghatározza, hogy mely esetekben kerülhet sor az állami beavatkozásra. A gyermek egészséges testi-lelki fejlődése – ideértve fizikai, intellektuális, érzelmi, szociális és magatartási fejlődését – súlyos károsodás veszélyének van kitéve, ha a családjában

2 Re B-S (children) 2013 EWCA Civ 963, <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Judgments/b-s-children.pdf> (2022. 03. 19.).

3 Children Act 1989, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/contents> (2022. 03. 15.).

rosszul bánnak vele, szexuális vagy lelki bántalmazást szenved el. A törvény legfontosabb alapelve a gyerek jóllétének biztosítása.

A legújabb örökbefogadásról szóló törvény (*Adoption and Children Act 2002*)⁴ szintén rendelkezik a gyermek családból való kiemeléséről, és tovább pontosítja az 1989-es törvényben meghatározottakat, mikor kifejezi, hogy a gyermek egészséges fejlődését az is veszélyezteti, ha a bántalmazás nem közvetlenül felé irányul, hanem tanúja a családon belül mások testi, lelki vagy szexuális bántalmazásának, valamint nyilvánvalóvá teszi, hogy az elhanyagolás is bántalmazásnak minősül.⁵ Ezen jogszabály vezette be annak lehetőségét, hogy a gyermek egy úgynevezett *különleges gyámság* alá kerüljön (*special guardianship*) nagykorúsága eléréséig. Ez elsősorban az idősebb, már kamasz gyermekek esetében lehet jó megoldás, ha nem szolgálná az érdeküket a családjuktól való teljes elszakadás. Ebben az esetben a gyermek egy közeli családtaghoz (*kinship placement*) vagy családi barátához kerül, melynek lényege, hogy megmaradjon számára az állandóság, ne kelljen minden korábbi kapcsolatát megszakítania.⁶

Az örökbefogadással kapcsolatban fontos részletszabályokat tartalmaznak továbbá a gyermekvédelmi rendszerről szóló törvény (*Care Standards Act 2000*),⁷ az örökbefogadást segítő szervezetekről szóló törvény (*Adoption Agencies Regulations 2005*),⁸ valamint a gyermekek jogairól szóló törvény (*Children and Young Persons Act 2008*).⁹

A gyermekekről és a családokról szóló törvény (*Children and Families Act 2014*)¹⁰ vezette be, hogy a gyermek érdekére tekintettel, a gyermekvédelmi eljárás – azaz döntés a gyermek átmeneti vagy tartós nevelésbe vételéről, harmadik személynél való elhelyezéséről, örökbe fogadhatóvá nyilvánításáról, valamint az örökbefogadás engedélyezéséről – nem tarthat huszonhat hétnél tovább, hiszen ezen döntések a gyermek életére jelentős hatást gyakorolnak, ezért nem szabad, hogy hosszú időn keresztül bizonytalanságban éljen. Erre a módosításra azért volt szükség, mert egy 2011-es átfogó jelentés¹¹ szerint az eljárások jellemzően ötvenhat hétig, azaz több mint egy évig tartottak. A törvény

4 *Adoption and Children Act 2002*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents> (2021. 11. 11.).

5 Broadhurst, 2017, 185. o.

6 Broadhurst, 2017, 187. o.

7 *Care Standards Act 2000*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/14/contents> (2021. 11. 11.).

8 *Adoption Agencies Regulations 2005* <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2005/389/contents/made> (2011. 11. 11.).

9 *Children and Young Persons Act 2008*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/23/contents> (2021. 11. 11.).

10 *Children and Families Act 2014*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/6/contents/enacted> (2022. 03. 15.).

11 *Final Report of a Family Justice Review*, Ministry of Justice, Department of Education, 2011, 42. o.

hatálybalépése nyomán állították fel az örökbefogadási eljárások összehangolásáért, valamint az örökbefogadással foglalkozó szervezetek működésének koordinációjáért felelős bizottságot (*Adoption Leadership Board*), melynek 2018 óta kibővült az elnevezése a különleges gyámsággal, hiszen már ezen gondoskodási formákért is a nevezett testület felel (*Adoption and Special Guardianship Leadership Board*).

Az örökbefogadás legfontosabb keretszabályait az említett törvények adják, de az egyes országrészekben (Anglia, Skócia, Wales, Észak-Írország) a részletszabályok különbözőek lehetnek.

Az örökbefogadás előkészítésében a gyámhatóságnak és az erre szakosodott civil szervezeteknek is fontos szerepe van. Azok a gyermekek, akik azért válnak örökbe fogadhatóvá, mert szüleik – valamilyen okból kifolyólag – nem tudták vállalni a nevelésüket és lemondtak róluk, jellemzően az örökbefogadási ügynökségeken keresztül kerülnek örökbe fogadó családba. Azok a gyermekek, akiket rossz bánásmód, elhanyagolás vagy egyéb veszélyeztető körülmények miatt ki kellett emelni a családjukból, a gyermekvédelmi rendszerbe kerülnek. Gyermekotthonba, nevelőszülőkhöz vagy családtagokhoz helyezik el őket. A szociális munkások először minden tőlük telhetőt megtesznek annak érdekében, hogy a gyermek visszakerülhessen a családjába. Amennyiben ez nem lehetséges és nincs más megoldás, javaslatot tesznek az örökbefogadásra. Az örökbefogadást mindkét esetben a bíróság engedélyezi. Az első esetben be kell szerezni a szülők hozzájárulását, a második esetben nincs szükség a hozzájárulásukra, és a határozattal szemben is csak akkor van lehetőségük fellebbezéssel élni, ha bizonyítani tudják, hogy korábbi körülményeiken változtattak, és a továbbiakban nem jelentenek veszélyt a gyermek egészséges személyiségfejlődésére. Lehetőség van továbbá a házastárs, élettárs gyermekének örökbefogadására, erre egyszerűsített eljárás keretében kerülhet sor.

2. Az örökbefogadás célja – a gyermek érdeke

Az örökbefogadás célja, hogy családot biztosítson azoknak a gyermekeknek, akiket a vér szerinti szüleik nem tudnak felnevelni. Az örökbefogadás egy jogi aktus, melynek következtében az örökbe fogadó szülők megszerzik az örökbe fogadott gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat. Az örökbe fogadott gyermeknek minden jogi kapcsolata megszűnik a vér szerinti szüleivel és az örökbe fogadó család teljes jogú tagja lesz, akiknek jellemzően felveszi a vezetéknévét.¹²

¹² <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2022. 01. 12.).

Az első örökbefogadást szabályozó törvényt (*Adoption of Children Act 1926*) 1926-ban fogadták el. A törvényhozó elsődleges célja az volt, hogy csökkenjen az árvaházakban felnevelkedő gyermekek száma, mert ekkorra már világossá vált, hogy ezek az intézmények a legkevésbé sem szolgálják a gyermek egészséges személyiségfejlődését. Amennyiben a szülők, valamilyen oknál fogva – mert alkalmatlanok, betegek, vagy már nem élnek – nem tudtak a gyermekükről gondoskodni, ezen új törvény adta keretek között hozott bírósági döntés értelmében olyan nevelőszülőkhöz kerültek, aki úgy gondoskodtak róluk, mintha született családtagok lennének. Ezen jogszabály még nem biztosította az örökbe fogadott gyermek teljes és valódi integrációját az új családjába, mert az öröklés joga nem illette meg. Fontos különbség volt a jelenlegi szabályozáshoz képest, hogy a gyermek számára nem biztosítottak hozzáférést az eredeti születési anyakönyvi kivonatához, így származási családjának megismerésére sem volt módja. Ebből is látszik, hogy ekkor még nem a gyermek érdeke határozta meg az örökbefogadást, hanem elsősorban segítséget jelentett a megesett lányoknak, akik házasságon kívül szültek gyermeket, illetve igyekezett kielégíteni a meddő házaspárok gyermek iránti igényét. A szabályozás hiányosságai miatt az örökbe fogadás gyakorlatilag kikerült az állam felügyelete alól. A változás az 1940-es években indult el. A gyermeküket elhagyni kényszerülő anyákat továbbra is megbélyegezte a társadalom, azonban a gyermekkel szembeni hozzáállás lassan megváltozott, és bár a magánszemélyek által bonyolított örökbefogadásoknak továbbra sem volt akadálya, maga a folyamat egyre szabályozottabb keretek között zajlott, melynek célja az volt, hogy védjék a gyermek érdekét. Az 1949-ben elfogadott törvény (*Adoption of Children Act 1949*) már egyértelművé tette, hogy örökbefogadásra csak hatósági felügyelet mellett kerülhet sor, valamint teljesen titkossá vált, az örökbe adó anya a továbbiakban nem szerzett tudomást arról, hogy hozzájárulását kinek a javára adta meg. Lényeges változás volt továbbá, hogy az örökbe fogadott gyermek a továbbiakban valóban családtaggá vált, hiszen ugyanúgy örökölhet, mint a vér szerinti gyermek. 1950-ben újabb törvény elfogadására került sor (*Adoption of Children Act 1950*), melynek alapelve volt a teljes elszakadás – egy új kezdet (*clean break-fresh start*), azaz az örökbe fogadott gyermek mindenfajta kapcsolata megszakadt vér szerinti családjával, és teljes egészében beilleszkedett az új környezetébe. Akkor úgy gondolták, hogy ez szolgálja leginkább az érdekét, sokszor nem is mondták el neki, hogy örökbe fogadták. Az ötvenes években indult el a folyamat, melynek eredményeképpen kialakult a mai értelemben vett gyermekvédelem, melynek keretei között szociális munkások azon dolgoztak, hogy a veszélyeztetett gyermekeket megvédjék a bántalmazástól, elhanyagolástól. Munkájuk eredményeképpen egyre több idősebb gyermeket emeltek ki a családjukból, esetükben

nem nagyon lehetett eltitkolni a múltat, sokszor mégis úgy tettek, mintha az meg sem történt volna.¹³

Hosszú időn keresztül tartotta magát az a hozzáállás a brit gyermekvédelem részéről, hogy a gyermek számára a saját családjában való nevelkedés a legjobb, amennyiben ez a szülők alkalmatlansága vagy más ok miatt nem szolgálja a gyermek érdekét, elsősorban arra törekedtek, hogy családon belül vagy nevelőszülőknél találjon új otthonra, főszabálynak tekintették, hogy az örökbefogadás csakis ultima ratio lehet. Sok gyermek került gyermekotthonba, mert arra számítottak, hogy előbb vagy utóbb visszakerülhetnek a családjukba, de ez sok esetben évekig tartott vagy egyáltalán nem következett be. Évekig hiába vártak reménykedve, gyakran kellett egyik nevelőszülőtől a másikhoz költözniük, így az állandóság és biztonság iránti igényük sem elégülhetett ki.¹⁴ Ezek a gyermekek fokozottan ki voltak téve szexuális visszaéléseknek és bántalmazásoknak, gyakori volt körükben a szökés és elkallódás, szóval ez a fajta elhelyezés egyáltalán nem szolgálta az érdeküket. A kilencvenes évek végén azonban jelentős fordulatnak lehetünk tanúi, a törvényhozás és a bírósági gyakorlat is erőteljesen abba az irányba fordult, mely szerint, ha a gyermek végleges családból való kiemelése elkerülhetetlen, a mielőbbi örökbefogadás szolgálja leginkább az érdekét.¹⁵ A változás Tony Blair kormánya idején kezdődött, ekkor indult el az a folyamat, melynek eredményeképpen ma már jellemzően állami gondoskodásban élő gyermekek kerülnek örökbefogadásra. A 2000-es évek elején megjelent törekvések arra irányultak, hogy fokozzák az állami gondozott gyermekek örökbeadását és gyorsítsák fel az eljárást, annak érdekében, hogy a gyermekeket a lehető legfiatalabb életkorban adhassák örökbe.¹⁶ A brit gyermekvédelem alapelveire és fő törekvéseire erős befolyást gyakorol az aktuális politika, így történhetett meg, hogy a gyermek érdekének értelmezése 2019 után újabb fordulatot vett. A gyermek családi kapcsolatainak megőrzése ismét középpontba került. A folyamatot egyébként egy 2013-as ítélet katalizálta, melyben az első fokon eljáró bíróság engedélyezte a két csecsemőkorú testvér örökbeadását, az édesanya azonban fellebbezéssel élt (*applied for leave to oppose*), arra hivatkozva, hogy a körülményei lényegesen megváltoztak. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a gyermekek nem voltak boldogok, amíg az édesanyjukkal éltek, az örökbe fogadó szüleiknél pedig végre stabil biztonságban élhetnének. A másodfokon eljáró bíróság (*Court of Appeal*) úgy ítélte meg, hogy a gyermek érdeke minden esetben elsődlegesen az, hogy ameddig szemernyi esély is van arra, hogy a vér szerinti családjában nevelkedjen,

13 Gheera, 2014, 4–5. o.

14 Thoburn, 2021, 18. o.

15 Broadhurst, 2017, 174., 180. o.

16 Broadhurst, 2017, 188. o.

addig ezt kell számára biztosítani. Megerősítette tehát az örökbeadás ultima ratio jellegét (*adoption is the last resort*), valamint hangsúlyozta a gyermekvédelmi szolgálat felelősségét, akiknek kötelességük oly módon előterjeszteni a javaslatukat, hogy abban minden lehetséges megoldás benne legyen, azért, hogy a bíróság a lehető legmegalapozottabb döntést hozhassa meg a gyermek érdekében. Fel kell sorolni minden érvet pro és kontra, sorba állítani minden rendelkezésre álló bizonyítékot, valamint számba venni, hogy milyen támogatásra és segítségre számíthat a család, hogy a jövőben valóban megfelelően tudja ellátni feladatát. A bíróságnak azt is mérlegelni kell, hogy a gyermek számára milyen mértékű traumát okozna az, ha hosszabb idő után mégis vissza kell térnie vér szerinti családjához és elszakadni örökbe fogadó szüleitől.¹⁷

A 2020/21-es statisztikai adatok is arról árulkodnak, hogy az állam több pénzt költ a rokon nevelőszülőknél speciális gyámság alatt élő gyermekek tartásának (*special guardianship*) finanszírozására, mint az örökbefogadással kapcsolatos szolgáltatásokra.¹⁸ A bírósági adatok is ezt támasztják alá, a családtag nevelőszülőkhöz különleges gyámság alá kihelyezett gyermekek száma évről évre növekszik.¹⁹ Különleges gyámja lehet a családtagokon kívül a gyermeknek az, akinél a gyermeket elhelyezték, az a hivatásos nevelőszülő, aki legalább egy éve neveli háztartásában a gyermeket, illetve bárki, aki legalább három éve él együtt a gyermekkel.²⁰

A gyermek családból való kiemeléséről, elhelyezéséről – rossz bánásmód miatt – és örökbe fogadhatóvá nyilvánításáról csak a bíróság határozhat. Egészen az 1989-ben elfogadott, a gyermekek jogairól szóló törvény (*Children Act*) 1991-es hatálybalépéséig heves viták zajlottak a szakemberek körében arról, hogy melyik érdemel nagyobb hangsúlyt, a magánélet és a családi élet tiszteletben tartása és védelme, amelybe az állam csak a legvégső esetben avatkozhat be, vagy a gyermekek érdeke, melynek védelme szintén az állam feladata. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke hosszú ideig meghatározó szerepet játszott a jogalkalmazásban, a bíróságok fontosabbnak ítélték a magánélet és a családi élet sérthetlenségét, mert abból indultak ki, hogy a gyermek nem önálló entitás, hanem a család része. 1984-ben *Maria Colwell tragikus halála* indította el a változás folyamatát. A kislányt átmenetileg kiemelték a családjából, majd visszakerült az édesanyjához, de a nevelőapja hamarosan meggyilkolta.²¹

17 Holt, Kelly, 2015, 232–234. o.

18 <https://cvaa.org.uk/the-parallels-between-adoption-and-special-guardianship/> (2022. 03. 15.).

19 <https://corambaaf.org.uk/practice-areas/kinship-care/special-guardianship/statistics-special-guardianship> (2022. 03. 15.).

20 <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

21 Broadhurst, 2017, 190. o.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének ratifikációja – a gyermekvédelmi törvény megalkotásával egyetemben – abba az irányba vitte a törvényhozást és a jogalkalmazást, hogy a gyermek jóllétének biztosítása minden esetben elsőbbséget élvez, az állam kötelessége, hogy ha kell, a családjával szemben is védelmet biztosítson számára. Tekintettel arra, hogy a precedensjogra épülő jogrendszer csak nagyon lassan változik, még ma is számos kritika éri a gyermekvédelmi rendszert, elsősorban azért, mert túl sokáig várnak arra, hogy a szülők változtatnak körülményeiken, ennek következtében sokszor túl későn avatkoznak be, amikor már nagy a baj, és esetleg a gyermek is súlyosan traumatizált.²² A rendszerben dolgozó szociális munkások is úgy látják, hogy radikális változásokra van szükség a gyermekvédelem és az örökbefogadás terén is, mert jelenleg igazságtalan, nem elég támogató és humánus. A legnagyobb problémák abból erednek, hogy anyagi és erkölcsi támogatás hiányában – a gyermekvédelemre szánt állami támogatások összege a 2010-es évek végén jelentősen lecsökkent – a gyermekeket nem lehet visszagondozni a családjukba, így sokan sokáig állami gondoskodásban maradnak. Az elmúlt évtizedben a családjukból kiemelt csecsemők száma megduplázódott. A rendszer hibás működésére utal az is, hogy a családjukból kiemelt gyermekek jelentős hányadának szülei maguk is állami gondoskodásban nevelkedtek, vagy gyermekkorukban családon belüli erőszak áldozatai voltak.²³

2001 óta – az egyre szabadabb bevándorlásnak köszönhetően – egyre több külföldi gyökerekkel és eltérő hagyományokkal rendelkező család él az Egyesült Királyság területén. A statisztikai adatok arról tanúskodnak, hogy a bevándorló családok gyermekeit lényegesen nagyobb arányban érintik a gyermekvédelmi beavatkozások, mint a generációk óta itt élő, született brit felmenőkkel rendelkező gyermekeket. Érdekesség, hogy a fekete bőrű és félvér gyermekekre ez fokozottan igaz, az ázsiai származásúak azonban nagyon alacsony számban kerülnek a gyermekvédelem látókörébe.²⁴ Ennek oka a kutatók számára is homályos, de könnyen lehet, hogy anyagi természetű, nyelvi nehézségeken alapuló problémáik nemcsak a beilleszkedés, hanem a gyermeknevelés során is akadályozzák őket. Ezen esetekben vajon mi szolgálja a gyermek érdekét? Nyilvánvalóan az, ha a család segítséget és támogatást kap ahhoz, hogy az akadályokat leküzdje, a nehézségeken felülemelkedjen, és saját értékrendjüknek, nemzeti hagyományaiknak megfelelően neveljék a gyermeküket. Amennyiben ez segítséggel sem tud megvalósulni, akkor nincs más megoldás, mint kiemelni a gyermeket a családból, és megtalálni számára a legjobban illeszkedő befogadó vagy örökbe fogadó családot.

22 Broadhurst, 2017, 175., 181., 185. o.

23 Stevens et al., 2020, 127–129. o.

24 Broadhurst, 2017, 178. o.

A gyermek legfőbb érdekének mérlegelése esetén a családi kapcsolatoknak egyre fokozódó jelentősége van. Egy 2018-ban közzétett eseti döntés arra hívja fel a figyelmet, hogy minden esetben az ügy összes körülményét, a rendelkezésre álló valamennyi bizonyítékot figyelembe kell venni, nem szabad általános érvényű megállapításokból kiindulni. Egy másfél éves kisfiú, Liam esete jó példa arra, hogy a testvérek érdeke nem biztos, hogy mindig egyező. Liam születésekor négy féltestvére már nevelőszülőknél nevelkedett, akik az édesapa közeli rokonai voltak. A bíróság úgy ítélte meg, hogy ebben az esetben nem az szolgálja a gyermek érdekét, ha ő is a nevelőszülőkhöz kerül, tekintettel arra, hogy neki más volt az édesapja, mint a négy féltestvérének, ezért őt örökbe adták egy másik családnak.²⁵

3. Az örökbefogadó személye

Az örökbe fogadó szülőnek minimum 21 évesnek kell lennie, de felső életkori korlát nincs, csak az számít, hogy van-e benne kellő vitalitás és egészséges-e, mert fel kell tudnia nevelni a gyermeket. Örökbe fogadhat az egyedülálló, a házas (azonos vagy különemű), aki élettársi kapcsolatban él (azonos vagy különemű), azonos nemű vagy különemű párok, a gyermek egyik szülőjének azonos nemű vagy különemű partnere. Ahhoz, hogy valaki az Egyesült Királyságban örökbe fogadhasson egy gyermeket, nem szükséges, hogy brit állampolgár legyen, de elvárás, hogy életvitelszerűen ott éljen az eljárást megelőzően legalább egy éve. Ha egy pár közösen fogadna örökbe, akkor elég, ha egyikük vonatkozásában teljesül az elvárás.²⁶ Az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülő közötti *korkülönbség vonatkozásában nincs előírás*. A családban nevelkedő gyermekek közötti *korkülönbség* tekintetében is csak ajánlások vannak: az örökbe fogadott gyermek legyen legalább két évvel fiatalabb a legkisebb családtagnál.

A házastárs/élettárs/partner gyermekének örökbefogadása esetén először a helyi önkormányzatot (*local council*) kell tájékoztatni erről a szándékról, legalább három hónappal a bírósághoz intézett kérelem benyújtása előtt. Ennek előzetes feltétele, hogy a gyerekekről már legalább hat hónapja közösen gondoskodnak, egy háztartásban. Az örökbefogadással foglalkozó szervezet (*adoption agency*) folytatja le az egyszerűsített alkalmassági vizsgálatot, melynek során a szociális munkás jelentést készít a

25 Re T (A Child: adoption or special guardianship) Court of Appeal (Civil Decision) Gross McFarlane and Peter Jackson LLJ 10. November 2017. EWCA Civ 1797. <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed182855> (2022. 03. 17.).

26 <https://www.gov.uk/child-adoption> (2021. 11. 21.).

gyermek mindkét szülőjéről és a gyermekről. A jelentés alapján a bíróság meghozza a döntését, hogy engedélyezi-e a partner általi örökbefogadást. A bíróság a döntése meghozatala során meggyőződik arról, hogy minden érintett hozzájárult az örökbefogadáshoz, kivéve, ha a hozzájárulásukra nincs szükség, valamint mérlegeli, hogy mi az, ami a leginkább szolgálja a gyermek érdekét.²⁷ Amennyiben a bíróság engedélyezi az örökbefogadást, az örökbefogadó is jogosult lesz a szülői felügyeleti jogok gyakorlására, egyúttal a gyermek másik vér szerinti szülőjének vagy bárki másnak, akinek korábban volt, szülői felügyelete megszüntetésre kerül, ezáltal megszűnik a szülő kapcsolattartási joga is.²⁸ A magánúton megszervezett örökbefogadás nem engedélyezett, tehát minden esetben szükség van az örökbefogadással foglalkozó szervezet bevonására, hogy el tudják végezni az alkalmassági vizsgálatot, valamint fel tudják mérni a gyermek érdekét. Az idegen gyermek örökbefogadásának egy speciális esete, ha valaki egy olyan gyermeket kíván örökbe fogadni, akiről saját háztartásában legalább három éve folyamatosan gondoskodik. A hivatalos út ebben az esetben sem kerülhető meg, de azt nem vizsgálják, hogy a gyermek miként és miért került az örökbe fogadni szándékozó gondozásába.²⁹

3.1. Örökbe fogadó szülővé válás feltételei

A házastárs vagy élettárs általi örökbefogadás esetén egyszerűsített eljárás lefolytatására kerül sor. Ilyenkor csak azt vizsgálják, hogy korábban a szülők mennyi időn keresztül és milyen formában gondoskodtak közösen a gyermekről, valamint azt, hogy az ily módon létrejövő új család a gyermek érdekét szolgálja-e, hiszen az örökbefogadás következtében korábbi családi kapcsolatai teljesen megszűnnek. Az idegen gyermek örökbefogadására készülőkre alapos előzetes vizsgálatok és speciális felkészítés vár, az alkalmasságukról szóló igazolás hiányában nem fogadhatnak örökbe. A 2019 óta egyre nagyobb számban előforduló különleges gyámság (*special guardianship*) esetében – amikor közeli családtag vagy barát különleges jogokkal felruházott nevelőszülőként neveli a gyermeket – semmiféle felkészítés vagy alkalmassági vizsgálat nincsen és a támogatás is hiányzik, emiatt sok esetben éri kritika ezt a megoldást.³⁰ Vita tárgyát képezi továbbá a szakemberek körében, hogy mi szolgálja jobban a gyermek érdekét? Abban mindenképpen egyetértenek, hogy a gyermek nem maradhat abban a

27 Heenan, 2015, 244. o.

28 <https://www.gov.uk/child-adoption/adopting-a-stepchild> (2021. 12. 01.).

29 Thoburn, 2021, 22. o.

30 <https://cvaa.org.uk/the-parallels-between-adoption-and-specialguardianship/> (2022. 03. 15.).

családban, ahol bántalmazásnak vagy elhanyagolásnak van kitéve, illetve az is vitán felül áll, hogy a gyermekotthonban való elhelyezés nem szolgálja a gyermek érdekét, illetve a nevelőszülővel sem alakulhat ki szoros kötelék, annak bármikor visszafordítható, átmeneti jellege miatt. Az egyet nem értés ott jelentkezik, ahol egymásnak feszül az, hogy az örökbefogadás egy életre szóló, felbonthatatlan családi köteléket hoz létre, amely az összetartozás érzését erősíti, míg a különleges gyámság során a gyermek a vér szerinti családja közelében maradhat, de mégis biztonságos körülmények között nevelkedhet.³¹

3.2. Az alkalmasság vizsgálata

Az örökbefogadási eljárás során az örökbe fogadni szándékozókát nagyon alapos vizsgálatnak vetik alá, ennek során állapítják meg, hogy alkalmasak-e az örökbefogadásra. Elsősorban a pszichológiai jellemzőit vizsgálják, de lényeges az is, hogy büntetlen előéletű legyen ő is és a háztartásában élő többi családtag is. Az anyagi és lakhatási körülmények tekintetében nincs konkrét elvárás, csak annyi, hogy képes legyen – akár az állam által nyújtott támogatás segítségével – eltartani a gyermeket, és a gyermeknek legyen saját szobája.

3.3. A felkészítés

Az örökbefogadásra *felkészítő tanfolyamon való részvétel nem kötelező*, de az örökbe fogadást elősegítő szervezetek általában elvárják. A tanfolyam háromnapos. A felkészítés egyébként nemcsak a tanfolyamból áll, hanem az alkalmassági vizsgálat alatt folyamatos felkészítés is történik, a szociális munkás egyénre szabott tanácsadást biztosít.

4. Az örökbe fogadható gyermek

Örökbe fogadni csak kiskorút lehet, a gyermek 18. születésnapja előtt kell előterjeszteni az örökbefogadás iránti kérelmet. A gyermek nem lehet házas vagy elvált családi állapotú, továbbá követelmény, hogy nem él és korábban sem élt senkivel élettársi kapcsolatban.

³¹ Anthony, Paine, Shelton, 2019, 2. o.

Az Egyesült Királyságban évente nagyjából hatezer gyermek vár örökbefogadásra. Jelentős hányaduk iskoláskorú, és több mint felük testvér. A rendszer támogatja a testvérek együttes örökbefogadását, csak amennyiben ez nem jár sikerrel, lehet őket egymástól elválasztani. Abban az esetben, ha egy újszülött gyermek testvéreit korábban kiemelték a családból, örökbe adták, és a védőnő vagy a gyermekorvos biztos benne, hogy az új jövevényről sem fog tudni megfelelően gondoskodni a család, akkor felveszik a kapcsolatot a testvérek örökbefogadjával, hogy szeretné-e őt is örökbe fogadni. Az örökbefogadás megtörténteig ők nevelőszülőként nevelhetik a csecsemőt.³² A gyermekek vallási és etnikai háttere nagyon színes, vannak közöttük fogyatékossgal élők, súlyos betegek, másokat a családjukban bántalmaztak, zaklattak vagy elhanyagoltak. Sokuknak kellett több alkalommal nevelőszülőthöz költözködni, gyakran éltek bizonytalanságban, ennek következtében a személyiségük labilis és a magatartásuk nehezen kezelhető.³³

Egy 2014-ben végzett átfogó kutatás eredménye szerint a gyermekek átlagéletkora a családból való kiemeléskor öt év, az örökbefogadás engedélyezése (*adoption order*) az esetek 60%-ában négyéves vagy annál fiatalabb gyermekek esetében történik meg, az ő átlagéletkoruk 1,2 év, amikor állami gondoskodásba vagy nevelőszülőkhöz kerülnek, tehát a gyermekeknek akkor van esélyük arra, hogy örökbe fogadják őket, ha még időben megtörtént a családból való kiemelésük. Az örökbe fogadott gyermekek 72%-a *családon belüli rossz bánásmód miatt került a rendszerbe*, e mögött állhat bántalmazás, elhanyagolás, diszfunkcionálisan működő család, komoly anyagi nehézségek, a szülők súlyos mentális betegsége, de okozhatja egy átmeneti akut stresszhelyzet is.³⁴ Ezen korai élettapasztalatok jelentős hatást gyakorolnak a gyermek személyiségfejlődésére, ennek hatására különféle fizikai, szociális, érzelmi és magatartási problémák alakulhatnak ki, melyek megmaradnak felnőttkorban is, számos nehézséget okozva az érintettnek. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy minél idősebb korban kerül sor a gyermek bántalmazó családból való kiemelésére, az elszenvedett traumáknak annál markánsabb és súlyosabb következményei lesznek, az életkornak és ezzel összefüggésben a gyors beavatkozásnak kiemelkedő jelentősége van. Vannak sajnos helyzetek, ahol az azonnali kiemelés is késő, mert például már a terhesség során túlzott alkoholfogyasztásnak vagy droghasználatnak volt kitéve a magzat.³⁵

32 https://www.adoption-focus.org.uk/can-i-adopt/children?gclid=CjoKQCjw5oiMBhDtARIsAJioqk24yR5e_ngTQzkCz_HsUhJg-u-EbTWhn8SThDH3_s9sJUaSGIcATwvaAsbOEALw_wcB (2021. 11. 21.).

33 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 11. 21.).

34 Selwyn et al., 2014, 33–40. o.

35 Anthony, Paine, Shelton, 2019, 1–2. o.

Az örökbefogadásra váró gyermekek életkora 0–11 év között van, de a négy évnél idősebbeket lényegesen nehezebb örökbe adni, ráadásul sok közöttük a testvér, és nagyon kevés közöttük az egészséges.³⁶

4.1. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei és jellemzői

Az örökbe fogadhatóvá nyilvánításhoz főszabály szerint *szükséges mindkét vér szerinti szülő hozzájárulása*, kivéve, ha ismeretlen helyen vannak (ebben az esetben is meg kell próbálni felkutatni és értesíteni őket arról, hogy a gyermeküket örökbe fogják adni), a hozzájárulás megadásában ténylegesen akadályozva vannak (pl. mentális vagy egészségi állapotuk miatt), vagy ha a gyermeket nagyfokú veszélynek³⁷ tenné ki, ha nem fogadnák örökbe.³⁸ Az örökbefogadáshoz való hozzájárulást a szülők egy formanyomtatványon tehetik meg, melyet a családjogi bíróság mellett működő gyermekvédelmi szakember aláírása hitelesít (*CAFCASS Officer*)³⁹ annak érdekében, hogy biztos legyen, a szülők minden szükséges tájékoztatást és felvilágosítást megkaptak döntésük meghozatalát megelőzően.⁴⁰

Amennyiben az örökbefogadási ügynökség (*adoption agency*) meggyőződött róla, hogy a gyermek mindkét szülője hozzájárulását adta az örökbefogadáshoz – ezt megadhatják konkrét személy vonatkozásában is vagy általánosságban –, jogosult a gyermek örökbe fogadó szülőkhöz való kihelyezésére (*place the child for adoption*).⁴¹ A szülő a hozzájárulását visszavonhatja.⁴² Nyilatkozhat, hogy szeretne-e értesítést kapni arról, ha a gyermekét örökbe fogadták. Erre vonatkozó nyilatkozatát bármikor módosíthatja és visszavonhatja.⁴³

36 https://www.adoption-focus.org.uk/can-i-adopt/children?gclid=CjoKcQjw5oiMBhDtARIsAJioqk24yR5e_ngTQzkCz_HsUhJgu-EbTWhn8SThDH3_s9sJUaSGIcATwwaAsbOEALw_wcB (2021. 11. 21.).

37 Placing a child for adoption without the agreement of each parent can only be done if the child's welfare requires the child to be adopted and the parents' consent to be dispensed with (Adoption and Children Act 2002 section 52, UN Convention on the Rights of the Child, Human Rights Convention 'right to family life').

38 <https://www.gov.uk/child-adoption> (2021. 11. 25.).

39 The Children and Family Courts Advisory and Support Services.

40 <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

41 Adoption and Children Act 2002 19. §.

42 A törvény nem határozza meg, hogy ezt meddig teheti meg (A person may withdraw any consent given under this section.), de feltehetően az örökbefogadás bíróság általi engedélyezéséig. 19.§ (3) bek. Lásd később kommentárt, 45. lábjegyzet.

43 Adoption and Children Act 2002 20. §.

A vér szerinti anya csak a gyermek hathetes kora után adhatja beleegyezését az örökbeadáshoz. Amennyiben a vér szerinti szülők nem értenek egyet, a bíróság dönti el, hogy mi szolgálja legjobban a gyermek érdekét.⁴⁴ Évente kevesebb mint száz gyermek válik oly módon örökbe fogadhatóvá, hogy születését követően mindkét (ismert) szülő lemond szülői felügyeleti jogáról, és hozzájárulását adja ahhoz, hogy gyermekét egy számára ismert vagy ismeretlen személy örökbe fogadja. Ismerve a társadalmi elvárásokat, nekik van a legnagyobb esélyük arra, hogy a lehető leghamarabb örökbe fogadó családba kerüljenek. A vér szerinti szülők az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelem előterjesztéséig visszavonhatják a hozzájárulásukat, ebben az esetben a gyermeket hét napon belül vissza kell adni a biológiai szülőknek.⁴⁵

Amennyiben a szülők nem járulnak hozzá az örökbeadáshoz, bizonyos feltételek fennállása esetén, a bíróság ítéletével pótolhatja a hozzájárulásukat. Ebben az esetben az eljárásban a *gyermek érdekét kirendelt gyám képviseli*,⁴⁶ az ő feladata, hogy kiderítse és a bíróság elé tárja, hogy mi szolgálja legjobban a gyermek érdekét. A bíróság által hozott határozatot a szülők csak abban az esetben fellebbezhetik meg, ha bizonyítani tudják, hogy körülményeikben lényeges változás történt.⁴⁷

A gyermekek jellemzően két okból lesznek örökbe fogadhatók. Vagy azért, mert a szüleik úgy döntenek, hogy örökbe kívánják adni (*placement with parental consent*), vagy mert a gyermekvédelmi szolgálat úgy dönt, hogy nem nevelkedhet tovább eredeti családjában, ahol bántalmazásnak, elhanyagolásnak vagy abúzusnak van kitéve (*placement under a placement order*).⁴⁸

Korábban egyértelműen az volt a jellemző, hogy olyan gyermekek vártak örökbe fogadásra, akikről lemondtak a szüleik, jellemzően az édesanyjuk, többnyire közvetlenül születésük után. Ők tipikusan egészséges, újszülött csecsemők voltak, mindenféle súlyos terhek és rossz emlékek nélkül. Édesanyjuk azért döntött az örökbeadás mellett, mert a gyermek házasságon kívül született, vagy anyagi és egyéb körülményei nem tették lehetővé, hogy felnevelje. Ezen társadalmi jelenség miatt az utóbbi időben többen is felemelték a hangjukat, mert úgy érzik, ebben komoly szerepe volt a brit kormánynak is, ezért elvárják, hogy kérjenek bocsánatot azoktól a nőktől, akik az erőteljes társadalmi nyomás miatt hozták meg azt a döntést, amelyet aztán egész életükben bántak. Sokan

44 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 11. 21.).

45 Thoburn, 2021, 21. o.

46 A children's guardian (England and Wales) or a curator ad litem (Scotland) or a Guardian ad litem (Northern Ireland).

47 Adoption and Children Act 2002. 47. §. (7) bekezdés.

48 Gheera, 2014, 6. o.

egészen traumatikus élményként élték meg gyermekük örökbeadását, ezért valamiféle kárpótlásra, kompenzációra is igényt tartának.⁴⁹

Ezek a gyermekek általában gyorsan örökbe fogadó családra találtak, mára azonban – az időközben lezajlott gazdasági és társadalmi változásoknak köszönhetően – a helyzet megváltozott. A házasságon kívül született gyermekeket ma már semmiféle megkülönböztetés nem éri, egyedülálló anyának lenni már nem jelent stigmát, illetve a modern fogamzásgátló eszközöknek, valamint a legálisan hozzáférhető terhesség-megszakításnak köszönhetően kevesebb nem kívánt gyermek jön világra. A XX. század második felétől kezdődött az a tendencia, melynek jelenleg is tanúi lehetünk, miszerint az örökbefogadásra váró gyermekek jelentős hányada idősebb, testileg vagy mentálisan sérült, esetleg súlyosan traumatizált, és szüleitől azok akarata ellenére választották el, mert alkalmatlannak bizonyultak a gyermeknevelésre.

Amennyiben felmerül a gyanú, hogy a gyermek a családjában veszélynek van kitéve, mert nem úgy bánnak vele, ahogy az egészséges személyiségfejlődéshez szükséges lenne, először csak levélben figyelmeztetik a szülőket, hogy változtassanak ezen (*letter before proceedings*). Lehetőségük van válaszolni, valamint ingyenes jogi tanácsadásra is igényt tarthatnak.⁵⁰

A családból való kiemelés bírósági határozattal történik, a helyzet súlyosságától függően átmenetileg vagy tartósan, a gyermek gyermekotthonba, illetve nevelőszülőkhöz kerül, vagy a tágabb családon belül, rokonoknál helyezik el. A családjogi bíróság (*Family Court*) abban az esetben rendeli el a gyermek állami gondozásba vételét (*care order – looked after children*), ha a gyermek a családjában súlyos károsodás veszélyének van kitéve,⁵¹ egyúttal a gyermek részére gyámot rendel (*children's guardian*).⁵² A bírósághoz a kérelmet az a helyi hatóság (*local authority*) terjeszti elő, amelyik észlelte a gyermek veszélyeztetettségét. A kérelemben előterjeszti a javaslatát arról, hogy véleménye szerint miként lehetne a gyermek jövőbeni sorsát megnyugtatóan rendezni. A bíróság a döntése meghozatala során mérlegeli, hogy milyen elhelyezés szolgálja leginkább a gyermek érdekét, ennek során figyelembe veszi a gyermek testi, lelki és oktatási szükségleteit, a nemét, az életkorát, családi és társadalmi hátterét, lényeges tulajdonságait, a veszély jellegét és mértékét, amelynek ki van téve, valamint azt, hogy a körülmények megváltozása milyen hatást gyakorolhat rá. Tekintettel van továbbá a szülők véleményére és nevelési

49 Gheera, 2014, 3. o.

50 Broadhurst, 2017. 183–184. o.

51 Children Act 31. §.

52 2001 óta működik a Child and Family Court Advisory and Support Service (Cafcass). Az ott dolgozó szociális munkások feladata, hogy biztosítsák az eljárás során a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutását.

képességeikre is. Döntését a lehető legrövidebb időn belül igyekszik meghozni, de a gyermek meghallgatására mindenképpen sort kell keríteni annak érdekében, hogy kívánságáról és érzéseiről közvetlen benyomást szerezhessen.⁵³

A bíróság a határozatában arról is rendelkezik, hogy a gondoskodás mennyi ideig tartson, a kiemelést először ugyanis mindenképpen átmeneti időre (*interim care order*) rendeli el. A rendelkezés időtartama nem haladhatja meg a huszonhat hetet, mert ezen időpontig a bíróságnak végleges döntést kell hozni. Amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy ez szolgálja a gyermek érdekét, a kiemelés véglegességéről dönthet (*full care order*), ebben az esetben a gyermek 18 éves koráig állami gondoskodásban marad.⁵⁴

A családból való kiemelés esetén nem válik azonnal örökbe fogadhatóvá a gyermek, először mindenképpen megpróbálják őt visszagondozni a családjába. A következő nehézségekkel küzdő családokban ez sokszor nem jár sikerrel: alkoholizmus, drogfüggőség,⁵⁵ családon belüli erőszak, szegénység, tanulási nehézségek, mentális vagy fizikai betegség. Amennyiben a családba való visszaillesztés kudarcot vall, a gyermek számára a legjobb megoldás, ha örökbe fogadhatóvá nyilvánítják.⁵⁶

Ebben az esetben a gyermekvédelmi hatóság keres örökbe fogadó családot a gyermek számára. Amennyiben a gyermeknek nincsenek szülei és gyámja sincsen, a bíróság hoz határozatot az elhelyezéséről (*placement order*). A határozat hatálytalanná válik az örökbefogadás engedélyezésével, ha a gyermek házasságot köt vagy eléri a nagykorúságot.⁵⁷ A gyermek elhelyezéséről szóló határozat iránti kérelmet a gyermekvédelmi hatóság terjeszti elő, ha jelenleg ők gondoskodnak a gyermekről, akit a körülményei miatt vélhetőleg örökbe fognak adni. A bíróság egyúttal elrendelheti a gyermek orvosi vizsgálatát – testi és lelki egészségének vizsgálatára –, azonban a gyermek visszatámaszthatja az ezekben való részvételt, ha elég érett ahhoz, hogy megfontolt döntést hozzon.⁵⁸

Abban az esetben, ha a gyermek átmenetileg elhelyezésre került annál a személynél, aki örökbe fogja fogadni (*placed for adoption*), a szülői felügyeleti jogokat a továbbiakban

53 Thoburn, 2021, 20. o.

54 Broadhurst, 2017, 181. o.

55 A statisztikai adatok tanúsága szerint a legtöbb esetben a szülők drogfüggősége miatt kerül sor a gyermek családból való kiemelésére. Ezért hoztak létre egy különbíróságot, a Drog és Alkohol Bíróságot (Drug and Alcohol Court), melynek feladata, hogy a gyermek végleges kiemelése helyett, speciálisan képzett szakemberekkel együttműködve, a rehabilitációra koncentráljanak. Az eddigi tapasztalatok szerint a gyógyult szülőkhöz nagyobb arányban kerülnek vissza a gyermekek.

56 https://www.adoption-focus.org.uk/can-i-adopt/children?gclid=Cj0KCQjw5oiMBhDtARISAJioqkz4yR5e_ngTQzkCz_HsUhJg-u-EbTWhn8S'ThDH3_s9sJUaSGIcATwwaAsbOEAALw_wcB (2021. 11. 21.).

57 Adoption and Children Act 2002, 21. §.

58 Adoption and Children Act 2002, 22. §.

ő gyakorolja,⁵⁹ de a helyi hatóság (*local authority*) dönthet úgy is, hogy a jövőbeli örökbefogadók szülői felügyeleti jogait (*parental responsibility*) egyelőre korlátozza, azaz nem jogosultak a gyermekkel kapcsolatos minden döntés meghozatalára.⁶⁰

5. Az örökbefogadás formái

Az 1927-ben elfogadott, örökbefogadásról szóló törvény (*Adoption Act 1927*) hatálybalépését követően hosszú időn keresztül kétféle örökbefogadás volt jellemző. Gyakori volt a házastárs általi örökbefogadás, abban az esetben, ha ez egyik szülő meghalt, az özvegy pedig új házasságot kötött. Idegen gyermek örökbefogadásakor pedig szinte kizárólag olyan gyermekek jöhettek szóba, akiket saját szüleik elhagytak, így kilétük ismeretlen volt, vagy lemondtak róluk. Az örökbefogadások száma ekkoriban évről évre emelkedett, majd az 1960-as években érte el a csúcspontját, de az állami gondoskodásban nevelkedő gyerekeket ez jellemzően nem érintette.⁶¹ Napjainkban az örökbe fogadott gyermekek többsége egyáltalán nem csecsemőkorú, hanem jóval idősebb, és szüleitől, akarattuk ellenére, azért választották el, mert nem tudtak róluk megfelelően gondoskodni.

2019-ben az örökbe fogadott gyermekek 89 százalékát párok fogadták közösen örökbe, ebből 12 százalék volt azonos nemű pár, a fennmaradó 11 százalék pedig egyedülálló szülő gondozásába került.⁶²

5.1. Titkos és nyílt örökbefogadás

A titkos örökbefogadás (*closed adoption*) hosszú időn keresztül az egyetlen megoldás volt azoknak az anyáknak, akik valamilyen személyes okból kifolyólag nem tudtak a gyermekükről gondoskodni, ezért örökbe adták őket. A titkos örökbefogadás esetén az örökbe adó és az örökbe fogadó nem ismerték egymást, egymás adatairól nem kaptak tájékoztatást. Az örökbefogadást intéző ügynökségek mint valamiféle titokzatos „titokgazdák” jártak el, és igyekeztek minden bizonyítékot eltüntetni, ami az örökbefogadás tényére utalt. A gyermekek sokszor életük végéig nem értesültek róla, hogy őket örökbe fogadták, de ha véletlenül mégis fény derült volna az adoptálás tényére, ennél többet nem nagyon tudhattak meg származásukról és vér szerinti családjuk adatairól.

⁵⁹ Adoption and Children Act 2002, 25. §.

⁶⁰ Thoburn, 2021, 21. o.

⁶¹ Thoburn, 2021, 17. o.

⁶² Thoburn, 2021, 26. o.

Az apák jogainak ekkoriban egyáltalán nem tulajdonítottak jelentőséget, nekik beleszólásuk sem volt abba, ha az anya örökbe kívánta adni a gyermekét. Teljesen láthatatlanok voltak, csak mint egy fantom jelentek meg az eljárásban.⁶³ Ez a fajta örökbefogadás, legalábbis ebben a formában, ma már nem jellemző, főleg, ami a gyökerek megismeréséhez fűződő jogot illeti. Arra továbbra is van lehetőség, hogy a szülő úgy járuljon hozzá gyermeke majdani örökbefogadásához, hogy még nem tudja, ki lesz az örökbe fogadó szülő, és nem is kíván semmilyen tájékoztatást kapni a gyermekéről, de ez ritkán fordul elő. Azok az anyák, akik lemondanak újszülött gyermekükről, jellemzően egy konkrét személy javára teszik ezt meg, a nagyobb gyermekek esetében pedig csak a nyílt örökbefogadás jöhet szóba.

A nyílt örökbefogadás esetén a vér szerinti szülők tisztában vannak azzal, hogy a gyermeküket ki fogadta örökbe, esetleg az örökbefogadási ügynökség segítségével ők maguk választották ki, hogy a gyermek kihez kerüljön. Nyílt az örökbefogadás akkor is, ha a gyermek a tágabb családon belül kerül örökbefogadásra, illetve akkor is, ha a szülő házastársa, élettársa vagy partnere fogadja őt örökbe. A nyílt örökbefogadás legnagyobb előnye, hogy a gyermek nem szakad el teljesen eredeti családjától, mert valamilyen formában közvetlenül (személyes találkozások) vagy közvetve (levelezés) kapcsolatban maradnak egymással.

5.2. Nemzeti és nemzetközi örökbefogadás

A nemzeti örökbefogadás területén a házastárs általi örökbefogadás gyakorisága erősen lecsökkent, mióta lehetőség van arra, hogy egyszerűsített eljárásban a szülő hozzájáruljon ahhoz, hogy új partnere (élettársa vagy házastársa, aki vele azonos nemű is lehet) is szülői felügyeletet kaphasson a gyermek felett. Ennek nyomán a bíróságok is egyre inkább azt az irányt támogatják, mely szerint a gyermek életében sok esetben nagyobb szerepe van a róla ténylegesen nap mint nap gondoskodó „pszichológiai szülőnek” (*psychological parent*), mint annak a szülőnek, aki csak a gyermek nemzésénél volt jelen (*biological parent*), és a gyermek életében egyáltalán nem vesz részt.⁶⁴ Az anyakönyvbe minden esetben csak két személyt jegyeznek be, de ettől függetlenül kettőnél többen is gyakorolhatnak szülői felügyeleti jogokat a gyermek felett, ha a szülők egymással szülősi megállapodást kötöttek (*parenthood agreement*). Az anyakönyvi bejegyzést közösen kell kérniük, vagy egyikük kéri a másik által aláírt meghatalmazás (*statutory declaration of acknowledgement of parentage*), illetve bírósági határozat birtokában, mely

63 Clapton, 2019, 2. o.

64 Heenan, 2015, 246. o.

szülői felügyeleti joggal ruházza fel a másik szülőt.⁶⁵ *Ha mindkét szülő férfi, akkor nekik előbb a bíróságtól kell kérni egy szülői felügyeletről szóló határozatot (parental order).*⁶⁶ *Amikor a gyermek világra jön, őt a béranya és az ő partnere/házastársa nevére anyakönyvezik. Ezt követően fordulhat a két férfi a bírósághoz a béranyasági megállapodás (surrogacy agreement) alapján.*⁶⁷ A bíróság által kiállított, szülői felügyeletről szóló határozat birtokában *kérhetik a gyermek újra anyakönyvezését.*⁶⁸ Ha a béranya egyedülálló, akkor az asszisztált reprodukciós eljárás során tett nyilatkozat értelmében a gyermek anyakönyvében a béranya anyaként, az eljáráshoz spermát adományozó biológiai apa pedig apaként lesz feltüntetve. Ezt követően lehet kérni a bíróságtól, hogy az apa partnerét is ruházza fel szülői felügyeleti joggal, vagy dönthetnek a közös örökbefogadás mellett is. Ez az egyetlen lehetőségük, ha genetikailag egyikük sem kapcsolódik a gyermekhez.⁶⁹

Mielőbbi sikeres örökbefogadásra azoknak a gyermekeknek van a legnagyobb esélye, akikről születésük után hat héttel lemondtak a szüleik, de ezen gyermekek száma évről évre csökken. Növekszik azonban azon kiskorúak létszáma, akiket rossz bánásmód miatt emeltek ki a családból, ők jellemzően abba a hátrányos helyzetű csoportba tartoznak, akiknek nehezebb elfogadó örökbe fogadó családot találni.

A nemzetközi örökbefogadás sosem volt népszerű az Egyesült Királyságban, számuk minden évben 400 alatt marad, míg az összes örökbefogadások száma 5000 körül alakul évente. Mindössze egy civil szervezet foglalkozik azokkal, akik úgy döntenek, hogy határon túlról szeretnének örökbe fogadni valakit. Az örökbefogadás folyamata ebben az esetben is ugyanúgy zajlik, mint az állami gondoskodásból örökbe fogadott gyermekek esetében, azaz szükség van az örökbefogadást segítő szervezetek előkészítő munkájára és a bíróság általi engedélyezésre, azzal a különbséggel, hogy a Hágai

65 Birth and Death Registration Act, 5. szakasz, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/1-2/20> (2021. 03. 09.).

66 Human Fertilisation and Embryology Act, 54–55. szakasz, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/part/2/crossheading/parental-orders> (2021. 03. 09.).

67 Ha két férfi béranyasági megállapodás alapján szeretne szülővé válni, a következő feltételeknek kell megfelelniük: a) a két 18 évnél idősebb férfi házasságban, élettársi kapcsolatban vagy párkapcsolatban él egymással (egyedülálló nem fordulhat ilyen kérelemmel a bírósághoz); b) a gyermek születésétől számított hat hónapon belül fordulnak a bírósághoz; c) a gyermek mesterséges úton fogant; d) az egyik férfi a gyermek biológiai apja (spermát adományozott a fogantatáshoz); e) szokásos tartózkodási helyük az Egyesült Királyság területén található; f) a gyermek a kérelem előterjesztésének időpontjában már náluk lakik; g) a béranya és a házastársa/élettársa beleegyezését adta, a beleegyezés a gyermek hathetes kora után lesz hatályos, a béranyának semmiféle pénzbeli szolgáltatást nem nyújtottak, kivéve az indokolt költségeinek megtérítését. Lásd: Summerskill, https://www.stonewall.org.uk/system/files/A_Guide_for_Gay_Dads__1_.pdf (2021. 03. 09.).

68 Slothnielsen, Slothnielsen, 2020, 203–223. o.

69 Surrogacy: legal rights of parents and surrogates, <https://www.gov.uk/legal-rights-when-using-surrogates-and-donors> (2021. 03. 09.).

Örökbefogadási Egyezmény vonatkozó szabályaira is figyelemmel kell lenni.⁷⁰ Amennyiben valaki illegálisan az Egyesült Királyság területére utaztat egy gyermeket azzal a szándékkal, hogy örökbe fogadja, vagy valakinek örökbe adja, bűncselekmény elkövetése miatt 12 hónap szabadságvesztésre számíthat.⁷¹

6. Az örökbefogadás létrejötte

Az örökbefogadást az állami vagy önkéntes örökbefogadási ügynökségek készítik elő, ők folytatják le az alkalmasságvizsgálatot, készítik fel a szülőket egyéni tanácsadás és tanfolyamok keretében, segítenek megtalálni az örökbe fogadható gyermeket. Segítséget nyújtanak az ismerkedés és a próbagondozás során. Az örökbefogadás engedélyezéséről a bíróság dönt. Az örökbefogadási szándék kifejezése és az alkalmasságról szóló határozat meghozatala között nagyjából hat hónap telik el, a bíróságra benyújtott kérelem és az örökbefogadás engedélyezése között általában három hónap. Annak időtartama, ameddig megtalálják azt a gyermeket, akit a család szeretne örökbe fogadni, változó, nincs róla egységes nyilvántartás vagy egyéb adat.

Az örökbefogadást állami (*local council's adoption agency*) vagy privát (alapítványi, önkéntes adományokból fenntartott, *voluntary adoption agency*)⁷² örökbefogadást segítő szervezetek segítik, aki lefolytatják az alkalmassági vizsgálatot, felkészítik a jelentkezőt az örökbefogadásra, felkutatják az örökbefogadásra leginkább alkalmas gyermeket, és a bíróság elé terjesztik az örökbefogadás iránti kérelmet.⁷³ A hatósági és az alapítványi formában működő szervezetek között az a különbség, hogy az előbbieket azon gyermekek örökbeadásával foglalkoznak, akik állami gondoskodásban (nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban=*care*) nevelkednek,⁷⁴ és jellemzően bántalmazás vagy elhanyagolás miatt emelték őket ki a családjukból. Az örökbefogadási eljárás során számukra keresik a megfelelő örökbe fogadó családot. Az alapítványi formában működő nonprofit szervezetek az örökbefogadókra fókuszálnak, ők végzik a felkészítést, az alkalmasságvizsgálatot és a támogatást, a helyi hatóságokkal együttműködve végzik a munkájukat.

⁷⁰ Thoburn, 2021, 25–26. o.

⁷¹ <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

⁷² <https://www.gov.uk/government/publications/introduction-to-voluntary-adoption-agencies/introduction-to-voluntary-adoption-agencies> (2021. 11. 29.).

⁷³ A segítségük ingyenes: <https://metro.co.uk/2021/10/18/how-much-does-it-cost-to-adopt-a-child-in-the-uk-do-you-get-paid-15421846/> (2021. 12. 02.).

⁷⁴ Összefoglaló elnevezésük: looked after children.

A folyamat első lépéseként fel kell venni a kapcsolatot valamelyik ügynökséggel, akik először egy tájékoztató beszélgetésre hívják az örökbe fogadni szándékozókat. A tájékoztató lehet egyéni vagy csoportos. Ezt követően kerül sor a jelentkezési formanyomtatvány (*registration of interest*) kitöltésére, ennek elbírálása nagyjából öt nap. Az alkalmassági vizsgálat lefolytatása nagyjából hat hónapot vesz igénybe.⁷⁵ Ennek keretében a következőkre kerül sor. Először egy felkészítő tanfolyamon vesznek részt, ahol az örökbefogadás lélektani és jogi következményeivel, valamint a rájuk váró kihívásokkal, nehézségekkel ismerkednek meg a résztvevők. Ez után következik az adatgyűjtés, bekérik az örökbe fogadni szándékozók alapvető adatait – név, lakcím, születési adatok – jövedelem, foglalkozás, egészségi állapotra vonatkozó adatok. Orvosi vizsgálatra is sor kerül, a jelölt saját háziorvosánál, melynek költségei őt terhelik. Megkeresik a jelenlegi és esetleges korábbi munkáltatót, különösen, ha olyan munkahelyen dolgozott, ahol gyermekekkel vagy sebezhető felnőttekkel kerülhetett kapcsolatba. Ha végzett önkéntes munkát gyermekekkel, akkor az arról szóló referenciákat is bekérik. Megkeresik a korábbi partnereket (élettárs, házastárs), akiktől szintén referenciát kérnek, főleg, ha a kapcsolatban gyermeket is neveltek. Ha van gyermeke, akiről saját háztartásában gondoskodik, pedagógiai szakvéleményt is bekérnek a gyermek tanulmányi előrehaladásáról, jóllétéről és másokkal való kapcsolatáról. Ha a jelölt valaha is tagja volt a honvédségnek, erre nézve is lefolytatnak egy ellenőrzést.⁷⁶ Alá kell írniuk egy nyilatkozatot is, mely arról szól, hogy nincs folyamatban örökbefogadási eljárásuk másik ügynökségnél.⁷⁷ Egy szociális munkás több alkalommal is meglátogatja a jelölteket, ennek során tartalmas beszélgetéseket folytatnak, hogy megítélhessék a nevelési alkalmasságukat, és környezettanulmány felvételére is sor kerül. Erre nézve nincsenek különleges elvárások, de fontos, hogy a gyermeknek legyen külön szobája. Továbbá elbeszélgetnek arról is, hogy milyen gyermeket tudnának elfogadni. A rendőrségi nyilvántartást is ellenőrzik (*DBS check*),⁷⁸ nem csak az örökbefogadó esetében, hanem a háztartásában élő minden személy vonatkozásában. Amennyiben nagykorúsága elérését követően egy évnél hosszabb ideig külföldön élt, akkor büntetlen előéletének nemzetközi ellenőrzése is megtörténik (*overseas DBS check*), ennek költsége a jelöltet terheli. Nem fogadhat örökbe, akit súlyos bűncselekmény – különösen, ha azt gyermek sérelmére követte el – elkövetése miatt elítéltek, vagy aki közös háztartásban él ilyen személlyel. Meg kell

75 <https://www.gov.uk/child-adoption/early-stages-of-adoption> (2021. 12. 01.).

76 Hogy a vizsgálat milyen mélységű és mennyire alapos, az egyes ügynökségeknél eltérő lehet. Az adopters for adoption meglehetősen alapos vizsgálatnak veti alá a jelölteket: <https://www.adoptersforadoption.com/>

77 <https://www.first4adoption.org.uk/the-adoption-process/making-an-application/> (2021. 12. 01.).

78 Disclosure and Barring Service <https://hub.unlock.org.uk/knowledgebase/basic-disclosure/>

nevezni három személyt, aki referenciát szolgáltat a jelölről, az egyikük lehet családtag, a másik kettő független, de fontos, hogy jól ismerje az illetőt. Az alkalmassági vizsgálat lefolytatása során a jelöltnek egy háromnapos felkészítő tanfolyamon is részt kell venni, ahol az örökbefogadás menetével és az örökbe fogadott gyermekek speciális testi és lelki szükségletével ismerkedhetnek meg. Ezt követően örökbefogadásra való felkészítése egyénileg folytatódik. Egy szociális munkás rendszeresen meglátogatja, beszélgetnek, együtt dolgoznak, feladatokat oldanak meg. Nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy az örökbe fogadó szülő alaposan felkészüljön minden váratlan helyzetre, amellyel szembesülhet egy bántalmazott vagy elhanyagolt gyermek nevelése során. Ha vannak a családban gyermekek, őket is felkészítik erre. A jelölt lényegében egy teljes önismerteti folyamaton megy végig a felkészítés során, átbeszéli a gyermekkorát, a traumáit, a szülői nevelési stílusát, a személyiségjellemzőit, a szexualitását, a kulturális és vallási örökségét, tehát mindent, ami a nevelési képességre és a gyermekkel való viszonyára hatással lehet. Amennyiben egy pár együtt fogad örökbe, a párkapcsolatukat is górcső alá veszik, de nem maradhatnak ki a családtagok és a barátok sem, hogy megállapítható legyen, milyen szociális erőforrásokkal bírnak, milyen támogatásra számíthatnak a részükről.

A szociális munkás mindezek alapján elkészíti a jelentését (*Prospective Adopters Report*), amelyet megküld egy legalább öttagú független örökbefogadási bizottságnak (*independent adoption panel*), akik megfelelő szakértelemmel rendelkeznek az örökbefogadás terén. A jelentés a szociális munkás javaslatát is tartalmazza arra nézve, hogy az illető alkalmas-e az örökbefogadásra. Az elkészült jelentést a jelöltnek is kézbesítik, arra észrevételeket tehet, kiegészítését kérheti. Amennyiben szükséges, a bizottság meghallgatja a jelöltet, aki kérdéseket is intézhet a bizottsághoz. A bizottság a szociális munkás jelentése alapján elkészíti az ajánlást az örökbefogadási ügynökség döntőbizottsága (*Agency Decision Maker*) számára, akik ez alapján hozzák meg a döntést, hogy a jelölt alkalmas-e az örökbefogadásra. Amennyiben igen, az ügynökség elkezd keresni az örökbe fogadható gyermeket, ehhez különféle adatbázisokat használnak: Be My Parent, Adoption Today,⁷⁹ Link Maker,⁸⁰ Adoption Register for England and Wales, vagy a helyi újságokban és egyéb felületeken adnak fel hirdetéseket, böngészik át azokat.⁸¹ Ezek a portálok az örökbefogadóknak és az örökbe fogadható gyermekeknek saját fényképes profiljuk van, de kizárólag az ügynökségek felügyelete és ellenőrzése

79 <https://www.adoptionuk.org/adoption-today> (2022. 01. 07.).

80 <https://www.linkmaker.co.uk/> (2022. 01. 07.).

81 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 12. 01.).

mellett működhetnek. Amennyiben egy magánszemély olyan tartalmú hirdetést tesz közzé valahol, hogy gyermeket szeretne örökbe fogadni, vagy egy vér szerinti szülő hirdeti a saját gyermekét, miszerint örökbe adná, ez bűncselekménynek számít, és három hónap szabadságvesztéssel vagy 5000 font pénzbüntetéssel büntethető.⁸² Azon gyermekek számára, akik hosszabb ideje élnek állami gondoskodásban, örökbe fogadhatónak nyilvánításuk már megtörtént, de még nem találták meg számukra a megfelelő családot, mert valamiféle nehézséggel küzdenek (idősebbek, fogyatékossgal élnek vagy kisebbségi csoporthoz tartoznak), a gyermekvédelmi szolgálat időnként örökbefogadási összejöveteleket (*adoption parties*) szervez annak érdekében, hogy a reménybeli örökbefogadók közelebről megismerhessék őket egy kötetlen találkozó keretében.⁸³

Az örökbefogadási eljárás alapvetően ingyenes, csak a kiállított dokumentumokért kell fizetni. Bűncselekménynek számít, ha bárki pénzt kér vagy fogad el az örökbefogadással összefüggésben. A nemzetközi örökbefogadás azonban nagyon költséges: 12 000–20 000 font.

Amennyiben az ügynökség alkalmatlannak minősítette a jelöltet, joga van a döntést írásban megfellebbezni (*challenge their decision by writing to them*), vagy független felülbírálati eljárást kezdeményezhet (*independent review mechanism*), esetleg dönthet úgy, hogy másik ügynökséget keres, de ebben az esetben az egész eljárást előlről kell kezdeni.⁸⁴

Amennyiben az ügynökség megállapította a jelölt alkalmasságát, és talált is megfelelő, örökbe fogadható gyermeket, először tíz hétig kell a saját háztartásában gondoskodnia a gyermekről, előtte egy-két hétig rendszeresen meglátogatja a gyermeket a lakóhelyén, közös programokat szerveznek, ismerkednek. Ennek sikeres eltelte után indulhat a hivatalos örökbefogadási eljárás, az A58-as formanyomtatványon⁸⁵ benyújtott kérelmet a gyermek lakóhelye szerint illetékes családjogi bíróságon kell előterjeszteni. A bíróság meghallgatja az örökbe fogadni szándékozót, az örökbefogadást előkészítő szervezet munkatársát, a gyermeket és a gyermek szüleit, családtagjait, rokonait. Utóbbiak nyilatkozhatnak úgy is, hogy nem kívánnak részt venni az eljárásban. A gyermek meghallgatására nem feltétlenül a tárgyaláson, a tárgyalóteremben kerül sor, ez sokkal inkább egy informális, nem hivatalos beszélgetés, kötetlen formában a bíró és a gyermek között, valamilyen semleges helyen, melynek célja, hogy a bíró személyesen is lássa a gyermeket, akinek a sorsáról döntést kell hoznia. Döntése meghozatala során a

82 <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

83 Thoburn, 2021, 24. o.

84 <https://www.gov.uk/child-adoption/adoption-assessment> (2021. 11. 25.).

85 <https://www.gov.uk/government/publications/form-a58-application-for-an-adoption-order-section-46-adoption-and-children-act-2002> (2021. 11. 25.).

bíróság mérlegeli, hogy milyen hatást fog gyakorolni a gyermek életére rövid és hosszú távon, hogy véglegesen kikerül a vér szerinti családjából és örökbefogadott lesz. Ennek eldöntéséhez megvizsgálja, hogy a gyermeknek jelenleg milyen családi és rokoni kapcsolatai vannak, mert fel kell tárnia, hogy van-e a családban valaki, aki hajlandó és képes a továbbiakban különleges gyámként gondoskodni a gyermekről, tud-e a megfelelő fejlődéséhez megbízható és biztonságos környezetet biztosítani.⁸⁶ Amennyiben a családon vagy a baráti körön belül nincs olyan személy, aki alkalmas lenne arra, hogy a gyermeket felnevelje, olyan örökbe fogadó szülőt kell keresni számára, aki képes arra, hogy a gyermek speciális szükségleteit kielégítse, azaz vállalja, hogy a gyermek nevelése során tekintettel lesz vallási meggyőződésére, származására, nyelvi és kulturális gyökereire.⁸⁷

Amint a bíróság engedélyezi az örökbefogadást (*adoption order*), onnan kezdve az örökbe fogadó szülő gyakorolja teljeskörűen a gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat, a szülő és gyermek között rokoni kapcsolat jön létre. Az örökbe fogadott gyermek ugyanolyan jogokkal bír, mint a vér szerinti gyermek. Az örökbefogadással megszűnik a vér szerinti szülők és mindenki felügyeleti joga, aki korábban ilyennel rendelkezett.⁸⁸ Az ítélet ellen a vér szerinti szülő nem fellebbezhet, csak ha a bíróság erre külön engedélyt ad, abban az esetben, ha jelentős változás történt a körülményeiben.⁸⁹ Az örökbefogadásról szóló igazolásért (*adoption certificate*), melyet a Központi Nyilvántartó (*General Register Office*) ad ki, fizetni kell tizenegy fontot, azt nem állítják ki automatikusan. Ez helyettesíti a gyermek eredeti születési anyakönyvi kivonatát, ebben már a gyermek új neve szerepel.⁹⁰

Amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy az örökbefogadás nem szolgálja a gyermek érdekét, akkor a kérelmet elutasítja, és a gyermeket hét napon belül vissza kell adni az örökbefogadást segítő ügynökség gondozásába, akik megpróbálnak a gyermek számára egy megfelelőbb örökbefogadót találni. A bíróság dönthet úgy is, hogy elutasítja az örökbefogadás iránti kérelmet, de átmenetileg – legfeljebb két évre – szülői felügyeleti

86 Thoburn, 2021, 20., 22. o.

87 Bainham, Gilmore, 2014, 645. o.

88 Ugyan szülője csak kettő lehet a gyerekeknek, de kettőnél többen is rendelkezhetnek szülői felügyeleti jogokkal, pl. akkor, ha egy leszbikus kapcsolatban született gyermek nem mesterséges úton, hanem természetesen fogant, a két anyán kívül az apának is lehet szülői felügyeleti joga, illetve ha a gyermeknek két apja van, az egyik lesz apaként feltüntetve az anyakönyvben, de a másiknak is lesz felügyeleti joga.

89 Parents may not oppose the adoption, unless permission for them to do so is granted by a court because there has been a substantial change in their circumstances. <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/if-your-child-is-being-adopted/> (2021. 12. 02.).

90 <https://www.gov.uk/child-adoption/applying-for-an-adoption-court-order> (2021. 11. 25.).

joggal ruházza fel az örökbe fogadni szándékozó személyt (*short term order*). Erre azért van szükség, hogy kiderüljön, alkalmas-e a jelölt a gyermek örökbefogadására. A bíróság a döntéséhez további feltételeket rendelhet, elrendelheti például, hogy a személy, aki jelenleg a gyermekről gondoskodik és majd szeretné örökbe fogadni, biztosítsa a kapcsolattartás jogát a vér szerinti szülővel, vagy hogy a gyermeket a saját vallási meggyőződésének megfelelő szellemben nevelje.⁹¹

Az örökbefogadás előkészítése viszonylag gyorsan lezajlik, nagyjából négy-hat hónap alatt, az ismerkedés és a próbagondozás összesen három hónap, a bíróság ítélete is legfeljebb három hónap alatt megszületik, tehát a folyamat egy éven belül lebonyolítható. Amennyiben az örökbefogadónak speciális elvárásai vannak, és nehezen találunk olyan gyermeket, aki ennek az elvárásnak megfelel, vagy nem tudnak a kiválasztott gyermekkel jól illeszkedni, akkor az örökbefogadás évekig is eltarthat. De az örökbefogadásra váró gyermekek oldalán sem jobbak a kilátások, a családjukból kiemelt, állami gondoskodásban élő gyermekek átlagosan 31 hónapot töltenek el gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél, mire örökbe fogadják őket.⁹² Nyilvánvalóan egyik sem szolgálja az érdeküket. A gyermekotthonban való nevelkedés károsan hat a gyermek személyiségfejlődésére, hiszen nincs lehetősége biztonságos kötődés kialakítására, de az is komoly megrázkódtatást okozhat a gyerekeknek, ha elszakítják nevelőszüleitől, akivel már szoros kötődést alakított ki.

7. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadás egy jogi aktus, melynek következtében az örökbe fogadó szülők megszerzik az örökbe fogadott gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat. Az örökbe fogadott gyermeknek minden jogi kapcsolata megszűnik a vér szerinti szüleivel, és az örökbe fogadó család teljes jogú tagja lesz, akiknek jellemzően felveszi a vezetéknévét.

A vér szerinti szülők az örökbefogadás engedélyezésével elveszítik szülői felügyeleti jogaikat, de a bíróság dönthet úgy, hogy bizonyos mértékű *kapcsolattartási jogot biztosít számukra*. A személyes találkozások csak abban az esetben preferáltak, ha a gyermek már idősebb és ez szolgálja az érdekét. Kisebb gyermekek esetében a bíróság indirekt kapcsolattartást engedélyezhet, azaz az örökbefogadási ügynökségen keresztül,

⁹¹ <https://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/the-adoption-and-children-act-2002.html> (2022. 03. 20.).

⁹² Holt, Kelly, 2015, 230. o.

levélben (*letter box*) tarthatnak egymással kapcsolatot.⁹³ Ezt minden esetben egyedileg, minden lényeges körülmény ismeretében, a gyermek legfőbb érdekét szem előtt tartva kell eldönteni. Általában abból indulnak ki, hogy a születési családdal való kapcsolattartás segíti a kötődéssel kapcsolatos nehézségek leküzdését, segít feldolgozni a szülőktől való elszakításból és a veszteségből eredő traumát, valamint hozzájárulhat a személyiség és az identitás egészséges fejlődéséhez.⁹⁴ Nem mindenki ért ezzel egyet. 2012-ben a kormány által készített zöld könyv (*Green Paper*) kifejezetten amellett foglalt állást, hogy a gyermek az örökbefogadást követően semmiféle kapcsolatba ne kerüljön eredeti családjával (*presumption of no contact*), ebből azonban nem lett végül törvényjavaslat, mert komoly ellenállást váltott ki, tekintettel arra, hogy a szakértők álláspontja szerint ellentétes a Gyermekjogi Egyezmény harmadik cikkével.⁹⁵

A kapcsolattartás engedélyezése iránti kérelmet az örökbefogadási eljárás alatt vagy azt követően is elő lehet terjeszteni. A kérelmet elsősorban az örökbefogadók és a vér szerinti szülők terjeszthetik elő, de – ha a gyermek érdeke ezt kívánja – bárki más is megteheti, aki korábban szoros érzelmi kapcsolatot ápolt a gyermekkel. A személyes kapcsolattartás iránti kérelmek előterjesztése nem túl gyakori, az indirekt módon megvalósuló érintkezést pedig jellemzően az örökbefogadás engedélyezésével egyidejűleg szabályozzák az ítéletben.⁹⁶

Az örökre fogadott gyermekek legtöbbször nagyon kíváncsiak a gyökereikre, ami nem azt jelenti, hogy fel kívánják velük venni a kapcsolatot, egyszerűen csak szeretnék választ kapni a kérdéseikre. 1975 óta lehetőségük van arra, hogy megtekintsék az eredeti születési anyakönyvi kivonatukat, valamint az örökbefogadási eljárás során keletkezett dokumentumokat, amennyiben elérték 18. életévüket (Skóciában 16 éves kortól).⁹⁷ A legtöbb megelégszenek ezen okmány tartalmának megismerésével – hiszen ezekből sok mindent megtudhatnak a szüleikről és azokról az okokról, ami miatt az örökbefogadásukra sor került –, de vannak, akik *szeretnék felkutatni eredeti családjukat*.⁹⁸ Ők különféle civil szervezetektől kaphatnak ehhez segítséget (*pl.: Adoption Search Reunion*).⁹⁹ A családjuk felkutatásához először ki kell kérniük a Központi Nyilvántartásból (*Registrar*

93 Broadhurst, 2017, 189. o.

94 Boyle, 2017, 22. o.

95 Boyle, 2017, 23. o.

96 Thoburn, 2021, 22. o.

97 Schedule 2 of the Adoption and Children Act.

98 <https://www.familylives.org.uk/advice/your-family/fostering-adoption-kinshipcare/adopting-a-child/> (2021. 11. 27.).

99 <http://www.adoptionsearchreunion.org.uk/default.htm> (2021. 11. 28.). Működteti a British Association for Adoption and Fostering.

General, melynek két része van: *Adoption Contact Register*¹⁰⁰ és *Adopted Children Register*¹⁰¹), hogy melyik örökbefogadási ügynökség intézte az örökbefogadásukat, mert ők őrzik az adatokat. Az örökbe fogadott gyermek adatairól a vér szerinti szülők és családtagok is kérhetnek felvilágosítást, amennyiben a gyermek már nagykorú.¹⁰² Az adatokról nincsen egységes, központi nyilvántartás, így nekik is először fel kell deríteni, hogy melyik örökbefogadási ügynökség intézte az ügyet.¹⁰³ Mind az örökbe adott gyermek, mind a vér szerinti családtagok nyilatkozhatnak úgy, hogy nem kívánnak kapcsolatba lépni a másikkal, és a rájuk vonatkozó adatokat is csak az előzetes engedélyükkel lehet a kérelmezővel közölni. Az örökbe fogadott tehet olyan nyilatkozatot, hogy egyáltalán nem kíván még a hatósággal sem kapcsolatba lépni, ezt tiszteletben kell tartani. A regiszter tartalmazza minden olyan gyermek adatait, akit 1927. január 1. napja után fogadtak örökbe, de ezen adatok a természetes személyazonosító adatokra korlátozódnak, lényegében egy születési anyakönyvi kivonatot jelentenek. A 2005. december 30. napja után örökbe fogadott személyek esetében azonban – a 2002-es örökbefogadásról szóló törvény (*Adoption and Children Act 2002*) 56–65. § értelmében – sokkal szélesebb adatbázist kezelnek a hatóságok. A gyermek „aktája” – melyet legalább száz évig meg kell őrizni – a születési adatokon kívül számtalan információt tartalmaz, például minden olyan érdekesség, amit a vér szerinti szülők fontosnak tartottak elmondani a családjukkal kapcsolatban az örökbefogadási eljárás során, valamint az ekkor keletkezett dokumentumok, orvosi igazolások, vizsgálati eredmények.¹⁰⁴ Ezek védett adatnak minősülnek, harmadik személy számára csak kivételes esetben hozzáférhetők. Kivételes esetben, az örökbefogadási ügynökség keresete alapján a Legfelsőbb Bíróság (*High Court*) megtagadhatja az örökbefogadott számára az adatokhoz való hozzáférést, amennyiben annak megismérése számára rendkívül káros lenne.¹⁰⁵

Az utóbbi időben sok vér szerinti apa próbálja meg felvenni a kapcsolatot örökbe adott gyermekével. Hosszú időn keresztül az apáknak egyáltalán semmiféle szerepe nem volt az örökbefogadási eljárásban, senkiben fel sem merült, hogy számukra is veszteséget jelent, hogy örökre el kell válniuk a gyermeküktől.¹⁰⁶

100 1984 óta tartalmaz adatokat.

101 1975 óta tartalmaz adatokat.

102 Section 98 of the Adoption and Children Act 2002.

103 <http://www.adoptionsearchreunion.org.uk/professionals/legislation/> (2021. 12. 01.).

104 Azokra, akiket 2005. december 30. előtt fogadtak örökbe, egy másik törvény vonatkozik: Adoption Information and Intermediary Services (Pre-Commencement Adoptions) Regulations 2005.

105 Gheera, 2014, 8–9. o.

106 Clapton, 2019, 3. o.

8. Az örökbefogadás utánkövetése

Az örökbefogadás utánkövetése az Egyesült Királyságban nem kötelező, így az is megtörténhet, hogy az örökbefogadás engedélyezését követően a család teljesen kikerül a gyermekvédelmi szolgálat látóköréből, amennyiben nem tartanak igényt a támogatásra. A privát és állami örökbefogadást segítő szervezetek biztosítanak utánkövetést (*post adoption support services*),¹⁰⁷ addig, ameddig a családok azt igénylik, de vannak olyan nonprofit szervezetek is, akik kimondottan az örökbe fogadó családokat támogatják, esetmegbeszéléseket és egyéb rendezvényeket szerveznek, hogy támogassák egymást. Mellettük egyre több civil szerveződés jön létre, akik az örökbe adó szülők támogatására hivatottak (pl. NORCAP, ASFA).¹⁰⁸ Ezek a szervezetek alulról szerveződtek, jellemzően olyan örökbe fogadó szülők hozták létre őket, akik számos nehézséggel szembesültek az örökbe fogadott gyermek nevelése során, és úgy érezték, hogy senkitől nem kapnak ehhez támogatást vagy segítséget.

Az örökbe fogadó szülőket segíti az örökbefogadók támogató alapítvány (*Adoption Support Fund*), mely többek között állja az örökbefogadó és az örökbefogadott pszichoterápiájának költségét.¹⁰⁹ Felkészítő tréningeket tartanak és tanácsokat adnak annak érdekében, hogy az örökbefogadók meg tudjanak küzdeni a gyermeknevelés nehézségeivel, hiszen az örökbe fogadott gyermekek jellemzően komoly mentális problémákkal rendelkeznek. Gyermekenként évente 5000 font folyósítható pszichoterápiára, 2500 font szakorvosi véleményre. Amennyiben a gyermek orvosi kezelésének költsége ezt meghaladja, 30 000 font értékhatárig kérhet további támogatást a helyi önkormányzattól.¹¹⁰

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

Az örökbefogadás felbonthatatlan, de előfordulhat, hogy a gyermek nagyon durva magatartása miatt, vagy mert a szülők nem bánnak vele megfelelően, esetleg veszélyeztetik (ez elvileg nem történhet meg, mert az örökbefogadást nagyon alapos előkészítés előzi meg), a hatóság kiemeli a családból. Ezzel az örökbefogadás nem szűnik meg, a szülők státusza megmarad, de a gyermek nevelőszülőkhöz vagy intézménybe

107 <https://www.first4adoption.org.uk/adoption-support/support-services-advice/#> (2021. 11. 25.).

108 <https://www.pac-uk.org/family-action-now-holds-the-norcap-contact-register/> (2022. 03. 20.).

109 <https://www.first4adoption.org.uk/adoption-support/financial-support/adoption-support-fund/> (2021. 11. 25.).

110 <https://www.first4adoption.org.uk/adoption-support/financial-support/adoption-support-fund/> (2021. 11. 25.).

kerül. Amennyiben megállapításra kerül, hogy az örökbe fogadó szülők alkalmatlanok a gyermek nevelésére, a gyermeket ugyanúgy védelembe veszik és kiemelik a családjából, mint a vér szerinti szülők esetében. Így megszűnik a szülők felügyeleti joga. Ha a gyermeket egy másik család ezt követően örökbe fogadja, akkor az újabb örökbefogadást engedélyező bírósági határozat következtében hatálytalanná válik az első. Amennyiben újabb örökbefogadásra nem kerül sor, a szülők státusza nem változik, de a gyermek nagykorúságáig az állami rendszerben marad, azaz nevelőszülőknél vagy gyermekotthonban nevelkedik tovább.¹¹¹

Az örökbefogadás során létrejött jogi kötelék, rokoni kapcsolat hivatalos felbontására nincs lehetőség, ettől függetlenül a szülő-gyermek kapcsolat megromlása – melynek következtében a családi kapcsolat fenntarthatatlanná válik – bármikor bekövetkezhet (*adoption disruption, breakdown*). A kérdés kutatása nehezen kivitelezhető, mert a szakirodalom sem használja következetesen az idevágó fogalmakat. Nem mindegy ugyanis, hogy a kapcsolat megromlására az örökbefogadás engedélyezését megelőzően (*pre adoption order*) vagy azt követően (*post adoption order*) kerül sor. Sok esetben a kettőt egy kalap alá veszik és együttesen kezelik, így a fellelhető statisztikai adatok meglehetősen megtévesztőek. Az előbbi esetekről viszonylag megbízható adatokkal rendelkezünk, de ezeket lényegében nem tekinthetjük az örökbefogadás felbontásának, hiszen az örökbefogadás engedélyezése nem történt meg. Ilyen esetekben arról van szó, hogy a reménybeli szülő és az örökbefogadásra váró gyermek között a próbagondozás során nem alakult ki az a fajta szimpátia és kötődés, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy valódi, boldog családként élhessenek együtt. Az utóbbi esetről azért nem állnak rendelkezésre megbízható adatok, mert sok esetben nem jutnak a hatóságok tudomására, valamint nincsen egy egységes adatbázis, ahol a nem hivatalosan felbomlott örökbefogadásokat nyilvántartanák.¹¹²

Amennyiben a szülők úgy érzik, hogy nem tudnak megbirkózni a gyermeknevelés nehézségeivel és az a veszély fenyeget, hogy az örökbefogadás nem képes társadalmi rendeltetésének betöltésére, a gyermekvédelmi szolgálathoz fordulhatnak segítségért. A szolgálat munkatársai pszichológiai támogatást, közvetítői szolgáltatást és lelki segítséget nyújthatnak a szülőknek és a gyermeknek. Ha a szülők segítséget kérnek, a hatóság kétféle módon avatkozhat be. Különböző szolgáltatásokkal segítik a helyzet megoldását, vagy – ha a szülők ezt kérik, illetve a szakemberek úgy ítélik meg, hogy ez szolgálja leginkább a gyermek érdekét – kiemelik a gyermeket a családból. Egy 2018-ban készült kutatás eredményei azt mutatják, hogy a következő esetekben jelentősen megnő

111 Selwyn et al., 2014, 19. o.

112 Selwyn et al., 2014, 19–21. o.

az örökbefogadás felbomlásának veszélye: a gyermeket idősebb életkorban emelték ki a családból, amíg állami gondoskodásban élt, gyakran változott a nevelőszülők személye, négy évnél idősebb volt, mikor örökbe fogadták, a családból való kiemelés és az örökbefogadás között hosszabb idő telt el, a gyermek jelenleg tinédzserkorú, az örökbe fogadó szülők nem kaptak kellő támogatást, információkat és magyarázatot az örökbefogadási eljárás során és azt követően, a gyermek agresszív, durva magatartást tanúsít a szüleivel szemben. Tovább növeli a felbomlás esélyét, ha a szülők az örökbefogadási eljárás során nem voltak őszinték, nem vallották be, hogy párkapcsolati problémáik vannak, hogy meddőségi kezelés alatt állnak, illetve ha még nem dolgozták fel a korábban elszenvedett vetélést.¹¹³ Ezért nagyon fontos az örökbefogadás megfelelő előkészítése, valamint az utánkövetés, azonban egyik sem kötelező, így csak a szülők józan ítélőképességében bízhatunk, hogy igénybe veszik ezeket a szolgáltatásokat.

113 Dikken, Roach, 2018, 9–13. o.

Irodalomjegyzék

- Anthony, R. E., Paine, A. L., Shelton, K. H. (2019) 'Adverse Childhood experiences of children adopted from care: The importance of adoptive parental warmth for future child adjustment', *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(12). doi: 10.3390/ijerph16122212
- Bainham, A., Gilmore, S. (2015) 'The English Children and Families Act 2014', *Victoria University of Wellington Law Review*, 46(3). <https://doi.org/10.26686/vuwlr.v46i3.4910>
- Boyle, C. (2015) 'What is the impact of birth family contact on children in adoption and long term foster care? – A Systematic review', *Child and Family Social Work*, 2017/22. Doi: 10.1111/cfs.12236
- Broadhurst, K. (2017) 'State Intervention in Family Life in England. Safeguarding children through proceedings and adoption' in: Burns, K., Pösö, T., Skivenes, M. (eds.) *Child welfare removals by the state. A cross country analysis of decision making systems*, Oxford University Press.
- Clapton, G. (2019) 'Against all odds? Birth Fathers and enduring Thoughts of the child lost to adoption', *Genealogy*, 2019/13.
- Dibben, E., Roach, R. (2018) *Managing Adoption Breakdown*. [Online] <https://www.communitycarelive.co.uk/media/7815/managing-adoption-dis.pdf>
- Gheera, M. (2014) *Past adoption practices and disclosure of adoption information*. Social Policy Section, Library of House of Commons, SN/SP/6379.
- Hawkins, A. et al. (2007) 'The experience of adoption. A study of intercountry and domestic adoption from the child's point of view', *Adoption and Fostering*, 2007/4.
- Heenan, A. (2015) 'Step-parent adoption and proportionality', *Journal of Social Welfare and Family Law*, 37(2). <http://dx.doi.org/10.1080/09649069.2015.1028158>
- Holt, K., Kelly, N. (2015) 'When adoption without adoption consent breaches human rights: implication Re B-S (children) 2013 EWCA Civ 963 on decision making permanency planning for children', *Journal of Social Welfare and Family Law*, 37(2). <http://dx.doi.org/10.1080/09649069.2015.1028156>
- Selwyn, J. et al. (2014) *Beyond the Adoption Order: challenges, interventions and adoption disruption*. University of Bristol School for Policy Studies Hadley Centre for Adoption and Foster Care Studies. [Online]. Elérhető: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/301889/Final_Report_-_3rd_April_2014v2.pdf (2021. 11. 29.)
- Slothnielsen, J., Slothnielsen, R. (2020) 'Mothers and others: transgender birth, birth registration and the rights of the child, with focus on the United Kingdom and South Africa', *International Journal of Discrimination and the Law*, 2020/4.

- Stevens, C. et al. (2020) 'Rethinking child protection and adoption: achieving social justice in practice', *Critical and Radical Social Work*, 8(1). <https://doi.org/10.1332/204986019X15663821773868>
- Summerskill, B. A Guide for gay dads. [Online] https://www.stonewall.org.uk/system/files/A_Guide_for_Gay_Dads__1_.pdf
- Thoburn, J. (2021) 'Adoption from care in England: learning from experience' in Pösö, T., Skivenes, M., Thoburn, J. (eds.) *Adoption from Care – International Perspectives on Children's Rights. Family Preservation and State Intervention*. Bristol University Press.

Franciaország

DR. STOLLSTEINER GABRIEL

A francia örökbefogadási jog több mint két évszázada fejlődik, alkalmazkodva a francia társadalom változásaihoz. Míg 2013 óta az azonos nemű házaspároknek joguk van közösen gyermeket örökbe fogadni, az életközösségben vagy élettársi kapcsolatban élő párok esetében ez nem volt így egészen addig, amíg 2022 elején törvény nem született erről. Csakhogy továbbra is léteznek olyan helyzetek, amikor a jog nehezen tud alkalmazkodni a társadalmi és technológiai fejlődéshez. A Franciaországban és külföldön örökbe fogadható gyermekek számának folyamatos csökkenésével szembenülve, a bérnyasághoz való egyre szélesebb körű hozzáférést a jog még mindig nem teljeskörűen engedélyezi. Megnyílt azonban a lehetőség arra, hogy a külföldön orvosilag asszisztált reprodukción (*procréation médicalement assistée*: PMA) átesett, két nőből álló párok örökbe fogadhassák a gyermeket, akár különválásuk után is, és akár a nem biológiai anya esetében is. Megemlíthető az eddig mellőzött egyszerű örökbefogadási eljárás megerősítése is, amelynek során figyelembe veszik azt a ténytet, hogy az eredeti kapcsolat megszüntetését a teljes örökbefogadás formájában örökbe fogadott gyermekek rosszul élhetik meg.

1. A szabályozás keretei

Magyarországgal ellentétben az 1958-as francia Alkotmány nem tartalmaz külön rendelkezéseket a családjogról¹ és következőképpen az örökbefogadási jogról sem.

¹ A hatáskörmegosztás tekintetében az Alkotmány 34. cikke a törvényhozás hatáskörébe utalja a házasságra vonatkozó szabályok megállapítását. A jelenleg hatályos Alkotmány szövege itt érhető el: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>.

Dr. Stollsteiner Gabriel
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Stollsteiner, G. (2022) 'Franciaország' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 183–206. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvzsk.gyermek.8_6

Az Alkotmánytanácsot (*Conseil Constitutionnel*) az erre vonatkozó külön rendelkezések hiányában ritkán kéri fel arra, hogy döntsön ebben a témában. Ennek oka, hogy az Alkotmánytanács nem kívánja a jogalkotó értékelését helyettesíteni, ami a társadalmi kérdések,² más szóval a „közerkölcs” bírójává tenné. Következésképpen az Alkotmánytanács ítélezési gyakorlata ritkán foglalkozik az örökbefogadási joggal kapcsolatos kérdéssel. Az Alkotmánytanácsot ugyanakkor felkérhetik arra, hogy az alkotmányossági vizsgálat során értelmezzen egy törvényt. Az Alkotmánytanács határozatai ellen nem lehet fellebbezni, és azok kötelezőek a bíróságokra, valamint valamennyi közigazgatási és igazságügyi hatóságra nézve, beleértve a Parlamentet és a végrehajtó hatalmat is.³

Az Alkotmánytanács például a házasságot az azonos nemű párok számára megnyitó törvény⁴ felülvizsgálatakor úgy ítélte meg, hogy annak sem célja, sem hatása nem az, hogy elismerje az azonos nemű párok „gyermekhez való jogát” (*droit à l'enfant*), mivel ezek a párok – a férfi és nő alkotta párokhoz hasonlóan – ugyanúgy részt kell hogy vegyenek az örökbefogadási eljárást megelőzően az alkalmassági vizsgálaton.⁵ Más szóval, az azonos nemű párok házasságát engedélyező törvény csupán megnyitja az örökbefogadás lehetőségét e párok előtt, anélkül, hogy ez a lehetőség feltétel nélkül gyakorolható joggá válna.

Hasonlóképpen, az Alkotmánytanács az 1946-os Alkotmány preambulumaának 10. és 11. cikkéből levezette a gyermek legfőbb érdekének védelmére vonatkozó alkotmányos követelményt.⁶

Az örökbefogadásnak nincs jogi meghatározása. A Polgári Törvénykönyv csupán a joghatásait határozza meg. A jogalkotó nem jelöli meg az örökbefogadás intézményének célját.

A legtöbb családjogi kérdéshez hasonlóan az örökbefogadásra vonatkozó szabályok nagy részét a Polgári Törvénykönyv (*Code civil*) tartalmazza. Az örökbefogadásra vonatkozó jogi rendelkezések a „Személyek” (*Des personnes*) című I. könyv VIII. címe

2 Mathieu, 2013, 588. o.

3 Alkotmány 62. cikk.

4 Loi n° 2013-404 du 17 mai 2013 ouvrant le mariage aux couples de personnes de même sexe. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000027414540/> (2022. 03. 30.).

5 Conseil constitutionnel, décision n° 2013-669 DC du 17 mai 2013, Loi ouvrant le mariage aux couples de personnes de même sexe. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2013/2013669DC.htm> (2022. 03. 30.).

6 Conseil constitutionnel, décision n° 2018-768 QPC du 21 mars 2019, Examens radiologiques osseux aux fins de détermination de l'âge. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2019/2018768QPC.htm> (2022. 03. 30.).

„Örökbefogadói jogállás” (*De la filiation adoptive*) alatt találhatók.⁷ Ez a cím három fejezetre tagolódik: az első a teljes örökbefogadásról (*adoption plénière*), a második az egyszerű örökbefogadásról (*adoption simple*) szól, míg a harmadik a nemzetközi magánjog kérdéseivel foglalkozik, különös tekintettel a külföldi örökbefogadásra. Ez utóbbi szempontot itt csak érintőlegesen tárgyaljuk, mivel a jelen tanulmány fő tárgya a francia nemzeti keretrendszer.

Amint ez a felosztás mutatja, a francia örökbefogadási jogot alapvetően meghatározza az örökbefogadás e két formája, amelyek feltételei és hatásai nagymértékben különböznek egymástól.

Az örökbefogadás jogintézménye az 1804-es megalkotása óta jelen van a Polgári Törvénykönyvben, melyet Napóleoni törvénykönyvnek neveztek.⁸ Kezdetben – az ókori mintát követve – csak azt az esetet szabályozta a jogszabály, amikor egy nagykorú személyt egy másik nagykorú személy fogadott örökbe.⁹ Ami ma meglepőnek tűnhet, az akkoriban általános volt, a forradalmi időszak és a római intézmények között fellelhető számos hasonlóságnak megfelelően. A jelenlegi helyzettel ellentétben a cél elsősorban az volt, hogy örököszt adjanak egy olyan családnak, amelynek nem volt. A XX. században az örökbefogadás logikája megváltozott, mivel célja elsősorban az, hogy családot biztosítson egy olyan gyermek számára, akinek nincs családja. A végrendeleti és örökösödési logikából az örökbefogadás egy másik logika felé mozdult el, mivel *a mai szülők vagy párok elsősorban gyermeket szeretnének, nem pedig törvényes örököszt.*¹⁰ Napjainkban egyre nagyobb hangsúlyt kap az a gondolat, hogy a gyermek számára kell családot biztosítani, és az örökbefogadók szülői vágyát a gyermek érdekeinek figyelembevételével kell érvényesíteni. Természetesen az örökbefogadásnak ezek a különböző funkciói megmaradnak, és nincs ok arra, hogy ezeket formálisan szétválasszuk.

Az örökbefogadás 1804-es bevezetése óta számos reformot hajtottak végre, hogy a szabályokat a francia társadalom fejlődéséhez igazítsák. Az első világháborút követően, amikor az árvák száma drámaian megnőtt, egy 1923-as törvény¹¹ 40 évre csökkentette az örökbefogadás korhatárát. Korábban 50 év volt az előírt minimális korhatár, mivel az örökbefogadói leszármazás nem állhatott versenyben a biológiai leszármazással. Egy

7 Code civil, art. 343-370-5.

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006117828/#LEGISCTA000006117828 (2021. 12. 02.).

8 Napóleon szerepéről vagy feltételezett hatásáról az örökbefogadás témájában lásd: Halpérin, Jean-Louis. „L’histoire de la fabrication du Code. Le Code: Napoléon?”, *Pouvoirs*, vol. 107, no. 4, 2003, 11–21. o.

9 Fine, 2008, 8–19. o.

10 Ibid.

11 Loi du 19 juin 1923 modifiant différents articles du Code civil sur l’adoption.

házaspár már örökbe fogadhatott és felnevelhetett egy gyermeket – nem csak egy felnőtt. A XX. század első felében azonban az örökbefogadások többnyire helyi keretek között, minimális állami beavatkozással zajlottak. Az örökbefogadók tehát általában a biológiai szülők családtagjai (nagybácsik, nagynénik stb.) vagy szomszédok voltak. A származási családdal való kapcsolat ekkor sem szakadt meg: az örökbefogadó családnevet hozzákapcsolták a születési névhez.

A XX. század második felében az állam szerepe jelentősen kibővült az örökbefogadás intézményében. Valójában az állami szervek feladata az örökbefogadási folyamat felügyelete annak biztosítása érdekében, hogy az törvényes keretek között történjen. Ezen túlmenően az állami szervek képesek megkönnyíteni az örökbefogadási folyamatot azáltal, hogy lehetővé teszik olyan örökbe fogadható gyermekek és örökbe fogadó családok összekapcsolását, akik között egyébként nincs rokoni kapcsolat és nem ismerik egymást. Ebben az esetben az örökbefogadás a származási családdal való kapcsolat megszakadását jelenti. Ezt a megközelítést egy 1966-os fontos reformmal,¹² amely bevezette a teljes örökbefogadást – amelyet korábban örökbefogadási legitimációnak (*légitimation adoptive*) neveztek – jogilag is formalizálták.

A teljes örökbefogadásnak erőteljesebb jogkövetkezményei vannak, mint az egyszerű örökbefogadásnak. Következésképpen a teljes örökbefogadásra szigorúbb keretrendszer vonatkozik, mint az egyszerű örökbefogadásra, mind a formai követelmények, mind az örökbe fogadott személyre vonatkozó anyagi követelmények tekintetében.

A ma hatályos örökbefogadási törvény az elmúlt évtizedekben elfogadott reformok eredménye. Egy 1996-os törvény¹³ célja különösen a születéshez és az örökbefogadáshoz kapcsolódó szociális jogok egyenlőségének biztosítása volt. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az ellátásokra való jogosultság szabályait a lehető legnagyobb mértékben összehangolják a vér szerinti szüleikkel együtt felnövő gyermekek általános esetére vonatkozó szabályokkal.

Az elmúlt évtizedekben drasztikusan csökkent a nem kívánt születések és a gyermekelhagyások száma. Ez különösen a tudomány, a jogi és társadalmi környezet változásain is köszönhető. Így a gyermeket örökbe fogadni kívánó családok száma jóval meghaladja a Franciaországban örökbe fogadható gyermekek számát. Az érintett családok ezért egyre gyakrabban fordultak a nemzetközi örökbefogadás felé, hogy külföldi gyermeket fogadjanak örökbe. *Mindenekelőtt a nemzetközi örökbefogadás által*

12 Loi n° 66-500 du 11 juillet 1966 portant réforme de l'adoption. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000320645/> (2021. 12. 02.).

13 Loin°96-604 du 5 juillet 1996 relative à l'adoption. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT0000193679/> (2021. 12. 02.).

felvetett sajátos problémák vezettek a 2005-ös reform bevezetéséhez. A reform eredményeként még ugyanabban az évben törvény,¹⁴ majd a következő évben két rendelet született e tárgykörben.¹⁵

Egy 2016-os törvény¹⁶ megerősíti az állami gondozásban lévő kiskorúak számára annak lehetőségét, hogy a családból való kiemelés vagy a szülői elhagyás miatt indított bírósági eljárás végén az állam gyámsága alá kerüljenek, és végül örökbefogadásukra sor kerülhessen. Ez a törvény azt is kötelezővé tette, hogy minden örökbefogadási eljárásban meg kell hallgatni az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket.

Ezeket a rendelkezéseket kodifikálták a Polgári Törvénykönyvben (VIII. cím), valamint a Szociális és Családügyi Törvénykönyvben (*Code de l'action sociale et des familles*). Ez utóbbi törvénykönyv L225-1 – L225-20. cikkei az állami gyámság alatt álló vagy külföldi gyermeket örökbe fogadni kívánó személyek jóváhagyásának feltételeivel foglalkoznak. A Munka Törvénykönyve (*Code du Travail*) és a Társadalombiztosítási Törvénykönyv (*Code de la sécurité sociale*) is tartalmaz néhány rendelkezést, különösen az örökbefogadási szabadsághoz és a szociális juttatásokhoz való jog tekintetében. A Polgári Perrendtartás (*Code de procédure civile*) viszonylag kevés rendelkezést tartalmaz az örökbefogadásról: az 1202–1210. cikk a szülői felügyeleti jog megszüntetése és a szülői elhanyagolás megállapításának kérdéséről, míg az 1166–1176. cikk magáról az örökbefogadásról rendelkezik.¹⁷

A nemzetközi örökbefogadások tekintetében a francia jogrendszer az ENSZ 1989. november 20-i, a Gyermek jogairól szóló egyezményét és a gyermekek védelméről és az országhatárokon átívelő örökbefogadással kapcsolatos együttműködésről szóló, 1993. május 29-i Hágai Egyezményt alkalmazza.

Végül, de nem utolsósorban meg kell jegyezni, hogy 2021-ben a francia Parlamentben törvényjavaslatot nyújtottak be az örökbefogadásról szóló törvény módosítása iránt.¹⁸ A reform fő célja, hogy a nem házasságban élő párok (például élettársi kapcsolatban élő

14 Loi n° 2005-744 du 4 juillet 2005 portant réforme de l'adoption. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000262154/> (2021. 12. 02.).

15 Décret n° 2006-811 du 6 juillet 2006 relatif au fonctionnement de l'Agence française de l'adoption et modifiant le code de l'action sociale et des familles. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000459683>; Décret n°2006-981 du 1 août 2006 relatif à l'agrément des personnes souhaitant adopter un pupille de l'Etat ou un enfant étranger et modifiant le code de l'action sociale et des familles. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006054175/> (2021. 12. 02.).

16 Loi n° 2016-297 du 14 mars 2016 relative à la protection de l'enfant <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000032205234/> (2021. 12. 02.).

17 Code de procédure civile, art. 1202 et s. <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000034018361/2017-02-10> (2022. 03. 30.).

18 A törvényjavaslat szövege az Országgyűlés honlapján olvasható: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/l15b4607_proposition-loi (2021. 12. 02.).

párok) számára is megnyissa a közös örökbefogadás lehetőségét. A törvényjavaslat az egyszerű örökbefogadást részesíti előnyben, figyelembe véve, hogy *a teljes örökbefogadással járó jogi kötelék megszüntetése számos problémát vet fel a gyakorlatban*, mely nehézségek kifejtésére a következő fejezetekben kerül majd sor. A Parlamentben lefolytatott viták eredményeként megszavazták a 2022. február 21-i 2022/219. számú törvényt,¹⁹ amely megvalósítja az így kitűzött célokat, és megerősíti az állami gondozottak védelmét is.²⁰

2. Az örökbefogadás célja – a gyermek érdeke

Franciaországban az örökbefogadási rendszer alapköve a gyermek elsődleges érdeke (*intérêt supérieur de l'enfant*).²¹ Carbonnier dékán híres szavaival élve, a gyermek érdeke a családjogban „varázsképlet”.²² A törvény valójában sehol sem határozza meg pontosan, hogy mi a gyermek elsődleges érdeke, annak ellenére, hogy ez a fogalom a nemzeti jog több rendelkezésében is megtalálható. Például mind a Polgári Törvénykönyv, mind a Polgári Perrendtartás utal a gyermek érdekének figyelembevételére.²³ A jogi szakma képviselői tehát gyakran ütköznek bizonyos nehézségekbe ezzel a fogalommal kapcsolatban, hasonlóan ahhoz, ami a közrend vagy a közérdek esetében megfigyelhető.²⁴ Ez a nehézség annál is inkább problematikussá válik, mivel a fogalom egyre gyakrabban kerül a jogalkotásban, a nemzetközi szerződésekben vagy az ítélkezési gyakorlatban alkalmazásra. A fogalmat kritizálják a polgári és a közigazgatási területén való egyre erőteljesebb térhódítása miatt.²⁵

A gyermek „elsődleges érdeke” fogalma valójában a gyermek jogairól szóló 1989. évi, a Gyermek jogairól szóló nemzetközi egyezményből ered. A szöveg magyar változatában a gyermek „mindenekfelett álló” érdekére hivatkozik,²⁶ bár az eredeti angol „best interest” kifejezés pontos fordítása tekintetében a különböző országok eltérő megoldásokat találtak. A francia fordítás (*intérêt supérieur*) valójában *nagyobb súlyt fektet a gyermek*

19 Loi n° 2022-219 du 21 février 2022 visant à réformer l'adoption. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000045197698> (2022. 03. 30.).

20 Lásd a francia közigazgatás hivatalos honlapját: <https://www.service-public.fr/particuliers/actualites/A15527>

21 Montoux, 2021.

22 Carbonnier, 2002, 85. o.

23 Code civil, art. 371-1 et s., Code de procédure civile, art. 338-4 et s.

24 Dumortier, 2013.

25 Lebreton, 2003, 77–86. o.

26 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.TV>.

érdekének figyelembevételére, bár nem ad neki teljes elsőbbséget. A legjobb érdek továbbra is az egyik, a gyakorlatban legnehezebben alkalmazható fogalom.²⁷

A tárgyalt kifejezés már az 1959-es Gyermekjogi Nyilatkozatban is megjelent. Az 1989. évi Egyezmény előkészítő munkálatai során felmerült kérdés, miszerint *a gyermek legfőbb érdeke „egy” vagy „az” elsődleges szempont legyen-e – még mindig messze nem rendeződött.*²⁸ Egy lehetséges érvelés, hogy a gyermek érdekeinek tiszteletben tartása elve alkalmazható a nemzeti jog rendelkezéseinek hiányában is, mégpedig az Egyezmény közvetlen alkalmazásával, amely az Alkotmányban előírtak szerint a törvények normatív hatályánál magasabb rendű.²⁹ Azonban maga az 1989. évi Egyezmény sem határozza meg pontosan, hogy mi minősül a gyermek érdekének. Tekintettel erre a holtpontra, helyénvaló lenne megpróbálni megérteni, hogy a francia nemzeti jogban hogyan alkalmazzák és mit érnek el a fogalom használatával.

Az örökbefogadás területén a gyermek érdeke szintén alapvető fogalom, amelyre a hatóság legtöbbször hivatkozik az örökbefogadás jóváhagyására irányuló kérelmek ellenőrzése során.³⁰ Biztosítani kell, hogy az örökbe fogadni szándékozók családi, intellektuális és pszichológiai jellemzőik alapján is megfeleljenek a gyermek szükségleteinek. Franciaország elismeri az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott határozatokat. Ezen határozatok a magánélet tiszteletben tartásának³¹ korlátozására irányuló jogos célok között a gyermek érdekét is tartalmazzák, különösen a vér szerinti szülőktől való elválasztás érdekében hozott intézkedések tekintetében.³²

Az ítélezési gyakorlat számos, a gyermek érdekeire vonatkozó általános követelményt állapított meg.³³ Ezek szerint a gyermek számára az a legjobb, ha vér szerinti családjával élhet, a biológiai szülei nevelhetik. *A gyermeknek elsősorban azzal a személlyel kell együtt élnie, aki felette a szülői felügyeleti jogok gyakorlására jogosult.* A gyermeknek mindkét szülőre szüksége van. Ez abban az esetben, ha a szülők nem élnek együtt, két lakóhelyet feltételez. A csecsemőnek – alapvető szükségletei kielégítése érdekében, elsősorban – az anyjával kell élnie. A gyermeknek olyan gyámokra van szüksége, akik apai és anyai szerepet töltenek be az életében. Nem szolgálja a gyermek érdekét, ha béranyától születik. A gyermeknek azzal a szülővel kell élnie, aki ténylegesen gondoskodott róla.

27 Khazova, 2017, 29–32. o.

28 Cantwell, 2011, 22–25. o.

29 Constitution du 4 octobre 1958, art. 55.

30 Code de l'action sociale et des familles, art. R225-4. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000028251995/ (2022. 03. 30.).

31 Az emberi jogok európai egyezménye, 8. cikk. <https://njt.hu/jogszabaly/1993-31-00-00> (2022. 03. 30.).

32 Cour EDH, 27 nov. 1992, Olsson c. Suède, req. n° 13441/87.

33 Théry, 2001, 168–169. o.

Természetesen ezek az elvek különböző ítéletekből származnak, 2001 óta jelentős mértékben meghaladták is váltak, és mostanra ellentmondásosak is lehetnek. Vegyünk egy példát: az anyakönyvi bejegyzés nélkül született gyermeket (akinek anyja nem titokban szült, hanem anonim módon a kórházban) az anyja örökbefogadásra jogosult szervezetre bízta és hozzájárult az örökbeadásához. Ezután a gyermek teljes örökbefogadására irányuló kérelemmel éltek, amelyhez a családi tanács hozzájárult, a gyermek örökbeadása tehát megtörtént. Kevesebb mint két évvel később a biológiai apa elismerte a gyermeket, miután egy genetikai szakértői vizsgálat megállapította, hogy ő az apa. Az anya pedig néhány nappal később szintén elismerte a gyermeket. A biológiai szülők sikertelenül támadták meg a gyermek teljes örökbefogadását. Először is, a gyermek apja és anyja sem a szülés előtt, sem az eljárás során nem állította, hogy együtt éltek volna, továbbá a gyermek születése után sem látták újra a gyermeket. A gyermek aktuális érdeke tehát az volt, hogy családi környezetének stabilitása megmaradjon, mivel a születés, az örökbefogadáshoz való hozzájárulás és a tényleges örökbefogadás között eltelt idő elegendő lett volna ahhoz, hogy a vér szerinti szülők cselekedhessenek. Úgy ítélték meg, hogy a gyermek érdeke a stabil családi környezet biztosítása, anélkül, hogy megvárnának egy esetleges elismerést. A Semmítőszék csupán megjegyezte, hogy az eljáró bírák így indokolták döntésüket.³⁴ Ebben az esetben egyértelmű *ellentmondás áll fenn a gyermek biológiai családjában való megtartására irányuló törekvés és a gyermek számára stabil családi környezet biztosításának igénye között*.

Látható tehát, hogy pontos meghatározás hiányában a gyermek érdekét kétféleképpen alkalmazzák. Az egyik a határozat tartalmára (vagyis: az ügy érdemi részére), a másik az eljárásra vonatkozik.

A tartalmát tekintve a bíró döntésének irányítására és arra szolgál, hogy szükség esetén igazolja a törvény mechanikus alkalmazásától való eltérést, mivel a bírónak konkrétan kell értékelnie, hogy mi képezi a gyermek érdekét. Ez relatíve nagy mozgásteret biztosít a bírónak, de a jogbiztonság szempontjából problémákat is felvet. A valóságban a gyermek érdeke meghatározásának hiányában a probléma a bíró értelmezésének területére és a döntésében irányadó szerepet játszó elemekre helyeződik át. Ezen a területen a szakértői vélemények szerepe meghatározó, legyen szó akár az alkalmassági vizsgálatról, akár orvosi-pszichológiai vizsgálatról. Az örökbefogadást megelőző eljárás során az örökbe fogadni szándékozónak alapos alkalmassági vizsgálaton kell átesni, melynek keretében környezettanulmány felvételére, az anyagi helyzet vizsgálatára, orvosi és pszichológiai vizsgálatra is sor kerül. Bár jogi szempontból

³⁴ Cour de cassation, 1re chambre civile, 1er Juin 2011 – n° 10-20.554. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000024117348/>

a szakértői vélemények pusztán segítséget jelentenek a döntéshozatal során, valójában ennél nagyobb jelentőséggel bírnak az örökbefogadási engedélyezésre irányuló eljárásban. Ez a jelenség nemcsak a szakértelemhez fűződő erkölcsi tekintéllyel magyarázható, hanem egyes esetekben – prózaibb módon – azzal is, hogy a közigazgatási vagy igazságügyi hatóságok időhiánya miatt könnyebbséget jelent számukra, hogy a szakértői jelentésében „kész döntést” találjanak.³⁵

Eljárási szempontból a gyermek érdekeinek figyelembevétele abban nyilvánul meg, hogy a gyermek számára lehetővé kell tenni az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést annak érdekében, hogy részt vehessen érdekeinek meghatározásában, és általában véve kifejtthesse véleményét az őt érintő döntések alkalmával.³⁶ A Polgári Törvénykönyv előírja, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket az őt érintő bármely eljárásban a bíró vagy – ha érdekei úgy kívánják – a bíró által erre a célra kijelölt személy hallgathatja meg.³⁷ Az ilyen meghallgatást a kiskorú kérésére jogszerűen meg kell tartani. Ha a kiskorú nem szeretne élni ezzel a lehetőséggel, a bíró értékeli a meghallgatás megtagadásának indokoltságát. A kiskorút egyedül, ügyvéddel vagy egy általa választott személlyel együtt lehet meghallgatni. Ha választása nem tűnik a kiskorú érdekeinek megfelelőnek, a bíró más személyt is kijelölhet.

Látható, hogy a gyermek érdeke sokkal árnyaltabb fogalom, mint a kiskorúra ruházott egyszerű érvényesíthető jog. A meghallgatás ténye ugyanis nem jelenti azt, hogy a gyermek véleményének megfelelő döntést hoznak; sőt, a gyermek véleményével ellentétes döntés is születhet éppen az ő érdekében. Mindazonáltal a meghallgatáshoz való jog teljes mértékben a gyermek érdekének tiszteletben tartását valósítja meg és továbbra is az eljárás érvényességének feltétele, amint arra a Semmitűszék egy 2005-ös határozatában emlékeztetett.³⁸ Ebben az esetben a gyermek az eljárás során a fellebbviteli bíróságnak küldött levélben kérte, hogy hallgassák meg az eljárásban, de a fellebbviteli bíróság nem döntött a gyermek meghallgatására irányuló kérelemről. A Semmitűszék emlékeztetett arra, hogy a gyermekeket érintő valamennyi határozatban *a gyermek mindenekfelett álló érdekét kell elsődlegesen figyelembe venni*. Ha az ítélőképessége birtokában lévő kiskorú meghallgatást kér, a kérelmet az eljárás bármely szakaszában, sőt első alkalommal a fellebbezés során is előterjesztheti a bírónak. Meghallgatását csak külön indokolt határozattal lehet elutasítani. A Semmitűszék hatályon kívül helyezte a fellebbviteli bíróság határozatát, mivel a gyermek mindenekfelett álló érdekének és a gyermek

35 Millard, 1995, 228. o.

36 Ibid., 249. o.

37 Code civil, art 388-1.

38 Cour de cassation, Chambre civile 1, 18 mai 2005, 02-20.613. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007050072/> (2022. 03. 30.).

meghallgatáshoz való jogának elsődlegessége miatt figyelembe kellett volna vennie a gyermek kérelmét.

3. Az örökbefogadó személye

3.1. Az örökbe fogadó szülővé válás feltételei

Az örökbefogadókra vonatkozó anyagi feltételek a teljes és az egyszerű örökbefogadás esetében azonosak. Az örökbefogadást két házastárs vagy élettárs kérheti, akik nem élnek külön, több mint egy éve házasok vagy együtt élnek, és mindketten elmúltak 26 évesek.³⁹ Egy 2013-as törvény megnyitotta a házasságkötés lehetőségét az azonos nemű párok előtt. Ezzel a törvénnyel legalizálták az azonos neműek örökbefogadását.⁴⁰ A törvény jelenlegi formájában van lehetőség arra, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatban (*Pacte civil de solidarité*) vagy élettársi kapcsolatban élő párok közösen fogadjanak örökbe gyermeket. A törvény ugyanis kifejezetten kimondja, hogy senkit sem fogadhat örökbe több személy, kivéve két házastárs vagy élettárs.⁴¹ Az örökbefogadást bármely huszonhatodik életévét betöltött egyedülálló személy is kérheti. Ha az örökbefogadó házas, és házastársával fennáll a házassági életközösség, akkor házastársának beleegyezésére van szükség, kivéve, ha a házastárs nem képes kifejezni akaratát.⁴² A házastárs gyermekének örökbefogadása esetén nem szükséges a 26 éves korhatár követelményét teljesíteni.⁴³ Az örökbefogadónak legalább 15 évvel idősebbnek kell lenniük, mint az örökbe fogadni kívánt gyermek. A házastárs gyermekének örökbefogadása esetében a szükséges minimális korkülönbség mindössze tíz év. A bíróság ugyanakkor indokolt esetben engedélyezheti az örökbefogadást, ha a korkülönbség kisebb az előírtnál.⁴⁴ 2022-ig törvényileg előírt maximális életkor nem volt, de az örökbe fogadni szándékozó személy életkorát természetesen figyelembe vették az örökbefogadásra irányuló kérelem elbírálásakor. A legfiatalabb örökbefogadó és a legfiatalabb örökbe fogadni kívánt gyermek között legfeljebb ötven év korkülönbség lehet. Indokolt esetben azonban ettől a szabálytól el lehet térni, ha bizonyítani lehet, hogy az örökbefogadó hosszú távon képes

39 Code civil, art. 343.

40 Loi n° 2013-404 du 17 mai 2013 ouvrant le mariage aux couples de personnes de même sexe. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000027414540> (2021. 12. 02.).

41 Code civil, art. 346.

42 Code civil, art. 343-1.

43 Code civil, art. 343-2.

44 Code civil, art. 344.

kielégíteni a gyermek szükségleteit, és képes megfelelően gondoskodni róla.⁴⁵ Állami gyámság alatt álló gyermek, örökbefogadás közvetítésére jogosult szervezet gondozásába helyezett gyermek vagy olyan külföldi gyermek örökbefogadása esetén, aki nem az örökbe fogadó házastársának gyermeke, a bíróság az örökbefogadás kimondása előtt ellenőrzi, hogy a kérelmező(k) megkapták-e az örökbefogadási engedélyt, vagy mentesültek-e annak megszerzése alól.

Az örökbefogadás iránti kérelem előterjesztésével egyidejűleg a megyei tanács elnökének rendelkezésére kell bocsátani a következőket: az örökbefogadó születési anyakönyvi kivonatának teljes másolatát, és ha saját gyermeke van, az ő születési anyakönyvi kivonatát; erkölcsi bizonyítványt, három hónapnál nem régebbi keltezésű orvosi igazolást, amely igazolja, hogy a kérelmező és a kérelmező otthonában élő személyek egészségi állapota nem lehet káros az örökbe fogadott gyermek egészséges fejlődésére, bármilyen dokumentumot, amely igazolja a kérelmező rendelkezésére álló anyagi erőforrásokat.⁴⁶

A megyei tanácsok az örökbefogadást megelőző eljárás során tájékoztató üléseket tartanak a kérelmezőknek. Ezen üléseken való részvétel nem kötelező. A kérelmezők kérhetik, hogy az örökbefogadás engedélyezését megelőző alkalmasság megállapítása érdekében végzett vizsgálatok egészét vagy egy részét másodszor is elvégezzék, mégpedig más személyek által, mint akiket eredetileg megbíztak velük. Az örökbe fogadni szándékozók tájékoztatást kapnak az említett vizsgálat előrehaladásáról, és a törvényben meghatározott feltételek mellett betekinhetnek az aktájukban szereplő bármely dokumentumba.⁴⁷

3.2. Az örökbe fogadó személy alkalmassági vizsgálata

Az örökbefogadásra való alkalmasság megállapítását a gyermekjóléti szolgálat (*Aide sociale à l'enfance*: ASE) végzi, mely a megyei tanács elnökének felügyelete alatt működik. Az alkalmassági bizonyítvány egy írásbeli dokumentum, melyet a kérelem benyújtásától számított kilenc hónapon belül kell megadni. A bizonyítvány megszerzése után öt évig érvényes. Az örökbefogadónak évente szükséges megerősíteniük örökbefogadási szándékukat a gyermekjóléti szolgálatnál. Öt év elteltével megújítási kérelmet vagy (az elkövetkező módosítása esetén) új jóváhagyási kérelmet kell benyújtani.

45 Code de l'action sociale et des familles, art. L. 225-2.

46 Code de l'action sociale et des familles, art. R225-3. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006074069/LEGISCTA000006178341/ (2021. 12. 02.).

47 Code de l'action sociale et des familles, art. L225-3. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006074069/LEGISCTA000006157586/ (2021. 12. 02.).

Az örökbefogadási szolgálat felveszi a kapcsolatot a gyermekjóléti szolgálat szociális munkásaival és pszichológusaival, akik pszichoszociális értékelést végeznek.

Ez az értékelés két részből áll. Az első szakasz a szociális értékelés, amelyet szociális munkás végez. Célja, hogy értékelje a kérelmező kérelmét és a gyermek megfelelő feltételek melletti örökbefogadására való képességét. Az interjúk végén a szociális munkás jelentést ír, miután tájékoztatta a kérelmezőt a következtetéseiről. A második szakasz a pszichológiai értékelés, amelyet pszichológus (vagy pszichiáter) végez. A vizsgálat középpontjában a kérelmező személyes jellemzőinek, családi dinamikájának, motivációinak, valamint annak elemzése áll, hogy hogyan tudja elképzelni az életet egy örökbe fogadott gyermekkel. A szociális munkáshoz hasonlóan a pszichológus is jelentést ír, miután beszámolt az érintettnek a megállapításairól. A vizsgálatokat végző szociális munkást és pszichológust szakmai titoktartás köti. Ezek a jelentések részét képezik a jóváhagyó bizottságnak (*commission d'agrément*) benyújtandó aktának.

Az értékelő bizottság a következőkből áll. Három olyan személy, akik a gyermekek szociális segélyezésével kapcsolatos feladatokat ellátó szolgálathoz tartoznak, és az örökbefogadás területén hatáskörrel rendelkeznek, az állami gondozottak családi tanácsának két tagja, valamint a gyermekek szociális és egészségügyi védelmének területén képzett személy.⁴⁸

Az engedély elutasítását vagy visszavonását követően az új kérelem benyújtásának határideje harminc hónap.⁴⁹ Az átlagos várakozási idő egy állami gondozott gyermek örökbefogadására körülbelül öt év. Ez az időszak azonban megyéenként eltérő.⁵⁰

3.3. Az örökbe fogadó szülők által igénybe vehető felkészítés, támogatások

A 2022-es törvényreform bevezette az örökbefogadók számára a közigazgatási jóváhagyásra való felkészülés kötelezettségét. A megyei tanács égisze alatt egy olyan előkészítési folyamat honosodott meg, amely különösen az örökbefogadás pszichológiai, oktatási, orvosi, jogi és kulturális dimenzióival foglalkozik, figyelembe véve a nemzeti és nemzetközi örökbefogadás valóságát, valamint az örök befogadó szülői lét sajátosságait.⁵¹ Tekintettel e rendelkezés nemrégiben történt hatálybalépésére, egy esetleges végrehajtási rendelet megszületéséig egyelőre nem rendelkezünk részletes információkkal a felkészülés tartalmáról és módzatairól.

48 Code de l'action sociale et des familles, art. R225-9.

49 Code de l'action sociale et des familles, art. L225-5.

50 Lásd az örökbefogadásról szóló kormányzati információs oldalt: https://www.adoption.gouv.fr/spip.php?page=article&id_article=32 (2021. 12. 02.).

51 Code de l'action sociale et des familles, art. L. 2253.

Egy 1996-os törvény⁵² óta az örökbefogadással kapcsolatos támogatások rendszere gyakorlatilag megegyezik a biológiai szüleikkel élő gyermekek esetében alkalmazott rendszerrel. Így a kisgyermekek befogadására vonatkozó támogatás (*prestation d'accueil du jeune enfant*: Paje) különböző támogatási formákat foglal magában, amelyek attól függetlenül alkalmazhatók, hogy a gyermek a biológiai szüleivel él egy családban vagy örökbefogadott. A támogatás összege az örökbefogadók jövedelmétől függ, egy bizonyos jövedelemküszöb felett pedig nem jár. Az örökbefogadási támogatást minden egyes örökbe fogadott gyermek után a család kapja meg. Örökbefogadás esetén az ellátásban való részesülés korhatára a gyermek huszadik életévének betöltéséig tart, illetve magasabb a támogatás összege.⁵³ Az összeg évente változik, és körülbelül 2000 euró, amely egy részletben kerül kifizetésre. Továbbá a gyermeknek a családba való megérkezésétől számított három éven keresztül havonta folyósítják az alaptámogatást (amely kevesebb mint 200 euró). Azok, akik gyermeket fogadtak örökbe, ugyanúgy vehetnek ki szülői szabadságot, mint saját gyermek születése esetén, magasabb korhatárral.

4. Az örökbe fogadható gyermek

4.1. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei és jellemzői

Franciaországban az örökbe fogadható gyermekek a következő három kategória egyikébe tartoznak.⁵⁴

Egyrészt azok a gyermekek, akiknek az apja és az anyja vagy a családtanács hozzájárult az örökbefogadásukhoz: a gyermekeket elsősorban a gyermekjóléti szolgálatnak (*Aide sociale à l'enfance*, továbbiakban: ASE) vagy egy engedéllyel rendelkező, örökbefogadással foglalkozó elismert szervezetnek (*Organisme autorisé pour l'adoption*: OAA) adják át. A szülőknek két hónap áll rendelkezésükre, hogy átgondolják döntésüket, ez az elállási időszak. A gyermek tehát két hónapos koráig nem adható örökbe.

Másrészt az állam gyámsága alatt álló gyermekek a gyermekjóléti szolgálat által befogadott gyermekek, akik az örökbe fogadható gyermekek többségét alkotják. *Az állam gyámsága alatt álló gyermekek különleges gyámsági rendszer keretei között élnek.* Ezt

52 Loi n° 96-604 du 5 juillet 1996 relative à l'adoption.

53 Code de la sécurité sociale, art. L531-2. <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006156167/> (2021. 12. 02.).

54 Code civil, art. 347.

a gyámságot a megye prefektusa és az állami gondozottak családi tanácsa gyakorolja. A (megyei) főtanács gyermekvédelmi feladatai keretében gondoskodik e gyermekek ellátásáról.

Harmadrészt a szülők több mint egy éve tartó érdektelenségét követően bírósági határozattal elhagyottnak nyilvánított gyermekek.⁵⁵ Az esetek többségében ASE szolgálat veszi őket gondozásba, majd az állam gyámsága alá kerülnek. A gyermekeket azonban egy elismert szervezet (OAA) vagy magánszemély gondozásába is elhelyezhetik.

Azok a személyek, akik az állami gondozottakat örökbe kívánják fogadni, a következő két kategóriába sorolhatók. Egyrészt azok a személyek, akikre az ASE rábízta a gyermek felügyeletét (ha a nevelőcsalád és a gyermek között kialakult érzelmi kötelék indokolja ezt az intézkedést), másrészt olyan örökbe fogadni szándékozó személyek, akik rendelkeznek engedéllyel és alkalmassági bizonyítvánnyal. A statisztikai adatok némileg eltérnek a teljes és az egyszerű örökbefogadás esetében. Ami a teljes örökbefogadásokat illeti, az *örökbefogadottak átlagéletkora négy év és három hónap*, felük alig kétéves. Ami az egyszerű örökbefogadást illeti, bár ez főként felnőtteket érint (az örökbefogadottak 87,8%-a), tény, hogy az örökbefogadottak 12,2%-a kiskorú, akiknek 9%-a 15 év alatti, ami a teljes örökbefogadáshoz szükséges korhatár.⁵⁶

A törvény rögzíti azt az elvet, hogy a gyermeket nem szabad elválasztani a testvéreitől. Ettől az elvtől azonban el lehet térni, ha a testvérekkel való együttmaradás lehetetlen, vagy ha a gyermek érdekei más megoldást igényelnek. Szükség esetén a bíró értékeli a testvérek közötti személyes kapcsolat és kötődés mélységét.⁵⁷

1985-ben több mint 10 000 olyan gyermek volt Franciaországban, aki az állam gyámsága alatt állt, azaz jogilag örökbe fogadható volt. Ma valamivel több mint 2700 van. Az állami gondozott státuszú gyermekek között a következő jellemzőkkel találkozunk. Többségük olyan gyermek, akit születésekor az édesanyja a kórházban hagyott anonim szülést követően, ritkábban pedig ismertek a szülők, akik lemondtak a gyermekről és hozzájárultak az örökbeadáshoz. Van továbbá a rendszerben néhány idősebb gyermek, akiknek a szülei később adták beleegyezésüket az örökbeadáshoz, és a megyei tanács, az ASE szolgálatára bízta őket, valamint néhány, bírósági határozattal elhagyottnak nyilvánított, általában ötévesnél idősebb gyermek, akiket gyakran a nevelőcsaládjuk fogad örökbe. Vannak még olyan gyermekek, akiknek vér szerinti szüleit megfosztották a szülői felügyeleti jogoktól, illetve

55 Code civil, art. 350.

56 Belmokhtar, 2018.

57 Code civil, art. 371-5.

nagyon kevés az árva, mivel a szülők halála esetén általában más családtagok gondoskodnak róluk.⁵⁸

Ezeket az örökbe fogadható gyermekeket az állam gyámsága alá helyezik, a családi tanács felügyelete alatt és az *Aide sociale à l'enfance* (ASE) helyezi el őket ideiglenesen gyermekotthonokban vagy nevelőszülőknél.

A francia törvények tiltják az etnikai statisztikák gyűjtését, tilos az állítólagos faji vagy etnikai származásra utaló személyes adatok, valamint a genetikai adatok, a természetes személy egyedi azonosítására szolgáló biometrikus adatok vagy az egészségi állapotra vonatkozó adatok kezelése.⁵⁹ Ezért nem lehet számadatokat találni az örökbe fogadott személyek származásáról. A nemzetközi örökbefogadások tekintetében az utóbbi években folyamatos csökkenés figyelhető meg. *Így 2018-ban mindössze 214 gyermeket fogadtak örökbe nemzetközi örökbefogadási eljárás keretében.*⁶⁰ Azt sem szabad elfelejteni, hogy a gyámság alá helyezett esetek az örökbefogadási határozatoknak csak egy töredékét érinti, mivel az örökbefogadások nagy részének célja a házastárs gyermekének örökbefogadása, például az úgynevezett mozaik családok keretében.

4.2. A gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánításának folyamata

Mint fentebb látható, a gyermek lehet örökbe fogadható a szülei kifejezett beleegyezésével, vagy bírósági határozat alapján, vagy azért, mert egy intézmény (ASE vagy OAA) gondozásba vette.

A gyermeket ideiglenesen az állam gyámsága alá helyezik azon a napon, amikor a gyermek befogadásáról szóló jelentés elkészül. A gyermeket az apa és az anya minden külön formáság nélkül visszaveheti a gyámság alá helyezéstől számított két hónapon belül.⁶¹ Ezen időszak letelte után a gyermek a megyei tanács elnökének határozatával végleg állami gondozottá válik. A határozat 30 napon belül megtámadható a bíróság előtt.⁶² A határozatot megtámadhatják a következők: a gyermek szülei, amennyiben a gyermek elhagyását vagy a szülői felügyeleti jog teljes megvonását nem állapították meg bírósági úton, a gyermek családtagjai, bármely személy, aki ténylegesen vagy

58 Gindt, Ducros, 2020.

59 Loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés, art. 6. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000037817103> (2021. 12. 02.).

60 Gindt, Ducros, 2020.

61 Code de l'action sociale et des familles, art. L224-6.

62 Code de l'action sociale et des familles, art. L224-8.

jogilag a gyermek felügyeletét gyakorolta. A kereset csak akkor fogadható el, ha a kérelmező kijelenti, hogy vállalja a gyermek további nevelését.

Az elhagyottnak nyilvánított gyermekek tekintetében a Polgári Törvénykönyv rendelkezik a szülői elhagyásra vonatkozó bírósági eljárásról (*procédure judiciaire de délaissement parental*).⁶³ Az eljárást az ügyész kezdeményezheti, és nem feltétlenül érinti mindkét szülőt, hanem adott esetben csak az egyiket. A gyermek akkor tekinthető elhagyottnak, ha szülei a kérelem benyújtását megelőző évben nem tartották fenn vele a neveléséhez vagy fejlődéséhez szükséges kapcsolatot. Ez feltételezi, hogy semmi sem akadályozta a szülőket a kötelességük teljesítésében. Az ítélkezési gyakorlat megköveteli a szülők „önhibából eredő érdektelenségének” (*désintérêt volontaire*) megállapítását.⁶⁴ Az örökbefogadáshoz való hozzájárulás egyszerű visszavonása, a gyermek kiadása iránti kérelem vagy a gyermek visszavételére vonatkozó kifejezett, de meg nem valósult szándék nem elegendő a szülői elhagyás megállapítása iránti kérelem ipso jure elutasításához, és nem szakítja meg az egyéves elévülési határidőt. Az elhagyásról szóló nyilatkozat a szülői felügyeleti jogkör átruházását eredményezi a gyermekért felelős személyre vagy szolgálatra. Az eljárás lényege, hogy a szülők beleegyezése nélkül is megnyíljon az örökbefogadás lehetősége.

Amennyiben lehetséges, előnyös a szülők beleegyezését beszerezni. A szülői felügyeletet gyakorló személyek (egyhangú) beleegyezése, vagy ennek hiányában a családi tanács beleegyezése⁶⁵ a gyermekről való lemondás jele, amely megnyitja az utat az örökbefogadás előtt. A hozzájárulásról közjegyző előtt kell nyilatkozni⁶⁶ vagy a szociális segélyszolgálat által készített elhagyásról szóló jegyzőkönyvben rögzíteni azt.⁶⁷ A szülők a dokumentumban feltüntethetik a leendő örökbefogadók nevét. A családon belüli örökbefogadások kivételével a gyermekeket az ASE-nél vagy egy örökbefogadásra jogosult szervezetnél helyezik el, az örökbe fogadó család kiválasztása e közvetítő feladata.⁶⁸ *A vér szerinti szülőknek két hónap áll rendelkezésükre, hogy meggondolják magukat, ez idő alatt a gyermek nem adható örökbe.* Az egyik szülő hozzájárulásának visszavonása elegendő ahhoz, hogy az örökbefogadási eljárás ne folytatódhasson. A kérelem benyújtására a két hónapos időszak után is lehetőség van, amennyiben az örökbefogadási célú

63 Code civil, art. 381-1, 381-2.

64 Cour de cassation, civile, Chambre civile 1, 23 novembre 2011, 10-30.714. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000024857705> (2022. 03. 30.).

65 Code civil, art. 348, 348-2, 349.

66 Code civil, art. 348-3.

67 Code de l'action sociale et des familles, art. L. 224-5.

68 Code civil, art. 348-4.

elhelyezés még nem történt meg.⁶⁹ Ebben az átmeneti időszakban viszont a szülők feladata, hogy a bírósághoz forduljanak, amennyiben vissza kívánják vonni hozzájáruló nyilatkozatukat. A bíróság megvizsgálja, hogy a gyermek érdekében áll-e a származási családba való visszatérés elrendelése. Adott esetben elrendelheti az örökbefogadást annak ellenére is, hogy az egyik vagy mindkét szülő megtagadta az örökbefogadáshoz való hozzájárulást.⁷⁰

A két év alatti gyermek örökbefogadásához adott hozzájárulás érvényességének feltétele, hogy a gyermeket ténylegesen az ASE vagy OAA gondozásába helyezik.⁷¹ A szabály tiltja az *intuitu personae* örökbefogadást, és korlátozza a saját gyermek örökbeadásának szabadságát (tehát az örökbe fogadó szülő megválasztását). Ennek oka, hogy az 1966-os törvény el akarta kerülni a gyermekekkel való kereskedelmet, illetve csökkenteni akarta a bajba jutott anyákra nehezedő nyomást.⁷² A családon belüli örökbefogadás esetében az alkudozás kockázata valószínűtlennek tűnik, ezért az intézménybe való elhelyezés kötelezettsége alól lehet mentesülni, ha az örökbefogadó és az örökbe fogadott gyermek között családi kapcsolat áll fenn.

5. Az örökbefogadás formái

Mint korábban említésre került, 1966 óta a francia jogban az örökbefogadásnak két formája létezik: a teljes örökbefogadás és az egyszerű örökbefogadás.

Az előbbi szülő-gyermek kapcsolatot hoz létre, amely a korábban meglévő szülő-gyermek kapcsolat helyébe lép, ha volt ilyen. Az örökbefogadásnak ez a formája elvből visszavonhatatlan, és teljes szakítást jelent a származási családdal.

Az örökbefogadás második formája egy újabb rokonságot hoz létre, amely hozzáadódik a már meglévőhöz. Az egyszerű örökbefogadás visszavonható. Az örökbe fogadott személy továbbra is a származási családjához kötődik, és elvileg minden ottani jogát megtartja.

A két rendszer egyértelműen különbözik egymástól az örökbefogadóra és az örökbe fogadott személyre vonatkozó feltételek tekintetében, és hatásuk is jelentősen eltér. Ezért e megkülönböztetések részleteit e tanulmány erre a célra szolgáló szakaszai tartalmazzák.

69 Code civil, art. 352.

70 Code civil, art. 348-6.

71 Code civil, art. 348-5.

72 Jozeau-Marigné, 1966, 42. o.

6. Az örökbefogadás létrejötte

Az egyszerű örökbefogadási eljárás a teljes örökbefogadási eljárás mintájára törté-
nik.⁷³ Egy olyan bírósági eljárásról van szó, amely a nem vitatott igazságszolgáltatási
ügyek közé tartozik.⁷⁴ Nincs alperes, ami logikus, hiszen a bíróság itt nem jogvitában
dönt, hanem felülvizsgálatot végez. Mindazonáltal, mivel a bíróság ellenőrzést gyakorol
mind az egyedi érdekek, mind a közérdek tekintetében, az ügyész mindig félként vesz
részt az eljárásban és véleményt nyilvánít.⁷⁵ A vitatott igazságszolgáltatásra vonatkozó
szabályokat akkor alkalmazzák, amikor egy jogvita a bíró elé kerül – például a biológiai
szülők ellenvetése esetén.

Az örökbefogadási eljárás keretében az állami gondozottakat, valamint az engedé-
lyezett örökbe fogadó szervezetre (OAA) bízott gyermekeket először a leendő örökbe-
fogadóhoz kell átmenetileg elhelyezni örökbefogadás céljából (*placement en vue d'adoption*),
próbagondozásra. Az elhelyezésről az állami gondozottak esetében a családtanács,
örökbe fogadható gyermekek esetében pedig az OAA által szervezett gyámügyi tanács
dönt.

A már megtörtént elhelyezés gátját képezi a gyermek apai elismerés útján történő
családi jogállása rendezésének, és megakadályozza a gyermeknek a származási csa-
ládjába való visszatérését.⁷⁶ Ebből viszont nem következik egyenesen az örökbefoga-
dás engedélyezése. A próbagondozás időtartama az örökbefogadás engedélyezéséről
szóló határozattal, illetve az örökbefogadó vagy a gyermek képviselőjének döntésével ér
véget. Ha az örökbefogadást nem engedélyezik, annak addig beállt esetleges joghatásai
visszamenőleges hatállyal megszűnnek.

Az eljárást az örökbefogadók kérelme indítja el, amelyben meghatározzák a kért
örökbefogadás típusát, és amelyet az őket képviselő ügyvéd nyújt be a járásbírósághoz.
Ha az örökbefogadó a kérelem benyújtása előtt meghal, a kérelmet az ő nevében a túl-
élő házastársa vagy valamelyik örököse nyújthatja be, ha a gyermeket már jogszerűen
kihelyezték hozzá örökbefogadást megelőző próbagondozás céljából.

Az örökbefogadást az örökbefogadó kérelmére a bíróság engedélyezi, amely a
bírósághoz fordulástól számított hat hónapon belül ellenőrzi, hogy teljesülnek-e a
törvényben előírt feltételek, és hogy az örökbefogadás a gyermek érdekét szolgál-
ja-e. A kérelmet csak legalább hat hónapos előzetes gondozási időszak után lehet

73 Code civil, art. 361.

74 Code de procédure civile, art. 1167.

75 Code de procédure civile, art. 1170.

76 Code civil, art. 352.

benyújtani.⁷⁷ Ez a gyermek érdekeinek védelmét szolgálja: így ellenőrizhető, hogy a gyakorlatban megfelelően történik-e a gyermek befogadása az örökbefogadást kérő családban.

Az ítélőképessége birtokában lévő kiskorút a bíróság vagy – ha érdekei úgy kívánják – a bíróság által erre a célra kijelölt személy hallgatja meg. Amint fentebb említettük, a kiskorút életkorának és érettségi fokának megfelelő módon kell meghallgatni. Ha a kiskorú megtagadja a meghallgatást, a bíró értékeli a meghallgatás megtagadásának indokoltságát. A kiskorút egyedül, ügyvéddel vagy egy általa választott személlyel együtt hallgathatják meg. Ha ez a választás nem tűnik a kiskorú érdekeinek megfelelőnek, a bíró kijelölhet egy másik személyt, aki a kiskorú érdekeit képviseli.⁷⁸

Akár teljes, akár egyszerű örökbefogadásról van szó, a bíróság hatáskörrel rendelkezik az örökbefogadásról szóló határozat meghozatalára. Teljes örökbefogadás esetén a bíróság csak akkor engedélyezheti az örökbefogadást, ha a gyermek legalább hat hónapig az örökbefogadó otthonában élt.⁷⁹ Az egyszerű örökbefogadást tehát azonnal lehet kérni, amint lejárt a vér szerinti szülők örökbefogadáshoz való hozzájárulásának visszavonására nyitva álló határidő. Ezt a kétféle örökbefogadás eltérő céljai indokolják. Az egyszerű örökbefogadás nem szakítja meg a kapcsolatot a származási családdal, visszavonható, és felnőtteket is érinthet. Az örökbe fogadott személy előzetes elhelyezése ezért nem lenne célszerű, sőt, felnőttek esetében akár akadálya is lehetne az örökbefogadásnak. Az utóbbi években a házastárs gyermekének örökbefogadása (teljes örökbefogadás, ha a gyermek kiskorú, és leggyakrabban egyszerű örökbefogadás, ha a gyermek nagykorú) jelentős fejlődésen ment keresztül, ami jobban körülhatárolta, hogy az előzetes elhelyezés alkalmazása mely esetekben indokolt. Az elhelyezés továbbra is az elhagyott gyermek örökbefogadása esetében bír jelentőséggel. Mostohagyermek örökbefogadása esetén ennek jelentősége megszűnik.⁸⁰

A bíróság kettős ellenőrzést végez. Először megvalósul a jogszerűség ellenőrzése, mely annak vizsgálatára irányul, hogy az örökbefogadás jogi feltételeit betartották-e, és hogy a gyermek az örökbe fogadható gyermekek kategóriájába tartozik-e. A bíró ellenőrzi, hogy nem történt-e visszaélés az örökbefogadás intézményével. A visszaélésnek két fajtája lehet: vagy az örökbefogadás felhasználása a szülő-gyermek kapcsolat

77 Code civil, art. 345.

78 Code civil, art. 353.

79 Code civil, art. 345.

80 Bosse-Platière, Mullott-Thiébaud, 2016.

létrehozására olyan helyzetben, amikor azt a törvény tiltja (béryanyság, vérfertőzés), vagy a szülő-gyermek kapcsolat létrehozásával össze nem függő cél elérése (például adóügyi vagy öröklési cél, vagy egy tartózkodási engedély megszerzése). Az örökbefogadás érvényteleníthető, ha megállapítható, hogy annak célja az öröklés.⁸¹ A célszerűség ellenőrzése során a bíróság ellenőrzi, hogy az örökbefogadás a gyermek érdekét szolgálja-e, és hogy nem befolyásolja-e a családi egyensúlyt, ha már vannak gyermekek a családban.

A teljes örökbefogadást kimondó ítéletről átiratot kell készíteni az örökbe fogadott gyermek születési helye szerinti anyakönyvi nyilvántartás számára. Ez az átirat, amelyen az örökbefogadás dátuma szerepel, a születési anyakönyvi kivonat helyébe lép. Az előző születési anyakönyvi kivonat semmisnek minősül, és nem használható fel. Az új születési anyakönyvi kivonatban az örökbefogadó(k) neve szerepel majd a gyermek szülőjeként. A gyermek születési anyakönyvi kivonatában nincs utalás az örökbefogadásra.⁸²

Az egyszerű örökbefogadást kimondó ítéletet az örökbe fogadott gyermek születési anyakönyvi kivonatának margóján tüntetik fel. Ez a bejegyzés az örökbefogadó vagy örökbefogadók nevét, születési helyét és idejét tartalmazza.⁸³

Az örökbefogadásról szóló határozat nem egy már meglévő jogállás kinyilvánítását jelenti, hanem új jogállást teremt. Az örökbefogadás tehát a kérelem benyújtásának napjától hatályos.⁸⁴ Minden, ami az örökbefogadásról szóló határozatban benne van, jogerőre emelkedik, beleértve az örökbe fogadott személy által viselendő nevet is. Az ítéletről értesítik a feleket, azaz az örökbefogadást kérelmezőt, azokat a harmadik személyeket, akiknek érdekeit a határozat érintheti, valamint az ügyészséget, amely fellebbezéssel élhet.⁸⁵

A bíróság határozata ellen fellebbezni lehet. Az örökbefogadásról szóló határozattal szemben harmadik személy által indított eljárás azonban csak az örökbefogadónak vagy az örökbefogadó házastársának felróható csalás vagy megtévesztés esetén fogadható el.⁸⁶ Azok a harmadik felek, akiket a határozatról értesítettek, beavatkozóként fellebbezhetnek. Azon harmadik személyek, akik nem kaptak értesítést a határozatról, nem nyújthatnak be fellebbezést, mivel nem felek az eljárásban.

81 Cour de cassation, Chambre civile, 13 juin 2019. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000038674657/> (2021. 12. 02.).

82 Code civil, art. 354.

83 Code civil, art. 363.

84 Code civil, art. 355.

85 Code de procédure civile, art. 679.

86 Code civil, art. 353-2.

7. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadás hatásai jelentősen eltérnek attól függően, hogy teljes vagy egyszerű örökbefogadásról van-e szó.

7.1. A teljes örökbefogadás joghatásai

A teljes örökbefogadásnak kettős hatása van. Egyrészt az eredeti szülő-gyermek kapcsolat megszűnése. Az örökbefogadás olyan szülő-gyermek kapcsolatot biztosít a gyermek számára, amely az eredeti szülő-gyermek kapcsolat helyébe lép, az örökbe fogadott személy minden jogi kapcsolata megszűnik az eredeti, vér szerinti családjával.⁸⁷ Így a gyermek teljes örökbefogadásával megszűnnek mind az örökösödési, mind a nem örökösödési kötelek. Ezen felül az eredeti születési anyakönyvi kivonat érvénytelenné válik. A családdal való vérségi kapcsolat megszakítására nem lehet a gyermek érdeke ellenében hivatkozni. Másrészt egy új szülő-gyermek kapcsolat jön létre. Az örökbefogadás után a gyermek teljes mértékben az örökbe fogadó családjának részévé válik. Ezután a biológiai gyermekével azonos jogállást szerez. A teljes körű örökbefogadás kölcsönös tartási kötelezettséget keletkeztet az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülők, valamint felmenőik között. Az örökbe fogadott gyermek öröklési jogokat szerez. Az így létrejött rokoni kötelék az örökbefogadási kérelem benyújtásának napjától kezdődően jön létre. Az örökbefogadás visszavonhatatlan.⁸⁸ Így sem az eredeti család, sem az örökbe fogadók nem vonhatják már vissza a gyermek örökbeadására vagy örökbefogadására vonatkozó döntésüket. Az örökbefogadás kizárólag akkor vonható vissza, amennyiben az örökbe fogadó elhagyja a gyermeket.

7.2. Az egyszerű örökbefogadás joghatásai

Az egyszerű örökbefogadás két rokoni kapcsolatot hoz létre az örökbe fogadott gyermek számára: egy kapcsolatot a vér szerinti családjával és egy kapcsolatot az örökbe fogadó családjával. Az örökbe fogadott gyermek a származási családjában marad, és megtartja minden jogát, beleértve az öröklési jogait is. A Polgári Törvénykönyv 161–164. cikkében előírt házassági tilalmak az örökbe fogadott személy és származási családja között érvényesek.⁸⁹

87 Code civil, art. 356.

88 Code civil, art. 359.

89 Code civil, art. 364.

Az egyszerű örökbefogadás érinti az örökbefogadott nevét: az örökbefogadó nevét hozzákapsolják az örökbe fogadott személy nevéhez. Ha az örökbe fogadott személy nagykorú, bele kell egyeznie ebbe a kiegészítésbe. *Az örökbe fogadott gyermek öröklési jogokkal rendelkezik mind a vér szerinti családjában, mind az örökbefogadó családjában.*

Az örökbe fogadott személy gondoskodási kötelezettséggel tartozik az örökbefogadó felé, ha rászorul, és fordítva, az örökbefogadó gondoskodási kötelezettséggel tartozik az örökbefogadott irányába. Az örökbefogadott vér szerinti apja és anyja csak akkor kötelesek az örökbefogadottnak segítséget biztosítani, ha arra az örökbefogadó nem képes.⁹⁰

Az örökbefogadó egyedül rendelkezik az örökbe fogadott személy feletti szülői felügyeleti joggal, kivéve, ha az örökbe fogadott gyermek apjának vagy anyjának házastársa; ebben az esetben az örökbefogadó a házastársával közösen gyakorolja a szülői felügyeleti jogokat.⁹¹

8. Az örökbefogadás utánkövetése

Franciaországban az örökbefogadás utánkövetési kötelezettsége csak a nemzetközi örökbefogadások esetében alkalmazandó.⁹² Az örökbefogadás céljából elhelyezett állami gondozott és az örökbefogadók a próbagonдозás időtartama alatt a gyermekjóléti szolgálat támogatásában részesülnek. Ez otthoni interjúk formájában történik annak érdekében, hogy a gyermekjóléti szolgálatok biztosítsák a gyermek megfelelő fejlődését és beilleszkedését az új családi és társadalmi környezetébe. A támogatást kiterjesztik, ha az örökbefogadók ezt kérik, vagy ha erre kötelezettséget vállaltak a gyermek származási államában. Az utánkövetést ez utóbbi esetben a kötelezettségvállalás időpontjában meghatározott ütemterv szerint kell végrehajtani.

Egy 2002-es törvény⁹³ megkönnyíti az örökbe fogadott személyek származásához való hozzáférést egy testület, a *Conseil national pour l'accès aux origines personnelles* (CNAOP) létrehozásával. Küldetése, hogy kapcsolatot teremtsen az örökbe fogadott gyermekek és biológiai szüleik között. Ez utóbbiak magánélethez való jogát ugyanakkor tiszteletben tartják, ha nem kívánják, hogy ismertté váljanak a gyermek számára. Így tehát az örökbe fogadott személyeknek szigorúan véve nincs joguk arra, hogy megismerjék származásukat.

90 Code civil, art. 367.

91 Code civil, art. 365.

92 Code de l'action sociale et des familles, art. L225-18.

93 Loi n° 2002-93 du 22 janvier 2002 relative à l'accès aux origines des personnes adoptées et pupilles de l'Etat. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT00000593077> (2021. 12. 02.).

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

A teljes körű örökbefogadás felbonthatatlan.⁹⁴ Ennek oka, hogy a teljes örökbefogadás megszüntette az örökbe fogadott személy és a vér szerinti szülei között korábban fennálló kapcsolatot. Az ilyen formában végrehajtott örökbefogadás joghatásai tehát nem semmisíthetők meg, függetlenül az örökbefogadók és az örökbefogadottak által felhozott sérelmekről. Így nem lehet szó az örökbefogadás felbontásáról. A Semmítőszék álláspontja szerint az örökbefogadáshoz való hozzájárulás és az azt rögzítő, az örökbefogadást kimondó ítélet elválaszthatatlanok. Következésképpen a hozzájárulás csak az ítélet közvetlen megtámadásával támadható meg, a polgári perrendtartás elveivel összhangban, a jogorvoslati lehetőségek gyakorlása útján.⁹⁵

Az örökbefogadókat azonban bizonyos esetekben megfoszthatják a szülői felügyeleti jogaik egészétől vagy egy részétől. Az intézmény visszavonhatatlan jellege ellenére elképzelhető az új örökbefogadás, ha az örökbefogadók elhunytak.⁹⁶ Egy teljes örökbefogadás útján örökbe fogadott gyermek egyszerű örökbefogadása akkor megengedett, ha ezt nyomós okok indokolják.⁹⁷

Az egyszerű örökbefogadás felbontható, amennyiben a körülmények azt kifejezetten indokoltá teszik. Ha az örökbe fogadott személy nagykorú, ez saját vagy az örökbefogadó kérésére történhet. Ha az örökbe fogadott személy még kiskorú, az örökbefogadás felbontását csak az ügyész kérheti.⁹⁸

Létezik egy további eset, amikor az egyszerű örökbefogadás megszűnik. Ez az egyszerű örökbefogadás átalakulása teljes örökbefogadássá, amely az örökbe fogadott személy teljes kiskorúsága alatt és legfeljebb két évvel azt követően is végrehajtható. Az egyszerű örökbefogadás felbontása iránti kérelem esetén az eljárás a rendes írásbeli eljárás szabályai szerint történik.⁹⁹ A kérelmet elutasító bírósági határozat változatlanul hagyja a korábbi jogi állapotot, és nem kell azt közzétenni. Az egyszerű örökbefogadást visszavonó határozat rendelkező része viszont szerepel a születési anyakönyvi kivonatban vagy az örökbefogadási határozat átiratában.¹⁰⁰

94 Code civil, art. 359.

95 Cour de Cassation, Chambre civile 1, du 27 novembre 2001, 00-10.151. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007046617/> (2022. 03. 30.).

96 Code civil, art. 346.

97 Code civil, art. 360.

98 Code civil, art. 370.

99 Code civil, art. 1177.

100 Code civil, art. 370-1.

Irodalomjegyzék

- Belmokhtar, Z. (2020) *L'adoption en 2018 (Rapport)*. Ministère de la Justice. [Online].
Elérhető: https://www.justice.gouv.fr/art_pix/Rapport%20ADOPTION_Version%20finale_sept%202020.pdf
- Bosse-Platière, H., Mullot-Thiébaud, A. (2016) 'Filiation Adoptive – La procédure de l'adoption', *JCl. Notarial Répertoire, V° Adoption*, fasc. 10.
- Cantwell, N. (2011) 'La genèse de l'intérêt supérieur de l'enfant dans la Convention relative aux droits de l'enfant', *Journal du droit des jeunes*, 2011/3.
- Carbonnier, J. (2002) *Droit civil*, 21e éd., Tome 2, *La famille, l'enfant, le couple*, PUF
- Dumortier, T. (2013) 'L'intérêt de l'enfant : les ambivalences d'une notion « protectrice »', *La Revue des droits de l'homme*. <https://doi.org/10.4000/revdh.189>
- Fine, A. (2008) 'Regard anthropologique et historique sur l'adoption. Des sociétés lointaines aux formes contemporaines', *Informations sociales*, 2008/2.
- Gindt-Ducros, A. (ed.) (2020) *La situation des pupilles de l'État : Enquête au 31 décembre 2018*. Observatoire national de la protection de l'enfance. https://onpe.gouv.fr/system/files/publication/rapport_pupilles_31dec2018_juin2020_1.pdf
- Halpérin, J.L. (2003) 'L'histoire de la fabrication du Code. Le Code : Napoléon?', *Pouvoirs*, 2003/4.
- Jozeau-Marigné, L. (1966) *Rapport sur le projet de loi portant réforme de l'adoption*. Sénat.
- Khazova, O. (2017) 'Interprétation et application de l'intérêt supérieur de l'enfant: principaux défis' in *L'intérêt supérieur de l'enfant – Un dialogue entre théorie et pratique*. Conseil de l'Europe.
- Lebreton, G. (2003) 'Le droit de l'enfant au respect de son « intérêt supérieur ». Critique républicaine de la dérive individualiste du droit civil français', *Cahiers de la recherche sur les droits fondamentaux*, 2003/2. <https://doi.org/10.4000/crdf.7717>
- Mathieu, B. (2013) 'Conseil constitutionnel – Les « questions de société » échappent au contrôle de constitutionnalité', *La Semaine Juridique Edition Générale*, 2013/22.
- Millard, E. (1995) *Famille et droit public. Recherches sur la construction d'un objet juridique*, LGDJ Thèses
- Montoux, D. (2021) 'Adoption – Adoption simple – Adoption plénière', *JCl. Notarial Répertoire, V° Adoption*, fasc. 10
- Théry, I. (2001) *Le démariage. Justice et vie privée*. Odile Jacob.

Málta

DR. BENYUSZ MÁRTA

Máltán az örökbefogadás jogintézményének legfőbb célja az, hogy *biztonságot és családi kapcsolatokat nyújtson* a társadalom legsebezhetőbb gyermekeinek. A szabályozás szerint az örökbefogadás egy olyan kapcsolat az örökbefogadó és az örökbefogadott között, mintha az örökbefogadott az örökbefogadó házasságából született volna, és nem egy másik személy gyermeke lenne, azaz az örökbefogadás lényegében a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolattal közel megegyező viszonyt hoz létre. A máltai jog a helyi, nemzetközi és nyílt örökbefogadást különbözteti meg. Főszabály szerint gyermekkorú, azaz 18 év alatti személyeket lehet örökbe fogadni. Kivételes esetekben azonban a jogszabály megengedi a 18 év fölötti személyek örökbefogadását is. Ilyen eset lehet, ha a házasságban, illetve bejegyzett élettársi kapcsolatban élők fogadják örökbe azt a személyt, aki az örökbefogadást megelőző legalább 5 évben egy háztartásban élt velük, illetve ha a nevelőszülő fogadja örökbe azt a nevelt gyermekét, aki az örökbefogadást megelőzően legalább 5 évig volt az örökbe fogadni szándékozó személy nevelt gyermeke, és az örökbe fogadandó személy maga is hozzájárul az örökbefogadáshoz. 11 év feletti gyermekkorúak esetében az örökbefogadáshoz szükséges a gyermek hozzájárulása. A házaspárok, bejegyzett élettársak, együtt élő párok, azonos nemű párok, illetve egyedülállók is fogadhatnak örökbe, és biztosított a házastárs, illetve élettárs vér szerinti gyermekének örökbefogadása is. A nem regisztrált együttélés esetén csak az egyik fél fogadhatja örökbe a gyermeket. Az örökbefogadók személyi feltételeinek és alkalmasságának vizsgálatát, valamint az örökbe fogadó szülők felkészítését az örökbefogadási eljárásban a központi hatóság által akkreditált örökbefogadási ügynökségek végzik. Az akkreditált örökbefogadási ügynökségek előzetes tájékoztatást adnak az örökbe fogadó szülőknek az örökbefogadás feltételeiről és az eljárásról, fogadják és

Dr. Benyusz Márta LLM
főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Benyusz, M. (2022) 'Málta' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 207–230. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvszk.gyermek.8_7

feldolgozzák a hozzájuk benyújtott kérelmeket, illetve tanfolyam keretében felkészítést nyújtanak. A felkészítésen való részvétel kötelező. Az ügynökségek formális oktatási program keretében biztosítják az örökbe fogadó szülők felkészítését. Szintén az ügynökség folytatja le a környezettanulmányt, melyről jelentést készít, és egyben felméri az örökbe fogadó szülők alkalmasságát. A környezettanulmány lefolytatására a kötelező felkészítést követően kerül sor, melyet az adott ügynökség szociális szakembere végez. Az örökbefogadási tanács az örökbe fogadó szülők alkalmasságáról szóló döntését, illetve ajánlásait tértevényes, ajánlott levél formájában megküldi az örökbe fogadó szülőknek és az örökbefogadási hatóságnak azzal, hogy az örökbe fogadó szülőknek jogában áll a döntést a megfellebbezni a fellebbezési tanács előtt. Az örökbefogadásról az illetékes bíróság az örökbe fogadó szülők által benyújtott kérelem és az örökbefogadási tanács ajánlása alapján hozott ítélettel dönt. Az örökbefogadás utánkövetését az örökbefogadási ügynökség végzi. Az ügynökség jelentésben rögzíti az örökbe fogadó szülők és a gyermek helyzetét.

1. A szabályozás keretei

1.1. Az örökbefogadás mai formájának kialakulása

Az 1950-es évek végéig Máltán a katolikus egyház koordinálta az örökbefogadásokat, és belföldi örökbefogadásra kizárólag az egyház közvetítésével kerülhetett sor. Az egyház állította fel a Máltai Katolikus Örökbefogadási Társaságot (*Malta Catholic Adoption Society*), többek között azért is, hogy felhívja a figyelmet a szabályozás és egy átfogó örökbefogadási koncepció szükségességére.¹

Az örökbefogadást először 1962-ben szabályozták a Polgári Törvénykönyv keretein belül, majd ezt követően alakult ki az örökbefogadási feladatokat ellátó intézményi hálózat is. Az 1970-es években módosította a máltai jogalkotó a Polgári Törvénykönyv örökbefogadást szabályozó rendelkezéseit. A máltai kormány 2004-ben írta alá és 2005-ben erősítette meg a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29-én aláírt Egyezményt (a továbbiakban: hágai örökbefogadási egyezmény). 2008-ban lépett hatályba az örökbefogadást szabályozó örökbefogadási eljárásról szóló törvény (*Adoption Administration Act*).²

1 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 11. o.

2 2008. évi IV. törvény. Elérhető: [https://legislation.mt/eli/cap/495/eng/pdf\(2022.08.17\)](https://legislation.mt/eli/cap/495/eng/pdf(2022.08.17)).

Az örökbefogadás teljes szabályozási keretének megszületésével párhuzamosan 2009-ben az egyház által lebonyolított magán-örökbefogadások intézménye teljesen megszüntetésre került. Ma már ezek a „magán” örökbefogadások tiltottak Máltán, mivel kevésbé voltak átláthatóak, és így sértették a gyermek érdekét.

Az örökbefogadási eljárási törvénnyel összhangban 2012-ben hozták létre az első örökbefogadási ügynökségeket (*accredited agency*), amelyek a Hágai Egyezménynek megfelelően létrehozott központi hatóságok (*central authority*) által akkreditált, a helyi és nemzetközi örökbefogadások lebonyolítására megalakított intézmények.³

A 2017-ben elfogadott törvénymódosítás alapján az együtt élő, valamint az azonos nemű párok számára is megnyílt az örökbefogadás lehetősége.⁴ 2018-ban pedig megszületett a gyermekek örökbefogadására vonatkozó szociális ellátási normákat tartalmazó rendelet is.⁵

1.2. Az örökbefogadásra vonatkozó hatályos szabályozási keret

Annak ellenére, hogy Máltán az örökbefogadás hatályos szabályozási kerete részletesen kidolgozott, mind a *belföldi*, mind a *külföldi örökbefogadások száma alacsony*. 2016-ban csak három belföldi örökbefogadásra került sor, a külföldi örökbefogadások száma is hasonlóan alacsony. Ugyanebben az évben 6 külföldi gyermek, 2017 elején 7 külföldi gyermek örökbefogadására került sor, 4 Indiából, 3 Szlovákiából, amely szám 2019-ben 33-ra emelkedett, a belföldi örökbefogadások átlagértéke (azaz az évente örökbe fogadott gyermekek száma) 14 volt, míg a külföldi örökbefogadások száma ugyanezen időszakban 47.⁶

*Málta alkotmánya*⁷ nem tartalmaz külön rendelkezéseket a családra, a gyermeki jogokra, azon belül is a saját családban való nevelkedéshez való jogra, illetve a helyettesítő védelemhez való jogra vonatkozóan.

A családra, a házasságra és az örökbefogadásra vonatkozó részletes szabályokat a *Polgári Törvénykönyv (Maltese Civil Code)*⁸ rögzíti. A Polgári Törvénykönyv horizontális rendelkezéseit pedig több ágazati jogszabály egészíti ki.

3 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 12. o.

4 A 2017. évi XV. törvény módosította a máltai Polgári Törvénykönyv 114. cikkét.

5 Social regulatory standards on adoption of children regulation (2018. december 24). Elérhető itt: <https://legislation.mt/eli/sl/582.1/eng/pdf> (2022. 08. 17.).

6 Az adatok Az Európai Parlament 2016-ban készült, 2004–2014 közötti időszakra vetített adatai. Elérhető: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI\(2016\)583860_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI(2016)583860_EN.pdf) (2022. 08. 17.).

7 Málta Alkotmánya (*Constitution of Malta*) <https://legislation.mt/eli/const/eng>

8 Elérhető: <https://legislation.mt/eli/cap/16/eng/pdf> (2022. 08. 17.).

A Polgári Törvénykönyv házasságra vonatkozó I. cím 2. cikk (1)-(2) bekezdése szerint a jog elősegíti a család egységét és stabilitását, a családban a házastársaknak azonos jogai és kötelezettségei vannak, és hűséggel, valamint anyagi és erkölcsi támogatással tartoznak egymásnak. A 3B. cikk emellett kimondja, hogy a házasság mindkét házastársra azonos jogokat ró gyermekük gondozása, fenntartása, tanítása és oktatása vonatkozásában, figyelembe véve a gyermek képességeit és természetes érdeklődését. A 3.B cikk rögzíti a szülők gyermekekkel szembeni tartási kötelezettségét is. Az örökbefogadás konkrét szabályait a máltai Polgári Törvénykönyv örökbefogadásra vonatkozó 16. fejezete⁹ tartalmazza.

Az örökbefogadási eljárásra, valamint az eljáró szervek feladat- és hatáskörére vonatkozó szabályokat az örökbefogadási eljárásról szóló törvény (*Adoption Administration Act*)¹⁰ rögzíti. Az örökbefogadás intézményi szabályozási hátterét a szociális ellátási hatóságról szóló törvény (*Social Care Standards Authority Act*)¹¹ biztosítja, melynek hatálya kiterjed a belföldi és nemzetközi örökbefogadási ügyekre egyaránt. Az örökbefogadásra vonatkozó részletszabályokat egyrészt a gyermekek örökbefogadására vonatkozó szociális ellátási normákat tartalmazó rendelet (*Social Regulatory Standards on Adoption of Children Regulations*),¹² valamint az örökbefogadási ügyekben eljáró központi hatóság kijelöléséről szóló rendelet (*Designation of Central Authority in Adoption Regulations*)¹³ tartalmazza.

A szociális ellátási hatóság 2018-ban adta ki a gyermekek örökbefogadására irányadó szabályozási normákkal kapcsolatos iránymutatást (*Social Regulatory Standards for the Adoption of Children*).¹⁴ Az örökbefogadásra vonatkozó szabályozás része továbbá a 2019-ben elfogadott, kiskorúak védelméről szóló törvény (*Minor Protection (Alternative Care Act)*),¹⁵ melynek legjelentősebb rendelkezése a nevelőszülőknél vagy alternatív gondozásban lévő gyermekek esetében az örökbefogadás lehetőségének megkönnyítése. A törvény vezette be egyúttal a gyermek ügyvédje (*child's advocate*) intézményét. A nemzetközi örökbefogadással kapcsolatos szabályokat a tengementúli örökbefogadásokról szóló rendelet (*Overseas Adoption [Definition] Order*)¹⁶ szabályozza.

9 Elérhető: <https://legislation.mt/eli/cap/16/eng> (2022. 08. 17.).

10 Elérhető: <https://legislation.mt/eli/cap/495/eng> (2022. 08. 17.).

11 Elérhető: <https://legislation.mt/eli/cap/582/eng> (2022. 08. 17.).

12 Elérhető: <https://legislation.mt/eli/sl/582.1/eng/pdf> (2022. 08. 17.).

13 Elérhető <https://legislation.mt/eli/sl/495.3/eng/pdf> (2022. 08. 17.).

14 Uo. 5.

15 <https://legislation.mt/eli/cap/602/eng> (2022. 08. 17.).

16 <https://legislation.mt/eli/sl/16.5/eng> (2022. 08. 17.).

Az örökbefogadás vonatkozásában a legutóbbi nagyobb jelentőséggel bíró dokumentum a máltai kormány által elfogadott, a 2019–2022-es időtartamra szóló Nemzeti Örökbefogadási Stratégia (*National Adoption Strategy for Children and their Families [2019–2022]*).¹⁷ A stratégia alapját képezik az ENSZ által 1989-ben elfogadott, a Gyermek Jogairól szóló ENSZ Egyezményben (Gyermekjogi Egyezmény), illetve a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezményben rögzített alapelvek, melyek az alábbiak: a gyermek legfőbb érdeke; a gyermekek véleménynyilvánításhoz fűződő joga; a gyermekek magánélethez való joga; az állandósághoz, érzelmi stabilitáshoz és képességeik kiteljesítéséhez való jog; valamint az egyenlőség, illetve az egyéniség és a különbözőség tiszteletben tartásához fűződő jog. A stratégia a gyermek legfőbb/legjobb érdekével kapcsolatban a Gyermekjogi Egyezmény 20. és 21. cikkét hivatkozza.¹⁸ A 20. cikk a *gyermekek helyettesítő védelemhez való jogát* rögzíti, a 21. cikk pedig előírja a gyermek mindenek felett álló (legfőbb, illetve legjobb) érdekének biztosítását az örökbefogadás során. A stratégia – összhangban a nemzetközi standardokkal – ezen a ponton egyértelműen megjelöli, hogy amennyiben a gyermek családban való nevelkedésének jogát legjobban az örökbefogadás intézménye tudja biztosítani, az örökbefogadás folyamatát késedelem nélkül el kell indítani. A gyermek véleménynyilvánításhoz való jogával kapcsolatban a stratégia a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkét hivatkozza, amely szerint „a részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni”. A gyermekek magánélethez való jogával kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a gyermekeknek joga van a védelemre, mindennemű erőszakkal szemben, a magánügyeit tiszteletben kell tartani, és azokba beleavatkozni főszabály szerint nem szabad, a gyermekekről információt és adatot gyűjteni, illetve tárolni csak az örökbefogadáshoz szükséges mértékig szabad. Az állandósághoz, érzelmi stabilitáshoz és képességeik kiteljesítéséhez való jog kapcsán a stratégia kiemeli, hogy minden gyermeknek joga van olyan családban felnőni, amely érzelmi stabilitást nyújt számára, és segíti őt abban, hogy a képességeit kiteljesítse. Hangsúlyozza, hogy abban az esetben, amennyiben a gyermeknek káros a származási családjában nevelkednie, az örökbefogadás az egyik olyan opció, amelyet a gyermek érdekében mindenképpen szükséges

17 https://meae.gov.mt/en/Public_Consultations/MFSS/Documents/SCSA%20National%20Strategy%20Adoption%20Pub%20Cons%20Doc%20ENG.pdf (2022. 08. 17.) – a továbbiakban: Nemzeti Örökbefogadási Stratégia

18 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 9. o.

mérlegelni. Az egyenlőség, az egyéniség és a különbözőségek tiszteletben tartásával kapcsolatban a stratégia külön rávilágít arra, hogy minden gyermeket megillet a diszkriminációmentes bánásmód, továbbá az, hogy egyénként tekintsenek rá, illetve hogy legyen felnőtt, akinek az a feladata, hogy vigyázzon rájuk és védelmezze őket egy olyan környezetben, amely mentes minden zaklatástól és megkülönböztetéstől.

A stratégia *három fő célt, illetve fejlődési területet* jelöl ki.¹⁹ Egyrészt előíranyoz egy minél *ügyfélközpontúbb örökbefogadási eljárást*, rögzíti a szakmai háttér *fejlesztésének szükségességét* mind az örökbefogadási ügynökségek, mind a személyzettel kapcsolatban, továbbá előíranyozza egyfajta integrált megközelítés (*integrated approach*) alkalmazását is.

Az *ügyfélközpontú örökbefogadási eljáráshoz*²⁰ kapcsolódóan a stratégia hivatkozza a gyermekek örökbefogadására irányadó szabályozási normákkal kapcsolatos iránymutatást, mint a máltai örökbefogadást jelenleg formáló és az örökbefogadási ügynökségek számára minőségi mutatókat is tartalmazó dokumentumot. Megállapítja, hogy a fennálló örökbefogadási ügynökségek alapvetően jól működnek és megfelelő szakmai tapasztalattal rendelkeznek, ugyanakkor azt is elismeri, hogy szabályozási deficit miatt a belföldi örökbefogadások száma hagyományosan nagyon alacsony. Szükségesnek ítéli a szabályozások átvilágítását és további kutatások elvégzését annak érdekében, hogy megállapítsák az örökbefogadások alacsony száma mögött álló kulturális és oktatással kezelhető tényezőket. Célul tűzi ki az állami gondozásban lévő gyermekek örökbefogadásának egyszerűsítését és a bürokratikus terhek csökkentését. Az örökbefogadásokért is felelős szociális hatóság (*Social Care Standards Authority*) egy kutatási tanácsadó csoportot (*Research Advisory Group*) állított fel, melynek tagjai – többek között – a máltai gyermekjogi biztos, illetve az örökbefogadási ügynökségek, valamint oktatási intézmények.²¹ A kutatási tanácsadó csoport szisztematikus kutatást végez annak érdekében, hogy feltárja azokat a hiányosságokat és esetleges akadályokat, amelyek felismerésével és finomhangolásával az örökbefogadási rendszer a gyermekek érdekében hatékonyabbá tehető. Ilyen azonosított terület a leendő örökbe fogadó szülők oktatása és támogatása, valamint az örökbefogadás utókövetése, ahol főleg az örökbefogadottak számítanak több segítségre a származásuk megismerése körül.

Az örökbefogadás folyamatában dolgozó szakemberek,²² valamint az örökbefogadási ügynökségek szaktudásával kapcsolatban rögzíti a stratégia, hogy jelenleg a képzések igen fragmentáltak, mivel ügynökségenként eltérhet a minőség és a tartalom is.

19 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 13. o.

20 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 15. o.

21 <https://www.mcast.edu.mt/> (2022. 08. 17.).

22 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 21. o.

Fontos a képzések minőségének javítása, továbbá a gyermek fejlődéslelektanra, valamint a gyermekekkel való rossz bánásmód következményeire és az állandóság hiányából adódó negatívumokra szintén fel kell hívni a figyelmet. Külön tréninget szükséges tartani annak érdekében, hogy a szociális munkások minél pontosabb környezettanulmányt tudjanak készíteni a gyermek otthonáról. A stratégia értelmében egy átfogó, hosszú távú koncepcióra lenne szükség a média, különösen a közösségi média adta lehetőségek etikus kihasználásával.

Az *integrált megközelítéssel* kapcsolatban a stratégia²³ elsősorban az ügyintézés egyszerűsítését tűzte ki célul. A dokumentum elismeri azokat az előrelépéseket, amelyek az örökbefogadási eljárásról szóló törvénynek köszönhetően gördülékenyebbé tették az örökbefogadás folyamatát és hatékonyabbá a potenciális örökbe fogadó szülők átvilágítását. További egyszerűsítést javasol és annak megvizsgálását, hogy miként lehetne egyszerűsíteni úgy az örökbe fogadó szülőnek jelentkezők átvilágítását, hogy azzal ne veszélyeztessék az átvilágítás minőségét, ugyanakkor a folyamat rövidebb legyen az örökbe fogadható gyermekek érdekében. A stratégia az *informatikai rendszerek összehangolását* is elengedhetetlennek tartja, tekintettel arra, hogy a jelenlegi formában a szakemberek az adatok elkülönült tárolása miatt nem látnak rá az egész folyamatra, és ezzel nehezítik a folyamat integrált kezelését. Az integrált megközelítés részeként a stratégia az országok között megállapodások és együttműködések megszilárdítását és kiterjesztését is kulcsfontosságúnak értékeli.²⁴

A stratégia megvalósulásának érdekében létrehozta egy bizottságot (*Monitoring and Evaluation Committee*), amelynek feladata a figyelemmel kísérés és a monitoring.²⁵

Az intézményi szereplőket illetően, az *örökbefogadási eljárás* előkészítésében, lefolytatásában a központi hatóságok (*Central Authority*), valamint az akkreditált örökbefogadási ügynökségek (*Adoption Agency*) játszanak központi szerepet, maga az örökbefogadás azonban a bíróság engedélyező határozatával jön létre.

A központi hatóságot az örökbefogadási eljárásról szóló törvény 7. cikke szerint, a miniszter hozza létre annak érdekében, hogy ellássa a belföldi és a nemzetközi örökbefogadással kapcsolatosan hatáskörébe utalt feladatokat. Nemzetközi örökbefogadás csak a központi hatóság írásbeli hozzájárulásával jöhet létre. A központi hatóság hatásköreit átruházhatja az örökbefogadási ügynökségeknek, kivéve az akkreditáció

23 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 25. o.

24 Máltának jelenleg négy bilaterális szerződése van más államokkal, az örökbefogadásra vonatkozóan. Egyesek a Hágai Egyezménynek szerződő felei, egyesek nem. Ezeknek a szerződéseknek az egyik elsődleges célja, hogy a gyermek legjobb érdeke érvényesüljön, hogy biztosítva legyen az örökbefogadások jogi csatornákon keresztül történő lebonyolítása, és az eljárás átlátható legyen.

25 Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 45. o.

megadásához, megtagadásához, illetve visszavonásához kapcsolódó hatásköröket. A központi hatóság nyilvántartást (*Reunion and Information Register*)²⁶ vezet azokról az örökbe fogadott személyekről, akik a 18. életévüket betöltötték; az örökbe fogadott személyek rokonairól egészen a harmadik rokonsági fokig, illetve mindenkiről, aki kifejezetten kéri a felvételét a nyilvántartásba. A központi hatóság feladata az örökbefogadási ügynökségek akkreditációs követelményeinek megállapítása, valamint az akkreditációja is. Az akkreditációs eljárás minimum szabályait az örökbefogadási eljárásról szóló törvény IV. fejezete tartalmazza. Eszerint örökbefogadási ügynökség olyan szervezet lehet, amely megfelelő tapasztalattal és szakmai tudással rendelkezik a gyermek- és családjogi ügyekben, megfelelő mennyiségű szakembert foglalkoztat, aki rendelkezik képesítéssel a helyi és a nemzetközi örökbefogadások lebonyolítására, az örökbefogadási eljárással kapcsolatosan jogi és közigazgatási tapasztalata van, illetve a Hágai Egyezményben lefektetett kritériumoknak is megfelel annak érdekében, hogy a nemzetközi örökbefogadásokat le tudja bonyolítani. Minden év januárjában a központi hatóságnak közzé kell tennie a közlönyben (*Gazette*) az akkreditált ügynökségek listáját, illetve azoknak az ügynökségeknek a listáját, akiknek az akkreditációját visszavonták, valamint az akkreditációs feltételekben esetlegesen bekövetkezett változásokat.

Az akkreditált örökbefogadási ügynökségre vonatkozó szabályokat az örökbefogadási eljárásról szóló törvény VI. fejezete tartalmazza. Az örökbefogadási ügynökségeknek nagy szerep jut az örökbefogadás előkészítésében és az ahhoz kapcsolódó szakmai munkában mind az örökbe fogadó szülőket, mind az örökbe fogadható gyermekeket tekintve. Az örökbefogadási ügynökségek jelentéstételi kötelezettséggel rendelkeznek a központi hatóságok felé.

Jelenleg három akkreditált örökbefogadási ügynökség működik (*Adoption Opportunities*,²⁷ *Agenzija Tama*,²⁸ *Foundation for Social Welfare Services – Alternative Care Directorate – Adoption Services*²⁹).

Fontos és unikális szereplő a máltai örökbefogadási eljárásban és generálisan a máltai jogban is a gyermek független képviselőtét ellátó gyermek ügyvédje (*children's advocate*) jogintézmény. Az örökbefogadást érintő jogszabályanyagban elszórtan jelenik meg a hozzá kapcsolódó szabályozás, illetve a kiskorúak védelméről szóló törvény 25. cikke részletezi, hogy milyen funkciói lehetnek, és miként kell eljárnia. E szerint a gyermek ügyvédjének feladata, hogy jogi segítséget és tanácsot nyújtson a gyermeknek,

26 Elérhető: <https://www.adopted.com/country/malta.html> (2022. 08. 17.).

27 Elérhető: <https://www.adoptionopportunities.org.mt/> (2022. 08. 17.).

28 Elérhető: <http://agenzijatama.com/> (2022. 08. 17.).

29 Elérhető: <https://fsws.gov.mt/en/Pages/default.aspx> (2022. 08. 17.).

a gyermek kérelmeit jogi formába öntve benyújtja a bíróságnak, illetve a hatóságoknak, a gyermek számára érthető nyelven elmagyarázza, hogy a kívánságainak milyen következményei lehetnek, illetve ellátja a gyermeket minden releváns információval. A gyermek tájékoztatása csak abban az esetben kötelező, amennyiben megfelelő belátással rendelkezik. A gyermek ügyvédjének olyan képzést kell kapnia, amelynek köszönhetően képessé válik arra, hogy a gyermeket hatékonyan képviselje és védje. A képzés tartalmát az örökbefogadásért felelős miniszter határozza meg, illetve bármikor előírhatja a képzés megismétlésének kötelezettségét is.

2. A gyermek érdeke, az örökbefogadás célja

A Nemzeti Örökbefogadási Stratégia szerint³⁰ az örökbefogadás jogintézményének legfőbb célja az, hogy *biztonságot és családi kapcsolatokat nyújtson* a társadalom legsebezhetőbb gyermekeinek. A Polgári Törvénykönyv 113. cikk (2) (a) pontja szerint az örökbefogadás egy olyan kapcsolat az örökbefogadó és az örökbefogadott között, mintha az örökbefogadott az örökbefogadó házasságából született volna, és nem egy másik személy gyermeke lenne, azaz – nagyon hasonlóan az e könyvben tárgyalt más országokhoz – az örökbefogadás lényegében a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolattal közel megegyező viszonyt hoz létre.

Málta 1990-ben ratifikálta az ENSZ gyermekjogi egyezményét, melynek eredményeként mára a gyermekek jogaival, illetve az örökbefogadással kapcsolatos jogszabályok alap-, illetve vezérelvként rögzítik a gyermek legfőbb érdekének (*best interest of the child*) elvét.³¹

A máltai Polgári Törvénykönyv – hasonlóan a gyermekjogi egyezményhez – a gyermek alanyi jogaként, valamint eljárási alapelvként is tekint a gyermek legfőbb, illetve

³⁰ Nemzeti Örökbefogadási Stratégia 26. o.

³¹ A gyermek jogairól szóló ENSZ egyezmény 3. cikke szerint

1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.

2. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket.

3. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.

legjobb érdekére. A családjogi perekben (pl. házassági bontóper) a bíróságnak jogszabályi kötelezettsége vizsgálni a gyermek legfőbb érdekét, melynek szem előtt tartása soha nem történhet egy hasonló esetben már meghozott döntésre alapozottan. Minden esetben a jogvitában érintett gyermek érdekeit és jogait egyénileg és a konkrét ügyben szükséges vizsgálni. A Polgári Törvénykönyv 115. cikke alapján testvérek közös örökbefogadásakor a gyermekek legfőbb érdekében el lehet térni a jogszabályban meghatározott korkülönbségtől az örökbefogadó és az örökbefogadott között. A Polgári Törvénykönyv 115. cikke írja elő azt is, hogy az örökbefogadás engedélyezését megelőzően a bíróság meghallgatja a gyermek ügyvédjét, akinek az a feladata, hogy minden esetben képviselje a gyermek legfőbb érdekét. A Polgári Törvénykönyv 119. cikke (1) bekezdés b) pontja kimondja, hogy az örökbefogadást jóváhagyó bírósági döntésnek a gyermek jólétét kell biztosítania. A *Polgári Törvénykönyv örökbefogadást szabályozó rendelkezései következetesen hivatkozzák a gyermek legfőbb/legjobb érdekét, mint az örökbefogadás minden szakaszában esetről esetre vizsgálandó tényezőt.* A Polgári Törvénykönyv mellett az örökbefogadási eljárásról szóló törvény is számos ponton rögzíti a gyermek érdekének következetes figyelembevételét. Az örökbefogadási eljárásról szóló törvény 4. cikk (1) bekezdés c) pontja alapján az örökbefogadási tanácsnak a gyermek elhelyezése során elsősorban a gyermek legfőbb érdekét kell biztosítania. Ugyanennek a törvénynek a 24. cikke alapján az örökbefogadási ügynökség az örökbe fogadandó gyermek és az örökbe fogadó szülők összekapcsolása során a gyermek legfőbb érdekének szem előtt tartásával köteles eljárni, és mindig egyénileg kell mérlegelnie, hogy a szóban forgó gyermeknek milyen szülők lennének a legalkalmasabbak.

A gyermek legfőbb érdeke elvén alapul a 2019-ben elfogadott, kiskorúak védelméről szóló törvény,³² amely szerint a gyermekvédelmi szolgálatnak a feladatai ellátása során a gyermek legfőbb érdekének szem előtt tartásával kell eljárnia. A kiskorúak védelméről szóló törvény rögzíti azt is, hogy amennyiben a gyermek legfőbb/legjobb érdeke azt kívánja, az örökbefogadásra sor kerülhet a szülők hozzájárulása nélkül is, továbbá a nevelőszülő, aki több mint 5 éve gondoskodik a gyermekről, szintén folyamodhat a szülők hozzájárulása nélkül is az örökbefogadásért.³³

A gyermekek örökbefogadására vonatkozó szociális ellátási normákat tartalmazó rendelet 1. számú alapelve kifejezetten a gyermekek jogaival és bevonásával kapcsolatos minőségi követelményeket rögzíti. Ennek megfelelően az örökbefogadási ügynökség feladata a gyermekek tájékoztatása az örökbefogadási eljárásról, illetve az életkoruk

32 A kiskorúak védelméről szóló törvény (*Minor Protection Act*), <https://tfal.gov.mt/wp-content/uploads/2021/11/Minor-Protection-Act.pdf> (2022. 08. 17.).

33 A kiskorúak védelméről szóló törvény 54. cikk.

figyelembevételével véleményük meghallgatása. A gyermek legfőbb érdekének következetes biztosítása mellett az örökbefogadás célja biztos és állandó családi kapcsolatok létrehozása és megalapozása a saját családjukban nem nevelhető gyermekek számára, amely tényező szintén értelmezhető a gyermek legfőbb érdekének viszonylatában. A jogszabályok mellett az eljáró máltai bíróságok ítélkezési gyakorlata is átvette a gyermek legfőbb érdeke elvének érvényesítését.³⁴

A gyermek legfőbb érdekének szem előtt tartását a nemzeti örökbefogadási stratégia az örökbefogadás egyik alapelveként jelölte meg.

3. Az örökbefogadó személye

A Polgári Törvénykönyv 114. cikk (1) bekezdése szerint az örökbefogadásról az illetékes bíróság kérelemre indult eljárásban az örökbefogadási tanács (*Adoption Board*) ajánlása alapján határozatban (*adoption decree*) dönt.

A 114. cikk (2) bekezdése szerint az örökbefogadás iránti kérelmet házaspár, bejegyzett élettársi kapcsolatban élő (*civil union partners*), vagy az együttélésről szóló törvény (*Cohabitation Act*)³⁵ szerinti szerződés vagy közokirat alapján együtt élő pár nyújthatja be közösen, mely közös örökbefogadást eredményez. A házasságban, illetve bejegyzett élettársi kapcsolatban élő vagy együtt élő párok esetén a bíróság csak a pár közös kérelme alapján hagyja jóvá az örökbefogadást, csak az egyik fél által benyújtott egyoldalú kérelem esetében a Polgári Törvénykönyv nem teszi lehetővé az örökbefogadás jóváhagyását. Amennyiben az örökbe fogadandó gyermek valamelyik házastárs vagy bejegyzett élettárs gyermeke, az örökbefogadás iránti kérelem a természetes szülő kérelmére is történhet, de az örökbefogadáshoz a másik fél hozzájárulása is szükséges. A szabályozás alapján így a házaspárok, bejegyzett élettársak, együtt élő párok, azonos nemű párok, illetve egyedülállók esetében is biztosított az örökbefogadás lehetősége, ahogy biztosított a házastárs/partner vér szerinti gyermekének örökbefogadása is. A nem regisztrált együttélés esetén a Polgári Törvénykönyv csak az egyik fél számára engedélyezi az örökbefogadást.

34 A fellebbviteli bíróság 2015-ben hozott ítéletében az A et vs C et-ügyben megállapította, hogy a gyermeknek az anya férje általi örökbefogadását jóváhagyó bírósági határozat nagyszülők általi megtámadása nem áll összhangban a gyermek legfőbb érdekével, tekintettel arra, hogy a 8 éves gyermek mindvégig az édesanyjával élt, és ebből 4 évet az anya házasságát követően családban töltött. Nem a gyermek legfőbb érdekét szolgálja a gyermek családból való kiszakítása és a stabilitás megszüntetése. A bíróság elismerte a nagyszülők érdekét a tényleges apaság megállapítása iránt, azonban ezen érdek védelme sem alapozta meg az örökbefogadás megszüntetését.

35 [https://legislation.mt/eli/cap/571/eng/pdf\(2022.08.17\).](https://legislation.mt/eli/cap/571/eng/pdf(2022.08.17))

Az örökbe fogadó szülők életkora vonatkozásában a Polgári Törvénykönyv 115. cikke konkrét előírásokat tartalmaz. E szerint az örökbe fogadó szülőknek be kell tölteniük a 28. életévüket, illetve legalább 21, de legfeljebb 48 évvel idősebbnek kell lenniük az örökbe fogadandó gyermeknél. Ettől a szabálytól – 18 év alatti örökbe fogadandó gyermekek esetében – kizárólag akkor lehet eltérni, ha testvérek együttes örökbefogadására kerül sor, és a gyermekek legfőbb érdeke ezt indokolja.

A Polgári Törvénykönyv 115. cikk (2) bekezdés b) és c) pontjai alapján nem fogadhatnak örökbe azok, akiket a szerzetesi fogadalmuk, illetve egyéb vallási fogadalmuk köt, illetve olyan személy sem, aki gyámként a gyermek vagyonát kezelte. Kivételt jelent ez alól, ha a korábban gyámként tevékenykedő, örökbe fogadni szándékozó szülő részletelesen és átláthatóan elszámolt a gyermek vagyonával.

Az örökbefogadók személyi feltételeinek és alkalmasságának vizsgálatát, valamint az örökbe fogadó szülők felkészítését az örökbefogadási eljárásban a központi hatóság által akkreditált örökbefogadási ügynökségek végzik.

Az akkreditált örökbefogadási ügynökségek előzetes tájékoztatást adnak az örökbe fogadó szülőknek az örökbefogadás feltételeiről és az eljárásról, fogadják és feldolgozzák a hozzájuk benyújtott kérelmeket, illetve tanfolyam keretében felkészítést nyújtanak. A felkészítésen való részvétel kötelező. Az ügynökségek formális oktatási program keretében biztosítják az örökbe fogadó szülők felkészítését. Szintén az ügynökség folytatja le a környezettanulmányt, melyről jelentést készít, és egyben felméri az örökbe fogadó szülők alkalmasságát. A környezettanulmány lefolytatására a kötelező felkészítést követően kerül sor, melyet az adott ügynökség szociális szakembere végez. A környezettanulmány elkészítése során több személyes interjúra kerül sor, illetve ennek keretében az ügynökség további dokumentumokat is bekérhet. A látogatások lehetnek előre be nem jelentett látogatások is. A környezettanulmány során a jövőbeli örökbe fogadó szülőknek együtt kell működniük a szociális szakemberrel, nem tagadhatják meg a belépést a lakásukba, illetve a legjobb tudomásuk szerinti korrekt információkat kell nyújtaniuk. A környezettanulmány tartalmát az örökbe fogadó szülők megismerhetik.

Az örökbe fogadó szülők alkalmasságáról a szociális munkás által elkészített környezettanulmány alapján az ún. örökbefogadási tanács (*Adoption Board*)³⁶ dönt. Az örökbefogadási tanács által jóváhagyott örökbe fogadó szülőkről a jelentkezés helye szerint illetékességgel rendelkező örökbefogadási ügynökség nyilvántartást vezet. Az ügynökség a nála vezetett nyilvántartásban szereplő szülők közül választja ki a tényleges örökbe fogadó szülőt az adott gyermekre vonatkozóan.

36 <https://family.gov.mt/en/officially-appointed-bodies/adoption-board/> (2022. 08. 17.).

Az örökbefogadási tanácsnak³⁷ mind az örökbe fogadó szülővé válás, mind az egész örökbefogadási eljárás során fontos szerep jut. A tanács az elnökből és négy olyan tagból áll, akik különböző szakterületet képviselnek, és az örökbefogadásért felelős miniszter szerint megfelelő tudással és szakmai tapasztalattal rendelkeznek az örökbefogadás terén. A miniszternek az örökbefogadási tanácsba ki kell jelölnie egy olyan 18 év feletti személyt is, aki maga is örökbefogadott volt, valamint egy olyan személyt, aki örökbe fogadó szülőként nevel gyermeket. A miniszter két évre jelöli ki a tagokat, és bármikor felmentheti, illetve visszahívhatja őket, amennyiben úgy ítéli meg, hogy a feladatukat nem képesek ellátni, illetve a viselkedésük nem megfelelő. Felmentés, illetve visszahívás esetén az új tagot csak annyi időre nevezik ki, amíg a régi tag hivatali ideje tartott volna, ha nem hívják időközben vissza. Az örökbefogadási tanács saját eljárási szabályzat szerint jár el, a jogszabály adta kereteken belül. Ennek megfelelően a tanácsnak szükség szerint, de havonta legalább egyszer üléseznie kell, a döntéseit egyszerű többséggel hozza azzal, hogy szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. Az örökbefogadási tanács évente jelentést készít, amelyben megfelelően tájékoztatja a minisztert a munkájáról. Az örökbefogadási tanács feladatai:³⁸

- körültekintően megvizsgálja a szociális munkások által elkészített környezet-tanulmányt;
- megállapítja az örökbe fogadó szülők alkalmasságát;
- szavatolja, hogy az örökbefogadás az örökbe fogadandó gyermek legfőbb érdekét szolgálja majd;
- javaslatot tesz a konkrét örökbefogadási ügyekben az örökbefogadási ügynökségnek, illetve a bíróságnak az örökbe fogadó szülő személyére vonatkozóan;
- javaslatot tesz az örökbefogadási ügynökségeknek, valamint a miniszternek az örökbe fogadó szülőknek tartandó tanfolyamok és tanácsadások tartalmára és módjára;
- javaslatot tesz a miniszternek a Polgári Törvénykönyv örökbefogadásról szóló rendelkezéseinek jobb és hatékonyabb implementálására, illetve szükség esetén módosítására;

Az örökbefogadási tanács jogosult – az örökbefogadási eljárás teljes ideje alatt – betekinteni az örökbefogadással kapcsolatos összes releváns dokumentumba. Ennek megtagadása jogsértő.

37 Az örökbefogadási tanácsot az örökbefogadási eljárásról szóló törvény 3. cikke alapján hozták létre.

38 Az örökbefogadási eljárásról szóló törvény 4. cikke.

Az örökbefogadási tanács az örökbe fogadó szülők alkalmasságáról szóló döntését, illetve ajánlásait térítvevényes, ajánlott levél formájában megküldi az örökbe fogadó szülőknek és az örökbefogadási hatóságnak azzal, hogy az örökbe fogadó szülőknek jogában áll a döntést a kézhezvételtől számított 20 napon belül megfellebbezni a fellebbezési tanács (*Board of Appeal*) előtt. A fellebbezési tanács egy háromtagú testület, akik közül az egyik tag legalább 7 éve gyakorló ügyvédként dolgozik.³⁹ A tagokat a miniszter nevezi ki három évre. A fellebbezési tanács tagjaira a bírókra vonatkozó összeférhetlenségi, illetve kizárási szabályokat kell alkalmazni. A fellebbezési tanácsnak képesnek kell lennie arra, hogy felülvizsgálja az örökbefogadási tanács, valamint a központi hatóság döntéseit, minden egyéb – az örökbefogadási eljárásról szóló törvény szerint indított – jogorvoslati eljárást lefolytasson, illetve ellássa a miniszter által a hatáskörébe utalt feladatokat az örökbefogadási eljárásról szóló törvény keretein belül. Hasonlóan az örökbefogadási tanács iratmegtekintési jogához, a fellebbezési tanács is jogosult minden információt megismerni és dokumentumot áttekinteni, amely az eljárás szempontjából releváns lehet. A fellebbezési tanács a máltai perrendtartásról szóló törvény (*Code of Organisation and Civil Procedure*)⁴⁰ szerinti elsőfokú bíróság jogköreivel rendelkezik. A fellebbezési tanácsnak 4 hónap áll a rendelkezésére ahhoz, hogy a jogorvoslati eljárást lefolytassa. Főszabály szerint az örökbefogadási tanács, valamint a központi hatóság döntései a fellebbezési tanács előtt indított eljárástól függetlenül végrehajthatóak, kivéve, ha a fellebbezési tanács a végrehajtásukat kifejezetten fel nem függeszti.

4. Az örökbe fogadható gyermek

A Polgári Törvénykönyv szerint a gyermekkorú, azaz 18 év alatti személyek örökbefogadását teszi lehetővé.⁴¹ Kivételes esetekben azonban a jogszabály megengedi a 18 év fölötti személyek örökbefogadását is. Ilyen eset lehet, ha a házasságban, illetve bejegyzett élettársi kapcsolatban élők fogadják örökbe azt a személyt, aki az örökbefogadást megelőző legalább 5 évben egy háztartásban élt velük, illetve ha a nevelőszülő fogadja örökbe azt a nevelt gyermeket, aki az örökbefogadást megelőzően legalább 5 évig volt az örökbe fogadni szándékozó személy nevelt gyermeke, és az örökbe fogadandó személy maga is hozzájárul az örökbefogadáshoz.

39 Az örökbefogadási eljárásról szóló törvény 16. cikke.

40 A perrendtartásról szóló törvény. Elérhető: [https://legislation.mt/eli/cap/12/eng/pdf\(2022.08.17\)](https://legislation.mt/eli/cap/12/eng/pdf(2022.08.17)).

41 Polgári Törvénykönyv 115. cikk (2) bek.

Az a gyermek fogadható örökbe, akinek az örökbefogadásához a vér szerinti szülei *hozzájárultak*. Az ügyben meg kell hallgatni mindenkit, aki a gyermek felügyeletét ellátta és ellátja, továbbá a gyermek ügyvédjét,⁴² illetve a bíróság által kijelölt szociális munkást. A hozzájárulásra nincs szükség, amennyiben az a személy, akinek a hozzájárulást meg kellene adnia, nem képes a hozzájárulás megadására.⁴³ Szintén nem szükséges azt a vér szerinti szülőt meghallgatni, aki nem található, vagy aki a gyermeket elhagyta, elhanyagolta, tartósan rosszul bánt vele, valamint tartósan megtagadta az örökbe fogadandó gyermeke tartását, illetve az örökbefogadáshoz való hozzájárulásért cserébe díjazást várt. Nincs szükség a hozzájárulásra akkor sem, ha a vér szerinti szülő indokolatlanul tartja vissza a hozzájáruló nyilatkozatát, illetve ha a szülőt szülői felügyeleti jogától a Polgári Törvénykönyv 154. cikk (1) bekezdése⁴⁴ alapján megfosztották, azaz a gyermek nincsen a szülő tényleges felügyelete alatt, és az örökbefogadási tanács meglátása szerint nincs reális esélye annak, hogy a gyermek feletti szülői felügyeleti jogot a gyermek vér szerinti szülei újra visszakapják. Nem szükséges a hozzájárulása annak a szülőnek sem, aki indokolatlanul 18 hónapot meghaladó időtartamban nem tartotta a kapcsolatot gyermekével, illetve ha a gyermek legjobb érdeke, hogy örökbe fogadják, és így a kötelező hozzájárulást mellőzzék. Mellőzhető annak a személynek a meghallgatása, aki nem található, illetve nem képes a véleményének kifejezésére.⁴⁵ Különösen indokolt esetben mind a meghallgatás, mind a kötelező hozzájárulás mellőzhető, amennyiben az összes körülmény és az örökbefogadással érintett összes személy érdeke ezt alátámasztja.⁴⁶ A bíróság mellőzheti a kötelező hozzájárulást, amennyiben a házasságban született gyermek örökbefogadásához az egyik házastárs hozzájárult, és a hozzájárulást meg nem adó házastárs nem található, illetve képtelen arra, hogy a hozzájárulását megadja. *A bíróság mellőzheti mind a kötelező hozzájárulást, mind a kötelező meghallgatást a gyermek ügyvédjének kifejezett kérelmére, amennyiben a gyermek elmúlt 11 éves, és szeretné, hogy örökbe fogadják.* A vér szerinti édesanya hozzájárulása csak a gyermek 6 hetes kora után tekinthető érvényesnek, így az ennél fiatalabb csecsemő nem fogadható örökbe.

42 A máltai jogban a gyermek ügyvédje a gyermek legfőbb érdekének képviselőjét ellátó független jogi képviselő.

43 Polgári Törvénykönyv 117. cikk (1) bek. a) pontja.

44 A Polgári Törvénykönyv 154. cikke szerint a bíróság részben vagy egészben megfosztja a szülőt a szülői felügyelettől, ha a szülő túllépi az észszerű büntetés határait, rosszul bánt a gyermekkel vagy elhanyagolja a nevelését, ha a szülő magatartása a gyermek oktatását veszélyezteti; ha szülő tiltott szert használ vagy fogyatékos; ha a szülő rosszhiszeműen kezeli a gyermek tulajdonát, ha a szülő nem teljesíti a 3B. cikkben meghatározott kötelezettségek valamelyikét a gyermek javára.

45 Polgári Törvénykönyv 117. cikk (1) bek. b) pontja.

46 Polgári Törvénykönyv 117. cikk (1) bek. c) pontja.

Nemcsak azokat a gyermekeket lehet örökbe fogadni, akikről a szülei kifejezett nyilatkozattal lemondtak, hanem azokat is, akik veszélyeztetett helyzetben vannak. A kiskorúak védelméről szóló törvény alapján a veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek védelméért felelős igazgatónak (*Director Alternative Care [Children and Youths]*) vagy a rendőrségnek kell bejelenteni, ha valaki veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekről szerez tudomást. A törvény alapján ez kiterjed azon terhességek bejelentésére is, melyek során feltételezhető az újszülött veszélyeztetettsége. Jelentős veszélynek minősül a törvény alapján a bántalmazás, az elhanyagolás, a rossz bánásmód, a kihasználás, az elhagyás, a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény, illetve az emberkereskedelem bűncselekmény.⁴⁷ A bejelentés alapján az igazgató vizsgálatot folytat le, amelynek eredményeként a bírósághoz fordulhat gyermekvédelmi határozat (*child protection order*) kibocsátásáért. A bíróság a kérelemnek helyt adva elrendelheti a gyermek alternatív gondozásba adását. Az örökbefogadási ügynökség jelöl ki a törvény alapján egy szociális szakembert, aki figyelemmel követi a gyermek jólétét az alternatív gondozás ideje alatt. Az örökbefogadásra az ügynökség kijelölt szociális szakembere tesz javaslatot az örökbefogadási ügynökség jogászainak bevonásával, akik ellenőrzik, hogy a gyermek esetében fennállnak-e a Polgári Törvénykönyvben az örökbefogadáshoz előírt feltételek. Az alternatív gondozásba helyezett gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánításáról külön bírósági határozatnak kell születnie.⁴⁸ Ezt főszabály szerint veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek védelméért felelős igazgatónak kell indítványoznia, de a jogszabály alapján megteheti ezt bárki, akinek ehhez érdeke fűződik. Ilyen esetben egyáltalán nem szükséges a szülők hozzájárulása. Az ilyen típusú örökbefogadás – tekintettel az eljárás jellegére – kizárólag nyílt örökbefogadás lehet, függetlenül a gyermek életkorától. A kérelemnek részletesen tartalmaznia kell a kérelem indokait, illetve amennyiben egy korábbi szakaszban találtak már esetlegesen megfelelő örökbe fogadó szülőket a gyermeknek, őket is meg kell nevezni. Amennyiben a gyermek nevelőszülőknél lett elhelyezve, és a nevelőszülők fent vannak az örökbe fogadó szülők listáján, a kérelmezőnek az örökbe fogadó szülőkre vonatkozó javaslatában őket kell preferálnia, amennyiben ez a gyermek legfőbb érdekével összeegyeztethető preferencia. A kérelemmel együtt az igazgatónak be kell nyújtania egy frissített gondozási tervet, amely ajánlásokat tartalmaz a gyermek továbbgondozására nézve. A kérelemről – az eset összes körülményét figyelembe véve és mérlegelve – tájékoztatni kell a gyermek vér szerinti szüleit, akiknek 20 nap áll rendelkezésére, hogy reagáljanak és benyújtsák esetleges ellenkérelmüket. Mielőtt a bíróság az örökbe fogadhatóvá nyilvánításról döntést hozna, meg

47 Büntető Törvénykönyv 1. könyv VIII. cím.

48 A kiskorúak védelméről szóló törvény 24. cikk.

kell hallgatnia és megfelelő módon mérlegelnie kell az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményét és kívánságait, meg kell hallgatnia minden személyt, ideértve a gyermeket kísérő szakembereket is, akiket bármilyen módon a gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánítása érint. A körülmények függvényében meg kell hallgatni a gyermek vér szerinti szüleit, a gyermek ügyvédjét, illetve az ügyet „gondozó” szociális munkást. Mérlegelnie kell, hogy az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás a gyermek legfőbb érdekét szolgálja-e, mérlegelnie kell, hogy van-e reális esélye annak, hogy a gyermek vér szerinti szülei a közeljövőben újra képessé váljanak a gyermek gondozására. Amennyiben a bíróság a gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánításáról dönt, ezt a határozatát részletesen meg kell indokolnia.

Mint ahogy arról már volt szó, a nevelőszülőknél nevelt gyermek is örökbe fogadható a szülei hozzájárulása nélkül. A kiskorúak védelméről szóló törvény 54. cikke szerint, amennyiben egy kiskorú több mint öt éve van egy nevelőszülő gondozásában, a nevelőszülő kérelmezheti a gyermek örökbefogadását. Rendkívüli körülmények esetén és három pozitív nevelőszülői jelentés után a nevelőszülő beadhatja a kérelmet akkor is, ha a gyermek még nem töltött öt évet a gondozásában. Az ily módon örökbe fogadhatóvá vált, illetve örökbe fogadott gyermeknek a lehető legszélesebb körben kell biztosítani a vér szerinti szüleivel és testvéreivel való kapcsolattartást, amennyiben ez szolgálja az érdekeit.

Az örökbe fogadhatónak nyilvánítás, illetve az örökbefogadási eljárás során az örökbefogadási ügynökségnek, a gyermek ügyvédjének, valamint a bíróság által kijelölt szociális munkásnak a feladata, hogy a gyermek legfőbb érdekét kifejezetten képviselje, illetve szem előtt tartsa.

5. Az örökbefogadás formái

A Polgári Törvénykönyv és az örökbefogadási eljárásról szóló törvény az örökbefogadás három formáját szabályozza. Örökbefogadásnak e szerint a helyi örökbefogadás (*local adoption*) és a nemzetközi örökbefogadás (*international adoption*) minősül, illetve ismert még a nyílt örökbefogadás (*open adoption*) intézménye.

A gyermekek örökbefogadására vonatkozó szociális ellátási normákat tartalmazó rendelet definíciója alapján a helyi örökbefogadás az örökbefogadás időpontjában Máltán szokásos tartózkodási hellyel rendelkező örökbe fogadó szülőket és gyermeket érinti.

Az örökbefogadási eljárásról szóló törvény szerint nemzetközi örökbefogadásnak azon örökbefogadás minősül, melyet a Polgári Törvénykönyv és az örökbefogadási

eljárásról szóló törvény, valamint egy külföldi állam jogszabálya alapján a Hágai Örökbefogadási Egyezményvel vagy olyan nemzetközi szerződéssel összhangban folytatnak le, melynek Málta részese.⁴⁹ Nemzetközi örökbefogadásnak minősül továbbá azon örökbefogadási eljárás is, melyet a Máltán szokásos tartózkodási hellyel nem rendelkező gyermek vagy Máltán szokásos tartózkodási hellyel nem rendelkező, örökbe fogadni szándékozó személy javára folytatnak le. Nemzetközi örökbefogadásra kizárólag a központi hatóság írásbeli hozzájárulásával kerülhet sor. Amennyiben egy adott nemzetközi örökbefogadás olyan nemzetközi szerződés hatálya alá tartozik, amelynek Málta részese, az örökbefogadásért felelős miniszternek kötelessége megtenni azokat a szabályozási lépéseket, amelyeknek köszönhetően az adott nemzetközi szerződés a lehető leggyorsabban végrehajtható.⁵⁰ A máltai kormány az évek során sok intézkedéssel támogatta és támogatja jelenleg is a nemzetközi örökbefogadásokat, például ingyenes védőoltásokat biztosított a küldő országokba utazó örökbe fogadó szülőknek, elengedték az örökbefogadási dokumentumok apostille-tanúsítvánnyal történő ellátásának költségeit, valamint az örökbe fogadó szülőknek örökbefogadási szabadságot biztosítanak. Az örökbefogadási szabadság a helyi örökbefogadásban érintetteknek is jár.

A nyílt örökbefogadás (*open adoption*) intézménye a Polgári Törvénykönyv módosítása következtében 2008-ban került bevezetésre. Nyílt örökbefogadásra abban az esetben kerülhet sor, ha a gyermek betöltötte a 11. életévét, és a bíróság a gyermek legfőbb érdekét figyelembe véve felhatalmazást ad a nyílt örökbefogadást rögzítő, az örökbefogadási tanács által jóváhagyott megállapodás megkötésére, mely alapján a szülők és a vér szerinti család kapcsolatot tarthat a gyermekkel. Máltán ez által az egyedi szabályozás által lehetővé vált a gyermek oly módon történő örökbefogadása, hogy egyidejűleg fennmarad a gyermek vér szerinti szülőkkel való kapcsolata is.

6. Az örökbefogadás létrejötte

Az örökbefogadási eljárás alapvetően két szakaszra tagolódik. Az első szakasz az örökbe fogadó szülők alkalmasságának megállapítását célozza. Az örökbe fogadó szülők az eljárásnak ebben a szakaszában az örökbefogadási ügynökséghez nyújtják be kérelmüket, és az örökbefogadási ügynökség feladata a kérelmek feldolgozása és elbírálása. Az örökbefogadási ügynökség vagy a fellebbezési tanács pozitív döntése esetén a szülők bekerülnek az örökbefogadási ügynökség által vezetett jövőbeli örökbe

49 Örökbefogadási eljárásról szóló törvény 2. cikk.

50 Polgári Törvénykönyv 130A. cikk.

fogadó szülők nyilvántartásába. Ezt követően az örökbe fogadó szülők és az ügynökség közötti szerződésben kerülnek rögzítésre az ügynökség által nyújtott szolgáltatások feltételei és díja. Az örökbefogadási ügynökség feladata továbbá a jövőbeli örökbe fogadó szülőként regisztrált szülők és a gyermek „összeillesztése”. Az örökbefogadási ügynökségnek az eljárás e szakaszában is biztosítani kell a gyermek legfőbb érdekének érvényesülését. Az örökbefogadási ügynökség emellett figyelemmel kíséri a gyermek örökbe fogadó családba helyezését követően a gyermek beilleszkedését, továbbá mind a gyermek, mind az örökbe fogadó szülők számára támogatást nyújt az esetleges nehézségek megoldásában.

A Polgári Törvénykönyv az örökbefogadás vonatkozásában átfogó feltételrendszerrel állít fel.⁵¹ Az örökbefogadás egyik feltétele a gyermek vér szerinti szüleinek hozzájárulása, még abban az esetben is, ha a szülő nem töltötte be a 18. életévét.⁵² A szülői hozzájárulás a házasságon kívül született gyermekek esetében is szükséges. A házasságon kívül született gyermek esetén az apa hozzájárulása is szükséges, amennyiben az apa a gyermeket magáénak ismeri el és a bíróság meggyőződött arról, hogy hozzájárult a gyermek eltartásához, és őszinte, folyamatos érdeklődéssel van a gyermek iránt. Azon szülő, aki hozzájárulását adta a gyermeke örökbefogadásához, nem jogosult elvenni az örökbe fogadó szülők gondozásába adott gyermeket az örökbe fogadó szülőktől, kivéve a bíróság ez irányú döntése esetén. A Polgári Törvénykönyv egyidejűleg felsorolja azokat az eseteket, melyek fennállása esetén a bíróság eltekinthet a szülők hozzájárulásától. A Polgári Törvénykönyv alapján a 11. életévét betöltött gyermek esetében az örökbefogadás feltétele a gyermek hozzájárulása is, akit az eljárásban a gyermek ügyvédje támogat.⁵³ A gyermek 11. életéve a tekintetben is fordulópontot jelent, hogy a bíróság ettől az életkortól a gyermek legfőbb, illetve legjobb érdekében eltekinthet a szülők hozzájárulásától, amennyiben a 11. életévét betöltött gyermek kifejezte az őt támogató gyermek ügyvédje által benyújtott kérelemben az örökbefogadáshoz való hozzájárulását, illetve ez irányú kifejezett kérelmét.

Hasonlóképpen az örökbefogadás előfeltétele, hogy a gyermeknek az örökbefogadást jóváhagyó bírói döntés meghozatalát megelőző *legalább 3 hónapon keresztül folyamatosan az örökbe fogadó szülők felügyelete alatt és gondozásában kell lennie* azzal, hogy a

51 Polgári Törvénykönyv III. cím.

52 Megjegyzendő, hogy a Polgári Törvénykönyv 128F. cikke szerint az a vér szerinti szülő, aki a gyermeke örökbefogadásához hozzájárult, és ennek ellenére – a bíróság felhatalmazása nélkül – megkísérli a gyermeket elvinni, az alatt a 3 hónap alatt, ameddig a gyermek az örökbe fogadó szülőknél tartózkodik az örökbefogadás engedélyezése előtt, bűncselekményt követ el, amelyért 2-től 4 hónapig terjedő szabadságvesztéssel és/vagy pénzbüntetéssel büntethető.

53 Polgári Törvénykönyv 115. cikk (3) bek. d) pont.

3 hónapos időszakba nem számít bele az újszülött gyermek 6 hetes koráig eltelt időszak.⁵⁴ A 3 hónaptól el lehet tekinteni, amennyiben az örökbe fogadó szülő vagy az örökbe fogadó szülők egyike a gyermek vér szerinti szülője. A 3 hónapos időtartam alatt az örökbefogadási ügynökség figyelemmel követi a családba helyezést a gyermek legfőbb érdekének szem előtt tartásával. Amennyiben az örökbefogadási ügynökség úgy ítéli meg, hogy az adott családban való elhelyezés és így az örökbefogadás a gyermek érdekével ellentétes, kérelmezi az örökbefogadási tanácsnál, hogy kezdeményezze a bíróság előtt a gyermek máshol történő örökbefogadását.⁵⁵

Az örökbefogadási eljárás *második szakasza* a bírósági szakasz. Az örökbefogadásról az illetékes bíróság az örökbe fogadó szülők által benyújtott kérelem és az örökbefogadási tanács (*Adoption Board*) ajánlása alapján hozott ítélettel dönt. Örökbefogadási ügyekben a polgári bíróság első kollégiuma önkéntes tanácsa (*First Hall of the Civil Court in its Voluntary Jurisdiction Section [Prim' Awla tal-Qorti Ċivili, Ġurisdiżjoni Volontarja]*) jár el.⁵⁶

A bíróság az örökbefogadásról az örökbe fogadó szülő(k) által benyújtott kérelem alapján dönt. A bíróság az örökbefogadásról szóló döntés meghozatala előtt a Polgári Törvénykönyvről szóló 119. cikk (1) bekezdése alapján a bíróság meggyőződik arról, hogy minden egyes személy, akinek a hozzájárulására az örökbefogadás érvényességéhez szükség van, a hozzájárulását megadta, és pontosan érti a hozzájárulásának következményeit, illetve az örökbefogadás joghatásaival tisztában van.⁵⁷ Kifejezetten meg kell győződnie arról, hogy a vér szerinti szülő tisztában van azzal, hogy az örökbe fogandó gyermek vonatkozásában a szülői jogai örökre szólóan megszűnnek. Meg kell győződni arról is, hogy az örökbefogadás a gyermek jólétét szolgálja majd, hogy sem az örökbe fogadó szülők, sem az örökbeadók nem fogadtak el semmilyen anyagi kompenzációt azért, hogy a gyermeket örökbe fogadják,⁵⁸ illetve örökbe adják, valamint arról is, hogy az örökbefogadási tanács szakmai ajánlásai – különösen az örökbe fogadó szülők személyére vonatkozóan – megfelelően figyelembe lettek véve. A gyermek jóléte biztosítása érdekében a bíróság orvos által kiállított igazolás alapján ellenőrzi a kérelmezők egészségi állapotát. A bíróság emellett a gyermek életkorára és belátási képességére tekintettel figyelembe veszi a gyermek kívánságát, ideértve a gyermek és szülei valószínű meggyőződését. A 11 éves gyermek kérelmére, és amennyiben az a legjobb érdekét

54 Polgári Törvénykönyv 116. cikk. (1) bek.

55 Polgári Törvénykönyv 116. cikk. (2) bek.

56 Polgári Törvénykönyv 114. cikk.

57 Polgári Törvénykönyv 119. cikk (1) bek.

58 A Polgári Törvénykönyv 128. cikk (1) bekezdése szerint tilos az örökbefogadásért, illetve az örökbeadásért magáért, valamint annak közvetítéséért anyagi kompenzációt adni és elfogadni.

szolgálja, a bíróság az örökbefogadással kapcsolatos határozatában engedélyezheti a vér szerinti szülőkkel, illetve rokonokkal való kapcsolattartást is. A bíróság az örökbefogadási eljárásokban a 18 év feletti örökbe fogadandó személyeknek kérelemre kijelöl egy ügygondnokot (*special curator*), a gyermekkorú örökbe fogadandó személyeknek hivatalból és kérelemre is kijelöli a gyermek ügyvédjét.

7. Az örökbefogadás joghatásai

A Polgári Törvénykönyv 121. cikke szerint a bíróság örökbefogadást jóváhagyó ítélete alapján az örökbe fogadott gyermek az örökbe fogadó szülők házasságából született vér szerinti gyermeknek minősül. Az örökbe fogadott gyermek vér szerinti rokonainak megszűnik minden joga és kötelezettsége a gyermekkel szemben. Amennyiben a gyermek az örökbefogadást megelőzően gyámság alatt állt, a gyám jogai és kötelezettségei is megszűnnek, és a gyám köteles az örökbefogadási határozat jogerőre emelkedését követő 3 hónapon belül a gyermek általa kezelt vagyonával és egyéb személyes ügyeivel elszámolni az örökbefogadó felé. Nyílt örökbefogadás esetén a vér szerinti szülők kapcsolattartáshoz való joga megmarad. Az örökbefogadási határozatot meghozó bíróság feladata értesíteni az intézményi helyettesítő védelmet ellátó intézményt arról, hogy az örökbefogadás megtörtént, és az intézményi helyettesítő védelem ezzel egy időben megszűnt. A tartásdíj fizetésére kötelező határozatok az örökbefogadással egy időben hatályukat veszítik, tekintettel arra, hogy a gyermek tartása az örökbe fogadó szülők kötelezettségévé válik. Az örökbefogadás következtében a gyermek az örökbe fogadó szülők vezetéknevét viseli, ami lehet az egyik szülő vezetékneve vagy egy családnév. 3 évesnél fiatalabb gyermek örökbefogadása esetén, a bíróság jóváhagyásával az örökbe fogadó szülők a gyermeknek új keresztnévet adhatnak. Az örökbe fogadó szülők halála esetén vagyonuk az örökbe fogadott gyermekekre száll.⁵⁹ Az örökbefogadást jóváhagyó határozat után kelt öröklési szerződésben, illetve egyéb szerződésben vagy végrendeletben az örökbe fogadó szülő gyermekére vonatkozó utalás az örökbe fogadott gyermekekre vonatkozik, ugyanakkor az örökbe fogadott gyermek vér szerinti szülei által kötött szerződés vagy végrendelet a már örökbe fogadott gyermekekre nem terjed ki.

Az örökbefogadást jóváhagyó bírósági határozatot a Polgári Törvénykönyv 125. cikkének előírása szerint rögzíteni kell a Polgári Törvénykönyv 269. cikke szerinti örökbe fogadott személyek nyilvántartásában (*Adopted Persons Register*), emellett a születési

⁵⁹ Polgári Törvénykönyv 123. cikk.

anyakönyvi nyilvántartásban a gyermek neve mellett fel kell tüntetni az örökbefogadott jelzõt.

Annak érdekében, hogy az örökbe fogadott személyek nyilvántartásában az adatok teljesek és jól visszakövethetõek legyenek, az olyan örökbe fogadott gyermek vonatkozásában, ahol a születés dátuma nem bizonyítható, a bíróság valószínûsíti a gyermek születésének idejét, és ezt rögzíti a határozatában és a nyilvántartásban is. Amennyiben a születés helye (ország és város) nem bizonyítható, de valószínûsíthetõ, hogy a gyermek Máltán született, a bíróság a gyermek születési helyeként Máltát jelöli meg, minden más esetben ez az adat kihagyható. Mind az örökbefogadó, mind az örökbefogadott kérelmezheti az örökbefogadási határozat javítását, illetve kiegészítését. Ez esetben – amennyiben a bíróság helyt ad a kérelemnek – a nyilvántartásban is át kell vezetni az esetleges változtatásokat.

8. Az örökbefogadás utánkövetése

Az örökbefogadási eljárásról szóló törvény 23. cikke alapján minden örökbefogadás esetében utánkövetést kell végezni. Az utánkövetést az örökbefogadási ügynökség végzi. Az ügynökség az örökbefogadási eljárásról szóló törvény alapján örökbefogadás utáni jelentésben (*post adoption report*) rögzíti az örökbe fogadó szülõk és a gyermek helyzetét. A helyi örökbefogadások esetében a jelentésírással lefedett idõszak az örökbefogadási ügynökség által meghatározott idõtartamra terjed ki, amely nem lehet hosszabb az örökbefogadás dátumától számított két évnél. Nemzetközi örökbefogadások esetén az utánkövetéssel kapcsolatban együtt kell mûködni a származási ország hatóságaival, és az utánkövetési jelentést az általuk meghatározott idõtartamra, illetve szempontok alapján kell elkészíteni. Az örökbefogadási ügynökség felhatalmazott szociális munkása készíti a jelentést a családnál tett látogatások alapján. Ezek a látogatások lehetnek be nem jelentett látogatások, és az örökbe fogadó szülõk nem tagadhatják meg a szociális munkás beengedését a lakásukba, illetve a szociális munkás kérdéseire legjobb tudásuk szerint válaszolniuk kell.

Az örökbefogadó, illetve az az örökbefogadott, aki elmúlt 18 éves, kérheti a bíróságtól az õt érintõ örökbefogadási határozat másolatát és/vagy a származási családra vonatkozó személyes adatokat.⁶⁰ Minden örökbe fogadott személynek joga van ahhoz, hogy bíróság elõtt kérvényezze az eredeti születési anyakönyvi kivonatának kiadását.

60 Polgári Törvénykönyv 127A. cikk.

Mielőtt a bíróság engedélyezné a származási adatok megismerését, illetve kiadná a születési anyakönyvi kivonatot, valamint az örökbefogadási határozatot, köteles meghallgatni minden érintett személyt és a döntésében minden személy érdekét mérlegelni.

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

Az örökbefogadást elrendelő határozat abban az esetben vonható vissza, amennyiben a gyermeket kizárólag az egyik szülő fogadta örökbe, és feltételezhető, hogy szülei házasságából született, ez esetben az illetékes bíróság bármely érdekelt fél kérelmére visszavonhatja az örökbefogadást elrendelő ítéletet.⁶¹ A visszavonás esetében az örökbefogadást törlik az örökbe fogadott személyek nyilvántartásából, illetve törlik az örökbe fogadott jelzót a nyilvántartásból. Ezen kívül a bíróság az örökbe fogadott személy vagy az örökbe fogadó szülők kérelmére a határozatban szereplő adatok kijavítását kérheti a bíróságtól. A módosítást át kell vezetni az örökbe fogadott személyek nyilvántartásába. Az örökbefogadási ügyekben eljáró polgári bíróság első kollégiuma önkéntes tanácsa határozatával szemben nem lehet fellebbezéssel élni, az érintett személyek fellebbezését a polgári bíróság első tanácsához nyújthatnak be.

61 Polgári Törvénykönyv 126. cikk.

Irodalomjegyzék

- Alapjogi Ügynökség (2016) *Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról*. Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala. https://www.echr.coe.int/documents/handbook_rights_child_hun.pdf
- Barzó, T. (2017) *A magyar család jogi rendje*. Budapest: Patrocinium Kiadó.
- Filó, E., Katonáné Pehr, E. (2022) *Gyermekei jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem – Második, aktualizált kiadás*. Budapest: Orac.
- Gyermekek örökbefogadása az Európai Unióban – összefoglaló (*Adoption of children in the European Union – Briefing*). [Online]. Elérhető: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI\(2016\)583860_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI(2016)583860_EN.pdf)
- Katonáné Pehr, E. (2020) 'A gyermek érdeke az örökbefogadás új jogi környezetében. A gyermekközpontú örökbefogadás követelménye'. *Családi Jog*, 2020/3.
- Nemzeti Örökbefogadási Stratégia (*National Adoption Strategy for Children and their Families*). [Online]. Elérhető: https://meae.gov.mt/en/Public_Consultations/MFSS/Documents/SCSA%20National%20Strategy%20Adoption%20Pub%20Cons%20Doc%20ENG.pdf

Lengyelország

DR. BENYUSZ MÁRTA

Lengyelországban az örökbefogadás elsődleges célja a gyermek érdekének és jogainak érvényesítése, közelebről a *gyermek családba fogadása, megfelelő testi és lelki (szellemi) fejlődési feltételeinek megteremtése*. A lengyel jog ismeri a nemzeti és nemzetközi örökbefogadást, az *egyszerű és teljes, valamint a véglegesen teljes örökbefogadást*. Olyan *kiskorú személyeket lehet örökbe fogadni*, akiknek az örökbefogadásához a *vér szerinti szülei hozzájárultak*. Nem szükséges a *szülők hozzájárulása*, ha a *szülőket megfosztották a szülői felügyeleti joguktól*, vagy ismeretlenek, illetve amennyiben a velük való kommunikáció leküzdhetetlen akadályokba ütközik. A legjellemzőbb a *2 év alatti gyermekek, elsősorban újszülöttek, csecsemők örökbefogadása*. A legutóbbi, 2020-as adatok alapján 1884 gyermeket fogadtak örökbe. Az életkor előrehaladtával az örökbefogadás lehetősége drasztikusan lecsökken. Főszabály a *testvérek közös örökbefogadása*, ettől azonban a *gyermek érdekében el lehet térni*. Házastársak (kizárólag férfi és nő) *közösen fogadhatnak örökbe*, azonban *nem kizárt az egyéni örökbefogadás sem*. Folyamatban van egy olyan *jogszabálytervezet kidolgozása*, amely *kifejezetten megtiltana az egynemű párok általi örökbefogadást*, mert a lengyel szabályozási rendszer a gyermek érdekével ellentétesnek tartja a homoszexuális személyek általi örökbefogadást. Örökbe fogadó szülővé az a *teljes cselekvőképességgel rendelkező személy válhat*, akinek személyes kvalitásai biztosságot jelentenek arra, hogy az örökbefogadó szülői kötelezettségeit megfelelően fogja tudni teljesíteni, azaz rendelkezik ún. „*kvalifikációs véleménnyel*”. Feltétel továbbá az örökbefogadási központ által szervezett *kötelező tanfolyam elvégzése, közte és az örökbe fogadni kívánt gyermek közötti megfelelő korkülönbség*, amely a bírói gyakorlat alapján a *szülő és gyermek közötti szokásos korkülönbséget* jelenti. *Konkrét jövedelmi és lakhatási körülmények nincsenek előírva*, ugyanakkor az örökbe fogadó szülőknek képesnek kell lenniük

Dr. Benyusz Márta LLM
főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Benyusz, M. (2022) 'Lengyelország' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 231–257. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvszk.gyermek.8_8

arra, hogy anyagilag megfelelően támogassák, tartsák a gyermeket, illetve megfelelő körülményeket teremtsenek neki. Az örökbefogadásra való alkalmasságot a területileg illetékes *örökbefogadási központ* állapítja meg, az *engedélyezésről a bíróság dönt*. Az örökbe fogadó szülők jellemzően 2 évet várnak az alkalmasságuk megállapításától egy gyermek örökbefogadásáig. Az örökbefogadás *utánkövetését ismeri a lengyel jog, ami lehetőség és egyben segítség az örökbe fogadó szülőknek és a nagykorú örökbe fogadott gyermekeknek is*. Az *örökbefogadás felbontását* lényeges indok fennállása esetén az örökbefogadó és az örökbefogadott is kérheti. Az örökbefogadás felbontására *nincs lehetőség, amennyiben az a kiskorú gyermek érdekét negatívan érinti*.

1. A szabályozás keretei

Minden *gyermeknek alapvető joga¹ van ahhoz, hogy szerető családban nevelkedjen*, amely a testi, szellemi és lelki fejlődést biztosító, megtartó, biztonságos közösségként segíti őt abban, hogy felnőtt tagjává váljon a társadalomnak, aki önmagáért és másokért is képes felelősséget vállalni. A saját családban való nevelkedés mellett a gyermek családhoz való joga magába foglalja a helyettesítő védelemhez való jogot is, azaz annak a gyermeknek, akiről valamilyen oknál fogva a saját családjában gondoskodni nem tudnak, joga van ahhoz, hogy őt örökbe fogadják.² Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében deklarált gyermeki jog több szempontból is integrált részét képezi a lengyel jogrendnek. Egyrészt Lengyelország ratifikálta a Gyermekjogi Egyezményt, és a Lengyel Köztársaság Alkotmányának (*Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej*) 9. cikke szerint a Lengyel Köztársaság tiszteletben tartja az őt kötő nemzetközi jogot, másrészt az alkotmány egy sor olyan rendelkezést is tartalmaz, amely a gyermeki jogokat biztosítja, és a családot védendő alkotmányos érték³ emeli.

Az Alkotmány 18. cikke szerint a Lengyel Köztársaság védi a házasságot mint a nő és a férfi szövetségét, a családot, a várandósságot és a szülői szerepet. Az Alkotmány 72. cikk (1) bekezdése adja azt az általános szabályt, melynek értelmében a gyermekek jogainak védelme a Lengyel Köztársaságban biztosított, és mindenkinek jogában áll követelni az államtól, hogy megvédje a gyermekeket az erőszaktól, a kegyetlenségtől,

1 Lásd: ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, Magyarországon kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

2 A helyettesítő védelem az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 20. cikke szerint magába foglalja a családnál való elhelyezést, az iszlám jog káfolalja szerinti gondnokságot, az örökbefogadást, illetőleg szükség esetén megfelelő gyermekintézményekben való elhelyezést.

3 Przybyszewska-Szter, 2020, 394. o.

a kizsákmányolástól és a demoralizációtól. A (2) bekezdés szól a helyettesítő védelemről, és kimondja, hogy az a gyermek, aki nem áll szülői felügyelet alatt, *jogosult a hatóságok védelmére*.⁴ A (3) bekezdés lefekteti a gyermek részvételi jogának alapjait, és kimondja, hogy a gyermeki jogok érvényesítése során a hatóságok és a gyermekért felelős személyek kötelesek a gyermeket meghallgatni és a véleményét lehetőség szerint figyelembe venni. Az Alkotmány 72. cikk (4) bekezdése a *gyermekjogi ombudsman (Rzecznik Praw Dziecka)* intézményének létrehozásáról rendelkezik. Az Alkotmány 48. cikk (1) bekezdése rögzíti a szülők jogát, hogy gyermekeiket *saját meggyőződésük szerint neveljék*, és egyidejűleg kimondja azt is, hogy a nevelés folyamán a gyermek érettségét, valamint a lelkiismereti és vallásszabadságát és a meggyőződéseit szintén figyelembe kell venni.

Az alkotmányban garantált helyettesítő védelem egyik – a gyermek érdekét leginkább szolgáló – fajtája az örökbefogadás jogintézménye (*przysposobienie, adopcja*), amelynek szabályait Lengyelországban az 1964. február 25-én kelt családjogi és gyámügyi kódex (*Kodeks rodzinny i opiekuńczy*)⁵ (a továbbiakban: családjogi kódex) II. fejezete tartalmazza. Az örökbefogadási eljárásra vonatkozó rendelkezések – a családjogi kódex mellett – a családok támogatásáról és a nevelőszülői rendszerről szóló 2011. június 9-i törvényben (*Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*)⁶ (a továbbiakban: családtámogatási törvény), valamint a polgári perrendtartásról szóló törvényben (*Kodeks postępowania cywilnego*)⁷ található. Az örökbefogadási tanfolyam részletszabályait a munkaügyért és társadalmi politikáért felelős miniszter rendelete (*Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka*)⁸ tartalmazza. Az említett jogszabályokon kívül a lengyel Polgári Törvénykönyv (*Kodeks cywilny*),⁹ valamint a családi állapotról szóló törvény (*Prawo o aktach stanu cywilnego*) is tartalmaz az örökbefogadás joghatásaihoz kapcsolódó rendelkezéseket. A nemzetközi örökbefogadásnál releváns még a lengyel

4 Megjegyzendő, hogy a lengyel alkotmány az örökbefogadás jogintézményét *expressis verbis* nem említi.

5 Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640090059/U/D19640059Lj.pdf> (2021. 11. 10.).

6 Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu2011490887> (2021. 12. 02.).

7 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf> (2022. 03. 07.).

8 Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20112721610> (2022. 03. 07.).

9 Kodeks cywilny <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19640160093> (2021. 12. 02.).

nemzetközi magánjogról szóló törvény (*Prawo prywatne międzynarodowe*),¹⁰ valamint az örökbefogadáshoz kapcsolódó nemzetközi egyezmények, mint az 1991. július 7-e óta a lengyel belső jog részét képező Gyermejjogi Egyezmény,¹¹ az 1994. november 2-án kihirdetett és 1995. október 1-je óta hatályos Hágai Egyezmény,¹² valamint az Európa Tanács keretében elfogadott egyezmény a gyermekek örökbefogadásáról.¹³

A családjogi kódex normaszövege *nem definiálja az örökbefogadás jogintézményét*, azt csak a jogtudomány és a joggyakorlat tette meg.¹⁴ E szerint az örökbefogadás egy formális aktus, amelynek létrejötte a családjogi kódexben meghatározott feltételek bekövetkezésétől függ. Mások szerint az örökbefogadás egy, a szülő-gyermek kapcsolattal megegyező jogviszony, amely a felek szabad akaratának köszönhetően jön létre. Az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülő közötti viszony valóban nagyon hasonlít a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatra, de nem tekinthető azonosnak vele, ami abból következik, hogy az örökbefogadás bizonyos jogszabályban meghatározott feltételek bekövetkezése esetén felbontható, szemben a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolattal.¹⁵

Lengyelországban az örökbefogadási eljárásban területileg a vajdasági (*województwo*) rendszerhez igazodó örökbefogadási központok (*osrodek adopcyjny*)¹⁶ rendelkeznek hatáskörrel az örökbe fogadó szülővé, illetve örökbe fogadható gyermekké nyilvánítás folyamatában. Az örökbefogadást az illetékességgel rendelkező gyámügyi bíróságok (*sąd opiekuńczy*) engedélyezik. Nemzetközi örökbefogadás esetén 2017. január 17-e óta a katolikus egyház által működtetett Egyházmegyei Örökbefogadási Központ (*Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny*), valamint a Katolikus Örökbefogadási Központ (*Katolicki Ośrodek Adopcyjny*) van kijelölve arra, hogy nemzetközi örökbefogadás esetén tartsa a kapcsolatot más országok örökbefogadási hatóságaival vagy olyan szerveivel, amelyek megfelelő engedéllyel rendelkeznek a nemzetközi örökbefogadással kapcsolatos ügyek vitelére.

10 Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. z 2015 r., poz. 1792, t.j.) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20110800432> (2022. 03. 09.).

11 Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/T/D19910526L.pdf> (2022. 03. 09.).

12 Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzona w Hadze dnia 29 maja 1993 r. <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20000390448> (2022. 03. 09.).

13 Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci sporządzona w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r. <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19990991157> (2022. 03. 09.).

14 Przybyszewska-Szter, 2020, 402. o.

15 Przybyszewska-Szter, 2020, 403. o.

16 Az örökbefogadási központok listája elérhető: https://www.domydziecka.org/uploadUser/file/adopcja/wykaz_osrodkow_adopcyjnych_w_polsce_2021.pdf (2022. 03. 27.).

A civil szervezeteknek az örökbefogadást ösztönző, segítő, támogató, az örökbefogadásra váró gyermekeket védő szerepük van. Egyes civil szervezetek átveszik a vajdaságilag illetékes örökbefogadási központok feladatait, és állami támogatást kapnak ennek a feladatnak az elvégzéséért. Ilyen például a „pro familia” örökbefogadási központ (*Stowarzyszenie Rodzin Adopcyjnych i Zastępczych „Pro Familia”*),¹⁷ amely azon kívül, hogy teljeskörűen ellátja az örökbefogadási központ feladatait, érzékenyen odafigyel a különböző támogató csoportok, segítő közösségek működtetésére. Nagyon fontos kritérium az örökbefogadással foglalkozó civil szervezeteknél, hogy sem az örökbe fogadó szülőktől, sem a vér szerinti szülőktől nem fogadhatnak el anyagi kompenzációt, mert ez a lengyel jogszabályok szerint bűncselekmény.

A nem kifejezetten örökbefogadási központi feladatokat ellátó civil szervezetek közül kiemelhető az Örökbefogadó Családok Alapítványa (*Fundacja Rodzin Adopcyjnych*),¹⁸ amely ún. Intervenciós „Előörökbefogadási” Központot (*Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego w Otwocku*) működtet Otwock városában. A központban olyan újszülöttek és csecsemők kerülnek elhelyezésre, akiket a kórházakban vagy a kórház melletti inkubátorban, az ún. „életablakban” (*okno życia*) hagytak, illetve az utcán találtak. Az alapítvány célja, hogy a gyermekek 3 hónapon belül családokhoz kerüljenek, és ennek érdekében szorosán együttműködnek az örökbefogadási hatóságokkal. 1997-es megalapítása óta a szervezet 1200 gyermeknek segített abban, hogy szerető szülők és családok gondoskodjanak a nevelésükről. Elmondható, hogy a legtöbb ide kerülő gyermek 2-3 hónapon belül új családra lel.

2018-ban a Lengyel Állami Számvevőszék (*Najwyższa Izba Kontroli*) teljesen átvilágította a lengyel örökbefogadási rendszert. A vizsgálat eredményeit összefoglaló jelentés (*Informacja o wynikach kontroli: wykonywanie zadań przez ośrodkie adopcyjne*)¹⁹ szerint a lengyel állami számvevőszék 2. pontban hivatkozott vizsgálatában 15 örökbefogadási központot vizsgált. A 15-ből 11-nél találtak valamilyen szabálytalanságot, amelyet bár a vizsgálatról szóló jelentés nem minősített rendszerszintűnek, az egyes örökbefogadási esetekre lehetett hatása. A vizsgálat igen magas örökbefogadási hatékonyságot mutatott, azaz az örökbe fogadhatónak nyilvánított gyermekek 98%-a talált örökbe fogadó családra, amit a jelentés azzal magyaráz, hogy rendkívül magas az örökbe fogadni vágyó szülők aránya, míg ehhez mérten, arányaiban kevesebb az olyan gyermekek száma, akiknek a jogi státusza rendezett és örökbe fogadhatónak nyilvánítható.

17 <http://profamilia.pl/osrodek/#> (2021. 12. 03.).

18 <https://adopcja.org.pl/> [letöltve: (2021. 12. 03.).]

19 KPS.430.007.2017, Nr ewid. 21/2018/P/17/044/KPS Najwyższa Izba Kontroli Informacja o wynikach kontroli: wykonywanie zadań przez ośrodkie adopcyjne <https://www.nik.gov.pl/plik/id,17494,vp,20066.pdf> (2021. 12. 03.).

A jelentés *igen hosszú várakozási időt* azonosított az örökbefogadási eljárás során, hiszen az örökbe fogadó szülők *majdnem 2 évet várnak*, amíg gyermeket „kapnak”. Az állami számvevőszék jelentése összességében egy egységesített, hatékonyabb jogi szabályozás szükségességét tárta fel Lengyelországban.

2. A gyermek érdeke, az örökbefogadás célja

A lengyel Legfelsőbb Bíróság (*Sąd Najwyższy*) 1983-ban²⁰ és 2012-ben²¹ hozott két olyan emblematikus ítéletet, melyben eszmei iránymutatást adott az örökbefogadás céljával kapcsolatban. Az első határozat szerint az „örökbefogadás célja a gyermek családba fogadása és fizikai, valamint lelki (pszichikai) fejlődésének biztosítása, melynek mindenképpen »jobbna« kell lennie, mint amilyenre az örökbefogadást megelőző környezetében (vér szerinti szüleinél, nevelőszüleinél vagy gondozóinál) lehetősége volt”. A második határozat szerint „az örökbefogadás jogintézményének célja a gyermek helyettesítő családi védelemhez való jogának biztosítása arra az esetre, ha a szülei – különböző okból kifolyólag – nem tudnak vagy nem képesek róla gondoskodni. Egy ilyen helyzetben az örökbefogadás egy olyan optimális megoldás, amely egyedülként képes arra, hogy a gyermek számára megfelelő családi körülményeket teremtsen.”

A lengyel jog szerint az örökbefogadás jogintézményének *egyetlen igazi célja a gyermek érdekének érvényesítése*.²² A családtámogatási törvény 155. cikk 1. pontja szerint az örökbefogadási eljárás során *a gyermek legfőbb érdeke és jogainak érvényesülése elsődleges*.

A gyermek érdekének azonban sem a nemzetközi jogban, sem a lengyel belső jogban nincs definíciója, tekintettel arra, hogy a gyermek érdeke – legyen szó egy konkrét gyermek vagy a gyermekek érdekéről általában – plasztikus és esetről esetre vizsgálendő. A lengyel Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint²³ a gyermek érdeke egyrészt magába foglal minden, a gyermekhez kapcsolódó *személyes minőséget*, mint a fizikai és lelki fejlődését, az oktatását és a nevelését. Másrészt azonban az örökbefogadásnak van egy anyagi oldala is, hiszen tartási kötelezettséget keletkeztet az örökbe fogadó szülő oldalán. Ez egyaránt jelenti a gyermek mindennapi szükségleteinek fedezését, valamint a gyermek saját vagyonának gondos kezelését. Az örökbefogadás, a szerető vér szerinti család alternatívájaként éppen ennek a kettős érdeknek az érvényesülését célozza: azaz

20 25.10.1983 r., III CRN 234/83, LEX nr 2972, SN.

21 22.06.2012.r., V CSK 283/11, LEX nr 1232479.

22 Przybyszewska-Szter, 2020, 393. o.

23 Postanawienie Sądu Najwyższego z 11 lutego, sygn. akt II CKN 90/96, Legalis.

a gyermek anyagi biztonságának megteremtését, és a gyermek érdekében egy olyan megtartó szülő-gyermek kapcsolat létrehozását, ahol fizikai és lelki fejlődése, oktatása és nevelése egyaránt biztosított.

A családjogi kódexhez fűzött kommentár²⁴ szerint a gyermek érdeke az örökbefogadás során három fő elemből áll:

1. Materiális és nem materiális értékek összességéből, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a gyermek fizikailag és lelkileg is megfelelő módon fejlődjön, a jövőben olyan hivatást találjon, amely a képességeinek megfelelő.
2. A személyiségfejlődés teljes és harmonikus fejlődéséhez szükséges, szerető, megértő és boldog családi környezet biztosításából.
3. A gyermeki lét, a lengyel társadalom erkölcsi rendjével, valamint a lengyel jogszabályokkal és bírói gyakorlattal összhangban kialakult gyermeki modell (*model inidealizacyjny*) tükrében történő értelmezéséből. Az „ideális” modell követése csupán iránytűként szolgál, és minden esetben szükség van a gyermek egyedi értékelésére, különösen a korára, nemére, képességeire, természetére, érzékenységére, a ténylegesen létező, környezetéhez fűződő érzelmi kapcsolataira, valamint a meghozandó döntés következményeire.

Annak értékelésekor, hogy a gyermek legjobb érdekét szolgálja-e az örökbefogadás, abból kell kiindulni, hogy minden egyes *gyermek alapvető érdeke az, hogy vér szerinti szülei neveljék fel*. Amennyiben azonban a vér szerinti szülők erre nem képesek, a gyermek legjobb érdekét az örökbefogadás szolgálja, mert a vér szerinti családban nevelkedés után ennek a jogintézménynek van a legnagyobb esélye arra, hogy jól reagáljon a gyermek szükségleteire. Ahhoz, hogy ez valóban megvalósulhasson, az örökbefogadásnak a gyermek egyedi helyzetére vonatkoztatva *kell képesnek lenni a gyermek életének javítására*. Az adott helyzetben az örökbefogadásnak *kell lennie a lehető legjobb megoldásnak a gyermek számára*, azaz kerülni kell azt a helyzetet, hogy az örökbefogadás két, a gyermek számára rossz megoldás közül a kisebbik rossz legyen.²⁵

Az örökbefogadás semmiképpen sem szolgálhatja kizárólag az örökbefogadók érzelmi szükségleteinek kielégítését. A gyermek érdeke ugyanakkor az is, hogy az örökbefogadás az örökbe fogadó szülők(k), valamint az örökbe fogadó szülők gyermekeinek érdekeivel is összhangban legyen, máskülönben nem alakulnak ki azok az érzelmi kötelek, amelyek a család szempontjából esszenciálisak, és amelyek létrejöttét az

24 Fras, Habdás, 2021, 114. cikk IV/13. pont.

25 Fras, Habdás, 2021, 114. cikk IV/13. pont.

örökbefogadás a gyermek érdekének érvényesítése után elsődlegesen célozza.²⁶ Az örökbefogadás során és annak eredményeképpen tehát semmiképpen sem fordulhat elő olyan helyzet, amely következtében az örökbefogadók, illetve vér szerinti gyermekeinek helyzete rosszabbá válik, mint az örökbefogadást megelőzően volt. A gyermek érdeke az, hogy az érdekei harmóniában legyenek az örökbefogadással (befogadói oldalon) érintett személyek érdekeivel, amellet, hogy az egyik legfontosabb cél, a gyermek családtagként betöltött új pozíciója megerősítésre kerüljön. A gyermek érdekének főszabály szerint a lengyel társadalom érdekével – ami ez esetben többek között az árvaság elleni küzdelem,²⁷ illetve a gyermekeknek házassági köteléken alapuló család biztosítása – is konvergensenk kell lennie.

A kiskorú gyermek érdeke az örökbefogadási eljárás során elsődleges eljárási alapelvként is szolgál, és mind az örökbefogadhatóvá nyilvánítás, mind pedig az örökbefogadási eljárás során a hatóságok, illetve a bíróságok feladata a gyermek legjobb érdekének hivatalból történő érvényesítése.²⁸

A családjogi kódexhez fűzött kommentár szerint a lengyel jogtudomány álláspontja az, hogy a közös örökbefogadás inkább szolgálja a gyermek érdekét, mint az egyedülállók általi örökbefogadás, hiszen a közös örökbefogadás adja meg a gyermeknek a legnagyobb eséllyel a teljes családot. Ugyanakkor előfordulhat az is, hogy bizonyos esetekben a gyermek érdekét jobban szolgálja az, ha egyedülálló személy fogadja őt örökbe. Emiatt a normaszöveg jelenleg egyik örökbefogadási formát sem preferálja a másikkal szemben.

A lengyel jogrend a homoszexuális személy általi örökbefogadást *a priori* a gyermek érdekével ellentétesnek tartja,²⁹ függetlenül attól, hogy a homoszexuális személy egyedülállóként kíván örökbe fogadni, vagy élettársi kapcsolatban,³⁰ esetleg más országban érvényes házasságban él.

3. Az örökbefogadó személye

A családjogi kódex 114.¹ cikk 1. §-sa szerint örökbe fogadó szülővé az a teljes cselekvőképességgel rendelkező személy válhat, akinek személyes kvalitásai biztosítják, hogy

26 Fras, Habdas, 2021, 114. cikk IV/13. pont 14. pont.

27 Przybyszewska-Szter, 2020, 404. o.

28 Fras, Habdas, 2021, 114. cikk IV/15. pont.

29 Fras, Habdas, 2021, 114. cikk IV/12. pont.

30 Fontos megjegyezni, hogy Lengyelországban nincs olyan jogilag elismert együttélési forma, amely a homoszexuális párok élettársi közösségét legitimálná.

örökbe fogadó szülői kötelezettségeit megfelelően teljesíteni fogja. A családtámogatási törvény további követelményként írja elő az ún. „kvalifikációs vélemény” (*opinia kwalifikacyjna*) megszerzését, valamint az örökbefogadási központ által szervezett *tanfolyam elvégzését* és megfelelő *körkülönbséget* közte és az örökbe fogadandó gyermek között. Ezeknek a feltételeknek *együttesen kell teljesülniük* ahhoz, hogy valaki örökbe fogadó szülővé válhasson. A feltételek fennállását az örökbefogadási központ vizsgálja, és ez a szerv dönt az örökbe fogadhatóvá nyilvánításról is.

Mint ahogyan arról már volt szó, Lengyelországban egyaránt lehetőség van az egyedülálló általi örökbefogadásra és a közös örökbefogadásra (*przysposobienie wspólnie*). A közös örökbefogadás azonban kizárólag a házaspároknak megengedett, az élettársak – sem azonos, sem különműek – nem fogadhatnak örökbe. A lengyel jog szerint házasságot csak egy férfi és egy nő köthet egymással, így az egynemű párok közös örökbefogadása teljesen kizárt. Az Alkotmánybíróság és Legfelsőbb Bíróság joggyakorlata tükrében, illetve a jogirodalomban képviselt többségi álláspont szerint a jelenlegi alkotmányos keret *nem teszi lehetővé az azonos nemű személyek házasságának bevezetését* a lengyel jogrendszerbe.³¹ A lengyel Igazságügyi Minisztérium 2021. március 11-én és március 24-én tartott sajtótájékoztatókon jelentette be, hogy folyamatban van a családjogi törvénykönyv módosítását célzó javaslat, mely *az azonos nemű élettársi kapcsolatban élő személyek általi örökbefogadásának kifejezett tilalmát* kívánja bevezetni.³²

A közös örökbefogadás esetén a házaspárok egy közös kérelmet nyújtanak be az örökbefogadásra, és a bíróság az örökbefogadásról szóló döntést a kettőjük vonatkozásában hozza meg. A családjogi kódex a házasságban élő személyeknél is lehetőséget biztosít az „egyszemélyes”, azaz csak a házaspár egyik tagja általi örökbefogadásra, ehhez azonban a családjogi kódex 116. cikke alapján mindig szükség van a másik házastárs hozzájárulására is.

A családjogi kódex 115. cikk (2)-(3) bekezdése alapján bármely egyedülálló személy általi örökbefogadás közös örökbefogadássá alakulhat át, amennyiben az örökbefogadó a lengyel jog által elismert házasságot köt, és a házastársa örökbe fogadja az általa korábban örökbe fogadott gyermekét, vagy az örökbefogadás ideje alatt is házasságban

31 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2005 r., K 18/04; Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2004 r., II KK 176/04. Ld. Piotr TULEJA: Art. 18. Zasada ochrony małżeństwa i rodziny in: Piotr TULEJA (red): *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, WKP, Warszawa 2019, 1. fejezet; Leszek GARLICKI: Art. 18, in Marek ZUBIK (szerk.): *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Tom I, wyd. II, Wyd.Sejmowe, Warszawa 2016, 5–7. fejezet.

32 Ezen kívül az új szabályozás az azonos nemű házasságban élő lengyel állampolgár külföldön született gyermekének hazai anyakönyveztetését tenné lehetővé, anélkül, hogy ez a külföldön létrejött, azonos nemű házasság lengyelországi elismeréséhez vezetne.

élő személy házastársa később örökbe fogadja a házastársa által a házasságuk ideje alatt örökbe fogadott gyermeket.

A közös örökbefogadás lényegében ahhoz hasonlít, mintha a házaspárnak közös vér szerinti gyermeke születne, így nincs az örökbefogadásra semmilyen kihatása annak, ha a házastársak életközössége megszakad, azaz külön élnek, vagy ha a házasságuk felbontásra kerül, illetve azt érvénytelennek nyilvánítják.³³

3.1. A teljes cselekvőképesség követelménye

Az örökbefogadónak olyan nagykorú személynek³⁴ kell lennie, akit *nem fosztottak meg cselekvőképességétől*. A szülői felügyelet gyakorlásának is feltétele a teljes cselekvőképesség, így kézenfekvő, hogy a vér szerinti szülő helyébe lépő és az örökbefogadás joghatásaként szülői felügyeletet gyakorló örökbe fogadó szülővel szemben a lengyel jogalkotó ugyanezt a követelményt támasztja.³⁵ Értelemszerűen tehát nem válhat örökbe fogadó szülővé az sem, akit a bíróság a szülői felügyelet gyakorlásától megfosztott, azzal együtt, hogy ennek a ténynek az értékelésére nem a cselekvőképesség meglétének vizsgálatakor kerül sor, hanem a megfelelő személyes kvalitások tárgykorben.

3.2. Megfelelő személyes kvalitások

A családtámogatási törvény 156. cikk (1) bekezdés 7. pont szerint az örökbefogadási központ vizsgálja az örökbe fogadó szülő jelöltek személyes helyzetét, egészségügyi, családi állapotát, jövedelmi és vagyoni viszonyait, és környezettanulmányt készít. A megfelelő személyes alkalmasságra vonatkozó vizsgálat azonban nem korlátozódik kizárólag ezeknek az elemeknek az értékelésére.

A megfelelő személyes alkalmasság egy olyan *szubjektív követelmény*, melyet a lengyel jogalkotó *nem definiál*, és nem határozza meg azokat a tulajdonságokat sem, amelyek megléte teljesítené a feltételt.³⁶ A gyakorlat és a jogirodalom kialakított egy *nyitott listát*, amely olyan jellemzőket tartalmaz, amelyek – a jelenlegi lengyel álláspont – szerint ahhoz szükségesek, hogy egyrészt az örökbe fogadott gyermekből becsületes állampolgár váljon, másrészt pedig, hogy a gyermek szerető, fizikai, lelki és szellemi fejlődését támogató környezetben nőjön fel.

33 Fras, Habdas, 2021, 115. cikk II/7. pont.

34 A lengyel jog szerint nagykorú a 18. életévét betöltött személy, valamint az a nő, aki elmúlt 16 éves, és a bíróság engedélyével házasságot kötött.

35 Fras, Habdas, 2021, 114¹. cikk II/3. pont.

36 Fras, Habdas, 2021, 114¹. cikk III/5. pont.

A nyitott lista szerint az örökbe fogadó szülő oldalán vizsgálni szükséges – többek között – az értelmi és erkölcsi szintet/érzéklet, az állampolgári tudatosságot, a nevelési képességeket, a személyiséget, az etikai hozzáállást, a fizikai és pszichés egészségügyi állapotot, a fertőző betegségek hiányát, a pedofil hajlamot, a nemet és az életkort (amelyet a gyermek érdeke szempontjából értékelni szükséges), a szexuális orientációt (a homoszexualitás főszabály szerint kizáró ok), az örökbefogadó valódi motivációját, a szülői hozzáállást, a lakhatási, vagyoni és jövedelmi viszonyokat, a büntetett előélet hiányát, az arra való képességet, hogy a gyermek nevelését etikai, vallási, kulturális és nyelvi szempontból kiszámíthatóan és folytonosan tudja-e ellátni.

Az örökbefogadó motivációja kapcsán – a gyermek érdekében – meg kell győződni arról, hogy az örökbefogadás célja nem a házasság megmentése vagy a házasságban keletkező hiányok betöltése, nem az örökbefogadó vágyainak teljesítése vagy segítség biztosítása az örökbefogadó öregkorára vagy a munkájához, illetve nem a családi tradíció és vagyon öröklésének biztosítása. A szülői hozzáállás kapcsán vizsgálni szükséges az örökbe fogadó szülő generálisan és – egy későbbi fázisban, az örökbe fogadó szülővé válást követően a konkrét gyermek örökbefogadása iránt indult eljárásban – az adott gyermekkel szembeni elfogadási és együttműködési képességét, azaz azt, hogy képes lesz-e a gyermeket hibáival együtt szeretni, a jogait tiszteletben tartani, és nem a hatalomgyakorlás nézőpontjából nevelni őt.

3.3. Alkalmassági vélemény

Az *alkalmassági véleményt* az örökbe fogadó szülőkről az örökbefogadási szempontok készítik el. A jogszabály nem rendelkezik arról, hogy a véleménynek milyen minősítést kell tartalmaznia, egyedül annak meglétét írja elő. Természetesen következik a kérdés, hogy lehetségessé válhat-e az örökbefogadás, amennyiben az alkalmassági vélemény negatív vagy semleges. A kérdésre a jogszabály nem ad pontos választ. A családjogi kódexhez fűzött kommentár rámutat, hogy nem egyszer volt már példa arra, hogy a bíróság a negatív vélemény ellenére rendelte el az örökbefogadást, tekintettel arra, hogy az eset összes körülményét és a gyermek személyes és érzelmi kapcsolatait mérlegelve, a gyermek érdekeit az éppen adott, negatív vagy semleges előzetes alkalmassági véleménnyel rendelkező személy általi örökbefogadás szolgálta.

További kérdés merül fel a vélemény kibocsátásának időpontjához kapcsolódóan, azaz hogy a kvalifikációs vélemény egy konkrét gyermek kapcsán kell hogy megszülessen, vagy generális értelemben szükséges, hogy képet adjon az örökbe fogadó szülőről

és alkalmasságáról az örökbefogadásra.³⁷ A korábbi kérdéssel ellentétben erre a jogszabály egészen pontosan megadja a választ. Tekintettel arra, hogy az alkalmassági vélemény az örökbe fogadó szülővé válás feltétele, mindenképpen azelőtt kell megszületnie, mielőtt az örökbe fogadó szülő találkozik az örökbe fogadhatóvá nyilvánított gyermekkel. Az egyéniesített feltételeket az örökbefogadási központnak és a bíróságnak a konkrét gyermek örökbefogadása iránt indított eljárásban van módja tehát mérlegelni. *Ebből kifolyólag az alkalmassági vélemény jellegében egy az örökbe fogadó szülőről általános képet adó dokumentum, amely nem bír minden esetben döntő jelentőséggel az örökbefogadás során.*³⁸

3.4. A tanfolyam

A családjogi kódex minden örökbe fogadni szándékozó szülőnek kötelezően előírja a tanfolyamon való részvételt. Ez a kötelezettség a családtámogatási törvény 172. cikke által is megerősített, azzal, hogy a jogszabály felsorolja azokat az eseteket, amelyek e kötelezettség alól mégis kivételt engednek, ilyen a gyermekkel való vérségi kapcsolat, a gyermek testvérenek korábbi örökbefogadása, vagy a gyermeket nevelőszülőként gondozó státusz.

A tanfolyam tartalma örökbefogadási központokként eltérhet. A tanfolyam tartalmát a családokért felelős miniszter hagyja jóvá, a tanfolyam vezetőjének és az örökbefogadási központnak a kezdeményezésére, valamint a miniszter rendeletben határozza meg a tanfolyam hosszát és a tanfolyamot vezető szakemberek szükséges szakmai kompetenciáit. Az örökbefogadási tanfolyamról szóló rendelet (*Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka*)³⁹ szerint a tanfolyam hossza *nem lehet kevesebb 35 óránál*, ezen belül pedig *legalább 5 órának olyannak kell lennie*, amely az örökbe fogadó szülők fő motivációit kívánja feltárni, azaz ebből a szempontból a tanfolyam interaktív, gyakorlati képzés. A tanfolyamot olyan személynek kell tartania, aki legalább hároméves dokumentált szakmai tapasztalattal rendelkezik, vagy van legalább hároméves tapasztalata az örökbefogadási eljárások gyakorlati lebonyolításában, továbbá felsőfokú⁴⁰ tanulmányokat végzett. Jellemző, hogy az örökbefogadási központok a tanfolyamok időpontját egy évre előre meghatározzák.⁴¹

37 Fras, Habdas, 2021, 114.cikk IV/11. pont.

38 Fras, Habdas, 2021, 114.cikk IV/11. pont.

39 Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20112721610/O/D20111610.pdf> (2021. 12. 04.).

40 A felsőfokú tanulmányoknak tematikájában kapcsolódniuk kell az örökbefogadáshoz.

41 <http://profamilia.pl/osrodek/szkolenia/> (2021. 12. 05.).

3.5. Megfelelő korkülönbség az örökbe fogadó szülő és a gyermek között

Az örökbe fogadó szülő és az örökbe fogadandó gyermek között „megfelelő” korkülönbségnek kell lennie, azaz a jogszabály nem írja elő konkrétan az évek számát.

A „megfelelő” korkülönbség jelentését vizsgálta a Legfelsőbb Bíróság 2003-ban.⁴² A határozat szerint, mivel a családjogi kódex nem határozza meg a minimális és a maximális korkülönbséget mint az örökbefogadás előfeltételét, a bíróság feladata annak esetről esetre való megítélése, hogy a korkülönbség megfelelőnek tekinthető-e. A főszabály a szülők és a gyermekek közötti szokásos (normál) korkülönbség. A határozat azt is kimondja, hogy az örökbefogadó és az örökbe fogadott gyermek közötti ötven év korkülönbség nem tekinthető a normálistól eltérőnek, valamint hogy pusztán a korkülönbségből adódó problémás helyzet nem zárhatja ki az örökbefogadás engedélyezését, ha nincs egyéb olyan körülmény, amely a gyermek legfőbb érdekével ellentétes lenne.

A Legfelsőbb Bíróság egyértelműen állást foglalt amellett, hogy a gyermek érdeke az, hogy az életkori akadályokat a hatóságok ne formálisan és rutinszerűen kezeljék, hanem mindig az eset összes körülményének tükrében vizsgálják azt.⁴³

3.6. Az alkalmasság vizsgálatának folyamata

A családtámogatási kódex 154. cikke szerint az örökbefogadási eljárás lefolytatása, valamint az örökbefogadásra jelentkező szülők alkalmasságának előkészítése az örökbefogadási központok feladata.

Először az örökbe fogadó szülőknek jelentkezniük kell az általuk kiválasztott örökbefogadási központnál, ahol megfelelő tájékoztatást kapnak a feltételekről és a folyamatról. Az örökbe fogadó szülőknek igazolniuk kell, hogy megfelelnek a jogszabályok szerint előírt kritériumoknak. Ennek érdekében pszichológusok és orvosok végeznek mentálhigiénés és fizikai egészségügyi vizsgálatot az örökbe fogadni szándékozó szülőkön. A bejelentkezés folyamatát a vizsgálatot elvégző szakemberek hivatalosan kiadott véleménye zárja le.

A második szakasz az örökbefogadási központ vizsgálata, amelynek során megismerkednek az örökbe fogadó szülő jelöltek vagyoni és jövedelmi, lakhatási viszonyaival, illetve készül egy belső interjú (*wywiad wewnątrzny*) a családról. A központ ennek a szakasznak a lezárásakor pozitív vagy negatív alkalmassági véleményt ad ki, ez azonban még nem végső döntés az örökbe fogadó szülővé válásról.

42 II CK 199/02-Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2003 r.

43 Fras, Habdás, 2021, 114^{cikk} VI/19. pont.

A *harmadik szakasz* a tanfolyam elvégzése, amelynek során pszichológusok és pedagógusok kísérik és figyelik az örökbe fogadó szülő jelölteket. Ezt a szakaszt zárja az örökbe fogadó szülővé válásról hozott döntés, amelyet az örökbe fogadó központok kvalifikációs bizottsága ad ki.

Az állami számvevőszék korábban hivatkozott jelentése szerint az örökbefogadók az örökbe fogadó szülővé válásuktól kezdve az esetek 50%-ában *körülbelül 2 évet várnak gyermekre*.

3.7. Az örökbe fogadó szülőknek járó támogatások

Egy munkavállalónak, aki nevelésbe vett egy gyermeket, és azzal egy időben örökbefogadás iránti kérelmet nyújtott be a bíróságnak, a szülési (a szülőpárnak apai), majd később az ún. szülői szabadsággal egyenlő mértékű szabadság jár. A szabadság mértéke a nevelésbe vett, illetve örökbe fogadni kívánt gyermekek számától függ. Ez a típusú szabadság csak 7 éves kor alatti gyermekek után jár. Tekintettel arra, hogy az örökbe fogadó szülők a vér szerinti szülők helyébe lépnek, a Munka Törvénykönyve az örökbe fogadó szülőket egyenrangúan kezeli a vér szerinti szülőkkel a gyermekek után járó szabadságok tekintetében.

Az örökbe fogadó szülőknek, kérelemre, egyszeri 1000 zł támogatás jár, amennyiben a családban az egy főre jutó jövedelem nem haladja meg az 1922 zł-t. Ez megegyezik a gyermek élve születésekor kapott támogatás összegével.

A lengyel jog nem ismer olyan elkülönült támogatásokat, amelyek kifejezetten csak a gyermeket örökbe fogadó szülőknek járnának. Az örökbe fogadó szülőket ugyanazok az állami támogatások illetik meg, mint a vér szerinti gyermekeket nevelő szülőket.

Ez alapvetően két családtámogatási programot jelent: az ún. család 500+ programot (*Rodzina 500 plus*),⁴⁴ amely 2016 áprilisában indult, és a 300+ jó kezdet (*dobry start*) nevű programot.

A család 500+ program keretében a gyermeket nevelő családok (függetlenül attól, hogy a gyermek vér szerinti vagy örökbe fogadott, a lényeg, hogy a szülőknek tartási kötelezettsége legyen) a gyermek 18 éves koráig gyermekenként 500 zł összegű támogatásra jogosultak. A 2019. július 1-től életbe lépett jogszabályváltozások óta a támogatás minden gyermek 18 éves koráig jár, függetlenül a család jövedelmi viszonyaitól.

44 <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus> (2021. 12. 05.).

A 300+ egy iskolakezdési támogatás, *minden iskolába járó gyermek után jár 300 zt* (20 éves korig, illetve fogyatékkal élő gyermekek esetében 24 éves korig), függetlenül a család jövedelmi viszonyaitól.

4. Az örökbe fogadható gyermek

4.1. Kiskorú gyermek, testvérek örökbefogadása

A lengyel jog *kizárólag a kiskorú gyermek örökbefogadását ismeri.*⁴⁵ A kiskorúságon kívül az örökbefogadás feltétele, hogy az örökbefogadás pillanatában a gyermek éljen, az örökbefogadás legfőbb kedvezményezettje a gyermek legyen (azaz az ő érdekében történjen), valamint az örökbefogadásához hozzájáruljon, illetve arról meghallgassák. A családjogi kódex 118. cikke szerint az örökbefogadáshoz *szükség van az örökbe fogadandó gyermek hozzájárulására, amennyiben 13. életévét betöltötte.* Az örökbefogadás engedélyezéséről döntő bíróságnak továbbá *meg kell hallgatnia azt az örökbe fogadandó gyermeket, aki 13 év alatti,* és az örökbefogadás jelentőségével, következményeivel tisztában van.

A lengyel jog szerint kiskorú az, aki 18. életévét még nem töltötte be. Lányok esetében 16 év a kiskorúság határa, amennyiben a bíróság engedélyezte a házasságkötést a jövőbeni család érdekeire tekintettel. A kiskorúság az örökbefogadás pillanatában azt jelenti, hogy a gyermek az örökbefogadási kérelem bírósághoz történő benyújtásának időpontjában még kiskorú.

Mind a gyakorlat, mind a szabályozás főszabály szerint követi azt az alapelvet, miszerint törekedni kell a testvérek együttes örökbeadására. A családtámogatási törvény 166a) cikke szerint *a testvéreket főszabály szerint egy örökbe fogadó családnál kell elhelyezni,* kivéve, ha a gyermek belföldi örökbefogadásra való minősítéséért felelős örökbe fogadó központ úgy ítéli meg, hogy a gyermeknek a testvérekkel közös elhelyezése egy örökbe fogadó családban *nem szolgálja a gyermek legfőbb érdekét,* illetve ha a gyermek belföldi örökbefogadásra való minősítéséért felelős örökbe fogadó központ sem a Lengyel Köztársaság, sem a Lengyel Köztársaság területén kívül *nem talált* olyan örökbe fogadó családot, amely – a gyermek legfőbb érdekét is figyelembe véve – együtt fogadná örökbe a testvéreket. A testvérek elszakítására tehát *egyedül a gyermekek érdekében van lehetőség.* A családtámogatási törvény 165. cikke előírja továbbá, hogy amennyiben egy korábban örökbe fogadott gyermek testvére örökbe fogadhatóvá válik, az örökbe fogadó családot

45 Fras, Habdás, 2021, 114. cikk V. rész.

erről haladéktalanul értesíteni kell, megnyitva ezzel is a testvérek együtt nevelkedésének lehetőségét. Az örökbefogadási központoknak ilyen esetekben feladata, hogy az egyik testvért már örökbe fogadott gyermekként nevelő családot segítse abban, hogy nyitottá váljanak a testvér örökbefogadására – amennyiben az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülők más vér szerinti gyermekeinek érdekével ez nem áll ellentétben.

A 2000–2020-as évekre készített statisztikák⁴⁶ azt mutatják, hogy a leggyakoribb a 7 éven aluli gyermekek örökbefogadása, azon belül is a legtöbb gyermeket kétéves kora előtt fogadják örökbe. A számadatok alapján, az életkor előrehaladtával az örökbefogadás esélye radikálisan lecsökken.

4.2. Az örökbe fogadhatónak nyilvánítás

Örökbe fogadni olyan gyermeket lehet, akinek örökbefogadásához *a vér szerinti szülei hozzájárultak*,⁴⁷ kivéve, ha *a szüleit megfosztották a szülői felügyeleti joguktól*, vagy *ismeretlenek*, illetve amennyiben *a vér szerinti szülőkkel való kommunikáció leküzdhetetlen akadályokba ütközik*.

Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás folyamatában az örökbefogadási központok vesznek részt elsődlegesen, akiknek a családtámogatási törvény 156. cikk 1. pontja szerinti feladata, hogy az örökbe fogadható gyermekeket „minősítsék” (*kvalifikacija*). Az örökbefogadási központok Lengyelország területi igazgatási rendszerébe illeszkednek, és a jogszabályi kereteken belül az örökbefogadási eljárás, valamint a gyermek kvalifikációjára vonatkozó részletszabályokat a konkrét feladatok mellett saját kompetenciájukban határozzák meg. Ennek köszönhetően az ország területén a különböző örökbefogadási központok eljárásában, a szempontok mérlegelésének módjában és magukban a mérlegelendő szempontok súlyozásában is kisebb-nagyobb eltérések lehetnek.

A családtámogatási törvény 164–177. cikkei tartalmazzák azokat a szabályokat, amelyek a gyermek örökbefogadásra való felkészítésének keretét adják, mind a gyermek belföldi, mind nemzetközi örökbefogadására való kvalifikációja során azzal, hogy egyes részletszabályok eltérők a két örökbefogadás esetében.

A gyermek *országban belüli örökbefogadásra* való előkészítése, valamint minősítése egy komplex pszichológiai diagnózisból, az adott gyermek specifikus igényeinek meghatározásából, egy pszichológus által végzett analízisből áll arra vonatkozóan, hogy

46 Kancelaria Senatu 15–21. o.

47 Családjogi kódex 119. cikk.

a gyermek miként lesz képes érzelmi köteleket kialakítani az új családjával (ideértve a szülőket és a családban esetlegesen már benne élő gyermekeket). Az előkészítés feladata továbbá az örökbe fogadandó gyermek testvéreinek megállapítása, a testvérekhez fűződő tényleges érzelmi kötelék feltárása, egy pszichológus által végzett teljes körű diagnózis arra vonatkozóan, hogy a gyermeknek aktuálisan milyen érzelmi kötelei állnak fenn, továbbá egy teljes körű vizsgálat arra vonatkozóan, hogy az örökbefogadás valóban a gyermek legjobb érdekét szolgálja-e. Abban a körben, hogy az örökbefogadás valóban a gyermek legjobb érdekét szolgálja-e, szükséges feltárni minél részletesebben a vér szerinti szülőkkel való kapcsolatot is.

A gyermek *nemzetközi örökbefogadásra* való előkészítése, valamint minősítése egy pszichológiai elemzésből áll arra vonatkozóan, hogy a gyermek miként lesz képes érzelmi köteleket kialakítani egy olyan családban, amelynek lakóhelye Lengyelországon kívül van. Szükséges továbbá egy teljes körű vizsgálat arra vonatkozóan, hogy a nemzetközi örökbefogadás valóban a gyermek legjobb érdekét szolgálja-e, valamint egy átvilágítás arra vonatkozóan, hogy valóban megtettek-e mindent annak érdekében, hogy megfelelő örökbe fogadó családot találjanak a gyermeknek a Lengyel Köztársaság területén belül.

A gyermek *örökbe fogadhatóvá nyilvánításának* folyamatát a szülők, az egészségügyi intézmény, a nevelőszülői rendszerben dolgozó szociális munkás, a regionális terápiás-nevelő központ, az intervenciók központ, valamint bármely személy vagy intézmény, amely a gyermek örökbefogadásának szükségességéről tudomást szerzett, elindíthatja a gyermek lakóhelye szerint illetékes örökbefogadási központnál. Az örökbefogadási központ a családtámogatási törvény 164. cikk 2. pont 1) alpont alapján 7 napon belül intézkedik, és beszerzi a gyermekhez kapcsolódó releváns adatokat (jogi, családi státusz, egészségügyi állapot), mely adatok alapján kiadják az ún. gyermekkártyát (*karta dziecka*). A hiányzó adatokért a központ 3 munkanapon belül megkeresi azt az illetékes hatóságot, amely az adatokkal rendelkezhet. A gyermekkártya kiállításától számított 30 napon belül elvégzi a gyermek minősítését az örökbefogadásra, és megkezdik a gyermek számára legmegfelelőbb örökbe fogadó szülők felkutatását. Évente körülbelül 2500 gyermeket minősítenek örökbe fogadhatónak.⁴⁸ A legtöbb gyereket 2012-ben fogadták örökbe (3055), míg 2020-ban csak 1884 gyermek lelt családra.

48 KPS.430.007.2017, Nr ewid. 21/2018/P/17/044/KPS Najwyższa Izba Kontroli Informacja o wynikach kontroli: wykonywanie zadań przez ośrodki adopcyjne <https://www.nik.gov.pl/plik/id,17494,vp,20066.pdf> (2021. 12. 03.).

5. Az örökbefogadás formái

5.1. Belföldi örökbefogadás

A lengyel jog *három típusát* ismeri a belföldi örökbefogadásnak. Attól függően, hogy az örökbefogadásnak milyen joghatásai vannak, megkülönböztet (i) teljes (*przysposobienie pełne*), (ii) nem teljes (*przysposobienie niepełne*) és (iii) ún. véglegesen teljes örökbefogadást (*przysposobienie całkowite*).⁴⁹

5.1.1. Teljes örökbefogadás

A családjogi kódex 121. cikkében szabályozott teljes örökbefogadás az örökbefogadás leggyakoribb formája, és jogi értelemben is ugyanolyan kapcsolatot eredményez, mint a szülők és vér szerinti gyermekeik közötti kapcsolat.

Az örökbefogadás e típusának következménye, hogy a gyermeknek minden kapcsolata megszakad biológiai rokonaival.

A családjogi kódex 121. cikke szerint a teljes örökbefogadás joghatásai, illetve alapvető jellemzői az alábbiak:

- a gyermek vér szerinti szülei elveszítik a gyermek feletti szülői felügyeleti jogot (1. §),
- az örökbefogadó rokonaival szemben az örökbefogadottat ugyanazok a jogok illetik meg, illetve ugyanazok a kötelezettségek terhelik, mint a vérrokonokat (2. §),
- az örökbefogadott saját vérrokonaival szemben fennálló jogait és kötelezettségeit elveszíti, és ugyanez történik a vérrokonok örökbefogadottal szemben fennálló jogaival és kötelezettségeivel (3. §),
- az örökbefogadás az örökbefogadott leszármazóira is hatással van (ugyanaz a kapcsolat, mint ha a felmenőjének az örökbe fogadó szülők vér szerinti szülei lennének) (4. §),
- az örökbefogadott megkapja az örökbefogadó vezetéknévét,
- amennyiben az örökbefogadó a házastársa gyermekét fogadja örökbe, az örökbefogadás pillanatától a szülői felügyeletet közösen gyakorolják,
- a teljes örökbefogadást a bíróság felbonthatja, kivéve, ha az a kiskorú gyermek érdekeivel ellentétes;

49 Regulska, 2019, 213. o.

A teljes örökbefogadás nyílt örökbefogadás.

A teljes örökbefogadás esetén alkalmazandó öröklési szabályokat a lengyel Polgári Törvénykönyv 936. cikk 1–2. §-ai tartalmazzák. Eszerint az örökbefogadott, valamint leszármazottai úgy örökölnék az örökbefogadók és az örökbefogadók rokonai után, mint a vér szerinti gyermek. Vér szerinti szülei, illetve rokonaik után azonban sem ők, sem pedig leszármazóik nem örökölnék. Abban az esetben, ha a gyermeket csak a házaspár egyik tagja fogadta örökbe, az örökbefogadás joghatásai nem terjednek ki a másik házastársra, így öröklési jogviszony nem keletkezik az örökbefogadó házastársa (és az ő vérrokonai), valamint az örökbefogadott között.

Teljes örökbefogadás esetén, az örökbefogadás titkosítása érdekében, a családi állapot nyilvántartásáról szóló törvény szerint, a gyermek születési anyakönyvi kivonatát kétféleképpen lehet módosítani. Egyrészt a 13. életévét betöltött, örökbe fogadott gyermek kérelmére a gyámügyi bíróság elrendelheti új anyakönyvi kivonat kibocsátását, amelyben az örökbefogadók szerepelnek az örökbefogadott szüleiként, másrészt pedig – bírósági döntés hiányában – az anyakönyvi kivonathoz csatolható egy módosítás, amely az örökbefogadókat jelöli meg szülőként. Ez esetben a gyermek szüleiként az örökbe fogadó szülők szerepelnek a születési anyakönyvi kivonat rövidített változatában.

5.1.2. A véglegesen teljes örökbefogadás

A családjogi kódex 124.¹ cikke szabályozza a gyakorlatban felbonthatatlannak vagy névtelennek is nevezett, *véglegesen teljes örökbefogadást* (*przysposobienie całkowite*). Az örökbefogadásnak ez a típusa joghatásait tekintve a legerősebb, és elsősorban újszülötteket, illetve csecsemőket érint.

Véglegesen teljes örökbefogadásra csak abban az esetben kerülhet sor, ha a vér szerinti szülők az örökbefogadáshoz úgy adták hozzájárulásukat, hogy nem nevezték meg az örökbefogadó személyét.⁵⁰ Ez a típusú feltétlen hozzájárulás a gyermek megszületését követő 6. héttől adható. A gyakorlatban a hozzájárulást általában egyedülálló édesanyák adják.

A véglegesen teljes örökbefogadás keretében a gyermek végleg bekerül az új családba és teljes jogú tagjává válik (ebben gyakorlatilag megegyezik a teljes örökbefogadással), új identitásra tesz szert, ami elsősorban az örökbe fogadó szüleivel megegyező vezetéknev megváltoztatásával fejeződik ki, és előfordul, hogy az örökbe fogadó szülőknél joguk

⁵⁰ Megjegyzendő, hogy a lengyel jog kizárólag a gyermek vérrokonát engedi megnevezni örökbefogadónak.

van megváltoztatni a gyermek keresztnévét is. Ezen kívül az örökbe fogadott gyermek automatikusan új születési anyakönyvi kivonatot kap, amelybe az örökbe fogadó szüleit szülőként írják be, így lehetetlenné válik a gyermek származását a születési anyakönyvi kivonat alapján visszafejteni.

A véglegesen teljes örökbefogadás a lengyel jog szerint felbonthatatlan.

5.1.3. A nem teljes örökbefogadás

A *nem teljes örökbefogadást* a családjogi kódex 124. cikke szabályozza. Az örökbefogadásnak ez a fajtája nagyon ritka, és csak abban az esetben alkalmazzák, amikor az örökbefogadásnak ez a módja szolgálja ténylegesen leginkább a gyermek érdekét. A gyámügyi bíróság a nem teljes örökbefogadásról csak az örökbefogadónak a nem teljes örökbefogadásra irányuló kifejezett kérelmére határoz. A nem teljes örökbefogadás kizárólag az örökbefogadó és az örökbefogadott között keletkeztet rokoni kapcsolatot, és nincs kihatással az örökbefogadó egyéb vérrokonaira. Ez azt jelenti tehát, hogy az örökbe fogadó szülők rokonai nem válnak automatikusan az örökbefogadott rokonná. Ez egyidejűleg azt is jelenti, hogy a vér szerinti szülő-gyermek kapcsolatot leszámítva, megmarad az örökbe fogadott gyermek összes vér szerinti rokoni kapcsolata, és az ahhoz fűződő jogok és kötelezettségek is élnek. Azaz például az örökbe fogadott gyermek az örökbefogadó vér szerinti gyermekeivel azonos módon részesül az örökbe fogadó szülő hagyatékából, de az örökbe fogadó szülő rokonainak hagyatéka tekintetében nincsenek jogosultságai. Az örökbefogadás hatással van örökbefogadott gyermekeire is, azaz az örökbe fogadó szülők az örökbe fogadott gyermekük leszármazóival rokoni, nagyszülői, dédszülői kapcsolatban lesznek.

A nem teljes örökbefogadás esetén soha nem állítanak ki a gyermeknek új anyakönyvi kivonatot, az örökbefogadás tényét az eredeti születési anyakönyvi kivonathoz kell csatolni, kiegészítésként. Az egyszerűsített kivonaton (*odpisy skrócone*) főszabály szerint a gyermek szüleiként az örökbe fogadó szülők szerepelnek, a bíróság az örökbe fogadott gyermek kifejezett kérelmére azonban ezt a szabályt mellőzheti, és előírhatja, hogy az egyszerűsített kivonaton is a gyermek biológiai szülei szerepeljenek.

A Polgári Törvénykönyv 937. cikk 1. pontja szerint az örökbe fogadó szülő kérelmére a nem teljes örökbefogadást a gyámügyi bíróság teljes örökbefogadásra változtathatja.

5.2. Nemzetközi örökbefogadás

Nemzetközi örökbefogadásra (*przysposobienia zagraniczne*)⁵¹ a családjogi kódex 114². cikke alapján a releváns nemzetközi egyezményekkel⁵² összhangban van lehetőség. A jogintézmény – hasonlóan a belföldön végbemenő örökbefogadáshoz – a gyermek számára a legmegfelelőbb helyettesítő családi környezet biztosítását célozza. Nemzetközi örökbefogadás esetén a nemzetközi egyezmények rendelkezései elsőbbséget élveznek a családjogi kódex, valamint egyéb törvényi szintű szabályozás rendelkezéseihez képest. A szubszidiaritás elvének megfelelően a lengyel állampolgárságú gyermek nemzetközi örökbefogadására csak abban az esetben kerülhet sor, amennyiben Lengyelország területén nincs olyan nevelőszülő vagy örökbe fogadó szülő, akinél, illetve akiknél a gyermek gondozása a nemzetközi örökbefogadás feltételeivel megegyező módon megoldható.⁵³ Nemzetközi örökbefogadásra *kizárólag a gyermek érdekében kerülhet sor*. A szubszidiaritás elve alóli kivétel a családjogi kódex 114². cikk 2. § szerint, ha az örökbe fogadó szülő és az örökbe fogadni kívánt gyermek vérrokonságban áll, vagy a szóban forgó örökbe fogadó család korábban örökbe fogadta a gyermek testvérét.

Nemzetközi örökbefogadásra a belföldi örökbefogadás sikertelensége esetén az alábbiak szerint van lehetőség.

Amennyiben a belföldi örökbefogadás folyamata 55 napon belül nem vezetett eredményre, a gyermek örökbefogadási dokumentációjának kezelésére jogosult örökbefogadási központ – 3 munkanapon belül továbbítja a gyermek adatait az örökbefogadási központi adatbank kezelésére hatáskörrel rendelkező örökbefogadási központnak azzal a felhívással, hogy indokolt a gyermeknek Lengyelország határain kívül családot keresni. Az örökbefogadási központ 7 munkanapon belül elvégzi a gyermek nemzetközi örökbe fogadhatóvá nyilvánítását. A belföldi örökbefogadási eljárásban elvégzett vizsgálatot három elemmel szükséges kiegészíteni: (i) pszichológiai vizsgálatot kell lefolytatni annak megállapítására, hogy a gyermek képes lesz-e egy Lengyelország határán kívül élő családhoz kötődni érzelmileg, (ii) el kell végezni egy komplex értékelést arra vonatkozóan, hogy a nemzetközi örökbefogadás valóban a gyermek legjobb érdekét szolgálja-e, (iii) valamint ellenőrizni kell, hogy valóban mindent megtettek-e annak érdekében, hogy a gyermeknek belföldi családot találjanak. A folyamat során az örökbefogadási központ kikérheti a családokért felelős miniszter véleményét. Amennyiben a nemzetközi örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei valamilyen oknál fogva

51 Bagan-Kurluta, 2009.

52 A releváns nemzetközi egyezményeket lásd az 1. pont alatt.

53 Frás, Habdas, 2021.

hiányoznak, az örökbefogadási központ a gyermek dokumentációját visszaküldi a gyermek lakóhelye szerint illetékességgel rendelkező örökbefogadási központnak. Amennyiben a későbbiekben a gyermek körülményeiben olyan változás áll be, ami lehetővé teszi a nemzetközi örökbefogadást, a folyamatot bármikor újra lehet indítani. Ha az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás sikerrel zárul, a központ 3 munkanapon belül továbbítja a gyermek dokumentációját azoknak az örökbefogadási központoknak, amelyek a nemzetközi örökbefogadások esetén más államok szerveivel jogosultak kapcsolatot tartani. Ezek jelenleg az egyházmegyei örökbefogadási központ (*Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny*), valamint a katolikus örökbefogadási központ (*Katolicki Ośrodek Adopcyjny*), azaz a nemzetközi örökbefogadás koordinálásában kizárólag ezek a központok vesznek részt. A nemzetközi örökbefogadásért felelős örökbefogadási központok a honlapjukon elhelyezik azokat az információkat, amelyeknek az örökbe fogadó szülőknek meg kell felelni. Az itt fellelhető információk alapján a lehetőség főszabály szerint kizárólag 5 évnél nem rövidebb ideje házasságban élő pároknak nyitott. További feltétel, hogy a gyermek és az örökbe fogadó szülők között megfelelő korkülönbség legyen, a szülők a nemzetközi örökbefogadásra alkalmas örökbe fogadó szülővé nyilvánító határozattal rendelkezzenek, amelyet a származási országban az örökbefogadások intézésére engedéllyel rendelkező hatóság vagy szervezet adott ki, alávevessék magukat egy, a lengyel örökbefogadási központ által vezetett megfigyelésnek, utógondozásnak az örökbefogadás első hat hónapjában, valamint az örökbefogadás első 3 évében éves, majd 3 évente a gyermek nagykorúságáig hároméves jelentést készítsenek a gyermek fejlődéséről. Az örökbe fogadó szülőknek vállalniuk kell, hogy úgy nevelik a gyermeket, hogy őt a származási országához szoros kapcsolat fűzze. A családokért és társadalompolitikáért felelős minisztérium (*Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej*) állásfoglalása szerint a nemzetközi örökbefogadásnál elsőbbséget élveznek a lengyel származású családok, azok, amelyeknél a testvérek közös elhelyezése lehetséges, valamint amelyek rokonságban állnak a gyermekkel. A származáshoz kapcsolódóan kiemelő, hogy a lengyel jog a 18 évet már betöltött örökbefogadottak számára biztosítja a származás megismeréséhez való jogot.⁵⁴ Azaz egy gyermek kizárólag törvényes képviselője segítségével kérheti ki ezeket az adatokat (aki ebben az esetben az örökbe fogadó szülő).

Nemzetközi örökbefogadás esetén az örökbefogadási igényt lengyelül kell benyújtani, és a csatolt dokumentációt⁵⁵ is hiteles fordításban kell csatolni, valamint hitelesíteni kell (pl. apostille).

54 Barzó, Lenkovics, 2021, 182. o.

55 Az örökbefogadási központ tájékoztatása szerint csatolni kell: az örökbe fogadó szülők születési anyakönyvi kivonatát, a házassági anyakönyvi kivonatukat, a büntetlen előélet igazolását, munkáltatói, illetve

Az elmúlt években a nemzetközi örökbefogadások radikális korlátozására került sor, tekintettel a testvérpárok gyakori szétszakítására, valamint egy nagyon szomorú esetre 2015-ben, amikor egy lengyel kislányt fogadtak örökbe az Egyesült Államokban, és a kislány szexuális visszaélés áldozata lett. A nagy visszhangot keltő ügy rámutatott a rendszer hibáira, ami a hatóságok határon átnyúló együttműködésének nehézségeiből, valamint az örökbefogadás utánkövetésének lehetetlenségéből fakadt. Az utánkövetés rendszerét azóta szigorították, de még így is alapvető nehézségekbe ütköznek.

6. Az örökbefogadás létrejötte

A gyermek örökbefogadására két egymástól független eljárás, egy *közigazgatási eljárás* és egy *bírósági eljárás* lefolytatását követően, a gyámügyi bíróság határozata alapján kerül sor.

A gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánítása, valamint az örökbe fogadó szülők alkalmassá nyilvánítása, illetve nyilvántartásba vétele az örökbefogadási központok kizárólagos hatásköre.

A bíróság kizárólagos hatásköre a vér szerinti szülők hozzájáruló nyilatkozatának fogadása, az örökbe fogadó szülő(k) megnevezése, valamint az örökbefogadás engedélyezése.

A vér szerinti szülők által nem ismert örökbe fogadó szülők általi örökbefogadáshoz a szülők hozzájárulásukat (*zgoda blankietowa*) a bíróság előtt adhatják.⁵⁶ A hozzájárulás garantálja többek között azt, hogy ne kerüljön sor illegális örökbefogadásokra. Azok a szülők, akik a hozzájárulásukat megadták, elveszítik nemcsak a szülői felügyeleti jogukat, de a gyermekkel való kapcsolattartási jogukat is. Hozzájárulásukat legkorábban a gyermek 6 hetes kora után adhatják, és egészen addig visszavonhatják, amíg a gyermek örökbefogadása iránti bírósági eljárás meg nem indul. A szülők hozzájárulhatnak ahhoz is, hogy egy általuk ismert személy fogadja örökbe a gyermeket (*wskazanie przez rodziców osoby przysposabiającego*), ez azonban kizárólag a szülő házastársa lehet, vagy olyan személy, aki vérségi kapcsolatban áll a szülő(k)kel. A gyámügyi bíróság előtt kell a házastársnak hozzájárulni ahhoz is, hogy a házastársa egyedül fogadjon örökbe úgy, hogy a gyermek később a közös háztartásban nevelkedik.

jövedelemigazolást, igazolni kell az állampolgárságot, egészségügyi dokumentációt, környezettanulmányt, illetve örökbefogadási interjút, amelyet az engedélyező hatóság adott ki, a származás helye szerinti központi örökbefogadási hatóság kifejezett beleegyező nyilatkozatát a nemzetközi örökbefogadáshoz és a szülők beleegyező nyilatkozatát az örökbefogadás lengyel hatóságok általi utánkövetésének.

⁵⁶ Családjogi kódex 119⁴. cikk.

Az örökbe fogadhatóvá nyilvánított gyermekek nevelőcsaládi gondozásban (nevelőszülőknél vagy családi nevelőotthonokban), illetve intézményi állami gondozásban (különböző típusú nevelő-gondozó intézmények, civil szervezetek által működtetett intervenciós „elő-örökbefogadási” központok) várják az örökbefogadást. Jellemzően itt kerül sor a gyermek és a potenciális örökbe fogadó szülők első találkozására is. Olyan is gyakran előfordul, hogy maguk a nevelőszülők hozzák meg azt a döntést, hogy örökbe fogadják a náluk elhelyezett gyermeket.

Egy gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánítását követően az örökbefogadási központ az örökbe fogadó szülői nyilvántartásból a gyermek számára megfelelő szülőt választ. A személyes találkozást megelőzően az örökbe fogadó szülők megismerkednek a számukra kiválasztott gyermek teljes dokumentációjával, és a rendelkezésükre álló információk alapján dönthetnek arról, hogy szeretnék-e a gyermeket személyesen megismerni. A szervezett személyes találkozóra vagy a gyermeket éppen gondozó nevelőszülőknél, vagy a gyermekotthonban kerül sor, biztosítva így a gyermeknek a megszokott környezetéből adódó nyugalmat az egyébként megterhelő élethelyzetben. A találkozókat ezt követően rendszeresen meg kell szervezni. A találkozókon az örökbe fogadó szülők feladata az, hogy kapcsolatot teremtsenek és építsenek a gyermekkel hogy minél szorosabb érzelmi kötelék alakuljon ki közöttük.

Amennyiben a kapcsolatépítés kölcsönösen jól alakul, az örökbe fogadó szülők benyújtják az örökbefogadás iránti igényüket a kerületi bírósághoz (*Sąd Rejonowy*). Az örökbefogadási központ megküldi a bíróságnak a teljes dokumentációt, amely az örökbe fogadó szülővé nyilvánítás során, valamint a gyermek örökbe fogadhatóvá nyilvánítása során keletkezett. A bírósági eljárás ideje alatt a gyermek már lakhat együtt az örökbe fogadó szüleivel, amennyiben a bíróság engedélyezi a gyermek tartózkodási helyének megváltoztatását. Ebben a szakaszban mind a bírósági kurátornak (*kurator sądu*), mind pedig a gyermeket korábban nevelő intézet munkatársának joga van ellenőrzést végezni, amelynek elsődleges célja, hogy még az örökbefogadás engedélyezése előtt meggyőződjenek róla, hogy mind a gyermek, mind pedig a szülők meg tudnak birkózni az új élethelyzettel.

Az örökbefogadást a családjogi kódex 117. cikke szerint a bíróság engedélyezi. Az örökbefogadást engedélyező bírósági határozat jogerőre emelkedése után az örökbe fogadó szülők feladata, hogy (i) átvegyék az örökbefogadásról szóló határozatot, (ii) kérvényezték az anyakönyvi hivatalnál a gyermek új anyakönyvi kivonatának kiadását, illetve új személyi szám (*numer PESEL*) kibocsátását, (iii) kezdeményezzék a gyermek bejelentését arra a lakcímre, ahova ők maguk is be vannak jelentve, valamint (iv) intézkedjenek a gyermek társadalombiztosítónál való bejelentéséről. Az örökbefogadás engedélyezése, elutasítása ellen a fellebbviteli bírósághoz (*Sąd Apelacyjny*) lehet fellebbezni.

7. Az örökbefogadás joghatásai

A családjogi kódex 121. cikke szerint a teljes örökbefogadás eredményeként az örökbe fogadott gyermek az örökbe fogadó szülők vér szerinti gyermekének jogállásába kerül, és az ebből fakadó jogok és kötelezettségek az örökbe fogadott gyermek leszármazóira is kiterjednek. Az örökbe fogadott gyermek az örökbefogadó vezetéknevét használja, az örökbe fogadó szülő szülői felügyeleti jogot kap, és eleget tesz az ebből fakadó kötelezettségeinek is.

8. Az örökbefogadás utánkövetése

A családtámogatási törvény 160. cikk 2. pontja alapján az örökbefogadási központok az örökbefogadás után, az örökbe fogadó szülők ez irányú kérelmére támogatják az örökbe fogadó szülőket a nevelési és gondozási problémák megoldásában, tanácsadási, terápiás, családterápiás lehetőséget biztosítanak, pedagógiai, pszichológiai, szükség esetén jogi segítséget nyújtanak számukra. Az utánkövetés konkrét kereteit, időtartamát az egyes örökbefogadási központok határozzák meg. A családok támogatása számos egyéb formában is megvalósulhat: lehetnek egyéni vagy csoportos konzultációs alkalmak, szülői képzések. A csoportos konzultációs alkalmak az örökbe fogadó szülőknek nemcsak arra biztosítanak alkalmat, hogy találkozzanak az örökbe fogadó központok szakembereivel, hanem arra is, hogy hasonló gondokkal küzdő, más örökbe fogadó szülőkkel cseréljenek tapasztalatokat. Az örökbefogadási központok segítséget ajánlanak, és kérelemre segítséget nyújtanak azoknak az örökbefogadottaknak is, akik már nagykorúak, és nehézségük támad a származásuk megismerésében, illetve az identitásuk megtalálásában.

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

A lengyel jogszabályok, joggyakorlat⁵⁷ és a jogirodalom is az örökbefogadás jogintézményének tartóssága és stabilitása mellett foglal állást, ugyanakkor az örökbefogadás – szemben a vér szerinti szülői köteléssel – nem felbonthatatlan.

57 Wyrok Sadu Najwyzszego z 18 stycznia r., sygn. akt II CR 408/67.

A családjogi kódex 125. cikke szerint az örökbefogadás felbontását – lényeges indok (*ważny powód*) fennállása esetén –, mind az örökbefogadott, mind az örökbefogadó kérheti. Az örökbefogadás felbontására nincs lehetőség, amennyiben az a kiskorú gyermek érdekét negatívan érinti. A Legfelsőbb Bíróság megerősítette azt a nyilvánvaló jogalkotói szándékot,⁵⁸ amely szerint a lényeges indok meghatározása a bíróságok feladata, az adott ügy körülményeinek tükrében. Semmiképpen nem indokolhatják az örökbefogadás felbontását a nevelési nehézségek, a házassági problémák, az örökbefogadók elhagyása az örökbefogadott által, a gyermek jövőjére vonatkozó tervek meghiúsulása vagy pénzügyi nehézségek.⁵⁹

A bíróságnak különös körültekintéssel kell eljárnia azokban az ügyekben, amelyekben kiskorú gyermek, illetve olyan nagykorú személy érintett, aki fizikai vagy pszichikai állapotára tekintettel, nagykorúsága ellenére az örökbefogadó szülők gondozására szorul. Minden ilyen esetben értékelni kell azt a családi és társadalmi helyzetet, amelyben az örökbefogadott találná magát az örökbefogadás felbontása esetén.

Az örökbefogadás felbontásával annak joghatásai megszűnnek.

A családjogi kódex 127. cikke alapján az örökbefogadás felbontása iránti keresetet az ügyész is benyújthatja. Az örökbefogadás felbontása esetén, a körülmények mérlegelése mellett, a bíróság dönthet úgy, hogy fenntartja az örökbefogadásból eredő tartási kötelezettséget. A véglegesen teljes örökbefogadás felbontására nincs lehetőség.⁶⁰

A statisztikák⁶¹ szerint 2018-ban 98, 2019-ben 85, 2020-ban 84, az örökbefogadás felbontása iránti kérelem érkezett. Átlagosan 20-30 ügyben születik ítélet.

58 Wyrok Sadu Najwyzszego z 22 marca 2001 r., V CKN 369/00.

59 Kancelaria Senatu 23. o.

60 Családjogi kódex 125. cikk.

61 Kancelaria Senatu 23–24. o.

Irodalomjegyzék

- Bagan-Kurluta, K. (2009) *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*. Białystok, Temida2.
- Barzó, T., Lenkovics, B. (eds.) (2021) *Family protection from a legal perspective. Analysis on Certain Central European Countries*. Budapest–Miskolc: Ferenc Mádl Institute of Comparative Law, CEA Publishing.
- Fras, M. Haddas, M. (eds.) (2021) *Kodeks rodzinny is opiekunczy. Komentarz*. WKP.
- Kancelaria Senatu, Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji: Informacja: Przysposobienie i piecza zastępcza w Polsce, Warszawa 17 maja 2021. r. [Online] https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/196/plik/przysposobienie_i_pieczza_zastepcza_w_polsce_-_informacja.pdf
- KPS.430.007.2017, Nr ewid. 21/2018/P/17/044/KPS *Najwyższa Izba Kontroli Informacja o wynikach kontroli: wykonywanie zadań przez ośrodki adopcyjne* [Online] <https://www.nik.gov.pl/plik/id,17494,vp,20066.pdf>
- Przybyszewska-Szter, B. (2020) 'Przysposobienie – instytucja służąca realizacji prawa dziecka do wychowywania w rodzinie', *Studia Prawnoustrojowe* 50. <https://doi.org/10.31648/sp.6054>
- Regulska, A. (2019) 'Adopcja – w kierunku dobra dziecka, i spełnionego rodzicielstwa', *Studia Gdanskie*, 2019/45. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-67383c37-9838-43e8-8b2e-80b3c139e842>

Németország

DR. MARINKÁS GYÖRGY

A hatályos német szabályozás alapján az örökbefogadási eljárás során a gyermek legfőbb érdekének kell érvényesülnie, ezzel összhangban az örökbefogadási eljárás célja, hogy biztosítsa a gyermek számára a szerető, gondoskodó családi légkört. Az örökbefogadás célja, hogy a gyermeket családhoz juttassa, nem pedig az, hogy egy család gyermekhez jusson. A gyermek legfőbb érdekének érvényre jutását számos törvényi garancia szolgálja, a szóban forgó elv számtalan forrásban megjelenik. A gyermek legfőbb érdekének érvényre jutását biztosítja az is, hogy Németország ratifikálta a Hágai Nemzetközi Örökbefogadásról szóló Egyezményt, ebből kifolyólag a szabályozása megfelel a nemzetközi trendeknek, ideértve az örökbe fogadni kívánó szülőkre vonatkozó alkalmassági kritériumokat – példának okáért az életkori határt – és a meghatalmazott testületekre vonatkozó szabályozást. A Szövetségi Alkotmánybíróság vonatkozó joggyakorlata szintén a gyermek legfőbb érdekét helyezi a vizsgálódás középpontjába az örökbefogadásról – és az örökbefogadáshoz kapcsolódó kérdésekről – szóló döntéseiben.

A német törvényi szabályok értelmében 18 év alatti személy teljes örökbefogadás révén fogadható örökbe, azaz az örökbefogadás minden családi kapcsolatot megszakít a kiskorú személy és a vér szerinti szülei között. A kiskorú személy és az őt örökbe fogadó személyek között létrejövő családi kapcsolat minden joghatását tekintve megegyezik a vér szerinti leszármazáson alapuló családi kapcsolattal. A gyermek ennek keretében jogosult lesz az örökbe fogadó szülei nevének viselésére, illetve ugyanúgy örököl az örökbe fogadó szülei után, mintha azok vér szerinti gyermeke lenne. A jogintézmény római jogi gyökereinek megfelelően a német szabályozás lehetővé teszi felnőtt örökbefogadását

Dr. Marinkás György PhD
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet
adjunktus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Marinkás, Gy. (2022) 'Németország' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 259–282. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvszk.gyermek.8_9

is, az ún. egyszerű modell mentén, amelynek lényege, hogy csak az örökbefogadó és az örökbefogadott között keletkezett rokoni kapcsolatot, illetve az így örökbe fogadott személy – a kiskorú örökbefogadottal ellentétben – nem kap automatikusan állampolgárságot. E rendelkezés a Szövetségi Közigazgatási Bíróság döntése értelmében szükséges feltétele annak, hogy az örökbefogadás ne irányulhasson a bevándorlási szabályok kijátszására.

A belföldi örökbefogadás esetén az örökbefogadást a családjogi bíróság jegyzi be a Gyámhatóság vagy – a Gyámhatóság által engedélyezett – egyéb meghatalmazott testület írásbeli vagy szóban előadott véleményének figyelembevételével. A Gyámhatóságot e döntésekkel szemben fellebbezési jog illeti meg. A gyermek legfőbb érdekének érvényre jutását szolgáló szabály, hogy az örökbefogadás nem jegyezhető be, amíg el nem telt egy egyszerű próbaidő, e próbaidő pedig nem kezdődhet meg addig, amíg nem került megállapításra, hogy az örökbe fogadni szándékozó(k) alkalmasak az örökbefogadásra. Az örökbefogadásra való alkalmasság vizsgálata során értékeli a potenciális örökbe fogadó szülő személyes és családi körülményeit és társas környezetét, a motivációját, valamint testi és mentális egészségének állapotát. Külföldről történő örökbefogadás esetén azt is vizsgálják, hogy az örökbe fogadó szülők képesek lesznek-e integrálni a gyermeket a családba és a német társadalomba.

Külföldi örökbefogadás esetén a külföldi hatóság döntését a német bíróság hagyja jóvá. A gyermek legfőbb érdekének érvényesülését szolgáló intézkedés, hogy a 2021-es törvényi reformot követően a német jog alapján tilos meghatalmazott testület igénybevétele nélkül, külföldről örökbe fogadni, valamint hogy a Szövetségi Igazságügyi Hivatal fellebbezhet a családjogi bíróság azon döntése ellen, amelyben az egy külföldi határozatot ismer el. A Frankfurti Tartományi Fellebbviteli Bíróság 2019-es döntése értelmében az elismerési eljárás természetét tekintve felülvizsgálati és nem érdemi tárgyalás, így amennyiben a külföldi határozat nem jegyezhető be, úgy a német bíróság előtt új eljárást kell lefolytatni.

Németországban túlnyomórészt belföldről fogadnak örökbe, azon belül is a mostohagyermek örökbefogadása tekinthető a meghatározó örökbefogadási formának az utóbbi tíz évben. Az örökbe fogadott gyermekek nagy részét egészen fiatal korában fogadják örökbe.

A német jog lehetővé teszi az örökbefogadás felbontását mind kérelemre, mind hivatalból. Utóbbira a kiskorú legfőbb érdekének érvényre jutása érdekében kerülhet sor. A gyermek legfőbb érdekének védelmét szolgáló előírás, hogy az örökbefogadás nem bontható fel, amennyiben az ellentétes lenne a gyermek legfőbb érdekével. A felnőttek közötti örökbefogadás a felek közös kérelmére bontható fel, amennyiben a kérelmüket meggyőző indokkal támasztják alá.

A Szövetségi Alkotmánybíróság és a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság döntései formáltak az azonos nemű párok – ideértve a házastársak, regisztrált élettársak és élettársak – örökbefogadáshoz való jogát, folyamatosan lebontva a korábban fennálló korlátozásokat. A gyakorlat legújabb fejleménye, hogy immár a házasságban nem élő – ellenkező és azonos nemű párok előtt is nyitva áll a mostohagyermek örökbefogadásának lehetősége. Végül, de nem utolsósorban említést érdemel az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt lezajlott I.S. k. Németország ügy, amelyben bár a többségi döntés nem állapította meg az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikkének sérelmét, a különvéleményt megfogalmazó bíró felhívta a figyelmet, hogy a német Polgári Törvénykönyv – akkor hatályos –, a nyílt és a félig nyílt örökbefogadást szabályozó rendelkezései meglehetősen homályos módon határolták el egymástól a két kategóriát, amely nem megengedhető a családi életet ilyen jelentős módon befolyásoló döntés meghozatalát szabályozó törvény esetében. E hiányosságok mindazonáltal a 2021-es reform révén korrigálásra kerültek a meghatalmazott testületekről szóló törvénybe beiktatott új rendelkezések révén.

1. A szabályozás keretei

Az Alaptörvény (*Grundgesetz, GG*) 6. cikk (1) bekezdése értelmében az állam kötelessége, hogy különleges védelemben részesítse a házasságot és a családot. A (2) bekezdés értelmében a szülők természetes joga, hogy gondoskodjanak a gyermekeikről és felneveljék őket. A (3) bekezdés értelmében a gyermeket a szülőtől vagy gondviselőtől annak tiltakozása ellenére elválasztani kizárólag a törvény által meghatározott módon és kizárólag abban az esetben lehetséges, amennyiben a szülő vagy a gondviselő súlyos mulasztást követ el a kötelezettségei teljesítésében vagy a gyermeket más módon veszélyezteti.

A német jogrendszerben elkülönülnek egymástól az örökbefogadásra vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályok. Az anyagi jogi szabályokat a Polgári Törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch, BGB*) 1741–1772. §-ai tartalmazzák.

Az eljárásjogi rendelkezéseket a családjogi ügyekben alkalmazandó peres és nem peres eljárásokról szóló törvény (*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, FamFG*), valamint a bírósági szervezetről szóló törvény (*Gerichtsverfassungsgesetz, GVG*) rendelkezései tartalmazzák. A Gyámhivatal¹

¹ Jóllehet a Jugendamt feladatköre meghaladja egy gyámhivatal feladatköreit, ugyanis egyszerre gyámhivatal és gyermekjóléti szolgálat, a szerző a könyv tárgya szempontjából releváns hatásköreire tekintettel gyámhivatalként hivatkozik rá.

(*Jugendamt*)² tevékenységeire és eljárására vonatkozó szabályokat a szociális jogokról szóló törvény (*Sozialgesetzbuch, SGB*) VIII. könyve tartalmazza.³ A belföldi örökbefogadás esetén az örökbefogadást a családjogi bíróság jegyzi be a Gyámhivatal vagy – a Gyámhivatal által engedélyezett – egyéb elismert testület (*anerkannte Auslandsvermittlungsstelle*) írásbeli vagy szóban előadott véleményének figyelembevételével.

Külföldről történő örökbefogadásra alkalmazandó eljárásjogi szabályokat a meghatalmazott testületekről szóló törvény⁴ (*Adoptionsvermittlungsgesetz, AdVermiG*), a nemzetközi örökbefogadásokról szóló törvény (*Adoptionswirkungsgesetz, AdWirkG*) és a Hágai Egyezmény végrehajtásáról szóló törvény (*Gesetz zur Ausführung des Haager Übereinkommens*) tartalmazzák. A német törvények értelmében külföldről kizárólag meghatalmazott testület közreműködése mellett lehetséges az örökbefogadás. A külföldön bejegyzett örökbefogadást a családjogi bíróság nyilvánítja végrehajthatónak Németországban.

2. A gyermek érdeke – az örökbefogadás célja

Az örökbefogadásra vonatkozó hatályos német szabályozás célja, hogy az örökbefogadás során érvényesüljön a gyermek legfőbb érdeke. E megállapítást alátámasztja az a tény, hogy a fentebb említett anyagi és eljárási törvényekben is hangsúlyos, gyakran szereplő kitétel a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutása, illetve hogy az azokban meghatározott, a hatóságok vagy a bíróságok által hozott intézkedések nem lehetnek ellentétesek a gyermek legfőbb érdekével.

A szabályozáshoz hasonlóan a Szövetségi Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht, BVerfG*) joggyakorlata is összhangban van az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítéleteivel,⁵ többek között a gyermek legfőbb érdekének értékelése és az alsóbb bíróságok eljárásának felülvizsgálata során alkalmazott szempontokat illetően. A Szövetségi Alkotmánybíróság egy 2021-es döntésében⁶ kimondta, hogy amennyiben a rendes bíróságok csak a szülői felügyeleti jog egyes elemeit vonják el, és a döntés nem

2 A szövetségi és tartományi gyermekjóléti szolgálatok munkatársai jellemzően szociális munkások és/vagy pedagógus végzettséggel rendelkező személyek. Lásd: Center for Adoption Policy, Overview of German Adoption Law, 4. o.

3 A törvény 7. §-a értelmében a törvényt csak a 18 év alatti személy(ek) örökbefogadására kell alkalmazni.

4 A törvény nevének nem szó szerinti fordítását az 1993. évi Hágai Egyezmény terminológiájának való megfelelés indokolja.

5 Ennek okait lásd: Tomuschat, 2010, 513–526. o.

6 BVerfG, BvR 1525/20.

eredményezi a szülő és a gyermek elválasztását, a rendes bíróságokat széles mérlegelési jogkör illeti meg a gyermek legfőbb érdekének vizsgálata során. Az Alkotmánybíróság az ilyen döntések kapcsán kizárólag az alsóbb bíróságok által elvégzett vizsgálat jogszerűségét és megalapozottságát vizsgálja felül. E helyütt érdemes emlékeztetni többek között az EJEB által az *Uzbyakov*⁷ és *Ageyevy*⁸ ügyekben tett megállapításokra, amelyek értelmében az ideiglenes intézkedésről való döntés nem követel olyan alapos megfontolást, mint az olyan döntés, amely a családi kapcsolatok teljes megszakítását vonja maga után. Az Alkotmánybíróság egy 2014-es döntésében⁹ a korábbi joggyakorlatára is utalva kifejtette, hogy az Alaptörvény 6. § (3) bekezdésben foglalt, elválasztásra okot adó körülmény – a BGB 1666. § (1) bekezdésével összhangban – abban az esetben áll fenn, amennyiben a veszélyeztetés tartósan fennáll, azaz a gyermek családban hagyása hosszú távon károsan hatna a gyermek testi, lelki és mentális jólétére. Önmagában tehát az, hogy a szülők egy-egy esetben „helytelen”, a gyermeket hátrányosan érintő döntést hoznak, még nem jogosítja fel az államot arra, hogy az Alaptörvény 6. § (2) bekezdés második mondata által ráruházott hatáskörrel élve beavatkozzon a család életébe. Mindez – ahogyan az Alkotmánybíróság egy 2006-os döntésében kifejtette¹⁰ – abból is következik, hogy az Alaptörvény 6. § (2) bekezdése alapján főszabályként vélelmezett, hogy a szülő képes a legjobban érvényre juttatni a gyermek legfőbb érdekét. Amennyiben azonban bebizonyosodik, hogy a szülők e kötelességüknek képtelenek eleget tenni, és a gyermek legfőbb érdekét a szülőktől való elválasztás szolgálja, úgy az Alkotmánybíróság egy 2012-es döntése¹¹ értelmében az arányosság elvére figyelemmel a lehető legkevésbé korlátozó intézkedést kell alkalmazni. Ilyen intézkedés a gyermeknek a tágabb családban, azaz például a nagyszülőknél történő elhelyezése, amely egyrészt enyhíti a gyermeket ért megrázkódtatás mértékét, mivel a gyermek számára ismert személyekhez és környezetbe kerül – akikhez jó esetben kötődik is –, másrészt megkönnyíti a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást és egyben elősegíti a család későbbi, a szülők problémáinak rendezését követő újraegyesítését. Az Alkotmánybíróság egy 2014-es döntésében szintén a nagyszülőknél történő elhelyezés lehetőségét vizsgálva – akárcsak az EJEB¹² – kimondta, hogy a nagyszülők is az Alaptörvény 6. § (1) bekezdése értelmében vett család tagjainak számítanak. Jóllehet az Alkotmánybíróság álláspontja szerint őket

7 EJEB, *Uzbyakov* k. Oroszország ügy. Lásd különösen az ítélet 123. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot!

8 EJEB, *Ageyevy* k. Oroszország ügy.

9 BVerfG, BvR 160/14, paras. 27–28.

10 BVerfG, 1 BvR 476/04, para. 13.

11 BVerfG, BvR 206/12, paras. 28–29.

12 EJEB, *Bogonosov* k. Oroszország ügy, para. 79.; EJEB, *Krušić* k. Horvátország ügy, para. 108.

a 6. § (2) bekezdés által garantált „a gyermekek felnevelésére való természetes jog” mint alapjog nem illeti meg.¹³

Az Alkotmánybíróság által az ún. *Görgülü-ügyben* tett lényeges megállapítás, hogy a taláros testület szerint a fellebbviteli bíróság a döntése meghozatalakor nem vette kellő súllyal figyelembe a gyermek legfőbb érdekét, amikor nem tulajdonított kellő jelentőséget a leendő örökbe fogadó szülők magatartásának, azaz hogy mindenáron szerették volna véghezvinni az örökbefogadást, és kizárni minden kapcsolatot a gyermek és a vér szerinti apja között. Az Alkotmánybíróság szerint mindez megkérdőjelezi azt, hogy a gyermek számukra való örökbeadása valóban a gyermek legfőbb érdekét mozdítja-e elő.¹⁴ Az Alkotmánybíróság, amely korábban elutasította *Kazim Görgülü*, az ügy panaszos felének beadványát, az EJEB *Görgülü-ügyben*¹⁵ hozott 2004-es ítéletét követően vizsgálta meg újból az említett ügyet és tette a fent említett megállapításait. A hivatkozott ítéletében az EJEB a korábbi ítélezési gyakorlatára¹⁶ visszautalva arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tagállami hatóságok és bíróságok elmulasztották teljesíteni azon, az EJEE rendelkezéseiből eredő pozitív kötelezettségüket, hogy mindent megtegyenek a család újbóli egyesülése érdekében, amikor a házasságon kívül született gyermeket a születését követően nem sokkal az anya rendelkezéseinek megfelelően a lehetséges örökbe fogadó szülőknél helyezték el próbagondozásra (*Adoptivpflegeschaft*). Az ügyben panaszos fél, az apa az akkor hatályos szabályok alapján nem rendelkezett szülői felügyeleti joggal, mivel a gyermek születésének időpontjában nem élt házasságban a gyermek anyjával. E tekintetben csak a következő bekezdésben bemutatott *Zaunegger-ügyben* hozott EJEB-ítélet és a kapcsolódó alkotmánybírósi döntés hozott változást, ugyanis *Kazim Görgülü* ügyében az Alkotmánybíróság gyakorlatilag eljárásjogi felülvizsgálatra szorított, amikor megállapította, hogy a fellebbviteli bíróság a hatásköreit átlépve változtatott az alsóbb bíróság kapcsolattartás szabályozásáról szóló döntésén, valamint az EJEE rendelkezéseivel és az azt értelmező EJEB-joggyakorlattal ellentétesen hozott döntést.¹⁷

Az Alkotmánybíróság az EJEB *Zaunegger k. Németország*¹⁸ ügyét követően egy 2010-es döntésében¹⁹ vizsgálta a BGB akkor hatályos szabályainak az Alaptörvénnyel való konformitását. Az akkor hatályos szabályok értelmében a házasságon kívül született

13 BVerfG, 1 BvR 2926/13, paras. 14, 18, 19.

14 BVerfG, 1 BvR 2790/04, para. 38.

15 EJEB, Görgülü k. Németország ügy.

16 EJEB, K. és T. kontra Finnország ügy, para. 178.

17 BVerfG, 1 BvR 2790/04, paras. 26., 38.

18 EJEB, Zaunegger k. Németország ügy.

19 BVerfG, 1 BvR 420/09.

gyermek esetében főszabályként kizárólag az anya gyakorolt szülői felügyeleti jogot, az apa pedig csak a gyermek anyjának egyetértése esetén szerezhette azt meg. A korábbi törvényszöveg arra a vélelemre épült, hogy a szülők egyetértésének hiányában a gyermek legfőbb érdeke az, ha főszabályként az anya gyakorolja a kizárólagos felügyeleti jogot. Az Alkotmánybíróság – egy korábbi ítéletében²⁰ – megvédte a Zau negger-ügyben is kifogásolt rendelkezés alkotmányosságát arra hivatkozva, hogy a szülők házasságkötése egyértelmű kinyilatkoztatása annak, hogy a szülők felelősséget kívánnak vállalni egymásért és a születendő gyermekért, míg az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ez nem vélelmezhető általánosan, ha nem kötöttek házasságot. Azaz a szülők közötti párkapcsolati formák alapján történő különbségtétel indokolt a testület szerint. Az Alkotmánybíróság másik érve az volt, hogy a szülők közötti komoly nézeteltérés esetén nem várható a bíróságtól, hogy a gyermek legjobb érdekének a közösen gyakorolt szülői felügyeleti jogot tartsa. Az EJEB ezzel szemben a Zaunegger-ügyben megállapította, hogy a törvény indokolatlanul tesz jogállásbeli különbséget az elvált és a házasságban soha nem élt apák között a szülői felügyeleti jogokat illetően. Az Alkotmánybíróság a 2010-es döntésében a kérdést újból megvizsgálva, és – az EJEB döntését figyelembe véve – a korábbi álláspontját felülvizsgálva mellett foglalt állást, hogy bár önmagában az *ex lege* főszabályként az anyának garantált kizárólagos felügyeleti jog nem ellentétes az Alaptörvénnyel, annak kizárása azonban, hogy az apa bírósághoz fordulhasson és a bíróság a gyermek legfőbb érdekét vizsgálva dönthessen a kérdésben, ellentétes az Alaptörvénnyel. E rendelkezés révén ugyanis a törvényhozás oly módon és mértékben rendeli alá az apa szülői jogait az anya szülői jogainak, amely nem szükséges a gyermek legfőbb érdekének védelme érdekében.

Amint a fent ismertetett alkotmánybírósági döntések alapján megállapítható, az Alkotmánybíróság a rendes bíróságok szülői felügyeleti jogot érintő döntéseinek felülvizsgálata során kiemelt figyelmet szentel annak a kérdésnek, hogy a vizsgálat alá vont eljárásokban érvényre jutott-e a gyermek legfőbb érdeke. A könyvfejezet következő részében bemutatásra kerülő, az örökbe fogadó szülő alkalmasságával kapcsolatos alkotmánybírósági döntésekben szintén a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutása képezte a vizsgálódás fókuszpontját.

20 BVerfG, 1 BvR 933/01.

3. Az örökbefogadó személye

A BGB 1743. §-a értelmében az örökbe fogadó szülőnek legalább 25 évesnek kell lennie. Kivétel a házastársak közös örökbefogadása: ez esetben elég az egyik örökbe fogadó házastársnak legalább 25 évesnek lennie. Amennyiben a másik házastárs 25 évesnél fiatalabb, de legalább 21 éves, a házastársak örökbe fogadhatnak együtt. Amennyiben a másik házastárs még nem töltötte be a 21. életét, a másik – 25 életév feletti – házastárs a BGB 1741. § (2) bekezdés 4. mondata értelmében egyedül fogadhatja örökbe a gyermeket. *Törvényi felső határ nincs* arra vonatkozóan, hogy hány éves korban lehet örökbe fogadni, azonban a Gyámhivatal gyakorlata alapján az örökbefogadó és az örökbefogadott között az életkori különbség nem lehet több 40 évnél. Azaz egy újszülött gyermek esetében az örökbe fogadó személy legfeljebb negyvenéves lehet. Ebből következik, hogy idősebb személyek csak idősebb gyermeket fogadhatnak örökbe.²¹ Tekintve, hogy az emberek manapság már jellemzően későbbi életszakaszban vállalnak gyermeket,²² felmerült e gyakorlat felülvizsgálatának lehetősége, az elérhető információk alapján azonban a kezdeményezés egyelőre nem realizálódott.

Az AdVermiG 7. § (1) bekezdése alapján az örökbe fogadni szándékozók alkalmasságát a Gyámhivatal vagy az általa engedélyezett meghatalmazott testületek vizsgálják. A 7. § (2) bekezdés által meghatározott alkalmassági vizsgálat (*Eignungsprüfung*) szempontjai kiterjednek a kérelmező/kérelmezők személyes és családi körülményeire – amely magában foglalja az anyagi helyzet és a párkapcsolat stabilitásának vizsgálatát²³ –, valamint a kérelmező/kérelmezők egészségügyi állapotára és társas környezetére. Továbbá vizsgálják a leendő örökbe fogadó szülő vagy szülők motivációt is, ideértve a gyermek irányába való elköteleződés képességét és a szándékot, hogy – amikor eljön az ideje – a gyermek megismerje örökbefogadásának körülményeit.²⁴ A vizsgálat kiterjed továbbá az örökbe fogadni szándékozott gyermek személyiségére. A 7c. § (2) értelmében a külföldi örökbefogadás esetén azt is vizsgálják, hogy az örökbe fogadó szülők miként lesznek képesek megbirkózni a gyermek eltérő kulturális háttéréből adódó kihívásokkal, és képesek lesznek-e integrálni őt a családba és a társadalomba. A fent említett egészségügyi vizsgálat célja, hogy kiszűrjék azokat, akik valamilyen, az élettartamot csökkentő betegségben, mentális betegségben vagy függőségben szenvednek. Az örökbe fogadni szándékozó személyisége és magatartása is vizsgálat tárgyát képezi, amely

21 Schlun, Ivanova, 2022.

22 Center for Adoption Policy, Overview of German Adoption Law, p. 3.

23 Schlun, Ivanova, 2022.

24 Uo.

szempontjából a büntetett előélet csak akkor számít kizáró oknak, ha az illetőt szexuális bűncselekmény vagy élet és testi épség elleni bűncselekmény miatt ítélték el.²⁵

A német jogszabályok kötelező képzést nem írnak elő az örökbe fogadni szándékozó személyek részére,²⁶ jóllehet a 2021-es reformot követően az AdVermiG 9. § (1) bekezdés értelmében a gyámhivatal és a meghatalmazott testületek az örökbefogadás előkészítése során – a próbagondozás időtartamát is ideértve – kötelesek támogatni az örökbe adó és az örökbe fogadni szándékozó szülőket, valamint a gyermeket. Az említett támogatás többek között tanácsadó szolgáltatás nyújtását és tájékoztatási kötelezettséget foglal magában. Utóbbi keretében többek között az örökbeadás-örökbefogadás joghatásairól, valamint a gyermeket megillető jogokról kötelesek tájékoztatni az érintetteket. A reform egyik újdonsága, hogy az örökbe fogadó szülőket az említett szerveknek arra kell biztatniuk, hogy az érettségének figyelembevételével, a lehető leghamarabb tájékoztassák a gyermeket arról, hogy örökbe fogadták, és lehetővé tegyék számára a vér szerinti származása megismerését.

Az AdVermiG 9a. §-a értelmében, mostohagyermek örökbefogadása esetén a Gyámhivatal vagy az eljáró meghatalmazott testület köteles tájékoztatást adni a szülőknek arról, hogy mely dokumentumok szükségesek az eljáráshoz.

A BGB 1741. § (2) bekezdés 1. mondata alapján *egyedülálló személy is örökbe fogadhat*. Ugyanezen bekezdés 2. mondata alapján *a házastársak kizárólag együtt fogadhatnak örökbe*. A 3. mondat értelmében a 2. mondatban rögzített szabály alól kivételt képez az az eset, amikor az egyik házastárs a házastársa gyermekét fogadja örökbe, a másik házastárs cselekvőképtelen, vagy a másik házastárs még nem töltötte be a 21. életévét. Utóbbi esetben a BGB 1743. §-a értelmében az egyedül örökbe fogadó házastársnak legalább 25 évesnek kell lennie. A BGB 1742. §-a értelmében az örökbe fogadott gyermeket az örökbe fogadó személy életében csak az örökbe fogadó személy házastársa fogadhatja örökbe.²⁷ Mostohagyermek örökbefogadása esetében is szükséges a másik – a gyermek feletti szülői felügyeleti jogairól ily módon lemondó – vér szerinti szülő hozzájárulása.²⁸ A statisztikák szerint a mostoha vagy nevelt gyermek örökbefogadása az örökbefogadások legelterjedtebb típusa Németországban, amely az összes örökbefogadás 63%-át teszi ki.²⁹

25 Uo.

26 EPRS, PE 583.860.

27 A szerző lehetségesnek tartja, hogy a 2020-as törvényi reform során – amely lehetővé tette a mostohagyermek örökbefogadását az élettársi kapcsolatban élő párok számára is – a német jogalkotó e §-t elfelejtette átírni. A szerző mindezt arra alapozza, hogy a szóban forgó § szövegezése ellentétes a reform során érintett §-ok szövegezésével.

28 Schlun, 2022.

29 Schlun, 2022.

A Szövetségi Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht, BVerfG*) egy 2003-as és egy 2013-as döntésében is foglalkozott az azonos nemű párok jogi státuszával, ideértve azt, hogy családnak minősülnek-e az Alaptörvény értelmében, illetve nyitva áll-e számukra az örökbefogadás lehetősége. A testület a 2003-as döntésében arra az álláspontra helyezkedett, hogy bár az Alaptörvény 6. cikk (2) bekezdése a gyermek vér szerinti és jogilag elismert apjának szülői jogait is védelemben részesítheti, „a gyermek csak egy szülőpártól (azaz apától és anyától) származhat”.³⁰ Az Alkotmánybíróság a 2013-as döntésében³¹ arra az álláspontra helyezkedett, hogy a regisztrált élettársi kapcsolatban élő szülők is az Alaptörvény GG 6. cikk (1) bekezdése értelmében vett családnak számítanak, amennyiben a gyermek vér szerinti szülőjének regisztrált élettársa örökbe fogadja a gyermeket. Az említett döntésben az Alkotmánybíróság a nem regisztrált élettársi kapcsolatokra az Alaptörvény 6. cikk (1) bekezdése szerinti védelmet nem terjesztette ki. A törvényhozó időközben a BGB 2017-es módosítása révén lehetővé tette az azonos nemű személyek házasságkötését és megszüntette a regisztrált élettársi kapcsolat kötésének lehetőségét. A törvény értelmében a már regisztrált élettársi kapcsolatban élők kérhetik a regisztrált élettársi kapcsolatuk házassággá történő átalakítását. A BGB akkor hatályos 1754. § (1) és (2) bekezdései, valamint az 1755. § (1) bekezdése értelmében a nem házasságban élő – ellenkező és azonos nemű – párok esetében a mostoha-gyermek örökbefogadása a gyakorlatban továbbra is lehetetlen maradt. Mindez abból eredt, hogy a vér szerinti szülő élettársa általi örökbefogadás jogkövetkezménye az volt, hogy a gyermek jogi kapcsolata megszűnt mindkét vér szerinti szülővel – ideértve azt is, akinek a házastársa fogadta örökbe a gyermeket –, és az örökbe fogadó szülő maradt az egyedüli szülői felügyeleti joggal rendelkező személy. Amint arra az Alkotmánybíróság egy 2019-es döntése³² rámutatott, mindez nyilvánvalóan ellentétes a szülő(k) és a gyermek érdekeivel. A rendelkezést az Alkotmánybíróság az Alaptörvény – törvény előtti egyenlőséget deklaráló – 3. cikk (1) bekezdésével ellentétesnek nyilvánította, és felhívta a törvényhozást a megfelelő intézkedések megtételére. A BGB ez irányú módosítását 2020 februárjában fogadta el a német törvényhozás. A BGB-be újonnan beiktatott 1766a. §. immár lehetővé teszi a legalább négy éve stabil élettársi kapcsolatban élő³³ – ellenkező nemű és azonos nemű – párok számára, hogy a pár egyik tagja örökbe fogadja az élettársa vér szerinti vagy örökbe fogadott gyermekét anélkül, hogy a pár másik tagja elvesztené a szülői felügyeleti jogait. A szülői jogairól ily módon lemondó

30 BVerfG, 1 BvR 1493/96.

31 BVerfG, 1 BvL 1/11.

32 BVerfG, 1 BvR 673/17.

33 Lásd a törvény indokolásának 14–15. oldalát: Deutscher Bundestag Drucksache 19/15618.

szülő hozzájárulása – a házastárs gyermekének örökbefogadásához hasonlóan – ez esetben is szükséges.³⁴

Az azonos nemű párok házasságkötését lehetővé tévő 2017-es törvénymódosítás azt a jogértelmezési kérdést vetette fel, hogy sérti-e a családi élethez való jogot az, hogy a BGB 1592. §-ában rögzített apasági vélelem még analógia útján sem alkalmazható két nő házassága esetén, azaz a gyermeket szülő nő azonos nemű házastársa nem lesz automatikusan a gyermek másik szülője. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Bundesgerichtshof, BGH*) a vonatkozó 2018-as döntésében³⁵ rámutatott, hogy a szóban forgó törvény előkészítő iratainak³⁶ szövegezése alapján egyértelmű, hogy a jogalkotó nem megfeledkezett a kérdés szabályozásáról, hanem szándékosan nem terjesztette azt ki az azonos nemű párokra. A bíróság ezzel együtt rámutatott, hogy a házasságban élő azonos nemű párok számára a törvény lehetőséget biztosít a mostohagyermek örökbefogadására, így álláspontja szerint nem sérül a családi élethez való jog.³⁷

4. Az örökbe fogadható gyermek

A BGB 1741. § (1) bekezdése értelmében a gyermek akkor adható örökbe, ha az a gyermek legfőbb érdekét (*Kindeswohl*) szolgálja és feltételezhető, hogy a gyermek és az örökbe fogadó szülő között valódi gyermek-szülő kapcsolat alakul ki. A BGB 1744. §-a értelmében az örökbefogadás nem jegyezhető be, amíg el nem telt egy észszerű próbaidő (*Adoptivpflegeschaft*). A próbagonozás hossza az eset körülményeinek figyelembevételétől függ, jellemzően egy évig tart. Amennyiben a gyermek és az örökbe fogadni szándékozó szülő(k) ismerik egymást – például mostohagyermek örökbefogadása esetén –, ez az idő rövidebb is lehet.³⁸ Az AdVermiG 8. §-a e rendelkezést azzal egészíti ki, hogy a próbagonozás nem kezdődhet meg addig, amíg nem került megállapításra, hogy az örökbe fogadni szándékozók alkalmasak az örökbefogadásra. A próbagonozás időszaka alatt a Gyámhivatal a gyermek gyámjaként jár el.³⁹

A BGB 1745. §-a értelmében a gyermek nem adható örökbe, amennyiben: az örökbe fogadó szülő gyermekének legfőbb érdekével vagy az örökbe fogadandó gyermek

34 Gössl, 2020.

35 BGH, Beschluss vom 10. Oktober 2018 in der Personenstandssache (Docket No. XII ZB 231/18).

36 Deutscher Bundestag, Gesetzentwurf (19. Wahlperiode) 12.06.2018 (Drucksache 19/2665).

37 Library of Congress, 2018.

38 Service Portal Baden-Württemberg, 2022; Lásd továbbá: Center for Adoption Policy, Overview of German Adoption Law, 5. o.

39 Schlun, 2022.

legfőbb érdekével ellentétes lenne az örökbefogadás, illetve amennyiben az örökbe fogadó szülő gyermekei feltételezhetően veszélyeztetnék az örökbe fogadandó gyermek legfőbb érdekét.

A BGB 1747. (2) bekezdése értelmében az örökbe adó szülők nem adhatnak érvényes hozzájárulást a gyermek nyolchetes kora előtt. *A statisztikák alapján a gyermekek közel felét (48%) hároméves koruk alatt fogadják örökbe.*⁴⁰

A kutatás nem tárt fel a testvérek külön történő örökbeadására vonatkozó törvényi tilalmat.⁴¹ A sajtóban elérhető, az egykoron egymástól elszakított testvérek egymásra találásáról szóló hírek alapján bevett gyakorlat a testvérek külön történő örökbeadása. E helyütt érdemel említést, hogy az egykori NDK-ban sajnálatos gyakorlat volt a rendszer számára nem kívánatos szülők gyermekeinek kényszer-örökbeadása.⁴²

A statisztikák szerint 1990 és 2020 között hozzávetőlegesen 150 000 gyermeket fogadtak örökbe Németországban. Az örökbefogadások száma csökkenő tendenciát mutat: míg 2000-ben közel 6000 gyermeket fogadtak örökbe, addig 2020-ban 3800-at. Elsősorban a külföldi örökbefogadások száma csökken. Míg a hazai örökbefogadások tekintetében Németország már 2016-ban is második volt az Egyesült Királyság mögött,⁴³ az elmúlt tíz évben összesen 75%-kal csökkent a külföldi örökbefogadások száma.⁴⁴ A családokért felelős minisztérium (*Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, BMFSFJ*) 2020-as összefoglalója szerint éves szinten körülbelül 250 gyermeket fogadnak örökbe külföldről.⁴⁵ A házastárs gyermekének örökbefogadása, vagy más néven, mostohagyermek örökbefogadása (*Stiefkindadoption*): ezzel szemben növekvő tendenciát mutat: a 2020-as évben az örökbefogadások 63%-a volt mostohagyermek örökbefogadása,⁴⁶ míg tíz évvel ezelőtt az e típusú örökbefogadások az összes eset 32%-át tették ki.

5. Az örökbefogadás formái

Az örökbefogadásra vonatkozó német törvényi szabályozás fejlődésének sajátossága, hogy egészen az 1976-os reformig – a jogintézmény római jogból eredő gyökereinek megfelelően – a felnőttek közötti szerződéses örökbefogadás volt az alapeset.

40 Statistisches Bundesamt, 2021.

41 AP, 2014.

42 Rolff, 2010; Müller, 2018.

43 EPRS, PE 583.860.

44 Statistics for 2020.

45 BMFSFJ, 2020.

46 Statistisches Bundesamt, 2020.

A kiskorú gyermek örökbefogadása az említett reformot követően vált alapesetté, amelyet a BGB 1741–1767. §-ok szabályoznak. A BGB továbbra is lehetővé teszi felnőtt örökbefogadást, amelynek szabályait a 1767–1772. §-ok tartalmazzák. A BGB 1767. § (1) bekezdése értelmében felnőtt csak abban az esetben fogadható örökbe, amennyiben az erkölcsileg igazolható (*sittlich gerechtfertigt*), amely abban az esetben feltételezhető, ha már régóta szoros szülő-gyermek kapcsolathoz hasonló viszony áll fenn a felek között.⁴⁷

A német jog az örökbefogadás négy fajtáját különbözteti meg – történjen az belsőldről vagy külföldről –:⁴⁸ kiskorú örökbefogadása, családon belüli örökbefogadás – harmadik vérségi fokig, jellemzően nagyszülők, nagybácsik, felnőtt testvérek által –, mostohagyermek örökbefogadása – amely a leggyakoribb eset –, valamint felnőtt örökbefogadása. Az első kategória további három alkategóriára bontható, jelesül: titkos örökbefogadás, félig nyílt és nyílt örökbefogadás. A titkos örökbefogadás – amely a BGB szerinti alapeset – azt jelenti, hogy az örökbe adó és örökbe fogadó szülők között semmilyen kommunikáció nem lehetséges. Ez esetben a gyermek a 16. életévének betöltését követően ismerheti meg az örökbefogadására vonatkozó tényeket. A félig nyílt örökbefogadás esetén az AdVerMiG 8a és 8b. §-ok értelmében – a Gyámhivatal vagy a meghatalmazott testületek közvetítésével – az örökbe adó és örökbe fogadó szülők kommunikálhatnak egymással. Az AdVerMiG 8a. § (1) bekezdés értelmében a próbagon- dozás megkezdése előtt, a gyámhivatal vagy a meghatalmazott testület bevonásával az örökbe adó és az örökbe fogadó szülők a gyermek legfőbb érdekét figyelembe véve meg- egyezhetnek a próbagon- dozás alatti információcseréről és kapcsolattartásról, rögzítve azok szabályait. A gyámhivatal vagy a meghatalmazott testület rögzíti a megállapodást. A (2) bekezdés értelmében az említett felek legkésőbb az örökbefogadás bíróság általi engedélyezését megelőzően megállapodhatnak arról, hogy rendszeres időközönként, de legfeljebb a gyermek 16. éves koráig, a gyámhatóság vagy a meghatalmazott testü- let bevonásával egyeztetnek az (1) bekezdésben foglalt kérdésekben. E megállapodás később bármikor felmondható. A (3) bekezdés értelmében az (1) és (2) bekezdés szerinti megállapodásokat a gyermek legfőbb érdekének figyelembevételével kell megkötni, és a gyermeket a megbeszélésekbe be kell vonni, feltéve, hogy ítélőképessége birtokában van. A (4) bekezdés értelmében, amennyiben a felek nem tudnak megegyezni, a gyám- hivatal és a meghatalmazott testület próbál közvetíteni. Nyílt örökbefogadás esetén az örökbe adó és örökbe fogadó szülők ismerik egymást.

47 A bírói gyakorlat alapján feltétel továbbá, hogy (ii) a felek között szülő-gyermek életkori különbség áll fenn, és (iii) a felek szándéka komoly, hogy egészségügyileg és pénzügyileg támogassák egymást. Lásd: Center for Adoption Policy, Overview of German Adoption Law, p. 2; lásd továbbá: Schmeilzl, 2019.

48 Schlun, 2022.

Az EJEB I.S. k. Németország⁴⁹ ügyében egyrészt a gyermekek születését követően zavart állapotban lévő vér szerinti anya örökbeadáshoz való hozzájárulásának érvényessége, másrészt a fent említett nyílt és félig nyílt örökbefogadási kategóriáknak az akkor hatályos német törvényi szabályozás – amelyben még nem szerepeltek az AdVermiG 8a. és 8b. §-okban foglalt rendelkezések – által nem kellő világossággal elhatárolt volta képezte a vizsgálódás tárgyát. Az első kérdést illetően az EJEB – bár nem utalt a könyv EJEB-joggyakorlatot bemutató fejezetében ismertetett hasonló ügyekre,⁵⁰ az azokban írtakkal összhangban – megállapította, hogy az eset összes körülményét figyelembe véve a panaszos fél képes volt megérteni az általa aláírt beleegyező dokumentum által kiváltott joghatás következményét.⁵¹ A második kérdést illetően, miszerint a német jogban a BGB rendelkezései alapján nem kellően világos a nyílt és a félig nyílt örökbefogadás közötti elhatárolás, a többségi döntés a német kormány álláspontját 5:2 arányban elfogadva nem állapította meg az EJEE 8. cikkének sérelmét. Jóllehet – ahogyan azt a német kormány is elismerte – a BGB *nem tartalmazza expressis verbis a nyílt és a félig nyílt örökbefogadás kifejezést*, az örökbe adó és az örökbe fogadó szülők akár közvetlenül, akár a gyámhivatal közvetítésével köthetnek a kapcsolattartás örökbefogadást követő gyakorlására vonatkozó szerződést. *E szerződés megkötése ugyanakkor teljes mértékben az örökbe fogadó szülők döntésétől függ*, tekintve, hogy a BGB 1754. § (1) bekezdése, valamint az 1755. § (1) bekezdése értelmében az örökbefogadás révén a szülői felügyeleti jogok teljes egészében az örökbe fogadó szülőkre szállnak, míg az örökbe adó szülő vonatkozásában megszűnnek, a BGB 1750. § (2) bekezdés értelmében pedig a hozzájárulás nem tehető függővé feltételtől.⁵² Ann Power-Forde bírónő különvéleményében amellett érvelt, hogy egy ilyen súlyú döntés meghozatalával kapcsolatban – mint amilyen a jelen ügyben az újszülött gyermekkel kapcsolatos szülői jogokról való lemondás – a nemzeti szabályozásban nem engedhető meg olyan homályos jogi előírás, mint amelyet a többségi döntés az EJEE rendelkezéseivel összhangban állónak nyilvánított. Álláspontja szerint problematikus volt továbbá a Gyámhivatal hozzáállása, amely mintegy bátorította a panaszos felet, hogy adja hozzájárulását az örökbefogadáshoz.⁵³

49 EJEB, I.S. k. Németország ügy.

50 Lásd e tekintetben a jelen könyv Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatát bemutató fejezetében elemzett *Kearns k. Franciaország és Naltakyan k. Oroszország* ügyeket!

51 EJEB, I.S. k. Németország ügy, para. 75.

52 EJEB, I.S. k. Németország ügy, para. 81.

53 EJEB, I.S. k. Németország ügy, Ann Power-Forde bírónő különvéleménye. A különvéleményhez csatolkozott Boštjan M. Zupančič bírósági ítélet.

6. Az örökbefogadás létrejötte

Az örökbefogadásra való alkalmasságot a Gyámhivatal és az általa engedélyezett meghatalmazott testületek munkatársai⁵⁴ vizsgálják. Az SGB 50–51. §-ok alapján a gyermekeket és fiatalokat érintő ügyekben a Gyámhivatal segíti a családjogi bíróságot. A FamFG 189. §-a alapján a Gyámhivatal vagy az örökbefogadást lebonyolító meghatalmazott testület szakmai véleményt nyilvánít. A FamFG 194. §-a alapján a bíróság – amennyiben írásbeli szakvélemény nem került betervezésre – szóban hallgatja meg a Gyámhivatal képviselőjét. A FamFG 194. § (2) bekezdés alapján a Gyámhivatal – amennyiben az adott ügyben szakvéleményt nyújtott be – értesítést kap a bíróság döntéséről, amellyel szemben a Gyámhivatal panaszt terjeszthet elő.

A BGB 1741. § (2) bekezdés 2. mondata alapján a házastársak kizárólag együtt fogadhatnak örökbe. E rendelkezés alól – a 3. mondat értelmében – kivételt képez az az eset, amikor az egyik házastárs a házastársa gyermekét fogadja örökbe, a másik házastárs cselekvőképtelen, vagy a másik házastárs még nem töltötte be a 21. életévét. Utóbbi esetben a BGB 1743. §-a értelmében az egyedül örökbe fogadó házastársnak legalább 25 évesnek kell lennie. Az 1749. § (1) bekezdés alapján a házaspár egyik tagja csak a pár másik tagjának beleegyezésével fogadhat örökbe. A bíróság a házastárs nyilatkozatát kérelemre pótolja, kivéve, ha a másik házastárs vagy a család érdekével az igazoltan ellentétes. A (2) bekezdés alapján, amennyiben az örökbe fogadni szándékozott személy házas, az örökbefogadásához szükséges a házastársa hozzájárulása. A (3) bekezdés értelmében a házastárs hozzájárulása nem szükséges, amennyiben a másik házastárs az állandó jelleggel fennálló helyzetéből adódóan nem képes jognyilatkozatot tenni, vagy a tartózkodási helye ismeretlen.

A BGB 1747. § (1) bekezdés alapján az örökbeadáshoz szükséges a vér szerinti szülők hozzájárulása. A (2) bekezdés értelmében *a szülők nem adhatják hozzájárulásukat az örökbeadáshoz a gyermek nyolcetes kora előtt*. A (4) bekezdés értelmében elég az egyik szülő hozzájárulása, amennyiben a másik szülő az állandó jelleggel fennálló helyzetéből adódóan nem képes jognyilatkozatot tenni vagy a tartózkodási helye ismeretlen. A szülők hozzájárulása nem szükséges, amennyiben a hozzájáruló nyilatkozatukat a családjogi bíróság pótolta a BGB 1748. §-a alapján. Utóbbira a szóban forgó § (1) bekezdése alapján abban az esetben kerülhet sor, amennyiben a gyermek azt indítványozza, hogy a szülő tartósan és súlyosan megsértette a gyermek irányába fennálló szülői kötelességeit, vagy

54 A szövetségi és tartományi gyermekjóléti szolgálatok munkatársai jellemzően szociális munkások és/vagy pedagógusvégzettséggel rendelkező személyek. Lásd: Center for Adoption Policy, Overview of German Adoption Law, p. 4.

a magatartásával bizonyította, hogy nem érdekli a gyermek sorsa, és a gyermek számára aránytalanul hátrányos lenne, ha az örökbefogadásra nem kerülne sor. A (3) bekezdés értelmében a családjogi bíróság abban az esetben is pótolja a jognyilatkozatot, amennyiben a szülő olyan pszichológiai vagy mentális betegségben szenved, amely meggátolja, hogy a gyermek a fejlődését elősegítő környezetben nevelkedjen.

Az örökbefogadás érvényességéhez a BGB 1746. § (1) bekezdése értelmében szükséges a gyermek hozzájárulása. Amennyiben a gyermek 14 év alatti vagy cselekvőképtelen, a jogi képviselője adja meg helyette a beleegyezést. A (2) bekezdés értelmében amennyiben a gyermek betöltötte a 14. életévet és nem cselekvőképtelen, közjegyzői dokumentumba foglalt vagy a Gyámhivatal jegyzője előtt tett nyilatkozat révén⁵⁵ visszavonhatja a hozzájárulását a családjogi bíróság előtt. A (3) bekezdés értelmében amennyiben a gyermek képviselője alapos ok hiányában tagadja meg a hozzájárulás megadását, a bíróság pótolhatja a jognyilatkozatot.

A gyermek hozzájárulása (BGB 1746. §), a szülő hozzájárulása (BGB 1747. §) és a házastárs hozzájárulása (1749. §) érvényességének feltétele a BGB 1750. § (1) bekezdés értelmében, hogy azokat közjegyzői okiratba foglalják és a családjogi bíróság elé terjesszék. A (2) bekezdés értelmében a hozzájárulás nem tehető függővé feltételtől vagy időhatározástól. Ugyanezen bekezdés alapján – a gyermek BGB 1746. §-a szerinti hozzájárulása kivételével – a hozzájárulás visszavonhatatlan.

A vizsgálati szakasz 6–12 hónap közötti időtartamot vehet igénybe.⁵⁶ A teljes eljárás azonban hosszabb, különösen külföldről történő örökbefogadás esetén.⁵⁷

Kiskorú személy belföldi örökbefogadása esetén az örökbefogadást a családjogi bíróság a BGB 1752. § (1) bekezdése alapján az örökbe fogadni szándékozó kérelmére végzésben rögzíti. A (2) bekezdés értelmében a kérelem nem tehető függővé feltételtől vagy időhatározástól. A kérelmet – amelyet nem lehet meghatalmazott révén benyújtani – közjegyzői okiratba kell foglalni. Felnőtt személy belföldi örökbefogadását a BGB 1768. §-a értelmében a családjogi bíróság az örökbe fogadni szándékozó és az örökbe fogadandó személy közös nyilatkozatára jegyzi be.

A családjogi bíróságok a GVG 23b. §-a alapján kerülnek felállításra a körzeti bíróságokon belül. A családjogi bíróság eljárása során a FamFG szabályai alkalmazandók háttérszabályként. A FamFG 187. §-a értelmében a 186. §. szerinti ügyekben – ezek az örökbefogadás esetei – az a kerületi bíróság az illetékes, ahol a kérelmezők állandó lakóhellyel rendelkeznek. A GVG 119. § (1) bekezdése értelmében a körzeti bíróság – ideértve

55 SBG 59 § (1) bekezdés 6. pont.

56 Center for Adoption Policy, Overview of German Adoption Law, 2. o.

57 Schlun, 2022.

a családjogi bíróságokat – ítélete elleni fellebbezést a tartományi fellebbviteli bíróság (*Oberlandesgericht*) tárgyalja hármas bírói testületben. A GVG 133. §-a értelmében családjogi ügyekben a legfelsőbb bírói fórum a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság.

A döntés előkészítésében – ideértve az örökbeadásra és az örökbefogadásra való alkalmasság megállapítását – a Gyámhivatal fontos szerepet játszik. A FamFG 194. § (2) bekezdés értelmében a Gyámhivatal értesítést kap minden olyan bírósági döntésről, amelyben véleményt nyújtott be a bíróság számára. A Gyámhivatalt e döntésekkel szemben fellebbezési jog illeti meg. Az AdVermiG 2. § (1) bekezdése értelmében az örökbe fogadások lebonyolításával meghatalmazott testületek a szövetségi és a tartományi Gyámhivatalok örökbe fogadási központjai (*Zentrale Adoptionsstellen*),⁵⁸ valamint külföldi örökbe fogadás esetén a Szövetségi Igazságügyi Hivatalnak (*Bundesamt für Justiz, BfJ*)⁵⁹ alárendelten működő Külföldi Örökbe fogadások Szövetségi Központja (*Bundeszentralstelle für Auslandsadoption*). E szervek vonatkozásában a személyi feltételeket az AdVermiG 13. §-a rögzíti. Az AdVermiG 2. § (3) bekezdése értelmében ezen felül örökbe fogadás lebonyolításával foglalkozhatnak belföldi és külföldi karitatív és vallási szervezetek, feltéve, hogy nonprofit alapon működnek és rendelkeznek a Gyámhivatal engedélyével.⁶⁰ A Hágai Nemzetközi Örökbe fogadási Egyezmény szerinti meghatalmazott testületek – tehát a nem állami, hanem civil szervezetek – személyi feltételeit a törvény 3. §-a rögzíti.⁶¹ A fent felsorolt állami és civil szervek vizsgálják az örökbe fogadni szándékozó szülők alkalmasságát, valamint azt, hogy a gyermek örökbe adható-e.⁶² A meghatalmazott testületek az eljárás során a gyermek legfőbb érdekét tartják szem előtt: ennek megfelelően – és az EJEB joggyakorlatával összhangban⁶³ – nem a szülők számára választanak gyermeket, hanem a gyermek számára választják ki a legmegfelelőbb örökbe fogadó szülőt.⁶⁴

Az AdVermiG 2a. és 2b. §-ok értelmében külföldről tilos meghatalmazott testület bevonása nélkül örökbe fogadni, a külföldről meghatalmazott testület bevonása nélkül lebonyolított örökbe fogadást a német bíróság főszabályként nem ismeri el. A meghatalmazott testület igénybevétele nélküli örökbe fogadás tilalmát a 2021-es, az örökbe fogadást segítő szervezetekről szóló törvény (*Adoptionshilfe-Gesetz*) vezette be, jöllehet a

58 Részletesen lásd a Landschaftsverband Rheinland honlapján.

59 Amely az Igazságügyi Minisztériumnak (Bundesministeriums der Justiz und für Verbraucherschutz) alárendelten működik.

60 Az engedélyezés feltételeit az AdVermiG 4. §. rögzíti.

61 A törvény egyebekben szinte teljesen a Hágai Egyezmény szövegezését veszi át.

62 Sächsisches Staatsministerium für Soziales und Gesellschaftlichen Zusammenhalt, 2022.

63 EJEB, Fretté k. Franciaország ügy, para. 42.

64 Adoptionsvermittlungsstelle Hamburg, 2009.

szakértők már a reformot megelőzően is ellenjavalltnak tekintették az ilyen szerv bevonása nélküli örökbefogadást, mivel a szakértelem hiányából adódó eljárási hibák miatt jelentős kockázata volt annak, hogy a német bíróságok nem ismerik el a külföldi határozatot.⁶⁵ A fent említett főszabály alól kivételt képez az az eset, amennyiben a gyermek és az örökbe fogadó szülő között valódi gyermek-szülő kapcsolat alakult ki, és az elismerés a gyermek legfőbb érdekét szolgálja.⁶⁶

Külföldről történő örökbefogadás esetén az AdWirkG 2. § (1) bekezdése alapján a családjogi bíróság dönti el, hogy bejegyezhető-e a külföldi határozat. Az örökbefogadást segítő szervezetekről szóló törvény (*Adoptionshilfe-Gesetz*) által bevezetett újdonság, hogy az AdWirkG 6. § (6) bekezdés alapján a *Szövetségi Igazságügyi Hivatal* fellebbezhet a családjogi bíróság azon döntése ellen, amelyben az egy külföldi határozatot ismer el.⁶⁷ A Frankfurter Tartományi Fellebbviteli Bíróság (*Oberlandesgericht Frankfurt am Main, OLG Frankfurt*) egy 2019. szeptember 24-i döntésében⁶⁸ megtagadta egy külföldi határozat elismerését arra hivatkozva, hogy a külföldi bíróságnak mindkét örökbe fogadni szándékozó szülőt meg kellett volna hallgatnia az örökbeadás engedélyezését megelőzően, hogy annak érdekében a gyermek legfőbb érdeke valóban megismerhető legyen. Nem elégséges garanciája tehát a gyermek legfőbb érdekének érvényre jutása szempontjából, amennyiben csak az egyik szülő utazik ki a meghallgatásra. Az OLG Frankfurt ezen felül azt is tisztázta, hogy a német bíróságoknak az elismerési eljárás során nem áll módjában kijavítani a külföldi bíróságok döntéseiben rejlő hibákat, tekintve, hogy ezen eljárás a természetét tekintve felülvizsgálati és nem érdemi tárgyalás. A szóban forgó ügyben a frankfurter családjogi bíróság előtt kellett új örökbefogadási eljárást kezdeményezniük a feleknek.⁶⁹

Az örökbefogadási eljárás költsége jelentős mértékben különbözik annak függvényében, hogy belföldi vagy külföldről történő örökbefogadásról van-e szó. A belföldi örökbefogadás eljárási költsége általában 200 €, amely alacsony összeg indoka, hogy az eljárás szinte teljes mértékben államilag finanszírozott keretek között történik. Külföldről történő örökbefogadás esetében a magas, akár 20 000 €-t is elérő költség oka, hogy a meghatalmazott testület, valamint a Gyámhivatal díjai és az ügyvédi költségek mellett a kiutazás és a külföldön fizetendő egyéb díjak is növelik a végösszeget.⁷⁰

65 Köhler, Plücker, 2022.

66 Bundesamt für Justiz 2021.

67 Uo.

68 OLG Frankfurt, 1 UF 93/18.

69 Library of Congress, 2019.

70 Bowen, 2010.

Németországban a magzati élet védelméről szóló törvény (*Embryonenschutzgesetz, ESchG*) rendelkezései értelmében tilos béranya igénybevétele. Az AdVermiG 13b. §-a tiltja béranya – örökbefogadás céljából történő – „kiközvetítését”.

7. Az örökbefogadás joghatásai

Németországban kiskorú gyermek csak teljes örökbefogadás révén fogadható örökbe. A BGB 1754–1756. §-ok alapján az örökbefogadás – a partner gyermekének örökbefogadása kivételével – minden korábbi családi kapcsolatot megszakítja a gyermek és a vér szerinti szülők között. Ezzel párhuzamosan az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülők között létrejön a családi kapcsolat, amely minden tekintetben megegyezik a vér szerinti leszármazáson alapuló családi kapcsolattal. A BGB 1757. § (1) bekezdése értelmében az örökbe fogadott gyermek az örökbefogadó(k) családnevét kapja, az ott meghatározott szabályok szerint. Egyedülálló személy esetében az örökbefogadó családi nevét kapja a gyermek, míg házastársak és regisztrált élettársak esetén⁷¹ a közös családi nevet. Ennek hiányában a (2) bekezdés értelmében a feleknek nyilatkozniuk kell a családjogi bíróság előtt, hogy melyikük nevét kívánják a gyermek vezetéknevéként feltüntetni. A (4) bekezdés értelmében a gyermek új keresztnévet kaphat a szülő kérelmére és a gyermek beleegyezésével, amennyiben ez a gyermek legfőbb érdekével nem ellentétes. Továbbá, amennyiben a gyermek legfőbb érdeke úgy kívánja, lehetőség van a gyermek eredeti és új vezetéknevének összekapcsolására. Az állampolgárságról szóló törvény (*Staatsangehörigkeitsgesetz, StAG*) 3. § (1) bekezdés 3. pontja, valamint ugyanazon törvény 6. §-a értelmében a külföldről örökbe fogadott, 18 év alatti gyermek az örökbefogadás révén automatikusan német állampolgárságot szerez.⁷²

A felnőttek örökbefogadása az egyszerű örökbefogadás révén történik. A BGB 1770. § (1) és (2) bekezdései alapján az örökbefogadott csak az örökbefogadójával kerül rokoni kapcsolatba – annak többi rokonával nem –, az örökbefogadottnak fennmarad a vér szerinti rokonokkal fennálló jogi kapcsolata, így az integráció csak részleges. Fontos eltérés a teljes örökbefogadással szemben, hogy a felnőtt korú örökbefogadott nem kap automatikusan német állampolgárságot. Amint fentebb említésre került, az Alkotmánybíróság egy 2006-os döntésében arra az álláspontra helyezkedett, hogy

71 A törvény értelmében a már korábban bejegyzett regisztrált élettársi kapcsolat hatályban marad, amennyiben a felek nem kérik annak házassággá nyilvánítását.

72 Germanbrain, 2021.

a szabályozás indokolt, mivel ellenkező esetben az örökbefogadás alkalmas lenne a bevándorlási szabályok kijátszására.⁷³

Az Európai Unió Bírósága a *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* ügyében⁷⁴ az alapügy felperese – egy német állampolgár – örökbefogadás útján nemesi származásra utaló családnév – Bogendorff von Wolffersdorff – használatára vált jogosulttá. A belső földön, felnőtt örökbefogadása révén szerzett nemesi származásra utaló családi nevet a német hatóságok bejegyezték. Ugyanakkor, a későbbiekben, az Egyesült Királyságban a bíróság előtt tett nyilatkozat – ún. „*deed poll*”⁷⁵ révén, saját indítatásból bejegyzett, újabb nemesi címre utaló nevének – „Peter Mark Emanuel Graf von Wolffersdorff Freiherr von Bogendorff” – németországi bejegyzését a hatóságok elutasították.⁷⁶ A főtanácsnok indítványával ellentétesen,⁷⁷ az EUB azt a jogértelmezést adta a tagállami bíróság kérdésére, hogy az Európai Unió Működéséről szóló szerződés 18. és 21. cikkei alapján a tagállam hatóságai, ellentétben a családi állapot változásával összefüggésben szerzett névváltozással – mint amilyen a német nemesi nevének megszerzése volt –, nem kötelesek elismerni az állampolgár által saját maga által választott, nemesi származásra utaló nevet, amennyiben a tagállam joga tiltja új nemesi címek adományozását, és amennyiben ez a tagállam állampolgárai közötti jogegyenlőség tiszteletben tartásának biztosításához szükséges.⁷⁸

A BGB 1766. §-a értelmében, amennyiben az örökbe fogadó szülő – egyebekben a családjog szabályaival ellentétesen – házasságra lép az örökbe fogadott gyermekkel vagy annak leszármazottjával, az örökbefogadás megszűnik közöttük. A felbontás joghatásairól szóló 1764. és 1765. §-ok nem alkalmazhatók.

Az AdVermiG 9c. § (2) alapján a 16 év alatti gyermek jogi képviselője, a 16. életévet betöltött gyermek pedig személyesen kérheti, hogy egy szakértő személy felügyelete mellett megismerhesse az örökbefogadásra vonatkozó aktáit. Az akták kiadása csak akkor tagadható meg, ha más érintett személy érdeke azt felülírja.⁷⁹ Az AdVermiG 9c. § (3) alapján a szülőket hivatalból értesítik arról, hogy a gyermek számára megnyílt e joga gyakorlásának lehetősége. Az (1) bekezdés értelmében az aktákat a gyermek születésétől számított 100 évig őrzik meg.

73 Schmeilzl, 2019.

74 EUB, *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* ügy, ítélet.

75 A jogintézmény magyarázatát lásd: Net Lawman, 2022.

76 EUB, *Wolffersdorff* ügy, ítélet, paras. 11–24.

77 EUB, *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff* ügy, főtanácsnoki indítványa.

78 A német jog – ellentétben a Sayn-Wittgenstein ügyben alapul szolgáló osztrák joggal – megengedi a nemesi címek családnév részeként történő használatát. – EUB, *Ilonka Sayn-Wittgenstein* ügy, főtanácsnoki indítvány, para. 1.

79 Lásd: Schlun, 2022.

8. Az örökbefogadás utánkövetése

Az AdVermiG 9. § (2) bekezdés értelmében a gyámhivatal és a meghatalmazott testületek utánkövetési támogatást nyújthatnak az örökbe adó és az örökbe fogadó szülőknek, valamint a gyermeknek. A támogatás magában foglalja azt, hogy az örökbefogadást lebonyolító szervek igény esetén tanácsadó szolgáltatást biztosítanak az érintetteknek: a vér szerinti szülőknek igény esetén szakértők segítenek feldolgozni a gyermek örökbeadása által előidézett pszichológiai terhet, míg az örökbe fogadó szülők számára a szakértők segítenek megbirkózni azzal a feladattal, hogy a gyermeknek miként mondják el, hogy örökbe fogadták. A támogatás magában foglalja továbbá azt, hogy elősegítik az örökbe adó és az örökbe fogadó szülők közötti információcserét, vagy az örökbe fogadó szülőknek a gyermekkel való kapcsolattartását.

Külföldről történő örökbefogadás esetén az utánkövetés módja és időtartama a küldő ország szabályaitól függ.⁸⁰ az AdVermiG 9. § (4) bekezdés értelmében a gyámhivatal vagy a meghatalmazott testületek írásban vállalhatják, hogy a gyermek származási országa által támasztott kritériumoknak megfelelő időtartamban és módon figyelemmel kísérik a gyermek fejlődését, és jelentik azt a küldő ország hatáskörrel rendelkező hatóságának vagy meghatalmazott testületnek.

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

A német jog lehetővé teszi az örökbefogadás felbontását. A BGB 1759. §-a értelmében az örökbefogadás felbontására az 1760. §-ban foglaltak szerint kérelemre, valamint az 1763. §-ban foglaltak szerint, a bíróság által, *ex officio*, a szóban forgó §-okban foglalt feltételek fennállta esetén kerülhet sor. A BGB 1760. § (1) bekezdés alapján felbontható az örökbefogadás, amennyiben az örökbefogadásra az örökbe fogadó szülő kérelme, a gyermek hozzájárulása vagy az örökbeadó hozzájárulása nélkül került sor. Az 1762. § (1) bekezdése alapján a kérelmet kizárólag az nyújthatja be, akinek a kérelme vagy a hozzájárulása hiányzik. Kivétel ez alól a 14 év alatti gyermek, aki helyett a törvényes képviselője nyújtja be a kérelmet. A BGB 1763. § (1) értelmében a bíróság hivatalból eljárva felbonthatja az örökbefogadást, amennyiben az a gyermek legfőbb érdekének védelme érdekében szükséges. A (2) bekezdés értelmében, amennyiben a gyermeket házaspár fogadta örökbe, az örökbefogadás felbontható csak az egyik szülő vonatkozásában.

⁸⁰ Ramser, 2020, para. 1.3.

A (3) bekezdés értelmében a (2) bekezdés szerinti felbontás csak akkor engedélyezhető, amennyiben a másik szülő kész egyedül is vállalni a gyermek felnevelését, és az nem ellentétes a gyermek legfőbb érdekével, vagy az örökbefogadás felbontása ahhoz szükséges, hogy a gyermek újból örökbe fogadható legyen.

A BGB 1761. § (1) bekezdés értelmében az örökbefogadás nem bontható fel pusztán amiatt, hogy hiányzott valamely fél hozzájárulása, amennyiben a nyilatkozat bíróság általi pótlásának feltételei egyebekben fennálltak. A (2) bekezdés értelmében nem bontható fel továbbá az örökbefogadás, amennyiben az ellentétes lenne a gyermek legfőbb érdekével, kivéve, ha az örökbe fogadó szülő valamely nyomós érdeke ezt felülírja.

A BGB 1764. § (1) és (2) bekezdései értelmében az örökbefogadás felbontása révén megszűnik az örökbefogadó(k) és az örökbefogadott között létrejött családi kapcsolat és minden abból eredő jog és kötelezettség. Az (5) bekezdés értelmében kivételt képez ez alól, ha az örökbefogadás felbontására csak az egyik házastárs és a gyermek vonatkozásában kerül sor. Ebben az esetben a családi kapcsolat fennmarad a másik – az örökbefogadás felbontásában nem érintett – házastárs és az örökbe fogadott gyermek vonatkozásában. Az 1765. § (1) bekezdése értelmében az örökbefogadás felbontásával a gyermek elveszíti a jogot az örökbefogadással szerzett családnév viselésére. Kivételt képez ez alól, amennyiben a (2) bekezdés szerint a gyermek részéről valamilyen igazolt és nyomós indok szól az így szerzett családnév használatára. A BGB 1764. § (3) bekezdése értelmében az örökbefogadás felbontásával egy időben feléled a vér szerinti szülő és a gyermek közötti családi kapcsolat és azzal összefüggő összes jog és kötelezettség, kivéve a szülői felügyeleti jogot. Utóbbi visszaállítását a BGB 1764. § (4) bekezdése értelmében a családjogi bíróság rendelheti el, amennyiben az nem ellentétes a gyermek legfőbb érdekével. Amennyiben a vér szerinti szülő felügyeleti joga nem állítható vissza, a bíróság gyámot jelöl ki a gyermek számára.

A BGB 1771. §-a értelmében a felnőttek közötti örökbefogadás a felek közös kérelmére bontható fel, amennyiben a kérelmüket meggyőző indokkal támasztják alá. Egyebekben a kiskorú örökbefogadásának felbontására vonatkozó szabályok (BGB 1760. §) megfelelően alkalmazandók.

Irodalomjegyzék

- Bowen, A. (2010) 'In search of adoption, childless German couples go abroa', *DW*, 22.09.2010. [Online]. Elérhető: <https://www.dw.com/en/in-search-of-adoption-childless-german-couples-go-abroad/a-6028949>
- Center for Adoption Policy, Overview of German Adoption Law. [Online]. Elérhető: <http://www.adoptionpolicy.org/pdf/eu-germany.pdf>
- EPRS, 'Adoption of children in the European Union', Briefing, June 2016 (PE 583.860). [Online]. Elérhető: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI\(2016\)583860_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583860/EPRS_BRI(2016)583860_EN.pdf)
- Germanbrain (2021) 'Adoption In Germany' *Germanbrain*, 23 May 2021. [Online]. Elérhető: <https://germanbrain.com/child-adoption-in-germany/>
- Gössl, S. (2020) 'Change in German International Adoption Law', *Conflict of Laws.net* (February 26, 2020). [Online]. Elérhető: <https://conflictolaws.net/2020/change-in-german-international-adoption-law/>
- Köhler, W., Plücker, A. (2022) 'Central Adoption Office / Central Authority for Foreign Adoptions' [Online]. Elérhető: https://www.lvr.de/de/nav_main/jugend_2/kinderundfamilien/neu_zentrale_adoptionsstelle/information_for_foreign_authorities_1/information_for_foreign_authorities.jsp
- Library of Congress, (2018) 'Germany: Federal Court of Justice Rules Same-Sex Marriage Does Not Make Wife of Child's Mother Co-parent by Law', Nov. 9, 2018 [Online]. Elérhető: <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/germany-federal-court-of-justice-rules-same-sex-marriage-does-not-make-wife-of-childs-mother-co-parent-by-law/>
- Library of Congress (2019) 'Germany: Regional Court Holds Foreign Adoption Decision Violated International Public Order' (Nov. 27, 2019) [Online]. Elérhető: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2019-11-27/germany-regional-court-holds-foreign-adoption-decision-violated-international-public-order/>
- Muller, N. (2018) 'Stolen children of the GDR: ,I've always had the feeling he's alive somewhere', *DW*, 07.12.2018. [Online]. Elérhető: <https://www.dw.com/en/stolen-children-of-the-gdr-ive-always-had-the-feeling-hes-alive-somewhere/a-46609893>
- Rolff, M. (2010) 'The legacy of forced adoptions. German families torn apart by forced adoptions during the cold war are still looking for answers – and their lost relatives', *The Guardian*, 22. August 2010. [Online]. Elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2010/aug/22/germany-cold-war-forced-adoptions>
- Schlun, T., Ivanova, M. (2022) 'German Adoption Lawyer', *Schlun & Elseven Lawyers* (2022) [Online]. Elérhető: <https://se-legal.de/schlun-elseven-lawyers/family-law-germany/>

german-adoption-law-legal-advice-from-family-lawyers/?lang=en#Benefit-of-Working-with-a-German-Adoption-Lawyer

Schmeitzl, B. (2019) 'Adoption of an Adult in Germany', *Cross Channel Lawyers* (February 7, 2019) [Online]. Elérhető: <https://www.crosschannellawyers.co.uk/adoption-of-an-adult-in-germany/>

Tomuschat, C. (2010) 'The Effects of the Judgments of the European Court of Human Rights According to the German Constitutional Court', *German Law Journal*, 11 (5), pp. 513–526. (doi:10.1017/S2071832200018678)

Spanyolország

DR. VISONTAI-SZABÓ KATALIN

Spanyolországban az örökbe fogadó szülő minimális életkora 25 év, legalább 16, legfeljebb 45 évvel lehet idősebb az örökbe fogadott gyermeknél. Az örökbefogadási eljárás során alapos alkalmassági vizsgálatnak vetik alá a jelentkezőket, és kötelező felkészítő tanfolyamon is részt kell venniük. A kiválasztás során előnyben részesítik a házaspárokat és az élettársakat az egyedülálló örökbefogadókkal szemben, de azonos nemű házaspárok, élettársak is fogadhatnak örökbe. Az elérhető adatok tanúsága szerint az örökbe fogadni vágyók elvárásai és az örökbe fogadható gyermekek között meglehetősen nagy szakadék húzódik. A gyermekvédelmi ellátásban örökbefogadásra váró gyermekek jellemzően hét évnél idősebbek, valamilyen testi, mentális vagy érzékszervi fogyatékossgal rendelkeznek, és sok esetben lelkileg súlyosan traumatizáltak, szemben az ideális örökbe fogadni vágyott gyermekkel, aki egészséges, újszülött kisfiú. Az örökbefogadás iránti kérelmek száma az utóbbi időben erősen visszaesett, ennek több oka is van. A nemzeti örökbefogadás nagyon sokáig tart – akár 8-10 évet is igénybe vehet –, a nemzetközi eljárás pedig rendkívül költséges, legalább 20 000 euróba kerül. Továbbá számos országban megszigorították a szabályokat, így sokkal bonyolultabb és időigényesebb lett az örökbefogadás, pedig 2004-ben még Spanyolország élen járt a nemzetközi örökbefogadások terén.¹ Az eljárások elhúzódása azért is problematikus, mert a spanyol fiatalok jellemzően elég későn kötnek házasságot, alapítanak családot, így az is későn derül ki, hogy nem lehet közös gyermekük. Ha 40 éves koruk körül indítják el a folyamatot, könnyen kifuthatnak az időből, csecsemőt már biztosan nem

¹ Rodríguez Jaume, 2019. 2. o.

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD, LLM
adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Visontai-Szabó, K. (2022) 'Spanyolország' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 283–312. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvszk.gyermek.8_10

fogadhatnak örökbe. Az eljárások elhúzódásának elsődleges oka, hogy nagyon kevés olyan gyermek kerül be a rendszerbe, aki megfelel a reménybeli szülők elvárásainak. Akik kicsit hajlandóak módosítani az elvárásaikon (pl. idősebb vagy beteg gyermeket is szívesen elfogadnak), sokkal hamarabb válhatnak örökbe fogadó szülővé. A spanyol rendszer érdekessége, hogy a vér szerinti szülőknek a felügyeleti joguk megszüntetésétől számított két évig van lehetőségük a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát kérni, ennek ellenére az örökbefogadási eljárást már a szülők felügyeleti jogát megszüntető, a gyermeket örökbe fogadhatóvá nyilvánító határozat meghozatalától számított három hónap múlva el lehet indítani. Ez a megoldás nem feltétlenül szolgálja a gyermek érdekét, főleg, ha a kötődés kialakulása szempontjából kritikus időszakban történik meg vele, hogy örökbe fogadja egy család, majd egy viszonylag hosszabb idő után mégis visszakerül a vér szerinti szüleihez, vagy gyermekotthonba kerül.

1. A szabályozás keretei

Spanyolországban az autonóm közösségek² rendelkeznek hatáskörrel, hogy saját területükön ellássák a gyermekvédelmi feladatokat, így az örökbefogadási eljárás lebonyolítása és utánkövetése is az ő feladatuk. Az egyes autonóm közösségek eltérően szabályozhatják az örökbefogadási eljárást, de vannak jogszabályok, melyek területi hatálya az egész országra kiterjed, a jogintézmény legfontosabb kereteit – az anyagi és eljárási szabályokat – ezek a törvények határozzák meg.³

Az örökbefogadásra vonatkozó legfontosabb jogszabályok között találjuk az 1978-ban elfogadott Alkotmányt (*Constitución Española*),⁴ amely biztosítja az alkotmányos kereteket. Az Alkotmány 39. §-a szerint az állam kötelessége a családok szociális, gazdasági és jogi értelemben vett védelmének biztosítása, valamint – származástól függetlenül – minden gyermek teljes körű védelme.

Fontos kiemelni továbbá a Családjogi Törvényt (*Ley 9/1998, de 15 de julio, del Código de Familia*),⁵ valamint a Polgári Törvénykönyvet (*Código Civil de España*),⁶ amelynek 175–180. szakaszai rendelkeznek az örökbefogadásról.⁷ Az örökbefogadási eljárás szabályai

2 Comunidades Autónomas.

3 <https://www.comunidad.madrid/servicios/asuntos-sociales/adopcion> (2021. 11. 07.).

4 Spanyol Alkotmány, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2021. 11. 14.).

5 Spanyol Családjogi Törvény, <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1998-20137> (2021. 11. 14.).

6 Spanyol Polgári Törvénykönyv, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763&p=20180804&tn=1#art175> (2021. 11. 14.).

7 Código Civil 175. §-180. § Sección 2.ª De la adopción en vigor a partir del 07/12/1987.

1987-ben – az 1987/21. törvénnyel⁸ – jelentős módosításon estek át, korábban ugyanis meglehetősen kaotikus és átláthatatlan volt a folyamat, mely sok esetben korrupcióhoz, visszaélésekhez vezetett. Mióta az örökbeadó és az örökbefogadó között csak államilag elismert civil szervezetek és a gyermekvédelmi szolgálatok közvetíthetnek, ilyesmi nem fordulhat elő.⁹ Fontos eljárási garanciákat vezetett be a 2015/8. törvény – melyet az UNICEF is régóta sürgetett –, amikor minden autonóm közösségben egységesítették az eljárási alapelveket, és mindenhol a gyermek legfőbb érdekének biztosítását határozták meg elérendő célként.

Kiemelkedő szerepe van a keretek meghatározásában a gyermekvédelmi törvénynek (*Ley Orgánica 1/1996, de 15 de enero, de Protección Jurídica del Menor, de modificación parcial del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil*),¹⁰ mely az örökbefogadás kritériumaként határozta meg az alkalmassági bizonyítvány megszerzését, valamint lefektette a nemzetközi örökbefogadás alapvető szabályait. A nemzetközi örökbefogadásról szóló törvény (*Ley 54/2007, de 28 de diciembre, de Adopción internacional*),¹¹ valamint az ezt kiegészítő királyi rendelet (*Real Decreto 165/2019, de 22 de marzo, por el que se aprueba el Reglamento de Adopción internacional*)¹² tartalmazza a részletszabályokat. Egyes autonóm közösségeknek külön gyermekvédelmi törvényei is vannak,¹³ de azok lényegében csak kiegészítik, pontosítják a gyermekvédelmi törvényt.

Spanyolország elsőként ratifikálta 1995-ben a *Nemzetközi Örökbefogadásról szóló Hágai Egyezményt*,¹⁴ 2010 júliusában a *Gyermek Örökbefogadásáról szóló Egyezményt*,¹⁵ valamint 1990 óta tagja a *Gyermek Jogairól szóló Egyezménynek*.¹⁶ Ez utóbbi ratifikációját követően,

8 Ley 21/1987, de 11 de noviembre, por la que se modifican determinados artículos del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil en materia de adopción. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1987-25627> (2021. 11. 19.).

9 Segado et al., 2021, 159. o.

10 A kiskorúak védelméről szóló Törvény. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1996-1069> (2021. 11. 21.).

11 A nemzetközi örökbefogadásról szóló Törvény. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-22438&p=20210322&tn=0> (2021. 11. 12.).

12 Királyi rendelet a nemzetközi örökbefogadásról. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2019-4951> (2021. 11. 12.).

13 Pl. Madridban: Ley 6/1995, de 28 de marzo, de Garantías de los Derechos de la Infancia y la Adolescencia en la Comunidad de Madrid. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-18545> (2021. 11. 19.).

14 Convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption. Elfogadva: 1993.05.29. <https://www.hchc.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69> (2021. 11. 14.).

15 European Convention on the Adoption of Children. 2008.11.27. Council of Europe. <https://rm.coe.int/1680084823> (2022. 03. 06.).

16 UN Convention on the rights of the child, 1989.11.20. New York. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> (2021. 11. 21.).

1996-ban jelentős reformokat hajtottak végre, elsősorban a gyermek legfőbb érdekének minden eljárásban történő biztosítása érdekében. Ekkor alakították ki a jelenleg is működő gyermekvédelmi rendszert és a nevelőszülői hálózatot, mert hat évnél fiatalabb gyermekek gyermekotthonban való elhelyezése nem ajánlott. A gyermekvédelmi eljárások elsődleges feladatává tették a családok megsegítését és támogatását, annak érdekében, hogy képesek legyenek a gyermekről megfelelő színvonalon gondoskodni, és elkerülhető legyen a gyermek családból való kiemelése. Ebben az időszakban indult el az a társadalmi folyamat is, melynek eredményeképpen ma már nem egy titokzatos, szégyellni való dolog az örökbefogadás, és a gyermek előtt sem kell eltitkolni a múltját, hiszen az szolgálja az érdekét, ha tisztában van az identitásával és a gyökereivel. Ehhez a változáshoz hozzájárult, hogy a kilencvenes évek végétől egyre gyakoribbá vált az idősebb, azaz nem újszülött, valamint más nemzetiségű, azaz a szülőkre egyáltalán nem hasonlító gyermekek örökbefogadása, így sem a gyermek, sem a környezet előtt nem volt értelme eltitkolni az igazságot. Ennek következtében a társadalom hozzáállása is megváltozott. Az örökbefogadás már nem a gyermeknemzés képtelenségének szütyene, hanem egy, a közösség által is elismert nagyvonalú és humánus gesztus.¹⁷

Az örökbefogadási eljárás lebonyolításában komoly szerepe van a gyermekvédelmi intézményrendszernek, az erre specializálódott civil szervezeteknek, valamint a bíróságnak. Az előbbieket végzik az alkalmasságvizsgálatokat, szervezik a felkészítő tanfolyamokat, elvégzik az összeillesztést, melynek során az örökbefogadásra váró gyermeknek megtalálják a számára legjobb családot, továbbá a bíróság elé terjesztik az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelmet. Az örökbefogadást a bíróság engedélyezi. Spanyolországban az *örökbefogadás felbontására nincs lehetőség*, azonban a vér szerinti szülők meglehetősen hosszú ideig élhetnek a bírósághoz fordulás jogával, amennyiben úgy érzik, az örökbefogadás engedélyezése sértette a jogaikat.

2. Az örökbefogadás célja – a gyermek érdeke

Az örökbefogadás Spanyolországban is elsősorban gyermekvédelmi intézkedés, melynek célja, hogy szerető családot biztosítson azoknak a gyermekeknek, akik valamilyen okból kifolyólag nem maradhatnak vér szerinti családjukban. Az örökbefogadás során minden esetben a gyermek legfőbb érdeke az elsődleges, jogait maximálisan tiszteletben tartva kell eljárni.

¹⁷ Palacios, Amorós, 2006, 922–924. o.

A Föld (szinte) minden országában,¹⁸ ahol ratifikálták a Gyermek Jogairól szóló Egyezményt, az örökbefogadás engedélyezése során a legfontosabb alapelv, melyre az egész folyamat felépül, a gyermek legfőbb érdekének biztosítása. De vajon mi szolgálja leginkább a gyermek érdekét? Elsősorban az, hogy egy *szerető és biztonságos családban nőjön fel*, ahol érkezését örömmel várták, szükségleteinek kielégítésére képesek, és boldog, kiegyensúlyozott embert tudnak nevelni belőle. Sok gyermeknek ez nem adatik meg a vér szerinti családjában, mert lehet, hogy elhanyagolják, bántalmazták. Ebben az esetben az szolgálja az érdekét, hogy a lehető leggyorsabban – mielőtt maradandó testi és lelki károsodást szenvedne – kiemelik az ártalmas közegből. Az is megeshet, hogy a megszületett gyermeket egyáltalán nem várták, érkezését tehernek, sorscsapásnak tekintik, vagy csak nincsenek olyan élethelyzetben, amely lehetővé teszi a gyermek felnevelését. Amennyiben a gyermek fogyatékossgal születik, a szülők megrettenhetnek a rájuk váró feladattól, és inkább lemondanak róla. A családból kiemelt és valamilyen oknál fogva „elhagyott” gyermekek először gyermekotthonba vagy nevelőszülőkhöz kerülnek. A fejlődéslelektan kutatási eredményei mára igazolták, hogy a gyermek felnőttkori kötődési mintázatának kialakulása szempontjából vannak szenzitív periódusok, amikor kiemelkedő jelentősége van annak, hogy létezik-e olyan személy a gyermek közelében, akihez biztonsággal tud kötődni. Ebből következik, hogy az szolgálja leginkább a gyermek érdekét, ha minél előbb a végleges, örökbe fogadó családjába kerül, különben sérülhet a személyiségfejlődése.¹⁹ Az örökbe fogadó családjában biztonságra találhat, egy olyan helyre, ahol szeretet és törődés veszi körül.²⁰

A 2015-ben végrehajtott átfogó reformoknak köszönhetően még inkább a gyermek érdeke került előtérbe az örökbefogadási eljárások során. A jogszabály-módosítás többek között lehetővé tette, hogy az állami gondoskodásban: nevelőszülőknél vagy gyermekotthonban élő gyermekek lehetőleg rövid időn belül örökbe fogadhatók legyenek, amennyiben nem látszik remény arra, hogy visszakerüljenek eredeti családjukba. A reform további jelentős újítása, hogy szélesebb körben tette kötelezővé a gyermek meghallgatását, valamint bevezette a korábban ismeretlen nyílt örökbefogadás intézményét, amely egyúttal azt is lehetővé teszi, hogy a gyermek – bizonyos keretek között és csak akkor, ha ez az ő érdekét szolgálja – megtartsa vér szerinti családi kapcsolatait.

18 Az aláírók: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CRC&Lang=en

19 Castón and Domingo, 2002. 174. o.

20 <https://www.larazon.es/familia/que-hay-que-hacer-para-adoptar-en-espana-BC20221660/> (2022. 01. 27.).

A 2015/26. törvény²¹ vezette be annak lehetőségét, hogy a gyermek számára gyámot rendeljenek arra az átmeneti időszakra, amikor a vér szerinti szülők felügyeleti joga még nem szűnt meg, de az örökbefogadás sem realizálódott. Ebben az időszakban a gyám dönthet a gyermek elhelyezéséről. Erre azért van szükség, mert ennek hiányában a gyermeket állami gondozásba kellene venni, és csak onnan kerülhetne az örökbe fogadó szülőkhöz.²²

A spanyol örökbefogadás elősegítésével foglalkozó szervezetek is abból az alapelvből indulnak ki, hogy a gyermek számára kell megtalálni a számára legideálisabb családot, amelybe zökkenőmentesen be tud illeszkedni. Fontos ezért már az elején tudatosítani a reménybeli örökbe fogadó szülőkben, hogy az alkalmassági bizonyítvány megszerzése nem azt jelenti, hogy nekik joguk van egy számukra kedves gyermeket örökbe fogadni. Azok a szülők, akik ezt el tudják fogadni, illetve képesek ezzel az alapelvvel azonosulni, sokkal könnyebben veszik az akadályokat, valamint könnyebben viselik azt a lelki terhet is, amelyet a hosszú éveket tartó, reménytelennek tűnő várakozás okoz.²³

Az egyes autonóm közösségekhez tartozó gyermekvédelmi szolgálatok fontos feladata az örökbefogadások utánkövetése. Ez egyrészt segítséget jelent az adoptáló szülőknek, másrészt a gyermek érdekében is áll, hiszen az örökbe fogadott gyermekek jelentős részének komoly „múltja” van, a terhek, amelyeket magukkal cipelnek, egyáltalán nincsenek arányban az életkorukkal. Az átélt traumák sok esetben megnehezítik az új családba való beilleszkedést, illetve nemzetközi örökbefogadás esetén, a nagyfokú kulturális különbségek miatt, megfelelő külső támogatás nélkül a szülők is frusztrálttá válhatnak. Korábban ezekkel a problémákkal magukra maradtak az örökbe fogadó családok. Tekintettel arra, hogy az örökbefogadás felbontására nincs lehetőség, az elkeseredett családok bentlakásos iskolába vagy külföldre küldték tanulni gyermekeiket, a legrosszabb esetben pedig öngyilkosságig fajultak a nem megfelelően kezelt helyzetek. Ma már az utánkövetés által nyújtott szakértő támogatásnak köszönhetően – remélhetőleg – nem fordulhatnak elő ilyen esetek.²⁴

A nemzetközi örökbefogadásról szóló 2007. évi 54. törvény,²⁵ valamint a Ptk. 180. §-a szerint az örökbe fogadott gyermeknek joga van származása megismerésére. Ennek érdekében a gyermekvédelmi szolgálat, az örökbefogadásról szóló határozat jogerőre

21 Ley 26/2015, de 28 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la adolescencia. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8470> (2022. 02. 29.).

22 Segado et al., 2021, 157., 159. o.

23 Jociles, Poveda, 2013, 38. o.

24 Naveiras, 2020, 10. o.

25 La Ley 54/2007 de Adopción Internacional <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-22438> (2022. 03. 04.).

emelkedését követően köteles megőrizni a gyermek vér szerinti családjára vonatkozó, rendelkezésére álló adatokat. A gyermek eredeti családja felkutatásához támogatást és segítséget kaphat a Gyámhivaltól. Amennyiben az örökbefogadott még kiskorú, nevében az örökbe fogadó szülei kérhetnek felvilágosítást a vér szerinti szülők adatairól. 2015 óta a gyökerek kutatása több szinten valósulhat meg az örökbefogadott és a vér szerinti szülők igényeinek megfelelően. A legelső szinten a gyermek csak az örökbefogadás tényéről, valamint a vér szerinti szülők természetes személyazonosító adatairól kap felvilágosítást.²⁶ Amennyiben a kutatás eredménnyel jár, a segítő felveszi a kapcsolatot a biológiai családdal, és kikéri a véleményüket, hogy szeretnének-e valamilyen módon kapcsolatba kerülni a gyermekkel. Ez lehet csak egy fénykép vagy levél küldése, de kölcsönös igény esetén személyes találkozásra is sor kerülhet.²⁷

A nyílt örökbefogadás bevezetésére is a gyermek érdekében került sor, ezáltal nagyobb esélye van ugyanis szerető családba kerülni, valamint gyökereitől való teljes elszakítása sem történik meg, lehetősége van kapcsolatot tartani a vér szerinti családjával.

Az örökbefogadás felbonthatatlansága is a gyermek érdekét szolgálja a spanyol jogalkotó szerint, ezzel kapcsolatban azonban legalább annyi ellenérv sorakoztatható fel, mint érv. Annyiban szolgálhatja valóban a gyermek érdekét, amennyiben a felbonthatatlanság egy sokkal megfontoltabb döntést eredményez az örökbe fogadó szülő oldalán, illetve még inkább közelíti az örökbefogadást a vérségi alapú családi kapcsolatokhoz, hiszen azokat sem lehet felbontani. Álláspontom szerint azonban, ha az örökbefogadás – valamilyen oknál fogva – nem képes a továbbiakban társadalmi rendeltetésének betöltésére, a gyermek érdekét sem szolgálhatja.

3. Az örökbefogadó személye

Az örökbefogadó az a személy, aki az örökbefogadást követően a gyermek felett a szülői felügyeleti jogokat gyakorolja. Közötte és a gyermek között *szülő-gyermek kapcsolat jön létre*.²⁸ A Ptk.²⁹ 175. §. negyedik bekezdése rendelkezik arról, hogy egy gyermeket

26 De Lorenzi et al., 2019. 11. o.

27 Dirección General de Infancia, Familia y Fomento de la Natalidad, Consejería de Familia, Juventud y Política Social Menetének részletes leírását lásd: https://www.comunidad.madrid/sites/default/files/programa_busquedaorigenesjul2021_o.pdf (2021. 11. 25.).

28 Álvarez, Salvador, 2019, 1. o.

29 Spanyol Polgári Törvénykönyv, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763&p=20180804&tn=1#art175> (2021. 11. 14.).

csak egy felnőtt fogadhat örökbe, kivéve azt az esetet, ha egy házaspár vagy pár³⁰ közösen kíván örökbe fogadni. A házasság megkötése után lehetséges van a házastárs gyermekének örökbefogadása.

Spanyolországban örökbe fogadó szülő lehet különemű házaspár, azonos nemű házaspár, különemű élettárs, azonos nemű élettárs, egyedülálló nő vagy férfi. Az egyes autonóm közösségek további feltételeket is szabhatnak a párokkal szemben, például Madrid és Asturias tartományban elvárás, hogy legalább három éve fennálljon az örökbefogadásra jelentkezők párkapcsolata.³¹

Spanyolországban a kilencvenes évektől kezdve egyre fokozódó igény mutatkozik az örökbefogadás iránt, ennek hátterében komoly társadalmi változásokat láthatunk. Míg 1975-ben egy párra átlagosan 2,8 gyermekszületés jutott, 2002-re ez a szám 1,2-re esett vissza. Ennek oka, hogy a Franco-diktatúra bukása után a nők tömegesen jelentek meg a munkaerőpiacon, az állami családtámogatási rendszerek azonban nem követték ezt a változást.³² A nők átlagéletkora az első gyermek megszületésekor is folyamatosan emelkedik, így sokaknak az örökbefogadás maradt az egyetlen járható út a gyermekvállalásra.³³

Az igények növekedése mellett azonban az örökbe fogadható gyermekek száma erősen lecsökkent az abortusz legalizálása, a fogamzásgátlók elterjedése, valamint a házasságon kívül született gyermekek és az egyedülálló anyák széles körű társadalmi elfogadottsága miatt. Az örökbefogadók jellemző profilja is átalakult, míg korábban többnyire olyan gyermektelen házaspárok kívántak örökbe fogadni, akiknek nem lehetett saját gyermeke, ma már egyedülállók, élettársak, azonos nemű párok, illetve olyanok is, akiknek már van utódja.³⁴

3.1. Az örökbe fogadó szülővé válás feltételei

A Ptk. 176. §-a szerint *az örökbefogadás bírósági határozattal történik*. Az eljárás során figyelembe kell venni a gyermek érdekét és az örökbefogadó alkalmasságát a szülői felügyelet gyakorlására. Ehhez elengedhetetlen, hogy a jelentkező rendelkezzen alkalmassági bizonyítvánnyal, valamint szükséges, hogy a gyermekjóléti szolgálat őt/őket javasolja az adott gyermek örökbefogadására. Nincs szükség a javaslatra,

30 Házassághoz hasonló érzelmi viszonyban élő pár: pareja unida por análoga relación de afectividad a la conyugal.

31 Naveiras, 2020, 11. o.

32 San Román, 2021, 494. o.

33 San Román, Rotabi, 2019, 201. o.

34 Palacios, Amorós, 2006, 925–926. o.

amennyiben az örökbefogadó a gyermek harmadfokú rokona, ha a gyermek az örökbefogadó házastársának vagy élettársának a gyermeke, ha a gyermeket legalább egy éve saját háztartásában gondozza, illetve ha az örökbefogadott nagykorú vagy emancipált (nagykorúsított).

A Ptk. 175. §-a határozza meg az örökbe fogadó szülővé válás alapvető feltételeit, melyek között elsőként egy életkori határ szerepel. Abszolút korlátot jelent, hogy az örökbefogadó nem lehet 25 évnél fiatalabb. Megjelenik egy relatív határ is, azaz az örökbefogadó és az örökbefogadott között minimum 16, legfeljebb 45 év korkülönbség lehet. Amennyiben a gyermeket egy házaspár vagy élettársak közösen fogadják örökbe, elegendő, ha a relatív életkori különbségek legalább egyikük vonatkozásában fennállnak. Nem vonatkoznak az életkori korlátok azokra az esetekre, amikor az örökbefogadó és az örökbefogadott rokoni kapcsolatban állnak, az örökbefogadott nagykorú vagy emancipált (nagykorúsított), továbbá el lehet tekinteni a korkülönbségtől, ha az örökbefogadók testvéreket vagy több speciális igényű gyermeket fogadnak örökbe.³⁵ Felső életkori korlátozást a spanyol szabályozásban nem találunk, de a relatív határ miatt 63 évnél idősebb személy gyakorlatilag nem fogadhat örökbe.

További korlátozást jelent, hogy nem fogadhat örökbe, aki a Ptk. rendelkezései szerint nem viselhet gyámságot, akinek a szülői felügyeleti jogát megszüntették, valamint aki nem végezte el a kötelező felkészítő tanfolyamot,³⁶ vagy az előzetes vizsgálat során alkalmatlanságát állapították meg.³⁷

Spanyolország volt a harmadik ország Európában, amely először biztosított jogokat az azonos nemű párok számára. A Ptk. 44. §-a 2005-ben bekövetkezett módosítása óta engedélyezett az egy neműek házasságkötése, és elvileg nincs jogi akadálya annak, hogy gyermeket fogadjanak örökbe. Ennek ellenére Messina és D'Amore kutatási eredményei azt mutatják, hogy az amúgy is rendkívül hosszadalmas örökbefogadási eljárás azonos nemű párok esetében még tovább tarthat, és sok esetben zárul eredménytelenül. Ennek elkerülése érdekében két lehetőség közül választhatnak. A pár mindkét tagja egyedülállóként kezdeményezi a nemzetközi örökbefogadási eljárás megindítását, vagy nevelőszülőnek jelentkeznek. Előbbi komoly rizikóval járhat abban az esetben, ha az örökbefogadásra váró gyermek származási országában nem engedélyezett a homoszexuálisok általi örökbefogadás. Amennyiben erre utóbb fény derül, elvehetik tőlük a gyermeket. Amennyiben a nevelőszülői státuszt választják, teljesülhet a vágyuk, hogy

35 Spanyol Ptk. 175. §.

36 Az örökbe fogadni szándékozónak kötelezően részt kell venni egy felkészítő tanfolyamon, melynek időtartama 5x4 óra.

37 Spanyol Ptk. 176. §.

gyermeket neveljenek, azonban a nevelt gyermek valójában csak átmenetileg van a nevelőszülők háztartásában, ha a vér szerinti család körülményei rendeződnek, visszakerül hozzájuk, ez is az eljárás célja, tehát csak csekély esély van arra, hogy a gyermeket végül örökbe fogadhatják. Ez az átmeneti megoldás sok esetben egyáltalán nem szolgálja a gyermek érdekét.³⁸

2005 óta van lehetőség arra, hogy valaki egyedülálló szülőként fogadjon gyermeket örökbe,³⁹ azonban az egyedülállók minden esetben hátrányba kerülnek a házastársakkal, élettársakkal szemben, mert amikor a gyermek számára az ideális örökbe fogadó szülőt keresik, általában abból indulnak ki, hogy a gyermek legfőbb érdekét az szolgálja, ha két szülő közösen neveli fel.⁴⁰ Az egyedülálló férfiak vannak leginkább nehéz helyzetben, ha partner nélkül szeretnének szülővé válni, mert a nemi sztereotípiák miatt a magányos nőket jobb szülőnek tartják az egyedül élő férfiaknál.

3.2. Az alkalmasság vizsgálata

Az örökbefogadási eljárás legfontosabb mozzanata az *alkalmassági bizonyítvány*⁴¹ megszerzése, melyet a gyermekvédelmi szakszolgálat állít ki és igazolja, hogy az illető személyisége és körülményei alapján alkalmas arra, hogy örökbe fogadó szülő legyen. A bizonyítvány megszerzése igen hosszadalmas folyamat – tényleges időtartama autonóm közösségenként eltérő –, melynek során át kell esni egy alapos pszichológiai vizsgálaton is.⁴²

Az örökbefogadási eljárás egyes lépései minden autonóm közösségben azonosak. Az első állomás a tájékoztatás és képzés, mely formális előadásokból és informális beszélgetésből áll, ahol a folyamattal kapcsolatos kérdésekre adnak választ, hogy az örökbe fogadni szándékozók a megfelelő ismeretek birtokában alaposan megfontolt, felelős döntést hozhassanak. Ezt követően kell benyújtani az alkalmassági vizsgálat lefolytatásához szükséges dokumentumokat, úgy, mint születési anyakönyvi kivonat, személyi igazolvány, házassági anyakönyvi kivonat vagy az élettársi kapcsolat fennállásáról szóló igazolás, erkölcsi bizonyítvány, orvosi igazolás arról, hogy nincs olyan testi vagy mentális betegsége, mely akadályozná a gyermek nevelését, valamint csatolni kell egy jövedelemigazolást.⁴³ Ezt követően kell benyújtani az eljárás lefolytatása iránti

38 Messina, D'Amore, 2018, 64. o.

39 <https://www.conceptosjuridicos.com/adopcion/> (2021. 11. 25.).

40 Jociles, Poveda, 2012, 551. o.

41 Certificado de idoneidad.

42 Garzon, 2021, 1. o.

43 García, 2021, 1. o.

kérelmet, majd sor kerül a több ülésből álló pszichológiai vizsgálatra, ahol különböző tesztek és explorációt vesznek fel. Amennyiben a pszichológiai vizsgálat eredménye lehetővé teszi, kiállítják az alkalmassági bizonyítványt.⁴⁴

A jelentkezők alkalmasságának értékelése során sokféle szempontot vesznek figyelembe. A pszichológus különböző tesztek segítségével, valamint az elbeszélgetés során megvizsgálja, hogy az illető milyen motivációkkal rendelkezik az örökbefogadással kapcsolatban, miért szeretne örökbe fogadni. Fontos feltárni azt is, hogy érzelmileg alkalmas-e a gyermeknevelésre, valamint ki kell zárni az olyan testi és mentális betegségeket, esetleg szellemi fogyatékossgot, amelyek károsan hathatnak a gyermek fejlődésére, vagy a szülőt tennék alkalmatlanná a gyermek gondozására. A vizsgálat tárgyát képezi a kérelmezők családi életének stabilitása és érzelmi érettsége, valamint adott esetben az örökbefogadás elfogadottsága a velük élő többi családtag részéről, tehát hogy a család többi tagja mennyire elfogadó, pozitívan állnak-e a család bővüléséhez. A beszélgetések során fel kell tárnani, hogy a jelentkező képes-e elfogadni a kiskorú nehéz múltját, traumáit és ennek nyomán jelentkező speciális igényeit. Ki kell deríteni, hogy rendelkezik-e a szükséges készségekkel a gyermekkel való kapcsolatában felmerülő váratlan helyzetek kezelésére. Körbe kell járni annak kérdését is, hogy a szűkebb-tágabb környezetüktől – úgy mint rokonok, családtagok, hozzátartozók, barátok, szomszédok, munkatársak – milyen szociális támaszra, támogatásra számíthatnak. Fontos feltárni azt is, hogy a jelöltek rendelkeznek-e kellően pozitív és rugalmas hozzáállással, amely a gyermek neveléséhez elengedhetetlen, illetve a munkájuk, egyéb elfoglaltságaik, hobbijuk és életformájuk elegendő időt biztosít-e a gyermekről való gondoskodásra, a szabad idő kellemes, közös eltöltésére. Érdemes még az elején tisztázni azt is, hogy milyen attitűddel vannak az örökbefogadás utánkövetésével szemben, rendelkezésre állnak-e, segítik-e a gyermekvédelmi szolgálat munkáját. A pszichológussal folytatott beszélgetés során azt is fel kell tárnani, hogy milyen szinten valósult meg a család társadalmi integrációja, amely azért lényeges, mert a marginalizálódott, kirekesztett családoknak – társadalmi elfogadás és támogatottság hiányában – sokkal nehezebb megbirkózni az örökbefogadás kihívásaival, és a gyermek érdekét sem szolgálja, hogy egyik hátrányos helyzetű közegből a másikba kerüljön. A vizsgálat fontos kérdése az is, hogy a szülő képes-e elfogadni a gyermek etnikai, kulturális és társadalmi különbségeit, és tud-e az igényeinek, szükségleteinek megfelelő nevelést biztosítani számára. Sok esetben akkor döntenek a párok az örökbefogadás mellett, amikor hosszú évek kitartó próbálkozása, esetleg orvosi beavatkozások sora után sem tudtak családot alapítani. Az alkalmassági

44 Garzon, 2021, 1. o.

vizsgálat során a pszichológusnak ezért azt is fel kell ismerni, ha a kérelmező a meddő-ségből eredő csalódottságát, fájdalmát még nem volt képes lelkileg feldolgozni, mert ez akadályozni fogja őt a gyermek elfogadásában. A beszélgetés során tudatosítani kell a jelentkezőkben, hogy örökbe fogadó szülőnek lenni sokkal több kihívást tartogat, hiszen a vér szerinti szülőknek nem kell például megküzdeni azzal az érzelmi teherrel, hogy a gyermek kamaszkorában esetleg fel szeretné majd kutatni a biológiai szüleit. Nem a pszichológiai vizsgálat keretei között, de az alkalmassági vizsgálat során azt is felderítik, hogy a jelentkező rendelkezik-e megfelelő lakhatási feltételekkel, illetve kellő anyagi forrásokkal ahhoz, hogy a gyermek alapvető szükségleteit ki tudja elégíteni.⁴⁵

3.3. A felkészítés

Az alkalmassági bizonyítvány megszerzése után következik az örökbefogadásra felkészítő tanfolyamon való részvétel, amely *minden örökbe fogadni szándékozó számára kötelező*. Amennyiben közös örökbefogadásról van szó, a pár mindkét tagjának részt kell venni rajta. A tanfolyam célja, hogy segítsen a családoknak alaposan megfontolttá tenni az örökbefogadási döntésüket, és felvértezni őket azokkal a készségekkel, stratégiákkal és ismeretekkel, amelyek segíteni fognak nekik megbirkózni az örökbe fogadó szülőség nehézségeivel. A felkészítő tanfolyam összesen húszórás, pszichológusok és szociális munkások tartják.⁴⁶

A felkészítő tanfolyamon minden fontos téma szóba kerül. Az első alkalommal fontos tisztázni az örökbefogadási eljárás jogi kereteit, valamint azt, hogy a szülők nagyjából mire számíthatnak, mi hogyan fog történni, meddig kell várni. Az első találkozás egyik legfontosabb célja, hogy megismertesse a jelölteket a lehetőségekkel, annak érdekében, hogy ne legyenek irreális elvárásaik. A második alkalommal már azoknak az érzelmeknek és kétségeknek a kérdéseivel foglalkoznak, melyeket az örökbe fogadni szándékozók élnek át a gyermek családba való érkezése előtt és után, illetve a szakember bemutatja azon gyermekek érzelmi jellemzőit, akiket elszakítottak eredeti családjuktól, melyet megelőzően többféle krízist és traumát éltek át. Az ezt követő foglalkozáson igyekeznek különféle eszközöket és stratégiákat adni a résztvevőknek a mindennapi élet bizonyos problémás helyzeteinek kezeléséhez. A negyedik alkalom arra összpontosít,

45 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticasocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

46 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticasocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

hogyan beszéljenek az örökbe fogadott gyermekkel a múltjáról és örökbefogadásáról, valamint miként kezeljék, ha serdülőkorban előtör a gyermekből az érzés, hogy szeretné megismerni vér szerinti szüleit. Végül pedig bemutatásra kerülnek a gyermekvédelmi rendszerben nevelkedő kiskorúak általános jellemzői, különös tekintettel a speciális igényű gyerekekre.⁴⁷

4. Az örökbe fogadható gyermek

Az örökbe fogadott gyermek az a kiskorú, aki az örökbefogadást követően *az örökbe fogadó család teljes jogú tagja lesz*, közöttük rokoni kapcsolat keletkezik, és felveszi a vezetéknévüket.

A Ptk. 175. szakaszában megfogalmazott főszabály szerint csak nem emancipált (nem nagykorúsított) kiskorú személy fogadható örökbe. Nagykorú vagy emancipált gyermek csak abban az esetben fogadható örökbe, ha a nagykorúság elérése előtt vagy a nagykorúsítást közvetlenül megelőzően az örökbe fogadó nevelőszülőként nevelte a gyermeket, vagy legalább egy évig a saját háztartásában gondozta. Nem lehet örökbe fogadni a leszármazót, az egyenes ági vagy oldalági vérrokont, legalább másodízig, valamint a gyám sem fogadhatja örökbe a gyámsága alatt álló kiskorút, amíg a gyámolt vagyonának teljes végleges számadása meg nem történt.⁴⁸

4.1. Az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás feltételei és jellemzői

Örökbe fogadhatóvá nyilvánítják azt a gyermeket, akit a szülei megfelelően nevelni nem képesek. A gyermekek ebbe a helyzetbe többféleképpen kerülhetnek. Amennyiben az anya úgy ítéli meg, hogy körülményei nem teszik lehetővé, hogy maga gondoskodjon gyermekéről, lehetősége van arra, hogy lemondjon a szülői felügyeleti jogáról és hozzájáruljon gyermeke örökbefogadásához. Fontos, hogy ezt önkéntesen és szabad akaratából tegye. A másik eset, amikor az anya a szülés után a gyermeket a kórházban hagyja, vagy ha a gyermeket valahova kitétték és valaki megtalálta. Örökbe fogadhatóvá nyilvánítható továbbá az a gyermek, akit bántalmazás vagy elhanyagolás miatt

47 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticasocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

48 Spanyol Polgári Törvénykönyv. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763&p=20180804&tn=1#art175> (2021. 11. 14.).

kellott kiemelni a családjából.⁴⁹ Nyílt örökbefogadás esetén a vér szerinti szülők az általuk ismert örökbefogadók javára járulnak hozzá gyermekük örökbefogadásához.⁵⁰

A gyermekvédelmi szolgálat örökbe fogadhatóvá nyilvánítja a gyermeket, amennyiben a szülei kiléte ismeretlen (elhagyott gyermek), vagy ha nem képesek megfelelően gondoskodni róla (elhanyagolás, bántalmazás, rossz bánásmód, veszélyeztetés), és ezen magatartásukon nem hajlandók változtatni, illetve visszautasítják a felajánlott segítséget, támogatást.⁵¹ Ebben az esetben a szülőket megfosztják jogaiktól. A spanyol Legfelsőbb Bíróság több alkalommal hangsúlyozta ítéleteiben, hogy a szülői felügyelet megszüntetését nem lehet a szülőkkel szemben egyfajta büntetésként alkalmazni, hiszen az eljárás lényege, hogy a gyermek legfőbb érdeke érvényre jusson. Abban az esetben, ha a szülői felügyelet megszüntetése nem szolgálja a gyermek érdekét, a bíróság nem hozhat ilyen döntést.⁵²

Miután a gyermeket kiemelték a családjából, elindul az eljárás a szülők felügyeleti jogának megszüntetése iránt, és a gyermek nevelőszülőkhöz vagy gyermekotthonba kerül. A gyámhatóság meghallgatja az érintetteket, a szülőket, a gyermeket, a családtagokat, illetve a nevelőszülőket, mielőtt dönt a szülői felügyelet megszüntetéséről. A döntést kézbesítik a szülőknek és a fiatakorúak ügyeivel foglalkozó ügyésznek. A szülők a családjogi bírósághoz fordulhatnak közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát kérve a döntés meghozatalától számított két éven belül. A gyermeket a szülői felügyeletet megszüntető határozat meghozatalától számított három hónap múlva örökbe fogadhatónak nyilváníthatják, sőt a fellebbezési lehetőségre tekintet nélkül örökbe is adható. Két év elteltével a gyermeket örökbe fogadják, vagy a továbbiakban az állam gondoskodik róla.⁵³

Az örökbe fogadható gyermekek jellemzőiről Andalúziában találtunk forrást, tehát a teljes országra kiterjedő statisztika nem elérhető, ez is inkább tájékoztató jellegű, az örökbefogadás nehézségeire kívánja felhívni az örökbe fogadni szándékozók figyelmét. Elsősorban azt hangsúlyozzák, hogy az örökbe fogadható gyermekek jellemzően erősen terhelt családokból származnak, melyekre jellemző a szegénység, munkanélküliség, mentális betegségek, alkoholizmus, testi-lelki bántalmazás, elhanyagolás, szexuális bántalmazás, így fájdalmas és traumatikus élményeket visznek magukkal az új családjukba is. Az örökbefogadóknak fel kell tehát készülni ezen lelki megrázkódtató sok kezelésére. A gyermekek általában a következő nehézségekkel küzdenek: érzelmi,

49 <https://www.comunidad.madrid/servicios/asuntos-sociales/adopcion> (2021. 11. 13.).

50 Salvador, 2020, 1. o.

51 Burns et al., 2019, 361–362. o.

52 Tribunal Supremo Español juicio 16.02.2012. EDJ 2012/19020.

53 Burns et al., 2019, 362. o.

testi és kognitív fejlődés elmaradottsága, problémák a társadalmi beilleszkedéssel, viselkedési zavarok, kötődési zavarok, etnikai kisebbséghez tartozás. Jellemző rájuk továbbá, hogy általában hét évnél idősebbek, sok közöttük a testvér, akiknek az együttes örökbefogadását támogatják. Ami az egészségi állapotukat illeti, sok esetben krónikus betegségekkel küzdenek, koraszülöttek, HIV- vagy hepatitis-fertőzöttek, testi fogyatékosággal, mentális betegségekkel – például Down-szindróma vagy autizmus –, esetleg érzékszervi fogyatékosággal (látássérült, hallássérült) élnek. Elképzelhető, hogy szüleik mentális zavarban (skizofrénia, bipoláris zavar) vagy mentális retardációban szenvednek.⁵⁴ A külföldről, elsősorban Ázsiából örökbe fogadott gyermekek jellemzően jobb egészségi állapotban vannak, ami a súlyosabb mentális vagy testi betegségeket illeti, azonban nekik is számos nehézséggel kell szembenéznük. Egy 2021-es vizsgálat tanúsága szerint az elmaradottabb országokból Spanyolországba került gyermekek sok esetben alultápláltak, nem kapták meg a csecsemőkorban kötelező oltásokat, különböző fertőzésektől, bőrbetegségektől vagy szifilisztől szenvednek. Ezen adatok arra engednek következtetni, hogy a gyermekek korábban rossz körülmények között nevelkedtek, nem kapták meg azt az odafigyelést és gondoskodást, amire szükségük lett volna, de remélhetőleg örökbe fogadó családjuk támogatásával kigyógyulnak betegségeikből, és rossz élményeiket is képesek lesznek feldolgozni. Nagyobb gyermekek esetében az átelt lelki traumák kötődési zavarokat és kapcsolatteremtési nehézségeket eredményezhetnek, a nyelvismeret hiánya pedig tanulási nehézségekben, iskolai problémákban manifesztálódhat, azonban kellő odafigyeléssel, törődéssel és szeretettel ezek rövid idő alatt korrigálhatók.⁵⁵

5. Az örökbefogadás formái

Spanyolországban az örökbefogadás teljes (*adopción plena*), azaz az örökbefogadó gyakorolja a továbbiakban a szülői felügyeletet, és az örökbefogadás az örökbe fogadó családjával is rokoni kapcsolatot hoz létre. Az örökbefogadásról szóló bírósági végzés végleges, ezzel megszűnik minden jogi kötelék az örökbefogadott és vér szerinti családja között.⁵⁶

54 <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticasocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/caracteristicas-menores-adopcion.html> (2021. 11. 28.).

55 Hernanz Lobo et al., 2021, 6–9. o.

56 <https://www.comunidad.madrid/servicios/asuntos-sociales/adopcion> (2021. 11. 13.).

5.1. Titkos és nyílt örökbefogadás

Az örökbefogadás Ptk.-ban már régóta szabályozott alapvető és leginkább elterjedt formája a titkos örökbefogadás, mely azt jelenti, hogy a vér szerinti és az örökbe fogadó szülők nem ismerik egymást, személyes adataikról nincsenek információk, tehát kapcsolatot sem tartanak egymással.

A nyílt örökbefogadást (*adopción abierta*) a 2015. évi XXVI. törvény (*Ley 26/2015, de 28 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la adolescencia*)⁵⁷ vezette be, mely módosította a Ptk. 178. §-át. Nyílt örökbefogadás esetén az örökbe fogadó és az örökbe adó ismerik egymást, és igény szerint tarthatnak egymással kapcsolatot az örökbe fogadott gyermekkel való jogi kapcsolat megszűnése esetén is. A jogalkotó szándéka szerint a nyílt örökbefogadás lehetőségének bevezetésére a gyermekek érdekében volt szükség, mert sok esetben azért ragadtak be a gyermekvédelmi rendszerbe, és maradtak nagykorúságuk eléréséig nevelőszülők gondozásában, mert a szüleik nem mondtak le a szülői felügyeleti jogaikról. A titkos örökbefogadás nagyon rugalmatlan, azonban nyílt örökbefogadás esetén esetleg kisebb veszteséget élnek meg a vér szerinti szülők, ha tudják, hogy az örökbefogadást követően is ugyanúgy kapcsolatban maradhatnak a gyermekükkel, így könnyebben lemondanak a jogaikról. Továbbá idősebb gyermekek esetén lélektani szempontból is fontos lehet, hogy valamilyen szinten megmaradjon a vér szerinti családdal a kapcsolat. Jogi szempontból azonban nem mindegy, hogy a gyermeket nevelőszülők nevelik, vagy örökbe fogadják, mert utóbbi esetben megváltozik a családi jogállása és a neve, örökölhét majd az örökbe fogadó szülei halála esetén, és gyermektartásdíjra is igényt tarthat a szülők válása esetén.⁵⁸ Nem elhanyagolható szempont továbbá, hogy a nevelőszülői gondozás elvi átmenetisége és visszafordíthatósága miatt minden esetben nagyfokú bizonytalanságot hordoz magában, míg az örökbefogadás végleges, így a gyermek számára nagyobb biztonságot, egyúttal stabilitást jelent. Mindezen előnyök ellenére a bevezetése óta eltelt hét évben nem sok előrelépés történt, mert a szakemberek nagy része és a társadalom sem tud mit kezdeni ezzel a spanyol rendszertől még mindig idegen megoldással. Az idegenkedés elsősorban a szülőkkel való kapcsolattartás területén jelentkezik, hiszen a testvérek közötti kapcsolattartást a családok korábban is szívesen biztosították abban az esetben, ha a gyermekeket különböző családok fogadták örökbe.⁵⁹ A vér szerinti szülőkkel való kapcsolattartás nem csak az örökbefogadók számára okozhat nehézséget, hanem a biológiai

57 2015. évi XXVI. törvény. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8470> (2021. 11. 19.).

58 Díez Riaza, 2018, 162–165. o.

59 Díez Riaza, 2018, 180–181. o.

szülőknek is, akik a határozat meghozatala után jogilag semmiféle kapcsolatban nincsenek a vér szerinti gyermekükkel. Mivel a nyílt örökbefogadás még gyerekcipőben jár, nem áll rendelkezésre kellő tapasztalat, például azzal kapcsolatban, hogy hol van a helyük, mi a szerepük ebben az új családban, amihez elvileg semmi közük, de gyakorlatilag vérségi kapcsolat fűzi őket oda.⁶⁰

A nyílt örökbefogadás lélektani vonatkozásait sokkal szélesebb körben vizsgálták, mint annak jogi következményeit. Egy 2010-es vizsgálatban amerikai kutatók abból a feltételezésből indultak ki, hogy azokban a családokban, ahol a gyermek az örökbefogadást követően is kapcsolatot tartott a biológiai családjával, kisebb arányban jelennek meg antiszociális magatartási zavarok. A hipotézis abból a megelőző feltevésből táplálkozott, mely szerint az örökbe fogadott serdülők között nagyobb arányban jelennek meg pszichiátriai betegségek, mint a vér szerinti családjukban nevelkedő kortársaiknál. Ennek oka vélhetőleg nem maga az örökbefogadás, hanem azok a traumatikus élmények, amelyeknek ezek a gyermekek ki voltak téve az új családjukba kerülésüket megelőzően. Amennyiben ők és szüleik nem kaptak segítséget ezen lelki sérülések feldolgozásához, valóban nagyobb esély mutatkozik a későbbi mentális megbetegedések kialakulására. A kutatás végül nem talált összefüggést a gyermekek lelki tünetei és aközött, hogy örökbefogadásukra nyílt vagy titkos módon került sor. Ekkor még úgy látták, nem feltétlenül van jelentősége annak, hogy megmaradnak-e a korábbi családi kapcsolatok.⁶¹ A 2020-ban elvégzett, illetve a korábbi vizsgálatok eredményeit összegző kutatások már azt mutatják, hogy a nyílt örökbefogadás esetén megvalósuló rendszeres és minden érintett igényeihez megfelelően igazított kapcsolattartás segít a gyermeknek feldolgozni a múltban elszenvedett sérelmeit, erősíti az öntudatát és az önbizalmát, valamint hozzájárul a büntudat-, a veszteség-, a szomorúság- és az elutasítottságérzés csökkentéséhez. Nyilvánvalónak látszik az is, hogy sok gyermekben azért jelentkezik serdülőkorban a vér szerinti családhoz való visszatérés vágya, mert nem tudta feldolgozni azt a veszteséget, amelyet a családjától való elszakadás okozott. Sok gyermek él át ilyenkor félelmet, haragot, zavarodottságot és kerül identitáskrizisbe. A kapcsolattartással ez is elkerülhető, sőt sok esetben azt tapasztalták, hogy azok a gyermekek, akik kapcsolatban maradtak a szülőanyjukkal, sokkal inkább hálát éreztek az önzetlenségével kapcsolatban, amiért egy sokkal jobb élet lehetőségét adták nekik az örökbeadással. Nem elhanyagolható haszonnal jár továbbá az is, hogy ezáltal a családjában előforduló betegségekről is könnyebben tudomást szerez, ami sok esetben segítheti az egészsége megőrzését. Ki kell azonban emelni, hogy a kapcsolattartás veszélyekkel is járhat.

60 Smith et al., 2020, 771. o.

61 Grotevant, 2011, 529–536. o.

Amennyiben nem megfelelően koordinált keretek között zajlik, a gyermek ismételten súlyosan traumatizálódhat. A vizsgálatok arra az eredményre jutottak, hogy akkor lesz biztonságos és mindenki számára hasznos a kapcsolattartás, ha a résztvevők rugalmasak, hatékonyan képesek kommunikálni egymással, a folyamat megfelelően ellenőrzött, előre felállított világos kereteken belül és határok között zajlik, valamint mindannyian elkötelezettek a gyermek érdekének biztosítására.⁶²

5.2. Nemzeti és nemzetközi örökbefogadás

Az örökbefogadás típusait tekintve különbséget tehetünk nemzeti és nemzetközi örökbefogadás között. A nemzetközi örökbefogadás lényegesen bonyolultabb, időigényesebb és költségesebb, mint a nemzeti. A nemzetközi örökbefogadás folyamatában az állam által elismert örökbefogadást segítő civil szervezetek (*Entidad Colaboradora de Adopción Internacional*) segítik az örökbe fogadni szándékozókat.⁶³ A nemzeti örökbefogadás ingyenes, a nemzetközi eljárás költsége nagyjából 20 000 euró.⁶⁴ Az utóbbi 5 évben nagyon megnőtt az örökbefogadási eljárások időtartama. Jelenleg nagyjából 5-8 év telik el a kérelem benyújtásától a gyermek tényleges örökbefogadásáig. A 2005–2010 közötti időszakban ez jellemzően két évig tartott. Az eljárások elhúzódásának elsődleges oka egyes országok örökbefogadási politikájának megváltozása, valamint az, hogy *egyre gyakrabban merült fel korrupció, különféle visszaélések, sőt gyermekrablás gyanúja*. Hozzájárul továbbá a folyamatok elhúzódásához, hogy a Hágai Nemzetközi Örökbefogadási Egyezmény ratifikációja folytán erősen előtérbe került a gyermek legfőbb érdekének biztosítása, továbbá sok országban megváltozott az örökbe fogadható gyermekek profilja.⁶⁵

Ha visszatekintünk, azt látjuk, hogy a kilencvenes évekig egyáltalán nem volt jellemző a nemzetközi örökbefogadás, hiszen a korábban ismertetett társadalmi keretek között kevesebben akartak örökbe fogadni, és az örökbe fogadható egészséges spanyol gyermekek száma is magasabb volt. A kétezres évek elejére ezek a körülmények jelentősen megváltoztak – többek között a spanyol celebeknek köszönhetően, akik előszeretettel fogadtak örökbe külföldi gyermekeket –, és már az sem jelentett problémát, ha a gyermek nem hasonlított a szüleiére. Ebben az időben szinte robbanásszerűen nőtt meg a külföldről történő örökbefogadások száma, 2004-ben 5541 határon túl született

62 Smith et al., 2020, 25, 762, 771. o.

63 Alvarez, Salvador, 2019, 1. o.

64 Uo.

65 San Román, Rotabi, 2019, 198–200. o.

gyermek került az országba, mellyel az Európai Unióban első, a világon pedig másodikak lettek – az Amerikai Egyesült Államok után – nemzetközi örökbefogadás terén.⁶⁶ 1997 és 2019 között összesen 55 272 gyermek kerül Spanyolországba. 2015-re azonban 85%-kal csökkent a külföldről örökbe fogadott gyermekek száma. Ennek hátterében rengeteg tényező áll, *San Román* kutatásai szerint elsősorban a korrupció visszaszorulása. A kétezres évek elején olyan mértékben nőtt meg a nemzetközi örökbefogadás iránti kérelmek száma, hogy ezres nagyságrendben küldték őket külföldre, elsősorban Kínába, Indiába, dél-amerikai és afrikai országokba, akik egy idő után nem tudták kielégíteni ezt a megnövekedett „igényt”. Szerencsére ezekben az országokban is évről évre javult a gyermekek helyzete, egyre kevesebb család kényszerült arra, hogy a gyermekük – a szülők kérelmére vagy akaratuk ellenére – állami gondoskodásba kerüljön, így egyszerűen nem volt annyi örökbe fogadható gyermek, amennyit a spanyol szülők szerettek volna. Ennek következtében egyre többször lehetett hallani, hogy a papírokon árvának feltüntetett gyermeknek valójában élnek a szülei, akaratuk ellenére és tudomásuk nélkül adták őt örökbe, egyes kínai csecsemők esetében egyenesen gyermekrablást emlegettek. Egy ideig ennek nem lett komolyabb visszahangja, mondván, ez a származási országok problémája, de hamarosan befagyasztották az emberi jogok megsértésével és korrupcióval vádolt országokba küldött kérelmeket. Ennek következtében nőtt meg jelentősen a várakozási idő és esett vissza a nemzetközi örökbefogadások száma. A spanyol reménybeli szülők még mindig úgy gondolják, hogy a szükségtelen adminisztráció és a bürokrácia miatt tart évekig az örökbefogadási eljárás, holott valójában arról van szó, hogy nagyon ritkán születik az elvárásoknak megfelelő, teljesen egészséges, születése pillanatában örökbe fogadható gyermek.⁶⁷

A gyermekvédelmi intézkedésekkel kapcsolatban – a kutatás során fellelt – legfrissebb adatok tanúsága szerint 2017-ben 680 gyermeket fogadtak örökbe Spanyolországban, 2018-ban 639-et, 2019-ben 626-ot,⁶⁸ 2020-ban 537-et.⁶⁹ Az örökbe fogadott gyermekek fele volt 3 év alatti.⁷⁰ 35 százalékuk négy és tíz éves kor közötti, a többiek pedig tizenegy és tizenhét év közöttiek voltak.⁷¹ Jelenleg *több mint 20 000 szülő vár örökbe fogadható gyermekre*, jelentős többségük három évnél fiatalabb, egészséges kisbábát szeretne.⁷²

66 Hortelano, Pena, 2015, 291. o.

67 San Román, 2021, 496–504. o.

68 Romero, 2022.

69 <https://www.statista.com/statistics/1029847/children-adopted-domestically-in-spain/>

70 Romero, 2022.

71 Segado et al., 2021, 168. o.

72 San Román, Rotabi, 2019, 208. o.

A statisztikai adatok tanúsága szerint az egy évben előterjesztett örökbefogadás iránti kérelmek 72%-kal csökkentek az utóbbi időben. *Alvarez és Salvador* véleménye szerint ennek az az oka, hogy a spanyol fiatalok jellemzően meglehetősen későn kötnek házasságot, elég magas életkorban kezdik el a családalapítást, így elég későn derül ki, hogy nem születhet közös gyermekük. Mivel a legtöbben csecsemőt szeretnének örökbe fogadni, sokan inkább lemondanak az örökbefogadásról, mert ha elmúltak 45 évesek, már csak idősebb gyermek örökbefogadására van lehetőségük, főleg, ha 5-8 évet kell várniuk.⁷³

6. Az örökbefogadás létrejötte

Az örökbefogadási eljárás részletszabályait az egyes autonóm közösségek rendeletben szabályozzák, ezen szabályok között nagyfokú hasonlóságot tapasztalhatunk. A következőkben Andalúzia szabályozását ismertetjük a nevelőszülői gondoskodásról és az örökbefogadásról szóló rendelet (továbbiakban: rendelet) alapján.⁷⁴

Első lépésként minden örökbe fogadni szándékozónak kötelezően részt kell venni a tájékoztatón, melyet a gyermekvédelmi szakszolgálat (*Servicio de Protección de Menores*) meghatározott időközönként szervez. Egy-egy ilyen foglalkozás nagyjából kétórás, ennek során tájékoztatást kapnak a nemzeti és nemzetközi örökbefogadás szabályairól és az örökbe fogadható gyermekek jellemzőiről. Annak, aki részt szeretne venni egy ilyen tájékoztatón, azaz szeretné elindítani az örökbefogadási folyamatot, egy kérelmet⁷⁵ kell benyújtania a területileg illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat Esélyegyenlőségi és Szociálpolitikai Bizottságához (*Delegación Territorial de la Consejería de Igualdad y Políticas Sociales*).⁷⁶ A kérelem benyújtása online és papíralapon (postai úton vagy személyesen) is megtörténhet.⁷⁷ A benyújtott kérelemnek a következő kritériumoknak kell megfelelni. Érdemi bírálat nélkül elutasítja a gyermekvédelmi szakszolgálat azokat a kérelmeket, melyek nemi, faji, etnikai, illetve társadalmi státuszon vagy családi állapoton alapuló

⁷³ Alvarez, Salvador, 2019, 1. o.

⁷⁴ DECRETO 282/2002, de 12 de noviembre, de Acogimiento Familiar y Adopción. <https://www.juntadeandalucia.es/boja/2002/135/6> (2021. 11. 09.).

⁷⁵ „petición de asistencia a la sesión informativa y de preparación para la adopción”.

⁷⁶ Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

⁷⁷ Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

diszkriminációt sugallnak.⁷⁸ A kérelemből azonban ki kell tűnnie, hogy az örökbefogadó mely életkorú és milyen jellemzőkkel bíró gyermeket szeretne örökbe fogadni, valamint hogy csak nemzeti, vagy esetleg nemzetközi örökbefogadásban gondolkodik. Az életkor meghatározása során különböző korcsoportokból lehet választani, és különbséget tesznek egyetlen gyermek vagy testvérek örökbefogadása között. Amennyiben valaki egyetlen gyermeket kíván örökbe fogadni, a megadható intervallum lehet nullától hároméves korig, két testvér esetén nullától négyéves korig, több testvér esetén pedig nullától ötéves korig. Ez azt jelenti, hogy ennél szűkebb intervallumot nem lehet megadni (pl. 0–2 éves korig, vagy testvérek esetén 0–3 éves korig) tágabbat azonban igen (pl. 0–5 éves korig, testvérek esetén 0–9 éves korig). Hiányosan vagy hibásan benyújtott kérelem esetén hiánypótlásnak van helye. A hiánypótlásnak tíz munkanapon belül kell eleget tenni.⁷⁹

A harmadik lépés az alkalmassági bizonyítvány⁸⁰ megszerzése, melyet a gyermekvédelmi szakszolgálat állít ki és igazolja, hogy az illető személyisége és körülményei alapján alkalmas arra, hogy örökbe fogadó szülő legyen. Ennek lényeges eleme a pszichológiai alkalmassági vizsgálat, melyet a területileg illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat (*Servicio de Protección de Menores de la Delegación Territorial*) szociális munkásokból és pszichológusokból álló csoportja, vagy bizonyos esetekben a Szociálpolitikai és Esélyegyenlőségi Tanács (*Consejería de Igualdad y Políticas Sociales*) szakemberei végezik el. A vizsgálat ingyenes. Ennek során több interjú és legalább egy otthoni látogatáson keresztül felméri a kérelmezők személyes, családi, kapcsolati és szociális helyzetét, motivációikat, nevelési alkalmasságukat, stabil és biztonságos kapcsolatok kialakítására való képességüket, valamint alkalmasságukat kiskorú gondozására. A vizsgálat során pszichológiai tesztek és kérdőíveket is felvesznek, melyeket a jelentkezők kötelesek kitölteni.⁸¹

A pszichológiai vizsgálatok elvégzését és a benyújtott dokumentumok elemzését követően készült jelentéssel szemben – melyben a szakértői bizottság javaslatot tesz a jelölt alkalmasságának vagy alkalmatlanságának megállapítására – az örökbe fogadni szándékozó *15 napon belül jogorvoslattal élhet*, az esetleges hiányosságokat is pótolhatja. Ezt követően a gyermekvédelmi szakszolgálat meghozza az alkalmasságról

78 Ley 6/1995, de 28 de marzo, de Garantías de los Derechos de la Infancia y la Adolescencia en la Comunidad de Madrid. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1995-18545> (2022. 03. 02.).

79 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

80 Certificado de idoneidad.

81 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

vagy alkalmatlanságról szóló határozatot, melyet közölnek az érintettel. A jelentkezőt ezt követően felveszik a területi várólistára.⁸² Amennyiben az illetőt örökbefogadásra alkalmatlannak nyilvánították, leghamarabb a határozat közlésétől számított egy év múlva terjeszthet elő ismételt kérelmet. Az alkalmasságról szóló határozat három évig érvényes, de az érintett köteles az időközben bekövetkező változásokról a hatóságot tájékoztatni. Amennyiben ezek a változások az alkalmasságról szóló határozatra is hatással lehetnek, a gyermekvédelmi szakszolgálat hivatalból új eljárás lefolytatását kezdeményezheti.⁸³

Három év elteltével aktualizálni szükséges az alkalmassági bizonyítványt, azaz a pszichoszociális vizsgálatot – környezettanulmány, anyagi helyzet vizsgálata, pszichológiai alkalmassági vizsgálat – ismét el kell végezni.⁸⁴

Ötödik lépés az örökbefogadó és az örökbefogadott összeillesztése, mely első körben az adott autonóm közösség illetékességi területén valósul meg. A kiválasztási folyamat célja, hogy megtalálják az örökbe fogadható gyermek személyiségéhez és jellemzőihez legjobban illeszkedő örökbe fogadó családot.⁸⁵ A legalkalmasabb örökbefogadó kiválasztása során a következő szempontokat kell figyelembe venni. A házaspárokat és élettársakat előnyben kell részesíteni az egyedülálló örökbefogadókkal szemben. Amennyiben a családban már van vér szerinti vagy örökbe fogadott gyermek, arra kell törekedni, hogy az újonnan a családba érkező gyermek legalább két évvel fiatalabb legyen a legkisebb gyermeknél, illetve legalább két év eltelt a már családban élő gyermek születése vagy örökbefogadása óta. Amennyiben több család is egyformán alkalmas a gyermek örökbefogadására, akkor előnyben kell részesíteni azokat, akik régebb óta szerepelnek a várólistán.⁸⁶

A hatodik lépés az ismerkedése. A család és a gyermek különféle közös programokon vesznek részt, gyakran találkoznak egymással, a találkozások formája, gyakorisága és időtartama a gyermek életkorához és szükségleteihez igazodik. A szolgálat munkatársai

82 Andalúziában: Registro de Solicitantes de Acogimiento y Adopción de Andalucía.

83 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

84 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-internacional/paginas/idadeidad-familias.html> (2021. 11. 26.).

85 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

86 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticassocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

az örökbefogadót és az örökbefogadottat is ellátják minden szükséges információval a másiktól. Amennyiben az ismerkedés kölcsönös szimpátiát eredményez, kikérik a gyermek véleményét az örökbefogadással kapcsolatban, melyet érettségének megfelelő súllyal figyelembe is vesznek. 12 évnél idősebb gyermek részéről kifejezett hozzájárulásra van szükség. Ha minden rendben alakul, az örökbe fogadni szándékozók magukhoz vehetik a gyermeket. A próbagondozás elrendeléséről és az örökbefogadás elindításáról határozat születik, melyet közölnek az örökbe adó szülővel is, amennyiben a szülői felügyeleti jogaiktól nem fosztották meg őket. A gyermekvédelmi szakszolgálat az örökbefogadás véglegesítésére tett javaslatát megküldi a bíróságnak.⁸⁷ A bíró meghallgatja az örökbe fogadni szándékozókat, valamint a gyermeket is, ha elmúlt 12 éves. A bíróság előtt hozzá kell járulnia az örökbefogadáshoz az örökbefogadó házastársának vagy élettársának is, amennyiben nem közösen fogadják a gyermeket örökbe.⁸⁸ Nem szükséges a házastárs hozzájárulása, ha közöttük az életközösség már nem áll fenn. Az örökbefogadáshoz a gyermek szüleinek hozzájárulása is szükséges, kivéve, ha szülői felügyeleti jogukat megszüntették, vagy annak gyakorlásával már legalább két éve felhagytak, illetve ha a nyilatkozat megtételében ténylegesen akadályozva vannak. Ha az anya a szülést követően a kórházban hagyta gyermekét, szülői felügyelete a gyermek hathetes koráig szünetel, ezt követően megszűnik, így az ő hozzájárulására sincs szükség. A bírónak az eljárása során meg kell hallgatni a vér szerinti szülőket, ha a szülői felügyeleti jogtól megfosztásra nem került sor, de a hozzájárulásukra nincs szükség, a gyermek gyámját, nevelőszülőjét, valamint a 12 éven aluli gyermeket, akinek véleményét érettségének megfelelő súllyal kell figyelembe venni a döntés meghozatala során. A bíróság minden érintettet tájékoztat az örökbefogadás jogi következményeiről, ezt követően hozzájárulásukat írásban kötelesek megadni. A tárgyalásról a nyilvánosságot ki kell zárni. A bíróság a döntése meghozatala során minden esetben a gyermek legfőbb érdekét tartja szem előtt, és fokozott figyelmet szentel az örökbe fogadó szülők alkalmasságának. Meg kell győződnie arról, hogy az örökbe fogadó családban megvalósul a gyermek társadalmi integrációja, biztosított az egészség személyiségfejlődése és érzelmi biztonsága.⁸⁹ Amennyiben a bíróság elutasítja az örökbefogadási kérelmet, a gyermek a nevelőszülőknél vagy a nevelőotthonban marad. A döntés ellen első fokon a helyi, másodfokon a megyei bíróságnál lehet fellebbezni. A fellebbezéseket a bíróság négy-öt tagú tanácsban bírálja el mindkét fokon. Ha a vér szerinti szülők két éven belül

87 A bírósági eljárásra vonatkozó szabályokat a spanyol Pp. 779-781. §§-ban találjuk. Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323> (2022. 03. 02.).

88 Ptk. 177. §. El cónyuge o persona unida al adoptante por análoga relación de afectividad a la conyugal.

89 Sz.N., Equipo Jurídico DVE: Todo sobre la Adopción. Editorial de Vecchi. Barcelona. 1992, 75. o.

nem kérik a szülői felügyelet megszüntetéséről szóló határozat bírósági felülvizsgálatát, az örökbefogadás engedélyezéséről szóló bírósági ítélet jogerőssé válik. Az ítéletet kézbesítik a vér szerinti szülőknek, az örökbe fogadó szülőknek, az ügyésznek és a gyermekvédelmi szolgálatnak.⁹⁰

A próbagondozás időtartama minimum három hónap, legfeljebb egy év, bizonyos körülmények esetén azonban két év is lehet. Ennek sikeres eltelte után a bíróság jogerős (megfellebbezhetetlen) végzésében megállapítja az örökbefogadás megtörténtét, ez alapján történik meg az anyakönyvi bejegyzés. Ennek következtében az örökbefogadott és az örökbefogadó között létrejön a rokoni kapcsolat, a vér szerinti családdal pedig minden kapcsolat megszűnik.

Nyílt örökbefogadás (*adopciones abiertas*) esetén az informális kapcsolatok megmaradhatnak, azaz továbbra is tarthatják egymással a személyes kapcsolatot, de a jogi kötelék ez esetben is megszűnik.⁹¹ Az örökbefogadók nyilatkozhatnak arról, hogy milyen mértékben kívánják fenntartani a kapcsolatot a gyermek vér szerinti családjával (pl. a testvérekkel igen, de a szülőkkel nem). Nyilatkozhatnak úgy is, hogy egyáltalán nem kívánnak kapcsolatot tartani a gyermek vér szerinti családjával. Erre vonatkozó nyilatkozatukat az alkalmassági vizsgálat során is figyelembe veszik. A kapcsolattartás lehet *közvetlen* (személyes találkozás) vagy *közvetett* (levelezés, fénykép küldése), erről is rendelkezni kell az örökbefogadást engedélyező végzésben. A közvetlen személyes kapcsolattartásra elsősorban nagyobb gyermekek esetén kerülhet sor, akik erős családi kötelékkel bírnak vér szerinti családjukban. Erre természetesen csak akkor kerülhet sor, ha az a gyermek érdekét szolgálja, valamint ha ezt minden érintett elfogadja és tiszteletben tartja. A gyermekvédelmi szakszolgálat folyamatosan figyelemmel kíséri a kapcsolattartásokat, szükség esetén javaslatot tesz annak felfüggesztésére.

Az örökbefogadási eljárás időtartamát előre nehéz megjósolni, mert nagyon sok mindentől függ, hogy mennyi időt vesz igénybe az örökbe fogadható gyermekhez legjobban illeszkedő örökbefogadó megtalálása, de egyes források szerint akár nyolc-tíz évig is eltarthat.⁹² Különösen a nemzetközi örökbefogadások⁹³ húzódnak el, ezért, valamint

90 Burns et al., 2019, 363. o.

91 Pasos principales para realizar una adopción nacional. <https://www.juntadeandalucia.es/organismos/igualdadpoliticasocialesyconciliacion/areas/infancia-familias/adopcion-nacional/paginas/pasos-adopcion.html> (2021. 11. 08.).

92 Garzon, 2021, 1. o.

93 A legtöbb külföldről történő örökbefogadás Magyarországról történik. 2018-ban 47-ből 21 esetben. https://www.lavozdegalicia.es/noticia/sociedad/2019/03/26/solicitudes-adoptar-galicia-caen-minimos-historicos/0003_201903G26P24995.htm (2021. 11. 11.).

a megnövekedett költségek és korrupcióhoz köthető anomáliák miatt az utóbbi időben jelentősen visszaesett az ebben részt vevő spanyol családok száma.⁹⁴

Más források szerint az elmúlt húsz évben Spanyolországban *meghosszabbodtak a kiskorúak nemzeti örökbefogadására vonatkozó várakozási idők*. Ezen kutatás szerint az átlagos várakozási idő hat-nyolc év. Ez elsősorban annak tudható be, hogy Spanyolországban csökken az örökbe fogadható gyermekek száma, és nem annak, hogy a közigazgatási szervek késlekednek az örökbefogadási kérelmek jóváhagyásával. Ahhoz, hogy egy gyermek örökbe fogadható legyen, az szükséges, hogy szülei lemondjanak a szülői felügyeletről, ami Spanyolországban nem túl gyakori. Ez az oka annak, hogy sok gyermek nagykorúságig nevelőszülőknél él úgy, hogy nem fogadható örökbe. A várakozási idő lerövidül a speciális igényű, hét évnél idősebb gyermekek, testvércsoportok, illetve testi vagy szellemi fogyatékos kiskorúak örökbefogadása esetén,⁹⁵ illetve ha a gyermeknek olyan betegsége van, amely korai beavatkozást és minél előbbi kezelést igényel.⁹⁶

7. Az örökbefogadás joghatásai

A Ptk. 178. §-a szerint az örökbefogadás következtében az örökbefogadott és vér szerinti családja között minden jogi kapcsolat megszűnik, kivéve, ha valaki a házastársa vagy élettársa gyermekét fogadta örökbe. Fennmarad a vérségi kapcsolat abban az esetben is, ha a gyermeket egyedülálló személy fogadta örökbe, valamint ha a 12 évnél idősebb gyermek és szülője ezt kérték. A vér szerinti szülők szülői felügyeleti jogai megszűnnek, a továbbiakban semmilyen jog nem illeti, semmiféle kötelezettség nem terheli őket a gyermekkel kapcsolatban. Ezen jogok és kötelezettségek átszállnak az örökbefogadókra.

Az örökbefogadás következtében az örökbefogadó és az örökbefogadott között szülő-gyermek kapcsolat jön létre, mely minden tekintetben megegyezik a biológiai leszármazáson alapuló rokoni kapcsolattal. Tekintettel arra, hogy Spanyolországban az örökbefogadás teljes (*adopción plena*), a rokoni kapcsolat nemcsak az örökbe fogadó szülővel, hanem annak teljes családjával is létrejön.⁹⁷ Az eredeti, vér szerinti kötelék egy tekintetben bír a továbbiakban jelentőséggel: az örökbe fogadott gyermek esetében relatív házassági akadály áll fenn a biológiai testvérei és azon testvérei vonatkozásában is, akikkel az örökbefogadás révén egy családban nevelkedett.⁹⁸

94 Alvarez, 2019, 1. o.

95 Salvador, 2020, 1. o.

96 López Hortelano, Mellado Pena, 2015, 292. o.

97 López Azcona, 2016, 68. o.

98 Ptk. 178. § (3) bekezdés.

Az örökbe fogadott gyermeknek joga van származása megismerésére, ezért a gyámhivatal köteles az örökbefogadással kapcsolatos minden rendelkezésre álló dokumentumot legalább ötven évig megőrizni, ahogy azt a *Gyermekek Örökbecfogadásáról szóló Európai Egyezmény* is előírja. Az örökbecfogadásban érintett intézmények (pl. a kórház, ahol a gyermek született, az örökbecfogadást segítő alapítványok) kötelesek az örökbecfogadottal együttműködni, számára minden segítséget és tájékoztatást megadni, ha szeretné származását felkutatni. Amennyiben a gyermek kiskorúsága idején szeretné elindítani ezt a folyamatot, ennek során nemcsak a szülei láthatják el a törvényes képviselőjét, hanem más is, például jogi képviselő vagy egy kirendelt gyám, abban az esetben, ha az örökbec fogadó szülők meghaltak, vagy megfosztották őket a szülői felügyelet gyakorlásától. Amennyiben bármiféle jogi vagy személyes jellegű érdekellentét alakul ki a vér szerinti család és az örökbecfogadók, valamint a gyermek között a gyökerek felkutatása és a kapcsolatteremtési kísérlet során, közvetítői eljárást vehetnek igénybe a konfliktus megnyugtató rendezése érdekében.⁹⁹

8. Az örökbecfogadás utánkövetése

A gyermekvédelmi szakszolgálat nyomon követi a gyermek családba való beilleszkedését, és szükség esetén a szülők rendelkezésére áll, ha bármilyen nehézséggel néznek szembe. Egyúttal azt is ellenőrzik, hogy az örökbec fogadott gyermekről megfelelően gondoskodnak-e új családjában, megkapja-e azt az odafigyelést, törődést és gondoskodást, amire szüksége van. Ennek során együttműködnek az óvodával, iskolával, gyermekorvossal és a védőnővel. Amennyiben szükséges, tanácsadással és családterápiával is állnak az örökbec fogadó családok rendelkezésére. Ezen szolgáltatások *ingyenesen vehetők igénybe*.

Amennyiben a gyermekjóléti szolgálat úgy ítéli meg, hogy a gyermek érdeke, elsősorban személyiségfejlődése azt kívánja, hogy a vér szerinti családjával való kapcsolata fennmaradjon, engedélyezheti a rendszeres időközönkénti személyes vagy más formában megvalósuló kapcsolattartást. Különösen igaz ez abban az esetben, ha a vér szerinti testvéreket különböző családok fogadták örökbec. Ilyen esetben a bíróság az örökbecfogadás engedélyezéséről szóló határozatában rendelkezik a kapcsolattartás gyakoriságáról, rendjéről és módjáról. A döntés meghozatala során figyelemmel kell lenni a gyermek életkorára és érettségére is, ezzel kapcsolatban őt meg is kell hallgatni. Nagyon fontos

99 López Azcona, 2016, 69–70. o.

hangsúlyozni, hogy minden esetben egyénre szabott szabályozásra van szükség, mert nem létezik olyan megoldás, amely minden család számára kielégítő.¹⁰⁰

Szükség esetén a kapcsolattartások megvalósításában a gyermekvédelmi szolgálat is részt vesz. Amennyiben a kiskorú érdeke úgy kívánja, a bíróság a kapcsolattartásra vonatkozó szabályozást megváltoztathatja vagy megszüntetheti. A kapcsolattartással kapcsolatos tapasztalatokról a gyermekvédelmi szolgálat rendszeresen tájékoztatja a bíróságot, javaslatot tesz annak fenntartására vagy megszüntetésére. A kapcsolattartások megszüntetését kérheti a bíróságtól a gyermekvédelmi szolgálat, az örökbefogadó, a vér szerinti család és az örökbe fogadott gyermek, ha ehhez kellő érettséggel rendelkezik, vagy elmúlt 12 éves.

Az örökbefogadási eljárás elindításakor az örökbe fogadni szándékozóknak nyilatkozni kell, hogy vállalják-e olyan gyermek örökbefogadását, aki a továbbiakban is szeretné a vér szerinti családjával tartani a kapcsolatot, vagy a szakértők szerint ez érdekében áll, erre ugyanis titkos örökbefogadás esetén is van lehetőség, persze korlátozottabb formában, például az örökbefogadási ügynökségen keresztül megvalósuló kölcsönös tájékoztatás formájában, így továbbra is biztosítható az anonimitás.

9. Az örökbefogadás hatálytalanná válása és felbontása

A Ptk. 180. §-a szerint az örökbefogadás visszafordíthatatlan (*irrevocable*), de bizonyos esetekben felbontható. Abban az esetben, ha a vér szerinti szülő az örökbefogadás engedélyezését követő két éven belül szerez tudomást arról, hogy a gyermekét örökbe adták, és ő az eljárásban nem vett részt, kérheti az örökbefogadás felbontását. A bíró ezt abban az esetben engedélyezheti, ha az nem ellentétes a gyermek érdekével. Ha az örökbefogadott nagykorú, az örökbefogadás felbontásához az ő kifejezett hozzájárulása szükséges. Az örökbefogadás felbontása nem eredményezi az általa megszerzett állampolgárság elvesztését.

Abban az esetben, ha az örökbefogadás sikertelennek bizonyul, azaz a gyermek nem tud beilleszkedni a családba, még akkor sincs lehetőség az örökbefogadás felbontására, ha az már nem képes a társadalmi rendeltetését betölteni. Ez első ránézésre a gyermek érdekével ellentétesnek tűnhet, valójában azonban az ő érdekét szolgálja. Az örökbefogadás bíróság általi engedélyezését megelőzően minden esetben sor kerül egy próbagondozásra, mely akár két évig is eltarthat, hiszen a gyermekjóléti szolgálat csak abban

100 Smith et al., 2020, 761. o.

az esetben javasolja a bíróságnak az örökbefogadás engedélyezését, ha meggyőződött róla, hogy a szülők és a gyermek jól illeszkednek, képesek lesznek kiegyensúlyozott, boldog családot alkotni. Ebben a fázisban még minden további nélkül megvalósulhat az örökbefogadás felbontása, mert azt a bíróság ténylegesen még nem engedélyezte. Ez az átmeneti időszak elég kell legyen arra, hogy felszínre kerüljenek olyan problémák, amelyek a család egészséges működését akadályozhatják. A gyermek személyiségfejlődése szempontjából sokkal jobb, ha ebben a korai időszakban kerül sor a felbontásra, mint a kamaszkor küszöbén, amikor egészen újfajta kihívásokkal kell szembenézniük. Természetesen a legjobb családban is megesik, hogy évekkal később, a jogerős bírósági ítélet meghozatalát követően alakulnak ki olyan konfliktusok, amelyek lehetetlenné teszik az együttélést. A kamaszkori lázadások és egyéb villongások esetén a szülők a vér szerinti gyermeküktől sem „szabadulhatnak meg”, teljesen jogos hát, hogy az örökbefogadást sem lehetséges felbontani a nehézségekre hivatkozva. Ilyen esetekben vagy a szülők keresnek megoldást a helyzetükre, és bentlakásos iskolába vagy külföldi tanulmányútra küldik a gyermeket, vagy ha nagyon elfajul a helyzet, a gyermekvédelmi szolgálat is beavatkozhat, kiemelve a gyermeket a családból, aki így ismét nevelőszülőkhöz vagy gyermekotthonba kerül. A legutóbbi kutatások tanúsága szerint leginkább a kamaszkor környékén (13-14 éves korban) kerülhet sor ezekre a beavatkozásokra, amikor a hormonális eredetű testi és lelki változások maladaptív vagy problémás viselkedést generálhatnak. Az eredmények azt mutatják, hogy szignifikáns összefüggés van a gyermek örökbefogadás-kori életkora és a jelentkező magatartási problémák között, mely egyértelműen a korábban elszenvedett traumák szerepére utal. A sikertelen örökbefogadások esetében a gyermekek kivétel nélkül hét évnél idősebbek voltak a családba kerülésükkor, valamint sok esetben testvéreikkel együtt fogadták őket örökbe.¹⁰¹ Sajnos nincs hivatalos nyilvántartás arról, hány örökbefogadás bomlik fel informálisan, hiszen a formális felbontásra nincs lehetőség, így azt sem lehet tudni, hogy ezek közül mennyi lett volna megelőzhető, ha időben kapnak professzionális segítséget a konfliktusok feloldására.

101 Paniagua et al., 2019, 512–513., 516. o.

Irodalomjegyzék

- Alvarez, E. (2019) 'Las solicitudes para adoptar en Galicia caen a mínimos históricos', *La Voz de Galicia*, 2019. március 26. [Online]. Elérhető: https://www.lavozdegalicia.es/noticia/sociedad/2019/03/26/solicitudes-adoptar-galicia-caen-minimos-historicos/0003_201903G26P24995.htm
- Alvarez, N., Salvador, Z. (2019) *¿Cómo se puede adoptar a un niño? – Tipos de adopción y trámite*. [Online]. Elérhető: <https://babygest.com/es/la-adopcion/>
- Burns, K. et al. (2019) 'The Hidden Proceedings – An Analysis of Accountability of Child Protection Adoption Proceedings in Eight European Jurisdictions', *European Journal of Comparative Law and Governance*, 6(4), 339–371. o. <https://doi.org/10.1163/22134514-00604002>
- Castón Boyer, P., Ocón Domingo, J. (2002) 'Historia y Sociología de la Adopción en España', *Revista Internacional de Sociología*, 2002/4.
- De Lorenzi, M. et al. (2019) 'Adopción y derechos. El acceso a los orígenes en Argentina, Chile y España', *América Latina Hoy*, 2019/83. <https://doi.org/10.14201/alh201983723>
- Díez Riaza, S. (2018) 'La Aplicación de la adopción abierta en España. Una visión en cifras y algo más', *Revista de Derecho*, 2018/22.
- Equipo Jurídico DVE (1992) *Todo sobre la Adopción*. Barcelona: Editorial de Vecchi.
- García, F. M. (2021) *Adopción nacional e internacional en España: fases del proceso*. [Online]. Elérhető: <https://noticias.juridicas.com/conocimiento/articulos-doctrinales/16016-adopcionnacional-e-internacional-en-espana:-fases-del-proceso/>
- Garzon, A. (2022) *¿Cómo adoptar un niño en España en 2021?* [Online]. Elérhető: <https://iurisnow.com/es/articulos/adopcion-espana/>
- Grotevant, H. D. (2011) 'Post-Adoption Contact, Adoption Communicative Openness and Satisfaction with Contact as Predictors of Externalizing Behavior in Adolescence and Emerging Adulthood', *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2011/5.
- Hernanz Lobo, A. et al. (2021) 'International Adoption of Children with Special Needs in Spain', *Research Square*, 2021/6. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-601579/v1-6-7.0>
- Jociles, M. I., Rivas, A. M., Poveda, D. (2012) 'Las representaciones expertas sobre las solicitantes individuales en los procesos de adopción', *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 2012/2. DOI: 10.3989/rdtp.2012.21
- Jociles, M. I., Rivas, A. M., Poveda, D. (2013) 'Professional Discourses on Single Parenthood in International Adoptions in Spain', *Political and Legal Anthropology Review*, 2013/1.
- López Azcona, A. (2016) *Luces y sombras del nuevo marco jurídico en materia de acogimiento y adopción de menores: a propósito de la Ley Orgánica 8/2015 y la Ley 26/2015 de modificación*

- del sistema de protección a la infancia y adolescencia*. Gobierno de España, Ministerio de Justicia. https://www.observatoriodelainfancia.es/oia/esp/documentos_ficha.aspx?id=4983
- López Hortelano, M.G., Mellado Pena, M.J. (2015) 'Adopción internacional en España: situación actual', *Anales de Pediatría*, 2015/ 5.
- Messina, R., D'Amore, S. (2018) 'Adoption by Lesbians and Gay Men in Europe: Challenges and Barriers on the Journey to Adoption', *Adoption Quarterly*, 21(2), 59–81. o. <https://doi.org/10.1080/10926755.2018.1427641>
- Muñoz Naveiras, M. T. (2020) *La adopción como medida de protección del menor. Estudio comparativo entre la adopción nacional y la internacional de España*. [Online]. Elérhető: <https://dspace.uib.es/xmlui/handle/11201/154149>
- Palacios, J., Amorós, P.(2006) 'Recent Changes in Adoption and Fostering in Spain', *British Journal of Social Work*, 2006/36.
- Paniagua, C., Palacios, J., Jimenez-Morago J.M. (2020) 'Adoption breakdown and adolescence', *Child and Family*, 2019/24.
- Rodríguez Jaume, M. J. (2019) 'El “nuevo racismo” desde la lente de la “migración silenciosa”: la adopción interracial en España', *Migraciones Internacionales*, 2019/10.
- Romero, T. (2022) *Children adopted domestically in Spain 2013-2019*.
- San Román, B. (2021) 'I prefer not to know. Spain's management of transnational adoption demand and signs of corruption', *Childhood*, 2021/4.
- San Román, B., S. Rotabi, K (2019) 'Rescue, red tape, child abduction and discourse: Intercountry adoption attitudes in Spain', *International Social Work*, 2019/1. 198–211.o.
- Segado, S., Gomez Aparicio, A.C., Abad Guerra, E. (2021)'Adoption from care in Spain' in Pösö, T., Skivenes, M., Thoburn, J. (eds.) *Adoption from Care – International Perspectives on Children's Rights. Family Preservation and State Intervention*, Bristol: Policy Press.
- Smith, M. et al. (2020) 'Review of benefits and risks for children in open adoption arrangements', *Child and Family Social Work*, 2020/25.

A gyermek legfőbb érdekének biztosítása az örökbefogadás során

DR. VISONTAI-SZABÓ KATALIN –
DR. BENYUSZ MÁRTA

1. A Gyermek jogairól szóló New Yorki-i Egyezmény és a gyermek legfőbb érdeke

Az örökbefogadás jogintézménye már az ókorban is létezett, azonban a történelem során erőteljes átalakuláson esett át, elsősorban ami a célját illeti. Hosszú időn keresztül az örökség, a családi birtok megtartása, a név fennmaradásának biztosítása, esetleg a házasságon kívül született gyermekek törvényesítése állt az örökbefogadások háttérében.¹ Később a gyermektelen családok gyermek iránti igényének kielégítését szolgálta, és csak a XX. század utolsó évtizedében indult el az erőteljes szemléletváltás, melynek eredményeképpen ma már a világon sehol sem vitás, hogy az örökbefogadás gyermekvédelmi intézkedés, célja, hogy az a gyermek, akiről a vér szerinti családja – valamilyen oknál fogva – nem képes gondoskodni, szerető családra leljen és biztonságban nevelkedjen.

¹ Sándor, 2016, 207. o.

Dr. Visontai-Szabó Katalin PhD, LLM
adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Dr. Benyusz Márta, LLM
főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (2022) 'A gyermek legfőbb érdekének biztosítása az örökbefogadás során' in Visontai-Szabó, K., Benyusz, M. (szerk.) *A gyermek érdekének biztosítása az örökbefogadás során*, 313–334. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

https://doi.org/10.47079/2023.bmvskz.gyermek.8_11

Az 1989. november 20-án New Yorkban kelt, a Gyermek Jogairól szóló ENSZ Egyezmény, melyet Magyarország az 1991. LXIV. törvénnyel hirdetett ki, és az Amerikai Egyesült Államok kivételével a világ összes országa aláírta, a gyermekek alapvető jogainak katalógusát tartalmazza. 3. cikke foglalkozik a gyermek legfőbb érdekének biztosításával, 21. cikke pedig az örökbefogadás során figyelembe veendő szempontokkal, de fontos alapelveket rögzít a 9. és a 20. cikk is az örökbefogadással összefüggésben.

A gyermek legfőbb érdeke, mint az egész Egyezményt átható alapelv, már az Egyezmény előzményének tekinthető, 1959-ben Genfben elfogadott, a Gyermek Jogairól szóló Nyilatkozatban is megjelent.

Az Egyezmény 3. cikk (1) bekezdése szerint „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban”. Az 1990-ben készült hivatalos magyar fordítás – melyet a mai napig nem korrigáltak – némi ellentmondást tartalmaz, hiszen azt írja, a gyermek érdeke mindenekfelett áll, majd a végén hozzáteszi, hogy a gyermek érdekét kell elsősorban figyelembe venni a döntéshozatal során. Az eredeti angol szövegezésben a megfogalmazás sokkal egyértelműbb: „*In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.*” A „*the best interest of the child*” valóban nehezen fordítható magyar nyelvre, hiszen szó szerint azt jelenti: a gyermek legjobb érdeke. Mi lehet a gyermek legjobb érdeke? Az a megoldás, ami számára – a rendelkezésre álló lehetőségek közül – a legjobb, ami leginkább szolgálja a jóllétét, a boldogságát, az egészséges személyiségfejlődést. A *best interest* tehát nem teljesen ugyanazt jelenti, mint a mindenekfelett álló érdek, ami azt feltételeznél, hogy a gyermek érdeke mindenki más érdeke felett áll. Ez különösen abban az esetben jelenthet nehézséget, ha egyszerre több gyermek érdekét kell meghatározni, amely adott esetben egymással ellentétes is lehet, például egy olyan helyzetben, amikor egy édesapa a saját vér szerinti gyermeke mellé örökre fogadja a felesége előző házasságából született két gyermekét. Ebben az esetben három gyermek érdekei ütköznek egymással, és nem beszélhetünk arról, hogy melyikük érdeke érdemel elsőbbséget a másikkal szemben. A mondat végén megfogalmazott kitétel, mely szerint a gyermek érdekét kell figyelembe venni *elsősorban* – *shall be the primary consideration* –, is arra utal, hogy a gyermek érdeke nem állhat mindenek felett, de ez az elsődleges az összes szempont közül. Vannak azonban helyzetek – az örökbefogadás éppen ilyen –, amikor a gyermek legfőbb érdeke mindenekfelett álló (*paramount consideration*) lesz. A gyermek érdekének figyelembevétele akár elsősorban, akár mindenekfelett valósul meg, mindenképpen egyfajta pozitív diszkriminációt

feltételez a gyermek irányában, mely csak a többi gyermek érdekeivel nem kerülhet összeütközésbe, a felnőttekével adott esetben igen.²

A gyermek legfőbb érdeke az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága által elfogadott 14. számú Átfogó Kommentár értelmezése szerint három elemből áll. Egyrészt a gyermek alanyi jogaként értelmezhető, másrészt alapvető értelmezési alapelvként szolgál, mely szerint, ha egy adott jogszabály többféleképpen is értelmezhető, azt az értelmezést kell figyelembe venni, amely a leginkább szolgálja a gyermek érdekét. Végül, de nem utolsósorban eljárási szabályként is funkcionál, azaz minden, a gyermeket érintő döntés meghozatala során értékelni és mérlegelni kell az érdekét, melyet indokolni is kell.³

Amikor a gyermek legfőbb érdekéről kell dönteni, minden esetben figyelembe kell venni a rövid távú és hosszú távú szempontokat is, ezeket mérlegelni kell, mert előfordulhat, hogy más szolgálná a gyermek érdekét a jelenben, és más lenne számára ideális az egész hátralévő életére nézve. Az UNICEF által készített Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához kiemeli, hogy „a részes államok nem értelmezhetik a legfőbb érdeket túlságosan relatív, kultúraspecifikus módon, valamint nem használhatják a legfőbb érdek saját értelmezését oly módon, amely a gyermektől megtagadja az Egyezmény által számukra biztosított jogokat”.⁴ Ennek ellenére azt láthatjuk, hogy a kötetben vizsgált országok között mutatkozik némi eltérés abban, hogy miben látják a gyermek érdekének érvényre jutását. Az egyik ilyen kérdés az örökbefogadás időzítéséhez kapcsolódik. Van, ahol úgy értelmezik, a gyermek érdekét a vér szerinti családja körében való felnevelkedés szolgálja leginkább, ezért elsősorban arra törekszenek, hogy a család – ha külső segítséggel is – alkalmassá váljon a gyermek nevelésére, gondozására. Ezekben az országokban (például az Egyesült Királyságban) az örökbefogadás csak ultima ratio lehet a családba való visszagondozás mellett. A gyermek érdekének egy másik értelmezése szerint, amennyiben a család körülményei – jellemzően a szülők hozzáállása, életmódja vagy betegsége miatt – nem alkalmasak arra, hogy a gyermekekről gondoskodjanak, őt a családból minél előbb ki kell emelni, és örökbefogadással végleges megoldást találni számára. A másik eltérő értelmezésre okot adó kérdés az örökbefogadók személye. A kötetben bemutatásra került országokban mindenhol előnyben részesítik a házaspárokat, illetve az élettársakat az egyedülállókkal szemben, eltérés mutatkozik azonban a párkapcsolat minősége és a felek szexuális irányultsága tekintetében. Magyarországon például az élettársak nem fogadhatnak közösen örökbe, csak abban az esetben, ha házasságot kötnek, Franciaországban nem szükséges házasságkötés a

2 Somfai, 2010, 355. o.

3 Barzó, 2017, 46. o.

4 Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához, 27. o.

közös örökbefogadáshoz, azonban a párkapcsolat valamiféle tartóssága elvárásként jelentkezik, nem mindegy tehát, hogy a reménybeli szülők mióta alkotnak egy párt. Azokban az országokban, ahol engedélyezett az azonos neműek házasságkötése, jellemzően az örökbefogadás is megengedett számukra. Magyarországon egyikre sincsen lehetőség, ahogy Lengyelországban sem, ez utóbbi országban tervben van egy jogszabály elfogadása, mely kifejezetten megtiltaná az azonos nemű személyek számára az örökbefogadást. Az eltérés hátterében a gyermek érdekének eltérő értelmezése áll. Ahol engedélyezett az azonos neműek általi örökbefogadás, abból indulnak ki, hogy a gyermeknek bárhol jobb, mint az árvaházban vagy a bizonytalan státuszú nevelőszülőknél. A melegek általi örökbefogadást ellenző államok álláspontja szerint a gyermek személyiségfejlődésére súlyos veszélyt jelent, ha a szülők azonos neműek, mert többek között a tradicionális szerepminták közvetítésére sem képesek, illetve az iskolában zaklatás és gúnyolódás célpontjaivá válhatnak emiatt.

Az Egyezmény 3. cikkének (2) bekezdése alapján a részes államok „kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket”. A gyermekről ugyan elsősorban a vér szerinti szüleinek kell gondoskodni,⁵ de ha ehhez támogatásra vagy segítségre van szükségük, azt az állam köteles biztosítani. Itt is némi bizonytalanságot eredményezhet a gyermek jóléte és jólléte közötti különbségtétel, hiszen a kettő között nem csak árnyalatnyi különbség van. A gyermek jóléte a magyar szóhasználat szerint elsősorban anyagi természetű, ha azt mondjuk, valaki „jólétben él”, az azt jelenti, hogy anyagi javak tekintetében nem szenved hiányt, míg a jóllét – az eredeti angol szövegezésben „well-being” – ezzel szemben inkább arra utal, hogy a gyermek jól van, tehát megkapja azt az odafigyelést, szeretetet, törődést, amire az egészséges személyiségfejlődéséhez szüksége van. Ezen különbségtétel két okból is lényeges lehet. Egyrészt azért, mert kizárólag anyagi okokból nem lehet a gyermeket a családjából kiemelni, másrészt pedig azért, mert egy megfelelő anyagi körülmények között élő családban is megvalósulhat a gyermek elhanyagolása, esetleg bántalmazása, amely indokolttá teheti az állami beavatkozást, azaz a családból való kiemelést és szükség esetén az örökbe fogadhatóvá nyilvánítást.

Az Egyezmény 3. cikkének (3) bekezdése szerint a részes államok „gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak,

5 UNCRC 18. cikk.

különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.”

A gyermek legfőbb érdeke a szülőktől való elválasztás körében is megjelenik. A 9. cikk (1) bekezdése szerint a gyermek akarata ellenére történő, szüleitől való elválasztást kerülni kell, kivéve, ha „az illetékes hatóságok, bírói felülvizsgálat lehetőségének fenntartásával, az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek legfőbb érdekében szükséges”. Korábban a gyermekek többsége azért került örökbe fogadó családba, mert a szülei – elsősorban az édesanyjuk, sokszor közvetlenül születésüket követően – lemondtak róluk vagy elhagyták őket azzal a szándékkal, hogy valaki más nevelje fel őket. Ebben az esetben a gyermek nem is ismerte a vér szerinti szüleit, az elválasztásra még rendkívül fiatal korában került sor, így akarata kifejezésére nem volt lehetősége, azonban a családból való kiszakadás nem is jelentett számára megrázkódtatást, hiszen az örökbe fogadó szüleit tekintette igazi családjának. A XX. században azonban nagy ívű gazdasági és társadalmi változások mentek végbe, melynek eredményeképpen ma már kivételnek számít, ha a szülő önként lemond a gyermekéről és hozzájárul az örökbe fogadásához. A fogamzásgátlás széles körben való elterjedése, a terhességmegszakítás legalizálása következtében egyre kevesebb nem kívánt gyermek jön a világra, továbbá ma már nem eredményez társadalmi ellehetetlenülést és nem jár megbélyegzéssel, ha egy nő házasságon kívül szül gyermeket, és esetleg egyedülálló anyaként neveli fel. Ezen társadalmi változások mellett a múlt század során a gyermekvédelem is megerősödött, ennek köszönhető, hogy napjainkban elsősorban olyan gyermekek várnak örökbe fogadó szülőre, akiket bántalmazás, elhanyagolás vagy rossz bánásmód miatt emeltek ki a családjukból. Ezekben az esetekben tehát megjelenhet a gyermek érdekeinek ütközése, hiszen a gyermekek többsége nem megfelelő bánásmód esetén is erősen kötődik a szüleihez, azaz az elválasztás az akarata ellenére történik. A gyermekvédelmi hatóságokra komoly felelősség hárul a döntés meghozatala során, melyben nem csak a rövid távú következményekre – arra, hogy milyen hatással lesz a gyermekre a szülőktől való elválasztás –, hanem a hosszú távú kihatásokra is figyelemmel kell lenniük. Egy bántalmazó, elhanyagoló környezet esetén feltételezhetjük, hogy hosszú távon az szolgálja a gyermek érdekét, ha kiemelik a családjából, akár akarata ellenére is.

A 9. cikk 3. bekezdése szerint a részes államoknak tiszteletben kell tartaniuk a gyermeknek azon jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez legfőbb érdekével ellenkezik. A kapcsolattartás iránti igény leggyakrabban a szülők kapcsolatának megszűnését követően (házasság felbontása, élettársi kapcsolat megszüntetése) merülhet fel, de szóba jöhet nevelésbe vett gyermek esetében és olyankor is, ha valamelyik szülő szabadságvesztés büntetését

tölti. Örökbefogadás esetén hosszú ideig nem tulajdonítottak ennek jelentőséget, főleg mivel a gyermek örökbefogadására jellemzően csecsemőkorban került sor, és gyermekkorában semmiképp (sok esetben még később sem) tárták fel előtte, hogy szülei valójában nem állnak vele vérségi kapcsolatban. Napjainkban azonban mind gyakrabban fordul elő, hogy a gyermek az örökbefogadáskor már elég érett ahhoz, hogy megértse, mi történt vele, valamint ma már vitán felül áll, hogy a gyermek érdeke azt kívánja, ne titkolják el előle a származását. Ennek köszönhető, hogy a kötetben bemutatott országokban ismerik és szabályozzák a nyílt örökbefogadás lehetőségét, mert ennek keretei között lehetőség van arra, hogy a gyermek és vér szerinti családja között megmaradjon a kapcsolat, gyökereitől ne foszduk meg, amennyiben ez szolgálja az érdekét. Eltérés csak a tekintetben mutatkozik, hogy ez a kapcsolattartás milyen mértékű, mennyire szoros, azaz valódi, rendszeres találkozásokat, esetleg időnkénti telefonhívásokat, közös ünnepeket vagy csak egyoldalú tájékoztatást, fényképek küldését, leveleket takar. A kapcsolattartás megvalósulásáról és annak mértékéről jellemzően az örökbefogadási háromszög (örökbe fogadó és vér szerinti szülők, örökbe fogadott gyermek) közösen jogosultak dönteni.

Az Egyezmény 20. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy „minden olyan gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg ebben a környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére”. Ez a különleges védelem – valamint a (2) bekezdésben említett helyettesítő védelem – az egyes vizsgált országokban többféle módon valósulhat meg, de mindenhol tetten érhető a törekvés, mely szerint a gyermeket elsősorban a családon belül helyezték el, amennyiben ez nem lehetséges, hivatásos nevelőszülőkhöz kerülnek, és ha az érdekük azt kívánja, a családból való kiemelés véglegessé válik, és örökbe fogadó családban találhatják meg a vágyott biztonságot. A gyereketthonok és árvaházak ma már egyre kevésbé jellemzőek, hiszen tudjuk, hogy ezek az intézmények a legnagyobb körülmények mellett sem képesek azt a szerető gondoskodást nyújtani, amit egy kisebb közösség, egy családjellegű nevelőszülői kapcsolat igen. A 20. cikk (3) bekezdése kiemeli, hogy a gyermek számára leginkább megfelelő ellátási forma kiválasztása során „kellően figyelembe kell venni a gyermek nevelésében megkívánt folytonosság szükségességét, valamint nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását”.

Az Egyezmény 21. cikke szól kimondottan az örökbefogadásról. Ebben a szakaszban a gyermek érdeke nem mint elsődleges szempont (*primary consideration*), hanem mint legfőbb, mindenek felett álló szempont jelenik meg (*paramount consideration*). Meghatározza a legfontosabb elvárásokat, melyeknek mindenképpen érvényesülni kell a gyermek örökbefogadásának engedélyezése során. Az örökbefogadást csakis illetékes hatóságok engedélyezhetik, nincs lehetőség arra, hogy magánszemélyek vagy ügynökségek

„kereskedjenek” a szorult helyzetben lévő családok gyermekeivel. Az eljárásnak világosan meghatározott és következetesen alkalmazott jogszabályi keretek között kell zajlani, a döntéshozóknak minden lehetséges megoldást mérlegelni szükséges, a döntést csak alapos körültekintést követően, a rendelkezésre álló bizonyítékok ismeretében lehet meghozni. Kitér a nemzetközi örökbefogadás kérdésére is, mikor arról rendelkezik – a Hágai Nemzetközi Örökbefogadási Egyezmény⁶ összhangban –, hogy a külföldre történő örökbefogadás akkor kerülhet szóba, ha a gyermek örökbe adására tett törekvések belföldön nem vezettek eredményre. Kimondottan tiltja a jogtalan haszonszerzést nemzetközi örökbefogadás esetén, azonban nyilvánvaló, hogy expressis verbis kimondása hiányában, a nemzeti örökbefogadás esetén sem irányulhat haszonszerzésre az örökbefogadás, mert az semmiképp sem szolgálja a gyermek érdekét.

A 21. cikkben említett, mindenekfelett álló érdek azt jelenti, hogy semmilyen egyéb érdek, legyen az az állam oldalán jelentkező gazdasági, politikai, állambiztonsági érdek, a vér szerinti szülők vagy az örökbe fogadni szándékozó szülők oldalán jelentkező magánérdek, nem élvezhet elsőbbséget vagy azonos súlyú megfontolást a gyermek érdekénél.⁷

2. A gyermek legfőbb érdeke: családban felnőni

A gyermek személyiségfejlődése szempontjából a családban való nevelkedésnek fontos szerepe van. A biztonságot adó, támogató közeg feladata, hogy egy normális és békés keretet biztosítson a gyermek szociális és érzelmi fejlődéséhez, ezen keretek között tanulja meg, hogy miként alakítson ki és tartson fent emberi kapcsolatokat más gyermekekkel és felnőttekkel, hogyan illeszkedjen be a társadalomba. A megfelelő családi környezet alapvető szerepet játszik a biztonságának és lelki egyensúlyának megteremtésében.⁸

A személyiség-lélektannal és fejlődéslélektannal foglalkozó pszichológusok évtizedek óta vizsgálják, hogy az öröklés vagy a környezet gyakorol-e nagyobb hatást a személyiségfejlődésre, azaz min múlik az, hogy egy felnövekvő gyermeknek milyen lesz a személyisége. A tudomány mai állása szerint vannak tulajdonságok, melyek örökletesek, és vannak olyanok, melyeket a korai szocializáció során tanulnak meg a gyermekek,

6 1993. évi Hágai Egyezmény a gyermeknek a nemzetközi örökbefogadások esetén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről. 2005. évi LXXX. törvénnyel kihirdetve Magyarországon.

7 Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához, 214. o.

8 Gales, Florea, 2021, 19. o.

de ezeket rendkívül nehéz egymástól egyértelműen elkülöníteni, hiszen a gyermekek jellemzően ugyanazon személyekkel vannak körülvéve, akiktől genetikai tulajdonságaikat is örökölték.⁹ Amennyiben egyszer nyugvópontra jutna az „öröklés vagy környezet” vita, az örökbefogadás során is nagyobb magabiztossággal lennénk képesek meghatározni, hogy mi szolgálja legjobban a gyermek érdekét. Ezzel kapcsolatban jelenleg kétféle álláspont képviselteti magát. Egyik oldalon áll az az elképzelés, hogy a gyermek számára a vérségi kapcsolatok megőrzése mindennél fontosabb, ezért rossz bánásmód esetén is arra kell törekedni, hogy a gyermek lehetőleg a családjában maradjon, tőlük akarunk ellenére ne szakítsák el, hanem inkább tegyenek meg a gyermekvédelmi szakemberek mindent annak érdekében, hogy a család, ha külső segítséggel is, de képes legyen társadalmi funkciójának betöltésére. Azokban az országokban, ahol ezt az álláspontot képviselik, az örökbefogadás csak ultima ratio lehet.

A másik végletet az a hozzáállás jelenti, amely szerint a gyermek személyiségfejlődése visszafordíthatatlan károkat szenvedhet el abban az esetben, ha hosszú időn keresztül egy elhanyagoló, bántalmazó családban nevelkedik, ezért az szolgálja leginkább az érdekét, ha minél előbb kiemelik ebből a közegből, és a lehető legkorábbi időpontban örökbe adják egy olyan családnak, ahol szeretettel várják és odaadóan gondoskodnak róla.

Ami a nemzeti örökbefogadást illeti, a gyermekvédelem általában mindenhol megtalálta az arany középutat, először igyekeznek támogatni a családokat és segítséget nyújtani számukra a gyermeknevelésben, de ha nem megy, mert a család nem hajlandó együttműködni és minden tőle telhetőt megtenni a körülmények megváltoztatása érdekében, akkor jellemzően nem várnak sokáig, a gyermeket kiemelik a családból és nevelőszülőkhöz, majd hamarosan örökbe fogadó szülőkhöz kerülnek. Nemzetközi örökbefogadás esetén azonban nem ennyire egyértelmű a helyzet. Főleg a nyugati államokra jellemző, hogy elmaradott, fejlődő országokból örökbe fogadott gyermekek esetében magától értetődőnek tartják, hogy a gyermeket tulajdonképpen megmentették. Nem tulajdonítanak jelentőséget annak, hogy a gyermeket esetleg a szülők akarata ellenére vagy tudomása nélkül adták örökbe, sok esetben hamis halotti anyakönyvi kivonatokkal, melyek az árvaságát hivatottak igazolni. Amennyiben ezek a körülmények esetleg utóbb kiderülnek, az örökbe fogadó szülők és az örökbefogadást intéző szervezetek hajlamosak azzal nyugtatni a lelkiismeretüket, hogy a gyermeknek biztosan sokkal jobb dolga van egy fejlett nyugati országban, egy tehető családban, mint amilyen élete lehetett volna egy elmaradott, szegény államban, az alacsonyan iskolázott,

⁹ Atkinson, Hilgard, 2005, 91–92. o.

nélkülözésnek kitett, munkanélküli szülei mellett. Nem könnyű tehát meghúzni a határvonalat és egyértelműen kijelenteni, hogy mindenképpen a biológiai család vérségi köteléke vagy az örökbefogadók által nyújtott biztonság szolgálja a gyermek érdekét, ezt minden esetben csak egyénileg, az összes körülményt körültekintően mérlegelve lehet eldönteni.

A magyar Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az örökbefogadás egyik fontos célja a vérségi származáson alapuló rokon kapcsolatral azonos jogi kötelék létrehozása az örökbe fogadott gyermek és az örökbe fogadó szülő között, annak családjogi és öröklési jogi következményeivel együtt, valamint a családi közösségben megvalósuló nevelés biztosítása a gyermek számára.¹⁰

3. A gyermek érdeke: megtalálni a számára legjobb örökbe fogadó családot

Szerencsére nagyon messze vagyunk már attól, amiről Lisa Wingate ír történelmi regényében,¹¹ mely szerint a meddőséggel küzdő családok, mintha csak egy áruházban vásárolnának, úgy adhatták le megrendelésüket arra nézve, hogy milyen – jellemzően szőke, kék szemű, fehér bőrű, egészséges, újszülött – gyermeket kívánnak örökbe fogadni. Sokáig jellemző volt, hogy az örökbefogadók igényeinek megfelelő gyermeket kerestek az ügynökségek, ma már az egyik legfontosabb alapelv, hogy a gyermek számára keresik a számára legmegfelelőbb családot, akik elfogadják úgy, ahogy van, az esetleges rendellenességeivel, testi-lelki sérüléseivel és traumáival együtt. Nem a szülőnek keresünk tehát gyermeket, hanem a gyermeknek családot. A „kereslet és a kínálat” sok esetben nehezen talál egymásra, mert sajnos hiába változott meg az örökbefogadás alapelve, ha a reménybeli szülők hozzáállása csak lassan változik. Sok speciális igényű, beteg, illetve idősebb gyermek él jelenleg is a gyermekvédelmi rendszerben, aki csak arra vár, hogy végre biztonságra találjon és örökre megoldódjon a helyzete. Számuk akkora – a legtöbb vizsgált országban –, hogy bőven kielégítené a gyermekre várók „igényeit”.

Míg az örökbefogadás korábban tabutémának számított mindenhol, sok esetben egyáltalán nem beszéltek róla, sőt inkább szégyellni való titokként kezelték, mára sok országban egyre inkább egyfajta státuszszimbólum, amely azt hirdeti, hogy a szülők mennyire humánusak, amiért megmentettek egy szegény gyermeket a rossz

¹⁰ BH2001/7/323.

¹¹ Wingate, 2018.

körülményei közül. Ez némi ellentmondást teremt a statisztikai adatok fényében, hiszen az igazán rossz helyzetben élő gyermekeket jellemzően senki sem akarja örökbe fogadni.

A gyermek véleményének – valamilyen formában – minden bemutatott államban kiemelt jelentősége van. Az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják a jogot, hogy kifejezze véleményét, különbség csak a tekintetben van, hogy az egyes jogrendszerek mitől teszik függővé a gyermek ítélőképességét, azt életkorhoz, érettséghez, egészségi állapothoz vagy a bíró mérlegeléséhez kötik-e. Egyes országokban, meghatározott életkor felett örökbefogadásra csak a gyermek hozzájárulásával kerülhet sor. A gyermek meghallgatása, véleményének figyelembevétele, illetve bizonyos esetekben a kifejezett hozzájárulásának megkövetelése fontos szerepet játszanak a gyermek legfőbb érdekének biztosítása, a számára leginkább megfelelő család megtalálása terén.

4. A gyermek érdeke és az időmúlás

A gyermekkor egyszeri és megismételhetetlen, ráadásul – az egész élethez viszonyítva – elég rövid ideig tart. A gyermekkorban átélt élmények, megszerzett tapasztalatok alapvetően határozzák meg egész életünket, boldogságunkat, boldogulásunkat, párkapcsolatainkat, sikereinket. Az időtényezőnek tehát nagyon fontos szerepe van, de vajon mi szolgálja leginkább a gyermek érdekét? Az első figyelmeztető jel esetén kiemelni a gyermeket a családból, annak érdekében, hogy ne érhék további negatív hatások, és a lehető leggyorsabban örökbe adni vagy hosszú időn keresztül várni, hátha változtatnak az életvitelükön a szülők, aztán a kiemelést követően is még újabb és újabb esélyeket adni nekik, hogy be tudják bizonyítani, tudnak felelősen gondoskodni a gyermekről, és csak legvégső esetben utat nyitni az örökbefogadás felé, akkor, amikor a gyermek már elég érett ahhoz, hogy megértse, mi történik vele, elég idő ahhoz, hogy kisebb esélye legyen az örökbefogadásra, és elég hosszú idő telt el ahhoz, hogy erősen traumatizált legyen. Különösen nehéz ezt a kérdést eldönteni egy olyan környezetben, ahol a gyermekvédelmi szakembereket és a jogalkotókat is folyamatosan éri a nyomás, hogy tegyenek meg mindent az örökbefogadási eljárások felgyorsítása érdekében, hiszen sok család évekig vár egy-egy gyermekre. Amennyiben engednek ennek a nyomásnak, a gyermek érdeke teljesen háttérbe szorul az örökbe fogadó szülők kívánsága és elvárásai mellett. Voltaképpen egyik vizsgált országban sem a bürokrácia és a nem elég rugalmas jogszabályok miatt lassú az örökbefogadási eljárás és tart évekig, mire egy család hazaviheti az örökbe fogadott gyermekét, hanem azért, mert az örökbe fogadható gyermekek profilja erősen eltért az örökbefogadók igényeitől.

A magyar szabályozás, azaz a családok védelméről szóló törvény szerint „az állam – annak érdekében, hogy minden gyermek családban nevelkedhessen fel – támogatja az örökbefogadást, és gyors, méltányos határidőn belüli, a gyermek érdekeit szem előtt tartó örökbefogadási eljárás kialakítására törekszik”.¹²

5. A gyermek érdeke és az örökbefogadó személye

Nem minden országban határozott meg a jogalkotó felső életkori határt, de azokban az országokban, ahol csak kiskorú személy örökbefogadására kerülhet sor, és a közöttük lévő maximális életkori különbség is meghatározásra került, lényegében mégiscsak létezik egy maximális életkor. Ez a korlátozás sem önkényes, hanem a gyermek érdekét szolgálja, hiszen az egészséges fejlődéséhez az is hozzátartozik, hogy nemcsak kiskorúsága idején, hanem azt követően is számíthat a szülők támogatására. Továbbá fontos az is, hogy a szülő kellően rugalmas és fiatalos legyen, annak érdekében, hogy alkalmazkodni tudjon a gyermek változó igényeihez. Egy idősebb örökbefogadó esetén ráadásul a családtagok is ehhez a korosztályhoz tartoznak, az pedig nem szolgálja a gyermek érdekét, ha többségében csak idős emberek veszik körül.¹³

Az örökbefogadás alsó korhatára ezzel szemben a legtöbb országban meghatározásra került annak érdekében, hogy képes legyen társadalmi rendeltetésének betöltésére. Franciaországban 28, Ausztriában, Spanyolországban és Németországban 25, az Egyesült Királyságban 21, Lengyelországban 18 év, Máltán 28 év az a legfiatalabb életkor, amikor valaki örökbe fogadó szülővé válhat.

Ehhez kapcsolódóan a szülő és a gyermek közötti minimális és maximális életkorbeli különbséget is meg szokták határozni, hiszen a túl kicsi és a túl nagy korkülönbség sem szolgálja a gyermek érdekét. Franciaországban a minimum különbség 15 év, ami elég messze van a szokásos szülő-gyermek korkülönbségtől, ráadásul nincsen felső határ. Ausztria és Lengyelország szabályozása pedig csak arról rendelkezik, hogy az örökbefogadó legyen idősebb a gyermeknél, illetve hogy megfelelő korkülönbség legyen közöttük, de konkrét számot nem említenek a törvények, azt minden esetben egyedileg kell elbírálni a bíróságnak, hogy a gyermek érdeke biztosítható-e kisebb vagy nagyobb korkülönbség esetén.

Ami az örökbefogadók családi állapotát illeti, sok helyen előnyben részesítik a házasságban élőket az egyedülállókkal szemben, azonban a vizsgált országok

¹² 2011. évi CCXI. törvény 1. § (4). bekezdés.

¹³ Katonáné Pehr, 2020, 3. o.

többségében az azonos nemű személyek is köthetnek házasságot, így a meleg és leszbikus párok is ugyanolyan esélyekkel vághatnak bele az örökbefogadásba, mint a különnemű párok. Az egyedülálló hátrányosabb helyzetbe sorolása – mely abban az esetben is tetten érhető, ha nincs jogszabályban lefektetve a házastársak előnyben részesítése – abból ered, hogy egyedülálló szülőként gyermeket nevelni még vér szerinti gyermek esetén sem egyszerű, ha nincs kivel megosztani a terheket, sok lemondással és áldozattal jár, továbbá a legtöbb országban abból indulnak ki, hogy a gyermeknek két szülőre van szüksége az egészséges személyiségfejlődéshez. Az, hogy ez a két személy házasságban éljen egymással, illetve hogy egy férfi és egy nő legyen, ma már nem mindenhol elvárás. Franciaországban például a kellően stabil párkapcsolatban élő személyek is fogadhatnak örökbe, nem szükséges, hogy házastársak vagy élettársak legyenek.

Az azonos nemű párok (meleg férfiak és leszbikus nők) Magyarország és Lengyelország kivételével minden vizsgált országban fogadhatnak közösen gyermeket örökbe. Akár azért, mert ők is köthetnek házasságot (pl. Spanyolország, Franciaország, Egyesült Királyság), vagy azért, mert számukra külön biztosította a lehetőséget a jogalkotó. A mai napig vita tárgyát képezi, hogy milyen hatást gyakorol a gyermekek egészséges személyiségfejlődésére az, ha két azonos nemű szülő neveli fel őket. A pszichológusok ennek megállapítása érdekében széles körű, longitudinális vizsgálatokat végeztek, melyek azt mutatták, hogy valóban van különbség a vér szerinti családjukban nevelkedő és az örökbe fogadott gyermekek magatartása, attitűdje és jólléte között, de ennek minden bizonnyal az az oka, hogy az örökbe fogadott gyermekek jellemzően sokszorosan traumatizáltak és súlyos lelki sérülésekkel kerültek örökbe fogadó szüleikhez. A kérdés – miszerint hogyan képes egy azonos nemű pár megfelelő szerepmintát adni a gyermekének – máig megválaszolatlan.¹⁴ Az azonos nemű szülők által nevelt gyermekek vonatkozásában a másik megközelítés szerint a hagyományos családmodell megelőző, preventív hatással bír számos mentális zavarral szemben, azaz nagyobb eséllyel alakulhat ki egy gyermeknél valamiféle pszichiátriai zavar, ha nem egy férfi és egy nő neveli fel.¹⁵ Erre nézve még további kutatásokat kell folytatni, hogy ezen állítást jobban meg tudjuk alapozni. A másik fontos szempont, amelyet érdemes figyelembe venni, hogy Lengyelországban és Magyarországon nagyon erős a társadalmi ellenállás a melegek általi örökbefogadással szemben, mert ez szembemegy a hagyományos keresztény értékrenddel és kultúrával.

14 Tasker, Bellamy, 2019, 2–14. o.

15 https://mandiner.hu/cikk/20220124_hal_melinda_pszichologia_allasfoglalas_interju

A reménybeli szülők alkalmasságának vizsgálata több célt is szolgál. Elsősorban azt, hogy meggyőződjhessenek róla: a gyermek a lehető legjobb helyre kerül, ahol képesek lesznek a szükségleteinek és igényeinek megfelelő gondoskodást és nevelést biztosítani számára, hiszen örökbe fogadó szülőnek lenni sokkal több kihívást jelent, mint amilyenekkel a vér szerinti szülőknek szembe kell nézni. Másrészt fontos a jelölteket alaposan megismerni, mert csak ezen ismeretek birtokában hozhat felelős döntést a hatóság akkor, amikor a gyermek jellemzőihez legjobban illeszkedő családot kiválasztja.

Az alkalmassági vizsgálat minden vizsgált országban rendkívül széles körű és alapos, kiterjed a lakókönyvet, az anyagi helyzet, a büntetlen előélet, a személyiség, az egészségi állapot, a nevelési képességek, az örökbe fogadás indítékainak vizsgálatára, illetve sok helyen a családi és baráti kapcsolatok mint szociális támogató rendszer megismerése is beletartozik, mondhatjuk, hogy sehol sem bízzák a véletlenre, hogy kihez kerül a gyermek. A vizsgálat során a jelentkezők motivációit is igyekeznek alaposan feltárni, fontos lehet kiszűrni azokat a jelentkezőket, akik csak azért szeretnének egy gyermeket örökbe fogadni, mert valahol azt hallották, hogy könnyebben megfogam a vágyott saját gyermek, ha elengedik azt a görcsös akarást, ami ehhez tapad, hiszen már van egy (örökbe fogadott) gyermek a családban. Amennyiben ezt képesek a helyén kezelni, és teljesen egyformán tudják szeretni az örökbe fogadott és a vér szerinti gyermeket, akkor nem probléma, de ha a saját gyermek megszületése után elfordulnak a „szív szerinti” gyermeküktől, az nagyon komoly lelki terhet ró rá, az ilyen indíttatásokon alapuló örökbe fogadás tehát egyáltalán nem szolgálja a gyermek érdekét.

Az örökbe fogadásra való felkészítés minden országban meglehetősen alapos és részletes, azonban nem mindenhol kötelező. Célja minden esetben ugyanaz, felkészíteni a szülőket arra, hogy mit jelent egy örökbe fogadott gyermeket nevelni, ez ugyanis egyáltalán nem olyan, mint a saját gyermekről való gondoskodás. Az örökbe fogadható gyermekek a XXI. században jellemzően nem csecsemők, tehát már vannak emlékeik, akaratuk ellenére szakították el őket a családjuktól, ahol számos traumán mentek keresztül, lehetséges, hogy testi vagy mentális betegséggel küzdenek, kötődési zavarai vannak, és nehezen alakítanak ki érzelmi kapcsolatokat. Ezzel mindenképpen tisztában kell lennie mindenkinek, aki örökbe fogadó szeretne lenni, továbbá magas szintű önismerettel kell rendelkeznie, hogy képes legyen saját érzése megértésére, magatartása irányítására, valamint az is előnyös, ha a felkészítés során nem csak magyarázatot kap az örökbe fogadott gyermek sokszor érthetetlen, esetleg elviselhetetlennek tűnő magatartása okára, hanem egyfajta eszköztárral is felvértezik, hogy ezekkel a helyzetekkel hatékonyan meg is tudjon küzdeni. A felkészítő tanfolyam a legtöbb országban mindössze néhány órára – Ausztria kivételével, ahol néhány hónapig tart –, így nem emiatt

húzódik el az örökbefogadási eljárás, azonban ahol csak opcionális az elvégzése, fennáll a veszélye annak, hogy éppen azok nem vesznek részt rajta, akiknek a legnagyobb szükségük lenne rá. A felkészítő tanfolyam során ráadásul olyan nehézségekkel szembesülhetnek a jelöltek, amelyekre (még) egyáltalán nincsenek felkészülve. Ilyen esetben fontos lehet a felismerés, hogy még nem állnak készen ezekre a kihívásokra, és mindenki jobban jár, ha inkább nem fogadnak örökbe, vagy módosítják azt a kört, amelyen belül el tudnak fogadni egy gyermeket.

6. A gyermek érdeke mostohagyermek örökbefogadása esetén

Ami a mostohaszülő általi örökbefogadást illeti (*stepchild adoption*), álláspontunk szerint nem mindegy, hogy az milyen előzmények nyomán jön létre: az egyik szülő halála vagy a szülők kapcsolatának megszűnése – házasság felbontása, élettársi kapcsolat felbomlása – miatt.

Napjainkban egyre több gyermek él mozaikcsaládban, ami azt jelenti, hogy a szülők kapcsolatának felbomlását követően új párkapcsolatot alakítanak ki. Mivel az érintetteknek korábbi kapcsolataikból már vannak gyermekeik, őket az új pár közösen neveli tovább. Ebben az esetben akkor jöhet szóba az örökbefogadás, ha a gyermek vér szerinti szülője ahhoz hozzájárul. Ennek a megoldásnak előnye, hogy ezáltal egy érzelmileg szorosabb, jogilag pedig valódi kötőerővel rendelkező kapcsolat jön létre a mostohaszülő és a mostohagyermek között, valamint, ha ezáltal a neve is megváltozik, a továbbiakban nem kell annak terhét is cipelnie, hogy nem ugyanúgy hívják, mint az édesanyját vagy a féltestvéreit. Komoly hátránya viszont, hogy súlyos lelki megrázkódtatást jelenthet a gyermek számára, hogy a külön élő szülője „lemondott róla”, ami ráadásul a kapcsolat teljes megszakadásához is vezethet. Azokban az országokban, ahol lehetőség van az örökbefogadás felbontására, megtörténhet az is, hogy a gyermeket mindig a szülő éppen aktuális partnere fogadja örökbe. Ez a megoldás semmiképp sem szolgálja a gyermek érdekét, számára ez sokkal inkább traumát jelent.

Ha a mostohagyermek örökbefogadására a gyermek félárvasága okán kerül sor, ez utóbbi nehézséggel nem kell szembenézni, de ilyenkor is figyelembe kell venni, hogy a gyermek milyen emlékeket őriz az elhunyt szülőjével kapcsolatban, el tudta-e már gyászolni a veszteségét, vagy még mindig olyan mértékben kötődik hozzá, hogy megviselné a változás.

7. A gyermek érdeke családtag általi örökbefogadás esetén

Amennyiben a gyermek azért válik örökbe fogadhatóvá, mert a családból való kiemelését követően nyilvánvalóvá vált, hogy a visszatérésére – a szülők hozzáállása és magatartása miatt – nincs lehetőség, sok helyen a családtagok általi örökbefogadást támogatják elsősorban, és csak abban az esetben jöhet szóba az idegenek általi örökbefogadás, ha ez sem valósítható meg. Az Egyesült Királyságban 2002-ben bevezették a különleges gyámság (special guardianship) intézményét is ezekre az esetekre, mely átmenetet képez az örökbefogadás és a gyámság között. Ők abból indulnak ki, hogy az örökbeadás olyan mértékű beavatkozást jelent a gyermek életébe, hogy nem lehetünk biztosak abban, hogy ez szolgálja a legfőbb érdekét. Annyi bizonyos, hogy ha a gyermeket egy közeli családtagja (nagynéni, nagyszülő, testvér) fogadja örökbe, akkor egyszerre biztosíthatjuk számára a vérségi kötelék megmaradását és a biztonságos, szeretető közegben való felnevelkedés lehetőségét. Egyes országokban (pl. Spanyolország) meg van határozva, hogy a rokonság hanyadik fokáig lehet, illetve nem lehet egy rokon gyermeket örökbe fogadni. Bizonyos szempontból ez a korlátozás is a gyermek érdekét szolgálja, hiszen meglehetősen „összekuszálhatja” a szálakat, ha egy gyermeknek a testvére lesz az édesanyja, vagy a nagybátyja az édesapja.

8. A gyermek érdeke, hogy tisztában legyen a múltjával

Korábban sok negatív következménye volt annak, ha a gyermek elől eltitkolták azt a tényt, hogy örökbe fogadták, hiszen előbb vagy utóbb a titokra mindig fény derült, ami a gyermek számára – még akkor is, ha erre csak felnőttkorában került sor – óriási lelki megrázkódtatást okozott, identitáskrizisbe sodródott és a szüleiben is csalódott. A pszichológiatudomány mai állása szerint már magától értetődő, hogy a gyermeknek tisztában kell lennie azzal, hogy szülei nem a vér szerinti szülei. Azt, hogy ezen információhoz a gyerekeknek joga van, korábban se vitatták, de megoszlottak a vélemények azzal kapcsolatban, hogy mi az az ideális időpont, esemény vagy életkor, amikor ezt közölni kell vele. Tekintettel arra, hogy ilyen ideális időpont nem létezik, mert bármikor kerül is rá sor, a gyermekben egy világ omlik össze, a lehető legjobb, amit tehetünk, ha eleve ennek megfelelően neveljük a gyermeket, és az első pillanattól kezdve természetesen kezeljük, hogy ő egy örökbe fogadott gyermek, vagy ahogy a téma szakértői nevezik, egy „szív szerinti gyermek”. Az örökbefogadást segítő szervezetek által szervezett felkészítő tanfolyamoknak köszönhetően ma már egyetlen gyermekkel sem fordulhat

elő, hogy a 18. születésnapján vagy egy véletlen elszólás folytán tudja meg az igazságot, ami a származását illeti.

Az örökbefogadást segítő szervezetek feladata az is, hogy támogassák a gyermeket abban, hogy megismerhesse gyökereit, személyes élettörténetét. Ennek érdekében a kezdetektől részletes dokumentációt vezetnek, melyben minden lényeges adat és információ megtalálható. Ezen részletek ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyermek kamaszkorában megtalálja saját identitását és fejlődni tudjon az önismerete.

A vizsgált országok biztosítják a gyermek számára, hogy ezeket az adatokat megismerje, azonban csak bizonyos korlátok között, hiszen a vér szerinti szülők és esetleges testvérek számára lehetővé kell tenni az anonimitást, amennyiben kilitüket nem szeretnék feltárni és a gyermekkel nem kívánnak kapcsolatot teremteni, ezt tiszteletben kell tartani. Ettől függetlenül sokszor találkozhatunk olyan bejegyzésekkel a közösségi oldalakon, ahol egykor örökbe fogadott gyermekek kitartóan keresik vér szerinti családjukat, vélhetőleg annak ellenére, hogy ők úgy nyilatkoztak, hogy ezt nem szeretnék.

9. A gyermek érdeke, hogy kapcsolatot tarthasson a családjával

A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 7. cikke szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy ismerje a szüleit, valamint ahhoz, hogy lehetőség szerint ezek neveljék. Örökbefogadás esetén ez utóbbira nyilvánvalóan nincs lehetőség, ebben az esetben azt kell tehát mérlegelni, hogy mekkora veszteséget jelent a gyermek számára, ha teljes egészében el kell szakadnia a vér szerinti családjától. A gyermek számára kiemelkedő jelentősége van annak, hogy megőrizhesse azokat a kapcsolatait, amelyeket korábban kialakított és sokat jelentettek számára, mert ezek a kötődések fontos szerepet játszanak identitása kialakításában és megőrzésében. Egy nagyobb gyermek esetében, akinek már vannak emlékképei és kialakult kötődései, az örökbefogadás előtti kapcsolatok teljes megszakítása kifejezetten káros lehet a személyiségfejlődésére nézve, ezért a legtöbb vizsgált országban egyre inkább teret nyer a nyílt örökbefogadás, melynek során a bíróság vagy az örökbefogadást előkészítő hatóság mérlegelheti, hogy a gyermek és új családja milyen rendszerességgel és milyen mértékben tartson kapcsolatot a gyermek vér szerinti családjával vagy annak egyes tagjaival. Korábban éppen ezzel ellentétes tendenciákat tapasztalhattunk, mert úgy tartották, hogy a titkos örökbefogadás szolgálja leginkább a gyermek érdekét, minden kapcsolatot meg kell szakítani

az eredeti családdal annak érdekében, hogy az új családba való beilleszkedés zökkenőmentes legyen.¹⁶

Az, hogy a származási családdal való kapcsolattartás mennyire működik jól, attól függ, hogy a szülők milyen mértékű felkészítést kaptak, illetve mennyire számíthatnak az örökbefogadást segítő hatóság vagy szervezet támogatására, segítségére. Ez egyelőre nem minden vizsgált országban megoldott.

10. A gyermek érdeke, hogy megőrizhesse identitását

Nem véletlen, hogy a Gyermekek jogi Egyezmény és a Hágai Egyezmény szerint is elsőbbséget élvez a belföldi örökbefogadás a nemzetközivel, a helyi, az ország más területeivel szemben, hiszen a gyermek kulturális, nyelvi és vallási hagyományainak megőrzése ekképpen biztosítható a leginkább. A Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény 8. cikke szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy megőrizze identitását, a 20. cikk 3. bekezdése pedig megkívánja, hogy a gyermeknevelésben megmaradjon a folyamatosság, lehetősége legyen megőrizni vallási, kulturális és nyelvi eredetét. A lényeg, hogy megmaradjon a gyermek kulturális-lokális önazonossága.

11. A gyermek érdeke, hogy testvéreitől ne válasszák el

A gyermek számára – amennyiben már elég idős ahhoz, hogy ezt felfogja, tehát nem csecsemő már – mindenféleképpen nagy lelki megrázkódtatást jelent, ha elszakítják a vér szerinti családjától, még akkor is, ha ott nem abban a bánásmódban részesült, amelyre szüksége lett volna, elhanyagolták, esetleg bántalmazták. Sok esetben a családból való kiemelésre akkor kerül sor, amikor már több testvér is él a családban, ilyenkor nagy valószínűséggel az összes gyermek kiemelése szükségessé válik, ritkán fordulhat elő, hogy a szülők megfelelően bánnak bizonyos gyermekeikkel, míg másokkal olyannyira nem, hogy az hatósági beavatkozást igényel.

A gyermek számára okozott megrázkódtatást nem szabad tovább tetézni azzal, hogy elválasztják testvéreitől, ezért fontos, hogy a kiemelést követően lehetőleg ugyanahhoz a nevelőszülőhöz kerüljenek. Ez talán még könnyebben megoldható, hiszen vannak nevelőszülők, akik kimondottan arra vállalkoznak, hogy testvérekről is képesek

¹⁶ Marschalkó, 2013, 267–274. o.

gondoskodni, be tudják őket fogadni. Az örökbefogadás esetén azonban már nehézségekbe ütközhet egy hátrom vagy több tagból álló testvér csoport örökbeadása. Ebben az esetben is az egyes gyermekek egyedi érdekeit kell figyelembe venni, mert lehetnek olyan helyzetek, amikor a testvérek elválasztása lehet a legjobb megoldás. Ha ez megtörténik, a legtöbb országban van lehetőség arra, hogy a bíróság engedélyezze a testvérek közötti rendszeres kapcsolattartást, melynek az örökbe fogadó szülők is nagyobb valószínűséggel tesznek eleget, mint az egyéb családtagokkal vagy a szülőkkel való találkozásoknak.

12. A gyermek érdeke és az örökbefogadás felbontása

Az egyes vizsgált országok eltérő nézeteket vallanak az örökbefogadás felbontásának megengedhetőségét illetően.

Az örökbefogadás felbontása nem mindenhol megengedett, azonban azokban az országokban, ahol van rá lehetőség, igyekeznek mindent megtenni annak érdekében, hogy erre a lehető legszűkebb körben kerüljön sor. Ezt a célt szolgálja a felkészítő tanfolyamokon kívül a gyermek próbagondozásba való kihelyezése is, melynek során a szülőnek és a gyermeknek lehetősége van megismerni egymást, összecsiszolódni, az örökbefogadás engedélyezése csak ezt követően történhet meg. Remélhetőleg az esetleges ellentétek és kapcsolódási nehézségek még ezen időszak alatt kiderülnek, így nem kerül sor később az örökbefogadás felbontására. Különös körülményekkel kell eljárni azokban az esetekben, ahol a gyermek magatartásáról és a felbontáshoz vezető kedvezőtlen tulajdonságairól már az örökbefogadás időpontjában tudomással bírtak.¹⁷

A vér szerinti szülők által adott örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozat megtételére vagy visszavonására vonatkozó határidők szigorúsága is a gyermek érdekét hivatott szolgálni. A vizsgált országokban jellemzően a gyermek hat- vagy nyolc éves koráig a szülőnek lehetősége van megváltoztatni a döntésüket, illetve van, ahol ezen életkor betöltéséig nem is tehetnek ilyen nyilatkozatot. Ennek hátterében a gyermek legfőbb érdeke húzódik meg, azaz hogy vér szerinti családjában nőhessen fel. Amennyiben a szülők nem gondolják meg magukat ezen határidőig, később már csak korlátozott lehetőségük van beavatkozni, vagy egyáltalán nincs rá lehetőségük. A gyermek számára ugyanis az is fontos, ha már egyszer megszületett a döntés, és elindult vagy már meg is valósult az örökbefogadása, elkezdődött vagy már ki is alakult a kötődés az örökbe

¹⁷ Rékasiné Adamkó, 2019, 24. o.

fogadó családdal, akkor ezt ne zavarhassa meg semmi. Spanyolország szabályozása némiképp kilóg a sorból, hiszen a vér szerinti szülőknek a felügyeleti joguk megszüntetésétől számítva két évig van lehetőségük a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát kérni, ennek ellenére az örökbefogadási eljárást már a szülők felügyeleti jogát megszüntető, a gyermeket örökbe fogadhatóvá nyilvánító határozat meghozatalától számított három hónap múlva el lehet indítani. Ez a megoldás nem feltétlenül szolgálja a gyermek érdekét, főleg, ha a kötődés kialakulása szempontjából kritikus időszakban történik meg vele, hogy örökbe fogadjon egy család, majd egy viszonylag hosszabb idő után mégis visszakerül a vér szerinti szüleihez, vagy gyermekotthonba kerül.

13. A gyermek érdekének megállapítása

Minden vizsgált országban alapvető, hogy az örökbefogadást csak az erre feljogosított hatóságok, valamint az elismert, bejegyzett civil szervezetek, alapítványok végezhetik, ami garanciát jelent a törvényi követelmények betartására is. A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény előírja, hogy az egyes államok nyilvánítsák bűncselekménnyé a gyermekekkel való „kereskedést”.

Annak érdekében, hogy a hatóság meg tudja állapítani, mi szolgálja legjobban a gyermek érdekét, mindenképpen kellő körültekintésre van szükség. A végleges döntés meghozatala előtt meg kell vizsgálni, hogy milyen következményekkel járhat a gyermekre nézve, ha vér szerinti családjában marad, fel kell tárnai a rendelkezésre álló erőforrásokat, hogy van-e remény arra, hogy a család körülményei megváltoznak, vagy van-e a tágabb családban valaki, aki alkalmas és hajlandó a gyermekről gondoskodni. Meg kell vizsgálni a gyermek jellemzőit – életkora, származása, kognitív képességei, betegségei, lelki sérüléseinek súlyossága –, hogy fel lehessen mérni nagyjából, mekkora esélye van arra, hogy rövid időn belül örökbefogadókra talál. Mindezen információk megismeréséhez szükség lehet szakértői vélemények beszerzésére, a gyermek érdekében korábban eljáró szakemberek meghallgatására. Végül, de nem utolsósorban meg kell hallgatni az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket, véleményét érettségének megfelelő súllyal figyelembe is kell venni az örökbeadásáról szóló döntés meghozatala során.

A gyermek érdekének meghatározása során kétféle állásponttal találkozhatunk. Az egyik meglátás szerint hiába mindenekfelett álló a gyermek érdeke, mindenképpen tekintettel kell lenni az örökbe fogadó szülők érdekeire is, az egyensúlyt valamiképpen meg kell tudni teremteni az érdekek között, hiszen a gyermek akkor fogja magát jól érezni az új családjában, ha a szülők is jól érzik magukat az új szerepükben. Figyelemmel

kell lenni arra is, hogy nem minden gyermek alkalmas arra, hogy örökbe fogadják, és az örökbefogadásra jelentkezők sem kivétel nélkül alkalmasak arra, hogy szembesüljenek és megküzdjenek egy súlyosan traumatizált vagy beteg gyermek nehézségeivel.¹⁸ A másik álláspont is vitathatatlan, miszerint az örökbefogadási eljárásnak a gyermekén kívül egyéb szereplői is vannak, ahol az egyes szereplők maguk is többféle érdeket hordoznak, mindenkinek megvannak a maga jogos érdekei, azonban ebben az esetben nem használható a döntéshozatal során az általános formula, miszerint a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékokat mérlegelve, minden érintett érdekét figyelembe véve hozza meg a döntését. Örökbefogadás esetén a gyermek érdeke valóban mindenkifelett áll, az kell legyen a legfőbb, mindent eldöntő szempont. A bírói mérlegelés során tehát nem az egyes szereplők érdekeit kell összevetni, hanem a gyermek különböző – esetleg rövid és hosszú távon eltérő – érdekeit, és ennek mentén meghatározni az ő személyre szabott legjobb érdekét.¹⁹ A gyermekek jogai mindenhol világosan le vannak fektetve, azonban hogy ezek valóban érvényre is jutnak, a felnőtteken, jelen esetben a hatóságokon múlik. Ezért nagyon fontos, hogy a gyermek érdeke ne hatáskör kérdése legyen, azaz ne fordulhasson elő, hogy az egyik hatóság másképp értelmezi a gyermek érdekét, mint a másik.²⁰

A gyermek érdekének meghatározása nem könnyű feladat, hiszen nem létezik pontos definíciója, egységes követelményrendszert sem állíthatunk fel, éppen azért, mert az egyedi esetekhez való rugalmas alkalmazkodás elengedhetetlen. Ebből kifolyólag a döntéshozatal során nem zárható ki a szubjektivitás, a döntéshozó személyes értékrendje, véleménye óhatatlanul is megjelenik a mérlegelés során. Vajon mi alapján hozza meg a döntését? Milyen kritériumok mentén dönti el, hogy mi a jó és mi a rossz a gyermek számára?²¹ Amennyiben sikerül is megtalálni azt a megoldást, ami a gyermek számára vélhetően a legjobb, újabb nehézségbe ütközik a döntéshozó, mikor az egyéb körülmények miatt nem teljesen egyértelmű, hogy a gyermek érdeke teljes elsőbbséget kell élvezzen mindennel és mindenkivel szemben, mindenkifelett kell hogy érvényesüljön, vagy csak nagyobb súllyal esik a latba a többi érdekhez képest? A gyermek érdeke csak egy szempont vagy az elsődleges szempont?

Az örökbefogadást segítő szervezetek és hatóságok fontos feladata az utánkövetés is, mely azt a célt szolgálja, hogy segítségére legyen az örökbe fogadott gyermeknek és az örökbe fogadó családnak is, ha bármiféle nehézséggel kell szembesünniük, hiszen

18 Katonáné Pehr, 2020, 1. o.

19 Marschalkó, 2013, 267–268. o.

20 Diósi, 1998, 111. o.

21 Nyitray, 2012, 207. o.

kiemelkedő jelentősége van annak, hogy az örökbe fogadott gyermekek lehetőleg soha ne kerüljenek vissza a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerébe. Franciaországban csak a nemzetközi örökbefogadás esetén biztosított az utánkövetés, más államokban azonban meglehetősen hosszú ideig és széles körben elérhető a szakemberek segítségével, hiszen ez szolgálja a gyermek érdekét.

Irodalomjegyzék

- Atkinson, R. C., Hilgard, E. (2005) *Pszichológia*, Budapest: Osiris.
- Barzó, T. (2017) *A magyar család jogi rendje*, Budapest: Patrocinium Kiadó.
- Diósi, Á. (1998) 'Esettanulmány a gyermekek mindenek felett álló érdekeiről', *Esély*, 1998/4. 106–112. o. http://www.esely.org/kiadvanyok/1998_4/esettanulmany_agyermekek.pdf
- Gales, N., Florea, D. (2021) 'Best interest of the child – the legal determination of the principle', *European Journal of Law and Public Administration*, 8(2), 15–25. o. <https://doi.org/10.18662/eljpa/8.2/156>
- Katonáné Pehr, E. (2020) 'A gyermek érdeke az örökbefogadás új jogi környezetében. A gyermekközpontú örökbefogadás követelménye', *Családi Jog*, 2020/3. 1–8. o.
- Marschalkó, L. (2013) 'Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke', *Iustum Aequum Salutare*, 2013/2. 265–279. o.
- Nyitray, Zs. (2012) 'Gyermekjogi Egyezmény 3. cikk 1. bekezdésének értelmezési és alkalmazási nehézségei', *ELTE Jogi Tanulmányok*, 2012/2. 197–209. o. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/35652/Jogi_tan_2012_2_Nyitray_Zsuzsanna_p_197-210.pdf
- Rékasiné Adamkó, A. (2019) 'Feltétel nélkül szeretni – Az örökbefogadás Magyarországon az európai szabályozás tükrében', *Családi Jog*, 2019/4. 23–30. o.
- Sándor, I. (2016) *Polgári jog: Az öröklési jog, a családi jog*. Budapest: Patrocinium.
- Somfai, B. (2010) 'A gyermek legfőbb érdeke, mint eljárási alapelv', in Somfai, B. (szerk.) *Ünnepi tanulmánykötet Filó Erika kandidátus, egyetemi docens 70. születésnapjára*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 353–365. o.
- Tasker, F., Bellamy, C. (2019) 'Adoption by same sex couples – reaffirming evidence: Could be more children be placed?', *Family Law*. <https://eprints.bbk.ac.uk/id/eprint/25683/1/FTasker%20%26%20CBellamy%20Adoption%20by%20Same-Sex%20Couples%20Family%20Law%20accepted%2028Nov2018.pdf>
- Wingate, L. (2018) *Elrabolt életek*. Budapest: Libri.

Az MFI Tudományos Közleményei eddig megjelent kötetei:

1. Veress Emőd:

A szindikátusi szerződés. 2020.

2. Domaniczky Endre:

Határterületeken – Válogatott állam- és jogtudományi írások (2010–2020). 2021.

3. Szilágyi János Ede – Hrecska-Kovács Renáta (szerk.):

A sztrájkjog összehasonlító jogi elemzése egyes európai államokban. 2021.

4. Nagy Zoltán – Horváth Attila (szerk.):

A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei. 2021.

5. Béres Nóra:

*A Biztonsági Tanács által a Nemzetközi Büntetőbíróság elé utalt helyzetek
legfontosabb jogi problémái.* 2021.

6. Fazakas Zoltán József:

Nemzet, nemzetiség, kisebbség.

A magyar és román nacionalizmus aszimmetriái 1784–1940 között. 2021.

7. Hrecska-Kovács Renáta:

Nemzetközi Közszolgálati pragmatika és az ENSZ foglalkoztatási joga. 2022.